

Die ontwikkeling van die relatief in Afrikaans
(1652 - 1900)

Maria Elizabeth Basson

'n Verhandeling voorgelê aan die Fakulteit Lettere van die
Universiteit van Kaapstad ter voldoening aan die vereistes
vir die graad Magister Artium

Kaapstad 1984

The University of Cape Town has been given
the right to reproduce this thesis in whole
or in part. Copyright is held by the author.

The copyright of this thesis vests in the author. No quotation from it or information derived from it is to be published without full acknowledgement of the source. The thesis is to be used for private study or non-commercial research purposes only.

Published by the University of Cape Town (UCT) in terms of the non-exclusive license granted to UCT by the author.

Ter nagedagtenis aan my vader

Stephanus Petrus Basson

1912-1971

ABSTRACT

The aim of this thesis was the systematic investigation of the relative pronoun in South African texts from 1652 to 1900 to ascertain when the first divergences from the Dutch occurred, to what extent these increased and how far the use of the Afrikaans relative pronoun was established by 1900.

The starting point for this study was 1652 when Jan van Riebeeck arrived at the Cape and the terminal point was 1900 when Afrikaans was already an established language.

To promote better perspectives the material was grouped in periods of + 50 years, i.e. 1652-1699, 1700-1749, 1750-1799, 1800-1849 and 1850-1900

A large number of Cape texts of the period 1652 to 1900 was analysed to obtain a suitable spread of the corpus material. In each category of relative pronouns the total number of occurrences in the texts was noted and a quantitative analysis was made. These figures were represented in histograms.

The examples were discussed under the following headings: the relative pronoun with (1) a noun, (2) any other part of speech and (3) a clause as antecedent and (4) the free relative pronoun, i.e. without an antecedent.

Up to 1850 the Dutch relative pronouns were used fairly consistently in the Cape texts, i.e. die for masculine and feminine singular and all plural antecedents, and dat for neuter singular antecedents. In addition to die and dat the relative pronouns welke and hetgeen also occurred, mainly in texts of an official nature. In the course of time the Dutch relative pronouns disappeared so that by 1900 the

Afrikaans wat was virtually the only relative pronoun.

Initially the relative pronouns dat and wat, in the forms daar and waar, alternated as components of prepositional groups, e.g. daarin and waarin, but gradually the form waar + preposition gained preference to daar + preposition, until it was the only form by 1900.

Where the relative pronoun wat, in the form waar, is a component of a prepositional phrase, prepositional stranding may take place, i.e. waar and the preposition are separated by other words. However, such prepositional stranding is avoided in formal language.

In Afrikaans the relative pronoun wat can occur as a component of a prepositional phrase without taking the form waar, e.g. "Die boek wat ek na soek, is weg" ("The book that I am looking for is missing").

This form of relative pronoun does not occur in Dutch and may be attributed to English influence.

Used as a relative pronoun the adverb waar gradually supplanted daar until by 1900 waar was the only form.

Where the antecedent was a part of speech other than a noun the relative pronoun also followed the above usage pattern.

After a clause as antecedent the Dutch relative pronouns, hetgeen and hetwelk, remained popular until 1800, but by 1900 these were replaced by wat.

The free relative pronouns wat, wie and waar gradually supplanted dat, die and daar.

The conclusion was reached that by 1900 the Afrikaans system of relative pronouns coincided largely with the present-day system.

VOORWOORD

By die voltooiing van hierdie verhandeling gaan my dank en erkentelikheid allereers aan my studieleier en promotor, prof. dr. Roy H. Pheiffer van die Universiteit van Kaapstad. Sy geesdrif, vakkundigheid en deeglikheid het my studie in die regte bane gestuur. Sy bereidheid om kopieë uit sy private boekery aan my te leen en te alle tye raad te gee, is hoog op prys gestel. Dit was 'n voorreg om onder hom te werk.

Die volgende persone word hartlik bedank vir hulle hulp i.v.m. hierdie verhandeling: mej. Y. Becker, mej. M.A. Grobbelaar, mnr. R.A. Kelly en dr. H. Waher.

Hiermee betuig ek my dank aan mev. A. Wethmar wat die grootste deel van die tikwerk gedoen het en aan mevv. E. Swanepoel en R. MacDonald wat ter elfder ure die wa deur die drif help trek het. Dankie ook aan mnr. C. Martin wat die kopieëwerk by die Hoërskool S.A. Kollege, Nuweland gedoen het en aan mnr. L. Swart van die argief van die N.G. Kerk in S.A. vir sy bindwerk.

Hierdie studie is moontlik gemaak deur 'n toekenning van die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing. Die Lestrade-beurs van die Universiteit van Kaapstad het my in staat gestel om onbetaalde verlof te neem. Hierdie toekenning en beurs word met dank erken.

My leerlinge, kollegas, vriende en familieledes moes teen wil en dank meer as 'n jaar lank met relatiewe saamlewe. Aan hulle betuig ek dank vir hulle belangstelling, onderskraging en verdraagsaamheid.

Op 'n meer persoonlike vlak dink ek met dankbaarheid aan my ouers vir wie geen opoffering te groot was om aan hulle kinders die geleentheid te gee wat hulle self nie gehad het nie, te gee nie.

INHOUDSOPGAW

1.	Hoofstuk 1	<u>Inleiding</u>	1
1.1		Belangstelling in die relatief	1
1.2		Doelstelling	2
1.3		Afbakening van tydperke	2
1.4		Skryftaal versus spreektaal	2
1.5		Keuse van materiaal en werkswyse	3
1.6		Die ordening van die verskillende tipes relatiewe	4
1.7		Oorsig oor die werk van enige Nederlandse en Afrikaanse skrywers i.v.m. die relatief	6
1.7.1		Overdiep	7
1.7.2		Koelmans	19
1.7.3.		Weijnen	19
1.7.4		Den Hertog	20
1.7.5		De Vooy	25
1.7.6		Van den Toorn	28
1.7.7		Changuion	29
1.7.8		Donaldson	32
1.7.9		Sassen	35
1.7.10		Scholtz	35
1.7.11		Du Toit	37
1.7.12		Ponelis	40
1.7.13		Den Besten	44
2.	Hoofstuk 2	<u>Die tydperk 1652 - 1699</u>	
2.1		Bronnebeskrywing	48
2.1.1		<u>Daghregister van Jan Antonisz van Riebeeck,</u> Deel I en Deel III	48

2.1.2	Die navorsingswerk van L.C. van Oordt	48
2.2	J.A. Verhage se sintakties-stilistiese studie van die <u>Daghregister</u> van Jan van Riebeeck	53
2.3	'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in die <u>Daghregister</u> van Jan van Riebeeck	54
2.3.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	54
2.3.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	62
2.3.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	62
2.3.4	Die antesedentlose relatief	65
2.4	'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in die ongepubliseerde argief= materiaal van L.C. van Oordt	66
2.4.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	66
2.4.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	68
2.4.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	68
2.4.4	Die antesedentlose relatief	69
2.5	Afleidings i.v.m. die relatief in die tydperk 1652-1699	69
2.5.1	In Van Riebeeck se <u>Daghregister</u>	69
2.5.2	In die ongepubliseerde argiefmateriaal van L.C. van Oordt	73
3.	Hoofstuk 3 <u>Die tydperk 1700-1749</u>	
3.1	Bronnebeskrywing	76
3.1.1	Die <u>Dagboek</u> van Adam Tas	76
3.1.2	Ongepubliseerde argiefmateriaal van L.C. van Oordt	76
3.2	'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in die <u>Dagboek</u> van Adam Tas	78
3.2.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	78
3.2.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	81
3.2.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	81

3.2.4	Die antesedentlose relatief	82
3.3	'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in die ongepubliseerde argief= materiaal van L.C. van Oordt	82
3.3.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	82
3.3.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	93
3.3.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	95
3.3.4	Die antesedentlose relatief	97
3.4	Afleidings i.v.m. die gebruik van die relatief in die tydperk 1700-1749	99
3.4.1	Die relatief in die <u>Dagboek</u> van Adam Tas (1705-1706)	99
3.4.2	Die relatief in die ongepubliseerde argief= materiaal van L.C. van Oordt	102
3.5	Die korrekte gebruik van die Nederlandse relatief in die Kaapse tekste van die tydperk 1700-1749	107
4. Hoofstuk 4	<u>Die relatief in die tydperk 1750-1799</u>	
4.1	Bronne geraadpleeg	108
4.2	Bronnebeskrywing	108
4.2.1	Navorsingswerk van L.C. van Oordt	108
4.2.2	Die <u>Berigt</u> van Hendrik Jacob Wikar (1779)	110
4.2.3	Die <u>Dagboek</u> van Johanna Duminy	111
4.3	Die relatief in die argivale navorsing van L.C. van Oordt	112
4.3.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	113
4.3.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	126
4.3.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	128
4.3.4	Die antesedentlose relatief	132
4.4	Die relatief in die <u>Berigt</u> van Hendrik Jacob Wikar (1779)	
4.4.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	134

4.4.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	141
4.4.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	142
4.4.4	Die antesedentlose relatief	143
4.5	Die relatief in die <u>Dagboek</u> van Johanna Duminy (1879)	144
4.5.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	144
4.5.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	148
4.5.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	149
4.5.4	Die antesedentlose relatief	149
4.6	Afleidings i.v.m. die gebruik van die relatief in die tydperk 1750-1799	149
4.6.1	Die uitsprake van ander taalkundiges	149
4.6.2	Die gebruik van die relatief in die spreektaal	152
4.6.3	Bevindings oor die gebruik van die relatief wat uit hierdie studie voortspruit	152
5. Hoofstuk 5	<u>Die relatief in die tydperk 1800-1849</u>	
5.1	Bronnebeskrywing	163
5.1.1	<u>Die Kaapse Taalargief</u>	163
5.1.2	<u>Afrikaans in die Vroeër Jare</u>	163
5.1.3	<u>De Nieuwe Ridderorde of De Temperantisten (1832)</u>	166
5.1.4	Die <u>Dagboek</u> van Louis Trigardt (1836-1838)	166
5.2	'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in <u>Die Kaapse Taalargief</u>	167
5.2.1	Die relatief by 'n s.nw. as antesedent	168
5.2.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	175
5.2.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	176
5.2.4	Die antesedentlose relatief	177
5.3	'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in <u>Afrikaans in die Vroeër Jare</u>	180

5.3.1	By anonieme skrywers	180
5.3.1.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	180
5.3.1.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	183
5.3.1.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	183
5.3.1.4.	Die antesedentlose relatief	183
5.3.2	By M.D. Teenstra (1830)	185
5.3.3	In <u>Kaatje Kekkelbek</u> (1838)	185
5.3.3.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	185
5.3.3.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	186
5.3.3.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	186
5.3.3.4	Die antesedentlose relatief	186
5.3.4	By J. Suaso de Lima (1826-1828)	186
5.3.4.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	186
5.3.4.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	189
5.3.4.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	189
5.3.4.4	Die antesedentlose relatief	189
5.3.5	By L.H. Meurant (1844-1850)	190
5.3.5.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	190
5.3.5.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike ante= sedent	195
5.3.5.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	196
5.3.5.4	Die antesedentlose relatief	196
5.3.6	By C. E. Boniface	196
5.3.6.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	196
5.3.6.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	200
5.3.6.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	200
5.3.6.4	Die antesedentlose relatief	200
5.4	'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in die <u>Dagboek</u> van Louis Trigardt (1836-1837)	201

5.4.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	201
5.4.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	205
5.4.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	206
5.4.4	Die antesedentlose relatief	206
5.5	Afleidings i.v.m. die gebruik van die relatief in die tydperk 1800-1849	206
5.5.1	Die uitsprake van ander taalkundiges	207
5.5.1.1	Die bevindings van J.L.M. Franken	207
5.5.1.2	Die bevindings van J. du P. Scholtz	207
5.5.1.3	Die bevindings van J. Smuts	208
5.5.2	Afleidings omtrent die relatief wat uit hierdie studie spruit	210
5.5.2.1	Die relatief by 'n s.nw. as antesedent	210
5.5.2.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	215
5.5.2.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	216
5.5.2.4	Die antesedentlose relatief	216
5.5.2.5	Die gebruik van <u>wat</u> as relatief	217
5.5.2.6	Die korrekte gebruik van die Nederlandse relatief in die Kaapse tekste van die tydperk 1800-1849	217
6. Hoofstuk 6	<u>Die tydperk 1850-1900</u>	
6.1	Bronnebeskrywing	219
6.1.1	<u>Afrikaans in die Vroeër Jare (1850-1900)</u>	219
6.1.2	<u>Zamenspraak tusschen Klaas Waarzegger en Jan Twyfelaar, over het onderwerp van afscheiding tusschen die oostelyke en westelyke provincie (1861) - L.H. Meurant</u>	220
6.1.3	<u>Die Afrikaanse Geskrifte van Samuel Zwaartman (1870)</u>	220
6.1.4	<u>Die Afrikaanse Patriot (1876)</u>	221

6.1.5	<u>Die Geskiedenis van Josef (1873) en Catharina, Die dogter van die Advokaat (1879)</u> <u>C P Hoogenhout</u>	221
6.1.6	<u>Wat Geld kan Doen (1898) - M.H.Neser</u>	222
6.1.7	<u>Die Verhaalskat van Ons Klyntji (1896-1897)</u>	222
6.1.8	<u>Di Bedriegers, Magrita Prinsloo en ander Afrikaanse Dramas en Samesprake tot 1900 1893-1898</u>	222
6.2	'n Ontleding van die verskillende soorte rela- tiewe in <u>Afrikaans in die Vroeër Jare</u>	223
6.2.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	223
6.2.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	227
6.2.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	228
6.2.4	Die antesedentlose relatief	229
6.3	'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in die <u>Zamenspraak tussen Klaas Waarzegger en Jan Twyfelaar (1861)</u>	229
6.3.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	229
6.3.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	231
6.3.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	231
6.3.4	Die antesedentlose relatief	231
6.4	'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in die <u>Afrikaanse Geskrifte van Samuel Zwaartman (1870)</u>	232
6.4.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	232
6.4.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antwoord	233
6.4.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	234
6.4.4	Die antesedentlose relatief	234
6.5	Die ontleding van die verskillende soorte relatiewe in <u>Die Afrikaanse Patriot (1876)</u>	234
6.5.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	234
6.5.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	236

6.5.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	236
6.5.4	Die antesedentlose relatief	236
6.6	'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in die <u>Geskiedenis van Josef (1873) en Catharina, Die dogter van die Advokaat (1879)</u>	236
6.6.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	236
6.6.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	239
6.6.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	239
6.6.4	Die antesedentlose relatief	239
6.7	'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in die werk van M.H.Neser	240
6.7.1	Die relatief met 'n s.nw. as 'n antesedent	240
6.7.2	Die relatief by 'n ander woordsoortelike antesedent	242
6.7.3	Die relatief by 'n clause as antesedent	243
6.7.4	Die antesedentlose relatief	243
6.8	'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in <u>Ons Klyntji (1896-1897)</u>	243
6.8.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	244
6.8.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	245
6.8.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	246
6.8.4	Die antesedentlose relatief	246
6.9	'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in <u>Di Bedriegers, Magrita Prinslo en ander Afrikaanse Dramas en Samesprake tot 1900</u>	247
6.9.1	Die relatief in <u>Di Bedriegers (+ 1893)</u>	247
6.9.1.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	247
6.9.1.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	247
6.9.1.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	248
6.9.1.4	Die antesedentlose relatief	248

6.9.2	Die relatief in <u>Jacob Riem en sy Varki</u> (1893-1894)	248
6.9.2.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	248
6.9.2.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	248
6.9.2.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	248
6.9.2.4	Die antesedentlose relatief	248
6.9.3	Die relatief in <u>Die Familie De Plooi</u> (1897)	249
6.9.3.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	247
6.9.3.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	251
6.9.3.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	251
6.9.3.4	Die antesedentlose relatief	251
6.9.4	Die relatief in <u>Magrita Prinslo</u> (1896)	252
6.9.4.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	252
6.9.4.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	253
6.9.4.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	254
6.9.4.4	Die antesedentlose relatief	254
6.9.5	Die relatief in <u>Mijn Eerste Liefde</u> (1897)	255
6.9.5.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	255
6.9.5.2	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	255
6.9.5.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	255
6.9.6	Die relatief in <u>Oom Jan Viljee en zijn Klavier</u> (1898)	255
6.10	Afleidings i.v.m. die gebruik van die relatief in die tydperk 1850-1900	255
6.10.1	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	255
6.10.2.	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	261
6.10.3	Die relatief met 'n clause as antesedent	261

6.10.4	Die antesedentlose relatief	262
6.10.5	Die geringe gebruik van die Nederlandse relatief in die tweede helfte van die 19de eeu.	262
7. Hoofstuk 7	<u>Slotbeskouing</u>	263
7.1	Inleiding	263
7.2	Die relatief met 'n s.nw. as antesedent	263
7.2.1	Die vervanging van die Nederlandse relatiewe <u>die</u> , <u>dat</u> en <u>welke</u> deur die Afrikaanse relatief <u>wat</u>	263
7.2.2	Die gebruik van die relatief <u>wie</u>	265
7.2.3	Die relatief <u>welk</u> as lid van 'n voorsetselgroep	266
7.2.4	Die relatiewe <u>dat</u> en <u>wat</u> , met die vorms <u>daar</u> en <u>waar</u> , as lid van 'n voorsetselgroep.	267
7.2.5	Voorsetselstranding by die relatiewe <u>dat</u> en <u>wat</u> , met die vorms <u>daar</u> en <u>waar</u> , as lid van 'n voorsetselgroep.	268
7.2.6	Die gebruik van die relatief <u>wat</u> , met die vorm <u>waar</u> , as lid van 'n voorsetselgroep by menslike antesedente	268
7.2.7	Die relatief <u>wat</u> , nie met die vorm <u>waar</u> nie, as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het.	268
7.2.8	Die bywoorde <u>daar</u> en <u>waar</u> as relatiewe	269
7.3	Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent	270
7.4	Die relatief met 'n clause as antesedent	270
7.5	Die antesedentlose relatief	272
7.6	Slotopmerking	273
	Lys van bronne en aangehaalde werke	274

1. HOOFSTUK 1 - INLEIDING

1.1 Belangstelling in die relatief

Die toenemende gebruik in hedendaagse Afrikaans van die relatief wie i.p.v. wat, bv. in "Die man wie daar loop", asook die gebruik van wat (waar) + voorsetsel i.p.v. voorsetsel + wie by 'n menslike antesedent, bv. in "Die man waarop ek vertrou het, het my in die steek gelaat" het my oor die omvang en oorsprong daarvan laat wonder. Waar eersgenoemde gebruik van wie waarskynlik aan Engelse invloed toegeskryf kan word, kan die tweede tipe "fout" nie so maklik verklaar word nie.

Toe ek die geskiedenis van die verskynsel van wat + voorsetsel by menslike antesedente wou nagaan, het ek gevind dat daar betreklik min oor die historiese ontwikkeling van die relatief in Afrikaans geskryf is en dat daar nog nie 'n omvattende studie daaromtrent bestaan nie.

Die relatief kom wel ter sprake in die werk van prof. J. du P. Scholtz, nl. in Taalhistoriese Opstelle (Scholtz 1963: 128-129, 139-141) en Afrikaans-Hollands in die Agtiende Eeu (Scholtz 1970: 40-43), maar aangesien Scholtz daaraan aandag gee as onderdeel van 'n breër studie oor die diachronie van die nominale stelsel, behandel hy die verskynsel nie in groot detail nie.

Ook in die moderne sinchroniese konteks bestaan daar wel belangstelling in die relatief, bv. in die verhouding tussen wat en 'n moontlik onderliggende dat. Hier verwys ek na die volgende: Den Besten se "Marking WH-Movement in Afrikaans" (Muysken 1981: 141-177), Ponelis se bespreking van Den Besten se artikel (Tydskrif vir Geesteswetenskappe Desember 1981: 251-258) en Swanepoel se referaat oor "Die leksikale status van wat in die Dit - splitsingskonstruksie" (Linguïstevereniging van Suider-Afrika, Kongresreferate 1981: 397-403).

In Nederlands word van tyd tot tyd ook aandag gegee aan ontwikkelinge op die gebied van die relatief. So was daar nog onlangs die artikel van prof. A. Sassen oor die gebruik van die relatief wat in moderne Nederlands: "Het Taaltje wat ik spreek" (Tijdschrift voor Nederlands en Afrikaans Julie 1983: 38-40). 'n Samehangende en omvattende historiese oorsig is egter nog nie, sover nagegaan kon word, onderneem nie.

1.2 Doelstelling

Die doel van hierdie studie is om die gebruik van die relatief sistematies na te gaan in Suid-Afrikaanse geskifte van 1652 tot 1900 in 'n poging om vas te stel wanneer die eerste afwykings van die Nederlands voorkom, in watter mate die afwykings met verloop van tyd toeneem en in hoeverre die gebruik van die Afrikaanse relatief reeds in 1900 gevestig was.

1.3 Afbakening van tydperke

As beginpunt van hierdie studie neem ek 1652 met die aankoms van Jan van Riebeeck en as eindpunt 1900 toe Afrikaans reeds 'n gevormde taal was.

Ter wille van die oorsigtelikheid is die stof oor die relatief in tydperke van ± 50 jaar saamgegroepeer, d.w.s. 1652 - 1699, 1700 - 1749, 1750 - 1799, 1800 - 1849, 1850 - 1900.

1.4 Skryftaal versus spreektaal

Ek moes my studie uiteraard tot gegewens uit die skryftaal beperk omdat gegewens omtrent die spreektaal onverkrygbaar of tot stukkies dialoog en enkele vroeë dramas beperk is. Dit is egter bekend dat verskynsels dikwels lank in die gesproke taal voorkom voordat dit tot die geskrewe taal deurdring.

1.5 Keuse van materiaal en werkswyse

Kaapse tekste van 1652 - 1900 is vir die doel van die studie geanaliseer om 'n korpus materiaal te versamel. Om spreiding te verkry, het ek 'n groot aantal bronne geraadpleeg. Waar daar groot stukke teks van een skrywer beskikbaar was, het ek my tot die eerste 100+ voorbeelde van die gebruik van die relatief wat in die betrokke teks voorkom, beperk.

Die volgende werke is as bronne gebruik:

1. Daghregister van Jan Anthonisz van Riebeeck, Deel I (1652) en Deel III (1662)
2. Dagboek van Adam Tas (1705 - 1706)
3. Ongepubliseerde Argiefmateriaal - L.C.van Oordt (1657-1795)
4. Die Kaapse Taalargief - Deel I - Deel X - L.C.van Oordt (1712 - 1831)
5. Die Joernaal van Hendrik Jacob Wikar (1779)
6. Afrikaans in die Vroeër Jare - G.S.Nienaber (1795 - 1860)
7. Die Dagboek van Johanna Duminy (1797)
8. De Nieuwe Ridderorde - C.E.Boniface (1832)
9. Dagboek van Louis Trigardt (1836 - 1838)
10. Zamenspraak tusschen Klaas Waarzegger en Jan Twyfelaar - L.H.Meurant (1861)
11. Die Afrikaanse Geskrifte van Samuel Zwaartman (1870)
12. Die Geskiedenis van Josef voor Afrikaanse Kinders en Huissouwen in hulle eige taal - C.P.Hoogenhout (1873)
13. Die Afrikaanse Patriot (Eerste Jaargang) (1876)
14. Catharina, Die Dogter van die Advokaat - C. P. Hoogenhout (1879)
15. Di Bedriegers - D. P. du Toit (1893)
16. Jacob Riem en Di Varki - J. H. H. de Waal (1894)
17. Die Ruzie tusschen Man en Vrouw - B. A. G. S. (1896)
18. 'n Saak het Twe Kante - A.V. (1896)

19. Magrita Prinslo - S.J. du Toit (1896)
20. Mijn Eerste Liefde - Twee Burgersdorpse Studente (1897)
21. Die Familie De Plooi - Mimosa (1897)
22. Oom Jan Vilje en zijn Klavier - F.W.R. Gie (1898)
23. Die Verhaalskat van Ons Klyntji - (1896-1899)
24. Wat Geld kan doen - M.H. Naser (1898)

Vollediger bronbeskrywings word ter plaatse gegee.

1.6 Die ordening van die verskillende tipes relatiewe

Hier moes natuurlik rekening gehou word met die feit dat die materiaal in die vroeëre bronne wat gebruik is, Nederlands is, en beantwoord aan die taalgebruiksreëls van die Nederlandse taalsistiem. Daar moes dus voorsiening gemaak word vir 'n indeling wat rekening hou met die aard van die stof, waarin 'n oorgang van die Nederlandse taalsistiem na die Afrikaanse sistiem langsamerhand aan die lig kom. Verskillende grammatici se werk is geraadpleeg t.o.v. hul ordening van taalmateriaal wat met relatiewe te doen het (sien 1.7).

Vir die indeling van die relatief in verskillende groepe het ek ten slotte die indelings van F.A. Ponelis vir Afrikaans (1979:460 - 468) en B.C. Donaldson vir Nederlands (1981: 62-68) aangepas. Die volgende kategorieë en onderafdelings van gebruik is onderskei, en hulle word telkens gebruik om die versamelde voorbeelde-materiaal vir 'n spesifieke tydperk te orden.

In die inhoudsopgawe is nie alle onderafdelings van paragrawe aange-
dui nie. Indien dit gedoen was, sou die "Inhoudsopgawe" self onaan-
vaarbaar lank geword het.

1.6.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

1.6.1.1 Die relatief die by antesedente van die de-klas in die enkelvoud.

1.6.1.2 Die relatief dat by onsydige antesedente.

1.6.1.3 Die relatief die by antesedente in die meervoud.

1.6.1.4 Die relatief by 'n eienaam as antesedent.

1.6.1.5 Afwykings in die kongruensie tussen die lidwoord en die relatief.

1.6.1.6 Die relatief welk

1.6.1.7 Afwykings in die kongruensie tussen die lidwoord en die relatief.

1.6.1.8 Die relatief wat.

1.6.1.9 Die relatief wat na die antesedent alles

1.6.1.10 Relatiewe wat slegs by uitsondering voorkom.

1.6.1.11 Die genitiefsvorm van die relatief.

1.6.1.12 Die relatief as lid van 'n voorsettselgroep.

1.6.1.13 Die relatief dat + voorsettsel.

1.6.1.14 Die relatief wat + voorsettsel.

1.6.1.15 Die bywoord daar as relatief.

1.6.1.16 Die bywoord waar as relatief.

1.6.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

1.6.2.1 Die relatief na 'n telwoord.

1.6.2.2 Die relatief na 'n vnw.

1.6.2.3 Die relatief na 'n b.nw.

1.6.2.4 Die relatief na 'n bw.

1.6.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

1.6.3.1 Die relatief welk.

1.6.3.2 Die relatief hetgene.

1.6.3.3 Die relatief wat.

1.6.3.4 Die relatief dat + voorsettsel.

1.6.3.5 Die relatief wat + voorsettsel.

1.6.3.6 Relatiewe wat slegs by uitsondering voorkom.

1.6.4 Die antesedentlose relatief

1.6.4.1 Die relatief dat

1.6.4.2 Die relatief wat

1.6.4.3 Die relatief die

1.6.4.4 Die relatief wie

1.6.4.5 Die bywoord daar as relatief

1.6.4.6 Die bywoord waar as relatief

1.7 Oorsig oor die werk van enige Nederlandse en Afrikaanse skrywers i.v.m. die relatief

Voordat ek my studie van die relatief aangepak het, het ek my vergewis van die menings van enkele bekende Nederlandse en Afrikaanse skrywers omtrent die relatief. Ek het van die volgende skrywers se werk kennis geneem en gee hierna 'n opsomming van hulle bevindings na aanleiding van die werke wat genoem word:

G. S. Overdiep: Zeventiende-Eeuwsche Syntaxis; Tweede stuk 1932

L. Koelmans: Inleiding tot het lezen van zeventiende-eeuws Nederlands 1978.

A. Weijnen: Zeventiende-eeuwse Taal s.j.

C. H. den Hertog: Nederlandse Spraakkunst, Eerste, tweede en derde stuk (Hulshof 1973)

C. G. N. de Vooy: Nederlandse Spraakkunst, met medewerking van M. Schönfeld 1963

M. C. van den Toorn: Nederlandse grammatica 1979

A. N. E. Changuion: De Nederduitsche Taal in Zuid-Afrika hersteld 1844

B. C. Donaldson: Dutch Reference Grammar 1981

A. Sassen: "Het taaltje wat ik spreek" 1983

J. du P. Scholtz : Taalhistoriese Opstelle 1963

: Afrikaans-Hollands in die Agtiende Eeu 1970

- S.J. du Toit: Eerste Beginsels van die Afrikaanse Taal 1876
(Faksimilee-uitgawe 1980)
- : Fergelykende Taalkunde fan Afrikaans en Engels 1897
(Faksimilee-uitgawe 1980)

F.A. Ponelis: Afrikaanse Sintaksis 1979; Taalkundekroniek 1981

H. den Besten: Marking W H-Movement in Afrikaans 1981

Aangesien die Afrikaanse relatief sy oorsprong gehad het in die sewentiende-eeuse Nederlands soos te sien in die taalgebruik van Jan van Riebeeck en sy amptenare, was dit nodig om intensief kennis te neem van Overdiep, Koelmans en Weijnen se bevindinge oor die relatief in die sewentiende-eeuse Nederlands. Hier volg nou 'n redelik uitvoerige samevatting daarvan.

1.7.1 Overdiep

1.7.1.1 Die Relatief met 'n s.nw.of ander woordsoort as antesedent

1.7.1.1.1 Die relatiewe die en dat

Daar is kongruensie tussen die antesedent en die relatief, m.a.w. de-woorde in die enkelvoud en die meervoud word gevolg deur die relatief die, terwyl het-woorde in die enkelvoud deur dat gevolg word.

Overdiep wys o.a. op die volgende afwykinge:

'n Versamelnaam word dikwels deur 'n meervoudige relatief gevolg, bv.

"Wij vischten ons volck op, die in de rivier swommen" (Overdiep 1932: II, 179).

Wanneer die byvoeglike bysin 'n koppelwerkwoord bevat, word de-woorde in die enkelvoud en die meervoud deur die relatief dat gevolg, bv.

"Couck heeft twee soonen dat advocaten zijn" (Overdiep 1932: II, 180).

Overdiep bespreek ook die relatief na vraende, persoonlike, aanwysende en onbepaalde voornaamwoorde as antesedente (Overdiep 1932: II, 184 - 189).

Na die vraende vnw. wat volg die relatief dat, bv. Wat is er dat u dus beteutert houden magh?" en na wie volg die bv. "Wie is daer beneen, die daar soo staet en raest?"

Die persoonlike vnw. as antesedent word deur die relatief die gevolg, bv. "Ick die een dochter ben van edel bloet geboren, Heb u voor alle mans verkoren."

Na die aanwysende vnw. as antesedent volg die relatief die of dat bv. "en wat segen Gods heeft die te verwachten die Godes raet niet en volght" en "Want siet daer staet geschreven: De gheen die niet en heeft, die kan oock niet en gheven."

Waar die aanwysende vnw. egter hetgene of 'tselfde is, volg die relatief dat, bv. "Oock sijn wij ongewoon, 'tgeen, dat sich niet begripen laat."

By 'n onbepaalde vnw. (c.q. telwoord) as antesedent, onderskei Overdiep die verskillende antesedente soos al, een, niemand, ens.

Na die antesedent al volg die relatief dat met die konkurrerende vorm al wat.

Die antesedente wat, het niet, meer en anders niet word deur die relatief dat gevolg, terwyl die antesedente een, geen, iemand, niemand, ieder, alle en andere deur die gevolg word.

Overdiep bespreek ook die onbepaalde vnw. as antesedent met er apart, bv. "Daar zijnder vry genóugh die my des komen vragen", "datter al veel in 't ruym verstickt bleven leggen, die de luycken niet hebben konnen vinden" en "omdat icker wel eenige sacht die 't begonnen souden hebben".

Overdiep het 754 relatiefsinne met 'n antesedent aangeteken. In 730 sinne het die relatief die funksie van 'n subjek of 'n akkusatief-objek. Opmerklik is die sterk voorkeur vir die akkusatief-funksie van dat bo

dié van die: daar is 499 sinne met die in die nominatief, 94 met die in die akkusatief; daar is 85 sinne met dat in die nominatief en 52 met dat in die akkusatief. Hierdie sterk frekwensie van die onsydige relatief kom ten dele op die rekening van sinne met 'n voornaamwoordelike antesedent: daar tel Overdiep 17 sinne met dat in die akkusatief en slegs 12 in die nominatief; 7, daarenteen, met die in die akkusatief en 102 met die as subjek. Die verklaring is volgens Overdiep geleë in die verduidelikende funksie van die voornaamwoordelike antesedent by dat, maar met dit alles bly 'n algemene voorkeur vir die onsydige relatief onverklaard.

Die relatief die vertoon, ook in ander funksies as die nominatief, selde die geflekteerde vorm dien. Die vorm die was in die 17de eeu 'n algemene indeks vir die relatiewe funksie.

1.7.1.1.2 Die relatief welk

Die relatief welk is hoofsaaklik gebruiklik in die amptelike styl. By die verstarring van die vnw. welk bly het welk nog lank bestaan (Overdiep 1932: II, 201).

Welk word adjektiwies gebruik by 'n s.nw wat in die voorafgaande sin genoem word of wat 'n voorafgaande begrip omskryf, bv. "soo dat wij in 't geheel omtrent 80 rejaelen van achten by een brochten van welk gheldt wij die hoenderen betaelden" (Overdiep 1932: II, 202).

Welk word met en sonder die lidwoord de substantiwies gebruik, bv. "door soo vreeselycke winden welck ---- quamen te bulderen" en "... hebben wij uwe brieven ontfangen, dewelcke nu XVI dagen oud zijn". (Overdiep 1932: II, 202).

Die relatief welk met die lidwoord het volg na 'n onsydige enkelvoudige antesedent, bv. "ick riep om water van boven, 't welck datelijck quam" of waar die antesedent blykbaar 'n onsydige variasie op 'n

voorafgaande vroulike s.nw is, bv. "Wy deden soo en baden Godt seer ernstelijck aan om een goede uytkomste; hetwelcke wy kregen" (Overdiep 1952: II, 203).

1.7.1.1.3 Die relatief wie

Die relatief wie konkurreer met die relatief die in die datief (in die vorm wien), in voorsetselbepalings en in die genitief. Die antesedent is saaklik sowel as persoonlik. 'n Voorbeeld van wie in die datief is: "latende Reynhert (wien alle vermaeck onvermakelyck scheen) tot geselschap van de Herderinnen"; wie kom in die volgende voorbeeld in 'n voorsetselbepaling voor: "De deughtsaamheijt voor wie ick vaerdigh staen moest" en as genitief in "Den schijn wiens wesen vervlieght" (Overdiep 1932: II, 200 - 201).

1.7.1.1.4 Die relatief wat na al

Daar is rede om aan te neem dat al nog as antesedent by die dus relatiewe onbepaalde wat gevoel word, en nie as 'n adverbium nie.

Die kombinasie al wat vind ons veral by sinne wat op die hoofsin volg, in teenstelling met die enkele wat.

Die objek al wat is subjek by die volgende sin, bv. "En al wat hy begint, dat zijn bekaeyde wegen" of die subjek al wat is objek by die volgende sin, bv. "Al wat oneerlick luyt, en singhtse nimmermeer".

Die subjek al wat is subjek by die voorafgaande sin, bv. "dan isset sonder kracht al wat u tegen gaet" of objek, bv. "En t'huys stal hy al wat los was."

Die objek al wat is subjek by die voorafgaande sin, bv. "'t is wel al wat de Schepper doet" of objek, bv. "En krijgen evenzoo al wat wy konnen wenschen" (Overdiep 1932: II, 198).

1.7.1.1.5 Die relatief wat na alles

Die antesedent alles word deur die relatief wat gevolg, bv. "uit wiens boezem alles vloeit wat goet, wat heiligh is" (Overdiep 1932: II, 198), maar Overdiep gee ook twee voorbeelde met alles dat, nl. "sal dan alles afdoen dat ich hier te doene sal vinden" en "Vond de tafel van alles voorzien dat men d'overvloedigheyt konde afvorderen" (Overdiep 1932: II, 198).

1.7.1.1.6 Die relatief daar

Waar die relatief daar voorkom, is die antesedent meestal lokaal. Die antesedent is 'n bywoord, bv. "Sy sien niet eens meer achter=waarts, daer bijster' armoe staat", 'n lokale voorsetselbepaling, bv. "Ich hadde op die plaets daer wy 't volck verlooren een hoet vol peper gekocht" of 'n lokale substantief, bv. "in 't midden was een glop, daer ick gheen landt sien kondt" (Overdiep 1932: II, 152).

1.7.1.1.7 Die relatief waar (alwaar)

Die relatief waar (alwaar) kom meestal na 'n lokale antesedent voor. Die antesedent is meestal 'n substantief wat deel van 'n lokale voorsetselbepaling is, bv. "in Katwijk alwaer sy de jaegende Herders ontmoeten" of 'n bywoord, bv. "Noch nergends waar het licht de duisternis verdooft" (Overdiep 1932: II, 138-139).

1.7.1.1.8 Die relatief wat as lid van 'n voorsetselgroep

Overdiep noem die relatief wat as lid van 'n voorsetselgroep "waer verbonden met een volgend bijwoord". Soms is die adverbium van waer geskei, bv. "twee wondertjes waer 't aangenaemste van alle aangenaem=heyt niet bij haelen mocht" (Overdiep 1932: II, 139), maar meestal het daar nie voorsetselstranding plaasgevind nie, bv. "Gelyk den

Akkerman 't goet zaad in d'aerde zaait, Waer van hy tsynder tyt de rijpe vruchten maeyt" (Overdiep 1932: II, 140).

In die algemeen konkurreer waer + adv. met die verbinding van daer en 'n daaropvolgende, maar daarvan gescheiden adverbium, bv. in "Op 't aenzicht van den klood, daer d'Oceaan om spoelt Waer in zoo menigh slagh van zee-gedochten woelt". By daer + adverbium is die antesedent selde 'n persoonsnaam.

1.7.1.1.9 Die voornaamwoordelike bywoord by 'n persoonsnaam as antesedent

Ten Kate maak die volgende opmerking omtrent die voornaamwoordelike bywoord by persone as antesedente: "Voorts, ten opzigte van ons Daer aen of Waar aen, en Daar van of Waer van, enz. ... zo dunkt mij dat die in Hoogdr.: of Deft: Stijl wel zo wel op Zaken als Personen passen" (Ten Kate 1723: I, 492, my onderstreping).

1.7.1.1.10 Die relatief met dat as lid van 'n voorsetselgroep

Overdiep praat van die relatief dat wat lid van 'n voorsetselgroep is, as "daer verbonden met 'n adverbium". Soms is daer nie met die adverbium saamgekoppel nie, d.w.s. voorsetselstranding het plaasgevind, bv. "de steker daer de keers op stont" (Overdiep 1932: II, 154).

In teenstelling met die antesedent van die sinne met net daer is die antesedent van hierdie relatiewe sinne selde lokaal. Die sinsdeel daer + adv. het dan ook in die bysin dikwels 'n ander funksie as dié van lokale bepaling en konkurreer met die relatiewe pronomina. Die antesedent is selde 'n persoon (Overdiep 1932: II, 154).

1.7.1.2 Die antesedentlose relatief

Vir Overdiep is die aantal sinne sonder antesedent (137 van 891)

opmerklik groot in vergelyking met die geringe frekwensie in die moderne Nederlands. Dit is eienaardig dat daar baie sinne sonder antesedent met die is, maar min met die konkurrerende wie; met dat, daarenteen, is daar min sinne sonder antesedent en baie met die konkurrerende wat. In 'n vooropstaande bysin is dat waarskynlik met die voegwoord dat verwar. Hierdeur kan o.a. die keuse van wat verklaar word (Overdiep 1932: II, 172).

1.7.1.2.1 Die relatief die

Die sinne ingelei deur die vertoon 'n opmerklike lenigheid in verbindingswyse, opvallende "ontsporings" wat op frekwente gebruik dui en hulle is by sommige skrywers baie gebruiklik.

As die sin met die voor die hoofsin staan, is die byna altyd die subjek in beide sinne, bv. "Die een quaet hoeft het, isser qualijck an"; die subjek die kan ook die objek van die hoofsin wees, bv. "En die 't Chrijstallen vat te kommerlick verselt, Ontvalt het"; die objek die is die objek by die hoofsin, bv. "En die hy borger zalft, hy eigen slave maackt" en die objek die is die subjek van die hoofsin, bv. "Want die de Heere helpt heeft altijt tgrootste voordeel."

Die sin met die kan ook die hoofsin of 'n verband onderbreek, bv. "Want soo ich dien ich min niet haest genieten magh..."

As die sin met die agter die hoofsin staan, kan die subjek die ook die subjek van die voorafgaande hoofsin wees, bv. "soo boos als noyt versierden Die in een levend lijf den vorst des afgronds vierden"; die subjek die kan die objek van die voorafgaande hoofsin wees, bv. "dat Godt de Heere niet beschaamdt en laat die op hem betrouwen"; die objek dien is ook die objek van die voorafgaande hoofsin, bv. "te dienen. Dien ick dien" en die subjek die is "praedicaat nomen" by die voorafgaande hoofsin, bv. "Ick ben, die

ick zal zijn" (Overdiep 1932: II, 173-175).

Die is nog steeds subjek waar die sin met die na die hoofsin staan en deur 'n voegwoord daaraan verbonde is, bv. "Noch staens' haer en verwond'ren. Veel blinden die het sien, als die het hooren dond'ren" (Overdiep 1932: II, 175).

Die sin met die staan ook na die hoofsin as dit deur 'n voorsetsel daaraan verbonde is, bv. "Dat sy de gunste won van die haer maer en sagh" en "Acht my voor die ghy wilt" (Overdiep 1932: II, 175).

1.7.1.2.2 Die relatief dat

Die sin met dat kan voor die hoofsin staan. Dat kan dan die subjek van beide sinne wees, bv. "dat int vat is, dat snert niet"; die objek dat is die subjek van die hoofsin, bv. "Want dat hy niet weet, dat hem niet schaet"; die relatief dat is die aankondiging van die inhoud van die volgende sin, bv. "dat het vremste is van allen, daer 't wilt wegh-loopt, loopen wy u na."

Die sin met dat kan ook op die hoofsin volg. Die subjek dat kan dan die objek by die voorafgaande hoofsin wees, bv. "Ons te geven dat saligh is"; die objek dat is ook die objek van die voorafgaande hoofsin, bv. "hy mocht (=wenschte), dat ick niet seggen en wil"; dat is, in Overdiep se terminologie, "predikatiewe naamwoord" in beide sinne, bv. "het staet je vrij te blijven dat je waert" en dat is predikatiewe naamwoord in die hoofsin en objek in die bysin, bv. "Jan. Is dat ghélt? Bartelt. Tís dat ic niet séggen en wil" (Overdiep 1932: II, 176).

1.7.1.2.3 Die relatief welk

Overdiep bespreek nie die relatief welk, met of sonder 'n bepaalde lidwoord, as 'n antesedentlose relatief nie.

1.7.1.2.4 Die relatief het gene ('t geen, 't gunt)

Die sin met hetgene kan die subjek of objek by die hoofsin wat daarop volg, wees, bv. "Het geen God eens belooft, breekt God dat wederomme?" en "'T geen ongelooflijck schijnt ick met dees ooghen sagh."

Die sin met hetgene kan ook die subjek van die voorafgaande hoofsin wees, bv. "want ick seker houde tgene U.l. my hebt geseyt."

Die sin met hetgene onderbreek 'n ander sin, bv "yemandt die men, 't gene voorseydt is, conde vertrouwen" of dit staan parenteties, bv. "ten tweeden, 't gene wel het considerabelste is, dat de stroom schiet dwars over 't gatt."

Die sin met hetgene kan ook deur 'n voorsetsel aan die voorafgaande sin verbonde wees, bv. "om ons te versien van 't geen ons noodigh was" en "ick geen swaricheyt en maecke in al hetgene men met my soude willen doen" (Overdiep 1932: II, 204-205).

1.7.1.2.5 Die relatief wat

Die sin met wat staan meestal voor die hoofsin. Die subjek wat is ook die subjek by die hoofsin, bv. "Wat adem haelt, met recht den Schepper dancken magh"; die objek wat is die subjek by die hoofsin, bv. "Wat d' allerminste ontfangt is loutere gena"; die subjek wat is die objek by die hoofsin, bv. "Wat ree gewonnen is, behoeft men niet te winnen" en die objek wat is ook objek by die hoofsin, bv. "Wat sy van yemant weet dat veynst sy als te lesen."

Die sin met wat het ook 'n konsessiewe funksie, maar wat is nie die subjek of objek van die volgende hoofsin nie, bv. "Wat hy reppen kan of niet, syn tongh het hy hiel wel tot syn wil."

Die sin met wat is 'n mitigerende, voorbereidende inleiding tot die volgende mededeling, vraag of bevel, bv. "Doch, wat my raken magh, set elders uwen sin."

Die relatief wat lei ook 'n stereotiepe beperkende bysin in, bv. "Wat de woonplaetse belangt, can my daer wel naer vougen" (Overdiep 1932: II, 194-195).

Die sin met wat kan ook op die hoofsin volg. As wat die objek by die voorafgaande hoofsin is, kan dit die subjek of die objek van die bysin wees, bv. "Verbryzelen tot stof, wat boven zich tegen ons verzet" en "De Hoogste ontdekt ons slechts wat hy geraten vind."

As 'n konsessiewe sin, kan die sin met wat nadruk gee aan die negatiewe imperatief, bv. "Werpt de Vlamingen niet wegh, myn Joncker, wat je doet" (Overdiep 1932: II, 196).

Die sin met wat kan ook 'n ander sin onderbreek, bv. "En liet, wat yemant stal, in eenigh velt begraven" (Overdiep 1932; II, 196).

1.7.1.2.6 Die relatief wie

Die sin met wie staan gewoonlik voor die hoofsin. Wie kan dan die subjek van beide sinne vorm, bv. "Wie niet ontvlieden mocht, viel in zijn eigen zweerd" of wie is die subjek van die bysin en die objek van die daaropvolgende hoofsin, wat as sodanig noodsaaklik hervat word, bv. "Want wie ou eten siet Die kundy nieuwen hongher moöken."

1.7.1.2.7 Die bywoord daar as relatief

Die bywoord daar kan as relatief voorkom. Die sin met daar kan voor of na die hoofsin voorkom. Die bysin met daar het dikwels 'n lokale funksie, bv. "daer men 't minst vermoede laetsitten dese pest", maar dit kan ook die meer abstrakte funksie van 'n bepaling van tyd, omstandigheid of voorwaarde hê, bv. "Ten is de slechtste slaghe van alle blindheid niet Daer yemand wat hy siet moedwillens niet en siet."

Volgens Overdiep was die causale funksie van daer in die 17de eeu seldsaam, maar die funksie is ook in die 20ste eeu net tot die amptelike

styl beperk.

In die 17de eeu het die oorspronklike lokale funksie tot 'n funksie van teengestelde of teëwerkende omstandigheid ontwikkel, bv. "een aal die so lang was Dat hy in Engelant syn hooft opstack, daar syn staart hier an 'tstrang was" en "soodanich dat tusschen de eerste ende tweede tonne ruym twaelff schepen de front connen seylen, daer in de engte maer drie of ternauwernoot vier schepen tegelyck connen passeren" (Overdiep 1932: II, 150-151).

1.7.1.2.8 Die bywoord waar as relatief

Die bywoord waar kan as relatief voorkom. Die sin met waar kan voor of na die hoofsin kom. In verbinding met die voorafgaande voorset-sel van kan die sin met waar 'n subjek- of objek-sin vorm, bv. "tot bij hem is vernomen Van waer het soet geluyt tot hem was af te komen" of dit kan as bywoordelike bepaling van rigting dien, bv.

"'T goed gaet van waer het quam."

Die sin met waar staan as objek tot die voorafgaande hoofsin, bv. "Hy denckt niet waer hy is"; ook kan dit die subjek van die daaropvolgende hoofsin wees, bv. "Ick kan U Ed. verseeckeren, dat het my indifferent is, waer ofte in wat post ick mijn talent te wercke legge" en die sin met waar kan as lokale bepaling tot die hoofsin staan, bv. "En waer de bende reyst, sy slaept benevens haer".

1.7.1.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Waar die antesedent 'n clause is, kom 'n aantal relatiewe voor.

1.7.1.3.1 Die relatief dat

Die relatief dat kan na die hele voorafgaande sin verwys, bv. "De quade zijn zeer weinigh in getal maer misbruiken veel slechte ende eenvoudighen, dat meede wat zijn loop moet hebben" (Overdiep 1932: II,

178 - 179).

1.7.1.3.2 Die relatief die

Overdiep noem dit dat die genitief van die kan voorkom waar die antesedent 'n sin (clause) is, maar hy gee nie 'n voorbeeld nie (Overdiep 1932: II, 196).

1.7.1.3.3 Die relatiewe wat, wie en hetgene

Overdiep noem dit nie dat die relatiewe wat, wie en hetgene na 'n clause as antesedent kan voorkom nie.

1.7.1.3.4 Die relatief hetwelk

Volgens Overdiep kom die relatief hetwelk dikwels na 'n clause as antesedent voor, bv. "en dee sooveul datter niemandt en sturf, 't welck te verwonderen was" (Overdiep 1932: II, 203).

1.7.1.3.5 Die relatief dat as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief dat as lid van 'n voorsetselgroep kom voor waar die antesedent 'n clause is, bv. "dat het mogelijk is de vloot in zee te brengen, daarmede dan sooveel soude wesen geavanceert, dat" (Overdiep 1932: II, 155).

1.7.1.3.6 Die relatief wat as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat as lid van 'n voorsetselgroep kom voor waar die antesedent 'n clause is, bv. "wy proefden het water en was dateljk versch, waer over wy al te samen seer verblijdt waren" (Overdiep 1932: II, 141-142).

Die werke van Koelmans en Weijnen is minder uitvoerig, en enkele punte uit hul verwysings na die relatief word vervolgens kortliks saamgevat.

1.7.2 Koelmans

Die relatiewe die, dat en welke word al in die tekste van die 17de eeu gebruik. Die stadhuisrelativa dewelke en (he)twelcke is minder bekend. Die genitief wiens kan betrekking hê op vroulike of meervoudige antesedente. Saakname kan ook as antesedent van wiens voorkom. Die genitief welkers kom naas die genitief welke voor. Die relatief dat kan 'n enkelvoudige of meervoudige antesedent van elke geslag hê.

Breed saamgevat: Waar ons in die 20ste eeu relatiewe met w gebruik (wie, wat, wat + voorsetsel) het die 17de-eeuse tekste heel dikwels d- vorme (dat, die en dat + voorsetsel), (Koelmans 1978: 20).

1.7.3 Weijnen

Relatiewe bysinne kan dat as relatief hê, ongeag getal en geslag van die antesedent, as die naamwoordelike gesegde 'n substantief bevat (wanneer dit 'n enkelvoudige persoonsnaam is, moet daar 'n lidwoord, voornaamwoord, een of geen voor staan) en soms ook in ander gevalle. As voorbeelde hiervan gee Weijnen die volgende sinne aan: "een out man dat Laius was" (by Vondel) en "myn soon, dat ich verliet" (by Bredero).

'n Versamelnaam kan deur 'n meervoudige relatief gevolg word.

Die relatief het ook dikwels betrekking op 'n selfstandigheid wat in 'n besittlike vnw. (pronomen possessivum) opgesluit lê, bv. "Doet water in uw Wijn, Gemannen! 't kost sijn Bloed/ (Ich weet het by de proef), die Wijn in water doet" en "Hoe licht is mijn versoeck die niet en eisch as roock!" (Weijnen s.j.: 99).

Onder invloed van Latyn kom daar relatiewe sinne voor waar die funksie van die relatief 'n persoonlike of aanwysende vnw. is. Wanneer die betrokke sin dan logies met 'n onderskikkende voegwoord moet begin, staan dit na die relatief, bv. "Wat mensch leeft zoo volmaeck,

die zich niet eens vergist?"

Na die vorm kan relatiewe sinne 'n kondisionele onbepaalde betekenis hê. 'n Mens kan die relatief dan deur "wanneer men" vertaal, bv. "want wie denuur bezieet/Het eene kent zijn endt en oorsprong, 't ander niet."

Formele relatiewe sinne kan 'n vokatiewe funksie hê, bv. "O! die my dwaelen siet, wijst waer ich wel belende."

Formele relatiewe sinne wat met wat begin, kan konsessief of nadruklik wees, bv. "Daer dienden sy om Gods-wil: trouwens om de kist, watje mient."

Waar die formele relatiewe sinne deur die voegwoord als voorafgegaan word, het dit 'n verklarende funksie, bv. "jk houd' het U E.ten besten, als die wel eer in 't zelve gasthuijs het ziek geleghen" (Weijnen s.j.: 100).

Vervolgens word aandag gegee aan die gebruik van die relatief in moderne Nederlands, omdat dit kan dien as vergelykingsbasis met die ontwikkeling wat in Afrikaans plaasgevind het. Wat volg, is 'n oorsig van die beskrywing van die relatief soos dit voorkom in enkele betroubare sy dit tradisionalisties-opgestelde grammatikaboeke.

1.7.4 Den Hertog

Aangesien ek my studie net tot by 1900 gaan voer, gee ek 'n oorsig oor Den Hertog (Hulshof 1973) se bevindinge omtrent die relatief in Nederlands teen die einde van die 19de eeu. Den Hertog word as die grondlegger van die tradisionele (pre-generatiewe) Nederlandse beskrywende grammatika beskou. Sy vernaamste publikasies is: Onzen Taal saam met J.Lohr (1883), Voortgezet taalonderwijs (1899) De Nederlandsche Taal (1879 - 1898) en Nederlandsche Spraakkunst (1892 - 1895).

1.7.4.1 Die betreklike voornaamwoord (relatief)

Betreklike voornaamwoorde is òf vorme van die aanwysende die of dat, òf van die vraende woorde wie, wat en welk, wat egter, sodra hulle betreklike voornaamwoorde word, hulle vraende karakter verloor en ook aanwysend word (Hulshof 1973: II, 80).

1.7.4.2 Die term betreklike voornaamwoord

"De term betrekkelyk voornaamwoord drukt zeer gebrekkig het karakter van deze pronomina uit. Elk zelfstandig voornaamwoord heeft natuurlijk betrekking op een zelfstandigheid die het vertegenwoordigt. Verbindend of conjunctioneel voornaamwoord zou een juistere benadering zijn, maar de bestaande term is te zeer geijkt om hem te willen vervangen" (Hulshof 1973: III, 127).

1.7.4.3 Funksies van die betreklike voornaamwoord

Nie alleen die en dat nie, maar ook welke en hetwelk word selfstandig gebruik en het vorme vir die funksie van onderwerp en voorwerp. Hulle kan al vier as byvoeglike of bywoordelike bepalinge optree, bv. "De knaap, wiens gedrag zo tegenviel" en "De man, naast wie ik stond."

Voorlopig moet opgemerk word, dat van die en wie die d-vorms hoofsaaklik vir die onderwerp en die w-vorme in die besonder vir die genitief, datief en voorsetselbepalinge gebruik word.

In die algemeen kan gesê word, dat welke en sy vorms meestal skryftaaltvorme is, wat by voorkeur vir sake gebruik word; veral wanneer die skrywer die herhaling van die klank die of dat wil vermy, bv. "De zaak is niet behandeld met die zorg, welke ik van hem gewend ben."

Dit is eie aan die genitiefsvorme wiens en wier en die datiefsvorme

wien en wie dat hulle in die besonder aan persone of personifikasies laat dink. Wanneer daar van sake sprake is, word vorme van welke of omskrywende voornaamwoorde soos waarvan en waaraan meestal gebruik. Waar welke of hetwelk deur 'n voorsetsel voorafgegaan word, bv. met welke en in het welk, het die voornaamwoordelike bywoorde met waar die voorkeur, bv. waarmee en waarin (Hulshof 1973: III, 129-130).

1.7.4.4 Die antesedent by die relatief

Ofskoon die antesedent van 'n byvoeglike bysin soms in 'n onselfstandige begrip geleë is, nl. 'n eienskap, 'n werking of die hele inhoud van 'n sin, is dit tog die reël dat 'n antesedent uit die naam of die aanduiding van 'n selfstandigheid bestaan. Die antesedent moet die karakter van substantief hê (Hulshof 1973: III, 131).

1.7.4.5 Enkele betreklike voornaamwoorde na 'n antesedent

1.7.4.5.1 Die relatiewe die en welke

As 'n mens die etimologiese betekenis van die en welke bly aanvoel het, sou jy die moes gebruik om iets noukeurig aan te wys, en welke om 'n rubriek te bepaal. In die teenswoordige Nederlands bestaan die onderskeid nie meer nie. Welke kom byna uitsluitend in die skryftaal voor as 'n welkome afwisseling vir die, maar dan liefst waar dit om sake gaan. Veral die genitief van welke word by voorkeur tot sake beperk. In hierdie gevalle is welk 'n selfstandige vnw. (Hulshof 1973: II, 80).

1.7.4.5.2 Die byvoeglike gebruik van die relatief welke

Die betreklike voornaamwoord welk kan ook byvoeglik voorkom, meestal wanneer die antesedent weer in die bysin genoem word, bv. "We bezochten het Blindeninstituut, welke inrichting een bezoek

zeker waard is" (Hulshof 1973: II, 80).

Soms slaan die herhaalde antesedent op 'n eienskap of werking wat in die gesegde van die voorafgaande sin vermeld word, bv. "Hy was driftig, welk gebrek hij moet zien te oorwinnen" (Hulshof 1973: III, 130).

1.7.4.5.3 Die relatiewe waar en wanneer

Die relatiefsin wat met plek- en tydsaanduidende woorde soos waar en wanneer begin, het eintlik 'n bywoordelike karakter, maar het in die volgende sinne die funksie van bepalinge by selfstandighede: "De plaats, waar hij het levenslicht zag" en "Het liefst ging hij wandelen op oogenblikken wanneer er weinig of geen wandelaars in het bos waren" (Hulshof 1973: II, 80).

1.7.4.5.4 Voornaamwoordelike bywoorde

Waar Den Hertog van voornaamwoordelike bywoorde praat, word dit in die hedendaagse taalkunde "n relatief wat lid van 'n voorzetselgroep is" genoem (Ponelis 1979: 465).

"Waar de aanduiding van een zaak voorafgegaan moet worden door een voorzetsel, gebruikt onze taal bij voorkeur voornaamwoordelijke bijwoorden, combinaties van twee bijwoorden waarvan het eerste altijd een van die bijwoorden daar, hier, waar, er, ergens, nergens en overal is, bv. daarover, hiermee, waaruit, erbij, ergens in, nergens onder en overal tegen" (Hulshof 1973: II, 81).

"Een andere kleine kwestie is deze, of het laatste deel van dergelijke pronominale bijwoorden een bijwoord of een voorzetsel is. Hier kan men van de regel uitgaan dat het voorzetsel zich pas van het bijwoord scheidt, als het vòòr een substantief komt te staan. Daarin is dus te vergelijken met de deur in en daarlangs met de rivier langs. Zo is er

reden om al deze woorden voor bijwoorden te houden, tenzij ze, als de in de laatste plaatsgenoemde (naar, omtrent) uitsluitend als voorzetsels in gebruik zijn, of zich door een bijzondere vorm van het verwante bijwoord onderscheiden. De verwantschap tussen beide categorieën is echter te nauw, om ze niet met elkaar te laten afwisselen" (Hulshof 1973: III, 224).

1.7.4.5.5 Waar en daar in kombinasie met 'n ander bywoord

Die samestellings van waar en daar met 'n ander bywoord het ook die funksie van 'n betreklike vnw. met 'n voorsetsel. "Meestal worden hier verbindingen met waar gebruik, die liefst niet gescheiden worden. Bij die met daar is de scheiding daarentegen juist regel." (Hulshof 1973: II, 81-82).

Den Hertog noteer dat die voornaamwoordelike bywoorde in Middelnederlands vir sowel persone as sake gebruik is; later is hulle egter by voorkeur vir sake gebruik (Hulshof 1973: III, 223).

"Daar het gebruik van voornaamwoordelijke bijwoorden zich hoofdzakelijk tot aanduidingen van zaken beperkt, klinkt het een beetje geringschattend om ze voor personen te gebruiken. Zo zal men zonder bezwaar zeggen 'De kwajongen waarover je geklaagd hebt', maar men zal daarentegen 'De jonge dame met wie ik gedanst heb' verkies bo 'waarmee ik gedanst heb'" (Hulshof 1973: II, 82).

1.7.4.6 Die antesendentlose relatief

Die relatiewe die, wie, wat en hetgeen kom in bysinne sonder 'n antesedent voor. Die bysin met die relatief kan o.a. diens doen as 'n onderwerpsin, bv. "Die het gezegd heeft, kan het niet bewijzen", as 'n gesegdesin, bv. "Hij is niet, wie hij schijnt", as 'n voorwerp=

sin, bv. "Men moet menen, wat men zegt, maar men behoeft niet alles te zeggen" en as 'n bywoordelike bysin, bv. "Hij houdt vol, ondanks hetgeen hem in de weg gelegd wordt" (Hulshof 1973: III, 131).

1.7.4.6.1 Hetgeen en wat as antesedentlose relatiewe

Hetgeen is eintlik 'n bepalingaankondigende voornaamwoord wat relatief geword het deur die funksie van die volgende relatief dat in te sluit, bv. "Hetgeen (dat) ik zeg is waar." Wat, daarenteen, is 'n relatief met die funksie van die voorafgaande determinatief daarin opgeneem, bv. "(Dat) wat ik zeg, is waar " (Hulshof 1973: III, 131).

1.7.5 De Vooy's

In sy behandeling van die stof, gee De Vooy's deurgaans ook diachroniese verwysings. Die relatiewe die, dat, wie en wat is die mees gewone relatiewe.

1.7.5.1 Die relatief wie

Die relatief wie word gebruik: (1) na voorsetsels en dan slaan dit slegs op persone, (2) in die verbinding al wie, (3) as antesedentlose relatief, bv. "Wie het weet mag het zeggen."

"De regel dat van wie, met wie etc. op personen terugslaan de enig toelaatbare vorm is, en dus bv. 'de man waarvoor ik eerbied heb' onjuist zou zijn, geld reeds in het Mnl. niet onbeperkt, bv. 'die man daer ic dit wonder af telle' en 'Een wijf daer ave Kerstine was gebeden' (Franck). Ook de hedendaagse familiere taal kent dit gebruik " (De Vooy's 1963: 100).

1.7.5.2 Die relatief wie teenoor die

By die antesedentlose relatief is die verskil tussen wie en die

kunsmatig. In die gesproke taal is "Die het weet mag het zeggen" net so gewoon soos "Wie het weet mag het zeggen". Dat dit reeds in die sestiende eeu die geval was, blyk uit die vele voorbeelde wat Van Halteren versamel het. (De Vooy 1963: 100).

1.7.5.3 Die verboë vorm van wie en die

Die relatief die kom al in die Mnl. in alle naamvalle onverboë voor, maar die manlike akkusatief dien is later na die voorbeeld van Latyn opnuut in die literêre taal ingevoer, en het sedert die Renaissance eeue lank gesag gehad; net so die vorm wien na voorsetsels.

In die sestiende eeu vind 'n mens nog oral wie en die as datief-akkusatief naas wien en dien.

Die genitief wies, wes kry reeds in die Mnl. wiens, diens as konkurrent, wat aanvanklik vir die enkelvoud en meervoud van alle geslagte gegeld het en in die sestiende eeu die ouer vorme sonder n byna verdring het. Die enigste moontlike verklaring hiervoor is 'n kontaminasie met die akkusatief wien, dien. 'n Jonger vroulike vorm wier, na analogie van die demonstratief dier, is deur Van Halteren in geen enkele sestiende-eeuse teks aangetref nie, maar kry later deur die Renaissance gesag.

'n Vroulike datief-akkusatief wien en dien, wat reeds in Middelnederlands opduik, wat in die sestiende eeu nog redelik dikwels voorkom en tot Vondel se taalgebruik behoort, is stellig slegs op papier gebore, is reeds in Vondel se tyd deur grammatici verban en het geen spore nagelaat nie. Sedertdien word die, wiens, wien, dien vir die manlike en die wier, wie vir die vroulike geslag gebruik (De Vooy 1963: 101).

1.7.5.4 Die relatief welk

Onder invloed van Latyn het daar in die "kanselarijtaal" (amptelike taal) uit die vraende vnw. welk 'n relatief welk ontstaan, waarnaas onder die invloed van Frans ook d(i)ewelke, dewelcke en die onsydige 'twelc en welc voorkom. In die Middeleeue is die gebruik van welke in offisiële stukke al redelik oud; in die sestiende eeu ontwikkel daar in allerlei vorme egte "boekwoorde" bv. welckens, welckers, der welcker en der welcken wat grotendeels kunsmatig was en grotendeels spoorloos verdwyn het. Teen die einde van die 18de eeu kom daar nog enkele voorbeelde hiervan voor. Selfs in die 19de eeu is die manlike en vroulike welke (met die verboë vorme welks, welken, welker) in die skryftaal lank gehandhaaf, maar onder invloed van die lewende taal steeds meer verdring, al bly sommige skrywers, veral joernaliste, daaraan geheg (De Vooy's 1963: 101-102).

1.7.5.5 Die byvoeglike gebruik van welk

In amptelike taal is die byvoeglike gebruik van welk redelik algemeen, al behoort dit tot "papierstyl" en is dit onnodig omslagtig. Soms beskou mense hierdie konstruksie as onmisbaar om dubbelsinnigheid te voorkom, bv. "de merkwaardige opvatting van deze stelling, welke opvatting onverdedigbaar is", omdat die enkele relatief die verwarring kan veroorsaak. In die geskrifte van die jonger geslag het die gebruik steeds seldsamer geword. Dit word egter nog soms gebruik om tweemaal die te vermy, o.a. in die verbinding die welke.

1.7.5.6 Die relatief wat

Die relatief wat word gebruik in die verbindings al wat, iets wat en dat wat, sowel as antesedentloos, bv. "Wat je weet mag je zeggen" en "Zeg maar wat je wilt " (De Vooy's 1963: 100).

1.7.5.7 Die relatief hetgeen

As die antesedent 'n sin (clause) is, of as daar geen antesedent is nie, kom hetgeen as relatief voor, bv. "Het plan wordt doorgezet, hetgeen ik niet verstandig vind" en "Hetgeen ik zeggen wilde, is dit" (De Vooy 1963:102).

1.7.5.8 Voornaamwoordelike bywoorde

In plaas van die onsydige relatief met 'n voorsetsel tree daar 'n verbinding met waar, bv. "een werk waarvan het sukses verzekerd is."

Hierdie tipe verbinding word 'n voornaamwoordelike bywoord genoem omdat die funksie ooreenkom met dié van 'n voornaamwoord voorafgegaan deur 'n voorsetsel.

"De regel dat zulke voornaamwoordelijke bijwoorden uitsluitend betrekking hebben op zaken, gaat niet geheel op. In omgangstaal, is b.v. 'de man waarmee ik sedert jaren bevriend ben' gebruikelijk, al zal dit gebruik in geschreven taal gewoonlijk vermeden worden" (De Vooy 1963: 172).

1.7.6 Van den Toorn

1.7.6.1 Die betreklike voornaamwoord (pronomen relativum)

Die betreklike voornaamwoorde is in wese aanwysende voornaamwoorde wat terugwys na 'n eerder genoemde woord, die sogenaamde antesedent, maar enkele relatiewe kan sonder antesedent voorkom; 'n mens praat dan van 'n betreklike voornaamwoord met ingeslote antesedent. (Van den Toorn 1979: 225 en 226).

As relatiewe kom voor die, dat, wie, welk(e), het welk en wat wat selfstandig gebruik kan word en ook die verboë vorme diens, wiens, wier, welks en welker.

1.7.6.2 Enkele relatiewe

1.7.6.2.1 Die relatief wie

Die relatief wie word alleen gebruik as 'n meewerkende voorwerp, bv. "De jongen, wie ik dit briefje gaf" of na 'n voorsetsel, bv. "De man, op wie ik doel."

1.7.6.2.2 Die relatief wat

Die relatief wat word gebruik na hetgeen, dat, iets, niets, veel en alles en wanneer die antesedent 'n hele sin (clause) is, bv. "dat meisje spreekt erg luid, wat niet bepaald beschaafd is."

Ook by 'n betreklik vae of onbepaalde antesedent word wat gebruik, bv. "Het beste wat je kan doen" en "Het laatste wat ik je kan zeggen..."

Teenswoordig tree in die spreektaal wat steeds meer in die plek van die relatief dat, bv. "Het meisje, wat daar loopt." In die skryftaal is dit nog nie aanvaar nie.

1.7.6.2.3 Die relatief hetgeen

Die relatief hetgeen kan as 'n relatief met 'n ingeslote antesedent (d.w.s. antesedentloos) voorkom, bv. "Hetgeen je doet, is gevaarlijk."

1.7.6.2.4 Die relatief welk

Die relatief welk(e) kan ook byvoeglik gebruik word, (d.w.s. dat dit met 'n daaropvolgende substantief 'n woordgroep kan vorm), bv. "Max Havelaar, welk boek (welke roman) ik op mijn veertiende jaar leerde kennen, vind ik nog steeds prachtig" (Van den Toorn (1979) : 225-226).

1.7.7 Changuion (1848)

Changuion is belangrik omdat sy werkie in Suid-Afrika ontstaan het

en 'n poging was om die Nederlandse grammatika so "suiwer" as moontlik uiteen te sit vir gebruik in Suid-Afrika, waar die taal 'n sterk konkurrensie met Afrikaans en Engels moes oorleef.

1.7.7.1 Betreklike voornaamwoorde

1.7.7.2 Wat hulle is

Betreklik noem ons die voornaamwoordelike woorde wat terugwys op die voorafgaande, hoewel die betreklike vnw. in geval van omsetting wel kan wys op dit wat in die uitdrukking volg, bv. "Wie mij eenmaal bedrogen heeft, dien kan ik niet vertrouwen." Aanwysende voornaamwoorde gaan dikwels in betreklike voornaamwoorde oor.

1.7.7.3 Hoe hulle verbuig word

(1) In die 2de naamval van wie word wiens vir manlik, wier vir vroulik, maar liefs welks vir die onsydig gebruik.

(2) Die omskrywing van die 2de en 3de naamvalle geskied liefs met wien. Wien word ook deurgaans na voorsetsels gebruik.

(3) Welke het eertyds 'n n in die meervoud gehad, soos Ten Kate getuig. Uit hoofde van die plaasvervangende aard van die woord is hierdie gebruik reëlmatig, hoewel die gebruik van welke vir die meervoud meer algemeen is.

1.7.7.4 Verskillende gebruike van die betreklike voornaamwoorde

1. Onmiddellik na die persoonlike vnw. gebruik 'n mens nie welk nie, maar die, bv. "Ik die u geschreven heb" en "Hij die ons misleidt."

2. Die word in die gemeensame skryf- en spreektrant meer as welke gebruik en kan in elke styl by afwisseling daarvoor gebruik word.

3. Om dewelke in manlik en vroulik i.p.v. welke te sê, is nie verkieslik nie.

4. Wat staan as betreklike vnw. na hetgeen, al, alles e.d.m., bv. "Al of alles wat ik sparen kan, is winst" en as antesedentlose relatief, bv. "Wat (hetgeen wat) gij noodig hebt, zal ik u geven."

1.7.7.5 Daar en waar met 'n voorsetsel

Waarvan, waaraan, ook daarvan, ens. kom dikwels i.p.v. die betreklike voornaamwoord voor en dan wel in beide getalle en vir alle geslagte. (Ten Kate was enigsins huiwerig om in die hoër styl hierdie wyse van uitdrukking m.b.t. persone goed te keur, maar die teenswoordige taalgebruiker maak geen swarigheid daarvan nie.)

In die gemeensame styl is veral daar gebruiklik, en wel deur die invoeging van ander woorde van die voorsetsel wat daarby hoort, geskei, bv. "De vreemdeling, daar ik u gisteren avond van spraak, is overleden" (Changuion 1844: 84 - 85).

1.7.7.6 Kongruensie tussen antesedent en relatief

Die betreklike vnw. kom gewoonlik met die antesedent ooreen in getal, geslag en persoon, maar nie noodwendig in naamval nie.

Daar moet op die volgende gelet word: (1) Wanneer die antesedent na die werkwoord zijn deur het herhaal word, gebeur dit wel dat die 2de persoon met die 3de persoon van die volgende werkwoord verwissel, bv. "Gij waart het die mij bad", maar die 1ste persoon duld nie in sulke gevalle verwisseling nie, bv. "Ik zelve ben het die gezondigd heb"; (2) die betreklike vnw. rig hom op die woordgeslag, en nie die persoonsgeslag nie, van die antesedent, bv. "Een boos wijf, dat niet te temmen is"; (3) hoewel wie deurgaans op persone wys, vind 'n mens dat dit ook met betrekking tot sake gebruik word, bv. "De zaak, voor wie hij zijn leven veil gehad heeft" en "Een trek naar wetenschap, wiens bevrediging..." Ons sou in die eerste voorbeeld liefes

waarvoor en in die tweede welks gebruik (Changuion 1844: 193-194).

'n Eietydse oorsigtelike Nederlandse grammatika is dié van D.C.

Donaldson.

1.7.8 Donaldson

1.7.8.1 Die eenvoudige relatief in Nederlands

Die is die relatief wat vir de-woorde (manlik en vroulik) in die enkelvoud en vir de-woorde in die meervoud (manlik, vroulik en onsydig) gebruik word, bv "De man die hier woont, is ziek" en "De boeken die ik nu lees, zijn oud."

Dat is die relatief wat vir onsydige woorde (het-woorde) in die enkelvoud gebruik word, bv "Het boek dat ik nu lees, is oud."

1.7.8.2 Betreklike voornaamwoorde wat met voorsetsels verbind word

Wanneer 'n voorsetsel voor 'n betreklike vnw. met 'n de-woord as antesedent voorkom, word wie i.p.v. die gebruik as die betreklike vnw. na 'n persoon verwys, bv. "De man met wie ik in de winkel stond te praten, was mijn oom".

In argaïese styl is 'n datief-vorm wie (wien) sonder 'n voorsetsel tot redelik onlangs gebruik, bv. "De man wie het gegeven werd, is verdwenen."

Wanneer 'n voorsetsel voorkom voor 'n betreklike vnw. wat na 'n ding (het- of de-woord) verwys, word waar plus die voorsetsel gebruik, bv. "De tafel waarop het brood ligt, is van mij,"

Daar is egter in bogenoemde sin 'n tweede variasie op die woordorde in Nederlands, wat eintlik meer algemeen is. Hier word die voorsetsel na die einde van die relatiefsin gestuur waar dit voor die werkwoord geplaas word, bv. "De tafel waar het brood op ligt, is van mij."

In die spreektaal word waar + voorsetsetel ook vir mense gebruik, bv.
 "De man waarmee ik in de winkel stond te praten, is mijn oom" of
 "De man waar ik in de winkel mee stond te praten, is mijn oom"
 (Donaldson 1981: 63-64).

1.7.8.3 Relatiewe met onbepaalde antesedente

Na onbepaalde antesedente (alles, dat, het enige, iets, het laatste, niets en veel) en na 'n clause kom die relatief wat voor, bv. "Hij heeft zijn auto total loss gereden, wat ik erg jammer vind."

1.7.8.4 Die besittlike vorm van die relatief

Die vorms wiens (vir manlike antesedente), wier (vir vroulike en meervoudige antesedente) en welks (vir nie-persoonlike antesedente) kom in die skryftaal voor. Wiens is meer algemeen as wier of welks wat as argaïes beskou word.

Die vorms van wier en waarvan kom in die skryf- en spreektaal vir manlike, vroulike en meervoudige antesedente voor; terwyl waarvan die enigste vorm vir 'n nie-persoonlike antesedent is.

Die vorms die z'n (vir manlike antesedente) en die d'r (vir vroulike en meervoudige antesedente) is tot die spreektaal beperk.

Die volgende voorbeelde word gegee:

Skryftaal: "De man wiens boek ik geleend heb, is ziek."

Spreek- en skryftaal: "De man van wie ik het boek geleend heb, is ziek."

Spreektaal: "De man die z'n boek ik geleend heb, is ziek" (Donaldson 1981: 65).

1.7.8.5 Die besittlike vorm van die relatief, voorafgegaan deur 'n voorsetsetel

Wie se word normaalweg in Nederlands deur van wie of waarvan

uitgedruk. In 'n sin soos die volgende word die vorm wiens meer algemeen gebruik: "De man in wiens stoel ik zit, is mijn oom"; die vorm wier, soos in "De vrouw in wier stoel ik zit, is mijn tante", is egter baie seldsaam.

In die spreektaal sal die volgende vorme gebruik word: "De man in wie z'n stoel ik zit; de vrouw in wie d'r stoel ik zit....; de mensen in wie d'r stoel ik zit...."

As 'n mens in die skryftaal wiens en wier wil vermy, sal die volgende verkieslik wees: "De man/vrouw/mensen in de stoel van wie ik zit...."

Wanneer die antesedent 'n ding, d.w.s. nie 'n mens nie, is, kan probleme ontstaan as 'n mens die gebruik van welks wil vermy. Welks, voorafgegaan deur 'n voorsetsel, word soms in formele skryftaal gevind, bv. "Het huis op welks dak de kat de hele nacht heeft gezeten, is ingestort." In die spreektaal sal die volgende meer algemeen wees: "Het huis waar de kat de hele nacht op het dak (van) gezeten heeft, is ingestort " (Donaldson 1981 : 63-66).

1.7.8.6 Onafhanklike (antesedentlose) relatiewe

Onafhanklike relatiewe het nie 'n antesedent nie. Hulle kan ook as onbepaalde voornaamwoorde beskou word. Voorbeelde van antesedentlose relatiewe kom in die volgende sinne voor: "Wie/die eens steelt is voor altijd een dief; wat je zegt is allemaal onzin; hetgeen je doet is gevaarlijk" (Donaldson 1981 : 66).

1.7.8.7 Minder algemene relatiewe

1.7.8.7.1 Hetgeen

Die relatief hetgeen vervang wat dikwels in die skryftaal as die antesedent 'n clause is, bv. "Hij heeft zijn outo total loss gereden, hetgeen ik erg jammer vind."

1.7.8.7.2 Hetwelk ('twelk)

Na 'n clause as antesedent kom die relatief hetwelk ook voor. Hierdie vorm is, net soos hetgeen, argaïes, bv. "De eendracht is in het land hersteld, hetwelk (hetgeen) de gehele bevolking met vreugde vervult."

1.7.8.7.3 Welke

Die relatief welke vervang dikwels die in formele skryftaal, bv. "De regering welke (die) dat bekend gemaakt heeft, is gisteren afgetreden."

1.7.8.7.4 Die byvoeglike gebruik van welke

'n Verdere algemene gebruik van welk(e) wat nie vermy kan word nie, is die volgende byvoeglike relatief: "Hij zei dat hij alles begrepen had, welke opmerking ik niet de moeite waard vond tegen te spreken" (Donaldson 1981: 67).

'n Voorbeeld van die belangstelling wat in ons eie tyd nog steeds in die relatief en die tendense in sy ontwikkeling bestaan, is die kort artikeltjie "Het taaltje wat ik spreek" van prof. A. Sassen.

1.7.9 Sassen

A. Sassen meen die meeste taalgebruikers wat die gebruik van wat i.p.v. dat (by ander) waarneem, dit ook afkeur as in stryd met die grammatikareëls en miskien selfs as 'n afgryslike simptoom van resente taalverval. So nuut is hierdie verskynsel egter nie, want reeds 60 jaar en langer gelede het bekende skrywers bv. "het beeld wat" en "een verhaal wat" geskryf.

Die Utrechtse hoogleraar dr. Gerlach Royen veroordeel in 1939 die uitbreiding van wat nóg as onbeskaaf nóg as "onspraakkunstig" in sy boek Bij gedachten en Botsingen in Taal. In Nederlandse Spraakkunst

van 1957 voer De Vooy's aan dat "naar analogie van al wat, iets wat er in tegenwoordig taalgebruik een toenemende neiging bestaat op elk onzijdig substantief wat in plaats van dat te laten volgen (bv. 'het geval wat zich voordeed'" (Nederlandse Spraakkunst 1957: 100). Dr. G.F. Bos meen "het kind wat speelt" is net so onmoontlik soos "de man wie wint" (Het probleem van de samengestelde zin 1964: 147).

Enkele jare later bevind die sintaktikus P.C. Paardekoper in sy bekende Beknopte ABN-syntaksis (3de druk 1968) dat die grens tussen die betreklike voornaamwoorde dat en wat moeilik te trek is, maar dat wat in die algemeen die voorkeur bo dat geniet.

Daar is gevalle waarin wat nie alleen die voorkeur, maar die alleenreg, het bv. dat wat en alles wat. Veel onreëlmatigheid kom voor. So word iets dat dikwels i.p.v. iets wat geskryf en gesê en ook alles dat i.p.v. alles wat. Dit is heel moontlik dat so iets soos hiperkorrektheid agter hierdie verskynsel sit, d.w.s. "hyperdistansiëring" van die tipe "het kind wat."

Die skrywer voer aan: "het relatiewe d-pronomen is in de loop van de eeuwen vervangen door het relatiewe w-pronomen. Dat is overigens niet alleen bij dat gebeurd maar ook bij die (→ wie) en daar (→ waar), al lopen de drie ontwikkelingen niet geheel parallel..... De genoemde d-naar w-vervanging is blijkbaar nog steeds gaande. Het type het boek dat is om zo te zeggen nú - al een aantal decaden - aan de beurt" (Sassen 1983: 39)

Op die vraag "waardóór deze verandering?" is daar nie 'n besliste antwoord nie. Al wat duidelik is, is dat "niet alleen de grens tussen 'het taaltje wat ik spreek' en 'het taaltje dat jij schrijft' maar ook die tussen synchronische en diachronische taalbeschrijving soms niet zo heel scherp te trekken valt" (Sassen 1983: 40).

Hoe het die Afrikaanse sisteem nou uit Nederlands ontwikkel? Die mees betroubare gegewens hieroor is te vinde in die geskrifte van die taalhistorikus J. du P. Scholtz. Wat hier volg, is 'n kort samevatting daarvan.

1.7.10 Scholtz

J. du P. Scholtz het sy eerste bevindings (Scholtz 1963) oor die relatief gebaseer op die gegewens in Die Kaapse Taalgief (Van Oordt 1956). Later (Scholtz 1970) het hy n.a.v. die gegewens in die ongepubliseerde argiefmateriaal (Van Oordt 1962) nuwe bevindings gemaak.

"In die tydperk 1750 tot 1775 kom die betr. vnw. baie selde in die twintigtal stukkies in die KT. voor; uit die twee of drie gevalle waarin dit in ooreenstemming met die Ndl. gebruik is, kan niks afgelei word nie. Daarna vind ons dikwels dat van Ndl. standpunt uit die betr. vnw. verkeerd gebruik word" (Scholtz 1963: 128). Om die bewering te staaf, haal Scholtz 5 voorbeelde aan waar die i.p.v. dat gebruik word, 3 voorbeelde van dat i.p.v. die, 2 van dat i.p.v. wat en 3 van wat i.p.v. dat. Reeds in 1759 kom dat i.p.v. die voor, nl. in "een bles merrij dat gekniehaltet was" (Franken 1953: 187).

Wat die toename van wat as relatief betref, meen prof. Scholtz:

"Op die eerste gesig is dit bevreemdend dat by die veralgemening van een vorm in Afr. dit nie die is wat as betr. vnw. die oorhand gekry het nie: dit was tog van die begin af skynbaar verreweg die frekwentste vorm in die taal waaruit Afrikaans ontwikkel het. Nou het dit egter by nader ondersoek geblyk dat die gebruiksfteer van dat veral in volkstaal heelwat ruimer was en is as wat die tradisionele Ndl. 'skryftaal' laat sien en die grammatikas en dialekstudies

ons leer. Dié insig het ons te danke aan die belangrike artikel van Verdenius: 'Een onveranderlijk relatief dat 'in De Nieuwe Taalgids XXXV 108-116" (Scholtz 1963: 140).

Verdenius het o.a. gevind dat die gebruik van wat heel gewoon is naas dat, in Amsterdam en ook elders. In verband met hierdie gebruik van wat wys Verdenius daarop dat die betr. vnw. dat in die 17de-eeuse taal dikwels voorkom waar die 19de- en 20ste-eeuse grammatika wat voorskryf.

"In die KT. en ander Kaapse bronne van ná 1780 is dat as betr. vnw. so seldsaam dat ons mag aanneem dat dit nie meer in die spreektaal geleef het nie.... Daarteenoor kom die nog baie dikwels naas wat in ons bronne voor, ook in stukke wat van omstreeks 1830 af opsetlik in Afr. gestel is Dis bekend dat tot in die 20ste eeu sommige mense uit 'n sekere vooroordeel teen die tipies Afr. wat graag die wou bly skrywe en ook nog in die gesproke taal gebruik " (Scholtz 1963: 129).

Scholtz meen dat wat in die gewone spreektaal al vroeg die oorhand gekry het, hoewel dit moontlik is dat die nog lank as 'n vernamer vorm naas wat in die Kaapse spreektaal bly voortbestaan het. N.a.v. die gegewens in die ongepubliseerde argiefmateriaal moet prof Scholtz egter van hierdie mening afsien. Hy meen nou dat "ons met veiligheid mag aanneem dat wat al omstreeks 1760 die enigste betr. vnw. was wat werklik geleef het in die Hollands van Kaaps gebore burgers" (Scholtz 1970: 41).

In die ongepubliseerde argiefmateriaal het in die tydperk 1733-1746 slegs enkele voorbeelde van afwykings by die betreklike voornaamwoord voorgekom. Die word 3 keer i.p.v. dat gebruik, dat 2 keer i.p.v. die en wat 1 keer i.p.v. dat (Scholtz 1970: 41-42).

In die stukke van 1766-1773 kom heelwat voorbeelde van die "verkeerde" gebruik van wat as betreklike vnw. voor. Prof Scholtz gee 6 voorbeelde van die "verkeerde" gebruik van die relatief wat, nl. na dat geld, goederen, de helfte winst, de kleere en linne goedt, de mense en het voorval.

Vir prof Scholtz bewys hierdie gegewens dat "die gebruik van wat as betr. vnw. in die jare sestig van die agtiende eeu baie verbreid in die Kaapse Hollands was. In dieselfde tyd kry ons ewe dikwels 'n verkeerd gebruikte dat waaragter hoogs waarskynlik wat in die skrywer se spreektaal skuil" (Scholtz 1970: 40-41). Hy haal 6 voorbeelde van 'n verkeerd gebruikte dat aan, nl. na alles, dinge, deesen jongen, de Restand, de water en woorden. Die opvatting dat die bogenoemde verkeerde gebruik van dat "as 'n 'verdeftiging' van die spreektaalvorm wat moet beskou word, vind sterk steun in die hiperkorrekte gebruik van dat in 'n verbanding waarin ook Nederlands wat vereis: 'alles dat' i.p.v. 'alles wat'" (Scholtz 1970: 41). Tot sover Scholtz.

Hierdie studie sal probeer om die konklusies van Scholtz te toets aan 'n veel ruimer hoeveelheid voorbeelde as wat hy by sy ondersoek betrek het. Daar sal ook geprobeer word om diachronies veel meer gedetailleerd te werk deur kleiner periodes in die tyd af te baken, te ondersoek en onderling met mekaar te vergelyk. Ten slotte sal ook veel méér aspekte van die relatief ondersoek word as dié waarna Scholtz verwys het.

Vervolgens word daar eers gekyk na hoe die relatief in Afrikaans deur enkele grammatici beskryf is.

1.7.11 Du Toit

In 1876 word Eerste Beginsels van Die Afrikaanse Taal van S.J. du Toit deur Die Genootskap van Regte Afrikaanders uitgegee. Hoewel

Du Toit geen opgeleide grammatikus was nie, is dit tog interessant om

te sien hoe die relatief in die eerste Afrikaanse grammatika beskryf word. Ek haal woordeliks aan wat oor die betreklike voornaamwoord geskryf is: "Betrkekelikke (sic) Voornaam-woorde het betrekking op een voornaamwoord of een naamwoord, wat al uitgedruk is, of nie.

So's: 'die man wat daar geloop het'; hier slaat die Betrekkelikke Voornaamwoord wat terug op die naamwoord man. 'Wat nie wil loop nie kan maar bly staan.' Hier is die woord, waar wat betrekking op het, nie uitgedruk nie" (Eerste Beginsels 1876: 16). Dieselfde gegewens word in Fergelykende Taalkunde van Afrikaans en Engels 1897 gegee (Fergelykende Taalkunde 1897: 20).

1.7.12 Ponelis

Vir 'n oorsig van die gebruik van die relatief in moderne Afrikaans word gekyk na Afrikaanse Sintaksis van F.A. Ponelis.

1.7.12.1 Betreklike konstruksies met antesedent

1.7.12.2 Antesedente

"Die antesedent (in die matrikssin) en die betreklike voornaamwoord (in die bysin) vorm 'n anaforiese ketting; die betreklike voornaamwoord, slaan dus op die antesedent, sodat die betreklike bysin 'handel oor' die antesedent" (Ponelis 1979: 463).

Die antesedent kan 'n naamwoordstuk, clause of 'n adjunk wees.

1.7.12.3 Naamwoordstuk as antesedent

Al drie die hoofkategorieë naamwoorde, nl. name, selfstandige naamwoorde en voornaamwoorde, kan in die antesedent verskyn.

Name verbind by voorkeur met bystellende en nie met beperkende betreklike bysinne nie, bv. "Liefdeslied, wat jarelank gehoor kon word..."

Bepaalde en onbepaalde voornaamwoorde kan as antesedente dien, bv. "Wie is jy wat hier lê?" en "Ons het tog niks wat ons hoef weg te steek nie."

Onbepaalde voornaamwoorde soos al en diegene tree byna uitsluitlik as antesedente op, bv. "Dit is al wat hy wou sê" en "Diegene wat besware het, word gevra om van hulle te laat hoor."

In die volgende gevalle is die antesedent 'n selfstandige naamwoord (substantief): "Die operasie wat al geruime tyd gelede gedoen is" en "'n Paar geleenthede wat hulle voorgedoen het" (Ponelis 1979: 464).

1.7.12.4 n Clause as antesedent

In die volgende sin dien 'n clause as antesedent van 'n betreklike bysin met wat as betreklike voornaamwoord: "Die opkoms was swak, wat betreurenswaardig is."

1.7.12.5 n Adjunk as antesedent

In die volgende sin dien 'n adjunk van plek as antesedent van 'n betreklike bysin met waar as betreklike voornaamwoord: "Hier waar ek staan, is dit droog."

1.7.12.6 Die betreklike voornaamwoord

1.7.12.6.1 Die funksie van die betreklike voornaamwoord

In die betreklike bysin kan die betreklike voornaamwoord in hoofsaak in die volgende sintaktiese funksies optree:

(i) Dit kan 'n naamwoordstuk op sigself vorm; dus as onderwerp, bv. "(die orrelis) wat die begeleiding doen", as voorwerp, bv. "(die rigting) wat die regering ingeslaan het" of as lid van 'n voorsetselgroep, bv. "(sakkies) waarin alles gebêre kan word."

Wanneer die betreklike voornaamwoord lid is van 'n voorsetselgroep, tree voorsetselstranding dikwels in, bv. "(sakkies) wat alles in

gebêre word" en "(die toerusting) wat die vrugte mee bewerk word."

(ii) Die betreklike voornaamwoord kan deel vorm van 'n groter naamwoordstuk:

(1) As kern van 'n deelbepaling is die betreklike vnw. die onderwerp, bv. "(die ontwerpers) van wie een toonaangewendis", die voorwerp, bv. "(Die ontwerpers) van wie die komitee een aanbeveel het" of lid van 'n voorsetselgroep, bv. "(die ontwerpers) met een van wie 'n onderhoud gevoer is."

(2) In die genitiëfsvorm is die betreklike vnw. ook onderwerp, bv. "(die dame) wie se briewe weg is", die voorwerp, bv. "(die dame) wie se briewe hulle soek" of lid van 'n voorsetselgroep, bv. "(die dame) oor wie se briewe moeilikheid ontstaan het."

By nie-menslike antesedente, waar wat die betreklike vnw. is, word wat in die omgangstaal wel as genitiëfsvorm gebruik, bv. "(die tafel) wat se poot skeef is", maar hierdie konstruksie word in formeler styl vervang deur die van-nabepalingskonstruksie, bv. "(die tafel) waarvan die poot skeef is."

(3) As 'n deel van 'n van- nabepaling kan die relatief die voorwerp wees, bv. "(die tafel) waarvan die poot skeef is", die voorwerp, bv. "(die tafel) waarvan ek die poot afsaag" of lid van 'n voorsetselgroep, bv. "(die tafel) langs die poot waarvan die kwassie lê."

1.7.12.6.2 Die vorm van die betreklike voornaamwoord

Behalwe in die genitiëfsvorm en as lid van 'n voorsetselgroep is die betreklike vnw. deurgaans wat as onderwerp of voorwerp na 'n menslike en nie-menslike antesedent.

In die genitiëfsvorm en as lid van 'n voorsetselgroep verskyn wie by menslike antesedente, bv. "(die mense) met wie ons verskil" en "(die dame) wie se briewe weg is."

In verbinding met setsels vorm wat, met die vorm waar, 'n agterset-selgroep, bv. "(die sakkies) waarin alles gebêre word."

Die betreklike vnw. wie is in die genitiëfsvorm aan die wyk voor wat in die omgangstaal, bv. "(ouers) wat se kinders in die strate rondlê."

Wie is ook aan die wyk voor wat in verbinding met voorsetsels waar voosetselskeiding plaasgevind het, bv. "(rowwe spelers) wat die skares van hou."

Ponelis noem nie spesifiek dat wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep ook by menslike antesedente voorkom nie.

1.7.12.6.3 Die plasing van betreklike voornaamwoorde

"Betreklke voornaamwoorde is leentewoorde en word gevolglik so na as moontlik aan die begin geplaas van die clause waarvan hulle deel vorm. Een konsekwensie van hierdie plasingsbeginsel is dat, in deelbepalings en van-nabepalings, die gedeelte van + betr. vnw. uit die naamwoordstuk losgemaak en voorgeplaas word, terwyl die res van die naamwoordstuk die oorspronklike posisie behou" (Ponelis 1979: 467).

1.7.12.7 Bywoordelike betreklike bysinne

Adjunkte van tyd en plek en naamwoordstukke kan as antesedente van bywoordelike betreklike bysinne dien.

Die betreklike woorde is onderskeidelik waar (plek) en wanneer (tyd), bv. "U is verseker oral waar u gaan" en "Elke keer wanneer ek dit hoor, dink ek ver terug."

1.7.12.8 Antesedentlose betreklike konstruksies

In antesedentlose betreklike konstruksies is die betreklike voornaamwoorde wie (menslik) en wat (nie-menslik), bv. "Wie nie waag nie, wen

nie" en "Dit is egter 'n aanduiding van wat gedoen kan word."

In die volgende adjunksin kan waar ook as 'n antesedentlose relatief vertolk word: "U is verseker waar u gaan."

1.7.13 Den Besten

In hedendaagse taalstudies geniet die relatief van tyd tot tyd ook die aandag, bv. in Den Besten se artikel Marking WH-movement in Afrikaans (Muysken 1981: 141 - 177). Den Besten voer aan: "Wat plays an important role in the syntax of Afrikaans relatives, comparatives and other constructions. Traditionally it is conceived as one of the relative pronouns. The present paper purports to show that such an analysis is wrong and that in fact wat is a marker for noninterrogative WH-Movement in finite clauses" (Muysken 1981: 141).

F.A. Ponelis bespreek en weerlê Den Besten se teorieë in "Taalkunde=kroniek" in die Desember 1981-uitgawe van die Tydskrif vir Geestes=wetenskappe (bl. 251 - 259).

Volgens Ponelis is die volgende drie reëls vir Den Besten se uiteen=setting van belang: "WH -verskuiwing, WAT -vorming en WH -skrapping. WH -verskuiwing verplaas 'n WH-element na die sg. komplementeerder= posisie; let daarop dat sowel vir die betreklike konstruksies (1), (2) en (3) as die vergelykingskonstruksie (4) 'n voegwoord dat geponeer word. Deur WAT-vorming word die reeks WH ... dat omgeskakel tot WH ... wat, en deur KOMP-skrapping val WH weg:

- (1) die vrou wat hy gesien het
 die vrou dat hy wie gesien het
 die vrou WIE dat hy gesien het WH-verskuiwing
 die vrou wie WAT hy gesien het WAT-vorming
 die vrou wat hy gesien het WH-skrapping

- (2) hy wat so praat
 hy dat wie so praat
 hy WIE dat so praat WH-verskuiwing
 hy wie WAT so praat WAT-vorming
 hy wat so praat WH-skrapping
- (3) Wat hy sê (kan nie waar wees nie)
 dat hy wat sê
 WAT dat hy sê WH-verskuiwing
 wat WAT hy sê WAT-vorming
 wat hy sê WH-skrapping
- (4) (Klaas is net so slim) as wat Piet is
 as dat Piet hoe slim is
 as HOE SLIM dat Piet is WH-verskuiwing
 as hoe slim WAT Piet is WAT-vorming
 as wat Piet is WH-skrapping

(Ponelis 1981: 252)..

Dit gaan vir Ponelis veral om Den Besten se beskouing dat wat in die konstruksies wat hy ondersoek, telkens 'n voegwoord (complementizer) is; heel in die besonder dat wat in die betreklike bysin 'n voegwoord is. Den Besten grond sy beskouing dat die betreklike wat 'n voegwoord is, op die neutralisasie van die nie-menslike betreklike formatief en die aard van setselgroepverbreking in betreklike bysinne.

By o.a. die vraende voornaamwoorde is daar 'n onderskeid tussen (+ menslik), nl wie en (- menslik) nl. wat: "Wie loop daar?" teenoor "Wat loop daar?" Omdat hierdie opposisie in betreklike konstruksies, met antesedente (onder bepaalde omstandighede) geneutraliseer word, en net wat voorkom: "die vrou wat ek ken; die werk wat ek ken", maak Den Besten die volgende gevolgtrekking: "The conclusion that the relative pronoun in headed relatives ... may be deleted, thereby obliterating the difference between (+ HUMAN) and (- HUMAN) pronouns which shows up elsewhere, suggests itself immediately. This implies that wat in headed relatives ... cannot be a pronoun and must

be the complementizer dat/lat which has acquired a different shape" (Muyskens 1981: 150).

Uit die neutralisasie volg dit nie dat betreklike wat 'n voegwoord is nie. Die neutralisasie kan verklaar word deurdat die onderskeid tussen menslik en nie-menslik in 'n betreklike konstruksie met antesedente deur die antesedent gedra word; vergelyk "die VROU wat ek ken" met "die WERK wat ek ken". Aangesien die antesedent teenwoordig is, hoef die betreklike vnw. nie gemerk te word nie.

Ponelis weerspreek ook Den Besten se argument oor setselgroepverbreking in betreklike bysinne. "Volgens Den Besten kan net setselgroepe met R-pronomina, soos o.a. waar en daar in Afrikaans verbreek word, waardeur die voorsetsel van die aanvulling geskei word - 'n verskynsel wat in Engels 'prepositional stranding' heet" (Ponelis 1981: 253). In die voorbeeld "Eksamens is goed wat ek bang voor is" is die setsel voor (vir) van sy aanvulling geskei, maar volgens Den Besten kan wat nie as setselaanvulling kwalifiseer nie, want dit is nie 'n R-pronomen nie; gevolglik is dit 'n voegwoord.

Volgens Ponelis is Den Besten se siening van setselgroepverbreking in Afrikaans gebrekkig. Sy bewering dat net setselgroepe met R-pronomina-le aanvullings verbreek kan word, is 'n mistasting omdat die voornaamwoord dit, bv. in "Dit wil ek nie oor gesels nie", die vraende voornaamwoord wat, bv. in "Wat het hulle oor gesels?", betreklike wat, bv. in "Die saak wat ons by die vergadering klaar oor besluit het" asook substantiewiese naamwoordstukke en name, bv. in "Die strate is hulle nou mee klaar" van die setsel geskei kan word. Aangesien dit, vraende wat en betreklike wat geeneen in bostaande voorbeelde die R-vorm (daar en waar onderskeidelik) het nie, kan eenvoudig nie betoog word dat die betreklike wat in "Eksamens is goed wat ek bang voor is"

nie 'n voornaamwoord is nie.

"Om saam te vat: nóg neutralisasie nóg SG-verbreking is grond daar= voor dat wat in betreklike sinne 'n voegwoord is en nie 'n voornaam= woord nie" (Ponelis 1981: 254).

Die vraag is of 'n historiese beskrywing van die ontwikkeling van die Afrikaanse relatief-stelsel nie enige lig op hierdie kwessie kan werp nie. Sonder om daarvoor uitsluitel te wil gee, wil hierdie studie 'n bydrae wees tot die gedagterigting dat diachroniese gegewens nie onbelangrik is vir 'n deugsame sinchroniese beskrywing van taalverskynsels nie. As Den Besten skryf "wat in headed relatives ... must be the complementizer dat/lat which has acquired a different shape" dan maak hy 'n veronderstelling wat 'n proses impliseer ("has acquired"). Om dié proses, sover dit die relatief in Afrikaans betref, beter te kan begryp, daartoe wil hierdie beskrywende studie 'n bydrae wees.

In die volgende hoofstukke word nou in besonderhede 'n oorsig gegee van die voorkoms van die relatief (soos dit blyk uit die bestudeerde bronne) in die respektiewelike tydperke 1652-1699, 1700-1749, 1750-1799, 1800-1849, 1850-1900.

2. HOOFSTUK 2 - DIE TYDPERK 1652 - 1699

2.1 Bronnebeskrywing

Die volgende tekste is gebruik om 'n korpus materiaal te versamel.

2.1.1 Daghregister van Jan Anthonisz van Riebeeck, Deel I en Deel III

In Deel I (deur I aangedui) het ek voorbeelde van die relatief aangeteken oor die tydperk 5 April tot 5 Junie 1652, die eerste twee maande aan die Kaap.

Die dagregisterinskrywings vir dié tydperk beslaan 28 bladsye (Van Riebeeck 1952: 17-45), maar die 4 bladsye wat briewe van skeepskapteins bevat (Van Riebeeck 1952: 21-24) is buite rekening gelaat. Ek het in hierdie gedeelte 149 voorbeelde van die relatief aangeteken.

Omdat die 10 jaar van isolasie van Nederland moontlik 'n invloed op Jan van Riebeeck se taal kon gehad het, het ek ook voorbeelde van die relatief in Deel III (deur III aangedui) van die Daghregister oor die tydperk van 1 Januarie 1662 tot 6 Mei 1662 (die laaste inskrywing) aangeteken.

Die dagregisterinskrywings vir Jan van Riebeeck se laaste tydperk aan die Kaap beslaan 29 bladsye (Van Riebeeck 1952: 430-460), maar weer is 3 bladsye wat briewe van skeepskapteins bevat (Van Riebeeck 1952: 432-434) buite rekening gelaat. Ek het in hierdie gedeelte 115 voorbeelde van die relatief aangeteken.

2.1.2 Navorsingswerk van L.C. van Oordt

2.1.2.1 Die Kaapse Taalargief

In die inleiding tot die eerste uitgawe van Die Kaapse Taalargief (November 1947) meld L.C. van Oordt dat hy reeds 15 jaar lank in die Kaapse Argief na voorbeelde van omgangstaal aan die Kaap en in die buite-distrikte gesoek het.

Die Kaapse Taalargief bestaan uit 10 dele. Nrs. 1-4 is deur die skrywer self in Kaapstad uitgegee; nrs. 5-10 is opgeneem in die Tydskrif vir Wetenskap en Kuns (1951-1956).

Prof. J du P Scholtz som die inhoud van Die Kaapse Taalargief soos volg op: "Net twaalf uit 'n totaal van 318 briewe, verklarings, ens. is van voor 1770 (vier van voor 1750 uit 1712, 1713, 1716, 1733, dan een uit 1750, twee uit 1752, een elk uit 1765, 1766, 1768, en twee uit 1769); en die materiaal bly skaars tot aan 1776 (daar is elf stukkies uit 1770-1773 en niks uit 1774 en 1775 nie). Eers van 1776 af is die materiaal redelik volop en bevredigend oor die tyd verdeel" (Scholtz 1963: 9).

Wat die taalgebruik in die briewe, ens. betref, merk prof. Scholtz die volgende op: "In alle gevalle het die skrywers hulle taal so na moontlik aan korrekte Ndl. gemaak as wat hul by magte was - met meerdere of mindere sukses. Sommige stukke in die KI, en dan dikwels juis die langstes, is in 'n betreklike goeie Ndl. gestel. Ander is blykbaar die resultaat van 'n kwaai worsteling ewe veel met die pen as met die erkende skryftaal. In ander weer, wat vlotter en sorgeloser geskrywe is, proe 'n mens as't ware die gesproke taal wat agter die skryfvorme sit en dikwels daarin deurbreek" (Scholtz 1963: 9-10).

Prof. Scholtz meen dat, wanneer ons in 'n bepaalde tyd 'n aansienlike aantal Afr. en ook heelwat hiper-korrekte vorme in 'n verskeidenheid van geskifte aantref, ons wel mag aanneem dat die betrokke verskynsel dan al sy beslag in die spreektaal van die koloniste gekry het (Scholtz 1963: 10).

Volgens prof. E.H. Raidt was die skrywers van die briewe in Die Kaapse Taalargief, die veldwagmeesters, gewoonlik boere wat opdrag

gekry het om plattelandse oortredings tot die kennis van die owerheid te bring. Sommige kon betreklik goeie Nederlands skrywe terwyl ander kwaai met die pen én met die erkende skryftaal geworstel het. Uit hulle taalgebruik en veral uit die foute blyk dit dat hulle spreektaal al aansienlik van hulle skryftaal afgewyk het (Raidt 1973: 117-118).

2.1.2.2 Ongepubliseerde argiefmateriaal

Ter aanvulling van die stof in Die Kaapse Taalargief het prof. Scholtz van April 1959 tot Maart 1962 die dienste van mnr L.C. van Oordt verkry vir die opsporing en kopiëring in die Kaapse Argief van meer stukke wat waardevolle taalmateriaal bevat. Hierdie werk is moontlik gemaak deur 'n toekenning van die Nasionale Raad vir Sosiale Navorsing.

Prof. Scholtz en mnr. Van Oordt het hulle op die tydperk voor 1785 toegespits. Betreklik min van waarde is uit die 17de eeu en ook uit die eerste jare van die 18de eeu gevind. In dié tyd kom die seldsame van Nederlands afwykende taalvorme meestal voor in gebrekkige briefies en verklarings van Duitse en Franse burgers van Nederlandse afkoms.

Hierdie skrywers gebruik allerlei vorme en konstruksies wat van die nagestreefde vorm afwyk en tog nie uit hulle eie omgangstaal stam nie. Die gewone skryffoute van ongeoeefende skrywers sou verkeerdelik aangesien kon word vir outentieke spreektaalvorme as hulle in die ontwikkelingsgeskiedenis van Afrikaans pas (Scholtz 1970: 1-2).

In die Departement Afrikaans en Nederlands van die Universiteit van Kaapstad is daar 'n stel fotokopieë van mnr L.C. van Oordt se kopieerwerk in die Stellenbosse en Kaapse Argief, sowel as die N.G.Kerkargief. Hierdie werk van Van Oordt beslaan 540 getikte foliovelle waarin ek alle voorbeelde van die relatief aangeteken het.

In die kopieerwerk wat Van Oordt in April 1959 in die Stellenbosse Argief gedoen het, kom 42 volledige briewe of verklarings voor. Die volgende dokumente is nagegaan: Civiele Processtukken (1748-1800), Verklarings in Kriminele Sake (1702-1793), Verklarings in Siviele Sake (1748-1794), Rapporte (1746-1793), Kladrapporte (1733-1781), Notules en Verklarings in Siviele Sake (1740-1795), Dagvaardings (1747-1799). Inkomende briewe (1696-1790), Civiele Notulen (1684 - 1740), Notulen in Civiele Hof (1686-1740), Verklarings (1795) en Obligatiën (1693-1726).

Vanaf Mei 1959 het Van Oordt in die Kaapse Argief navorsing gedoen. Hy het 34 briewe volledig afgeskryf uit die Oorspronklike Notulen (1694-1774), Ontwerp Notulen (1719-1728, 1758-1780), Bij lagen (1758-1763), Ontvange Stukken (1714-1778), Testamente (1689-1775) en Losse Testamente (1678-1825).

Van Junie tot September 1959 het Van Oordt sy navorsing toegespits op inventarisse uit die tydperk 1763 tot 1780. Nege briewe of verklarings is volledig aangeteken.

In Oktober, November en Desember 1959 gaan Van Oordt die volgende argiefmateriaal na: Obligatiën (1698-1780), Vendurolle (1691-1780), Gemengde Notariële Stukken (1691-1799), Fragmentariese Boedelpapiere en Bylae by ontbrekende Boedelpapiere (1683-1783), Brievenboek van Grandpreez (1657-1761), Rekeningboek (1759-1788), Kassaboek van die Weeskamer (1740-1727), Inventaris van Verkoopingen (1670-1701) en Allerlei (1670-1675). Uit hierdie materiaal is 29 briewe of verklarings volledig afgeskryf.

In Januarie 1960 doen Van Oordt navorsing oor Crimineele Justitiën. Ses briewe word volledig aangeteken uit die Oorspronklike Regtsrollen en Notulen (1779-1780), Regterrollen (1756-1780) en Geheime Notules (1728-1780).

Van Februarie tot Junie 1960 het Van Oordt die Crimineele Proses=stukken (1760-1773) nagegaan. Hieruit is 22 briewe volledig oorgeskryf.

In Julie en Augustus 1960 het Van Oordt Crimineele Justitiën (1730-1740) nagegaan. Slegs twee briewe is volledig aangeteken.

Van Oordt het in September 1960 argiefmateriaal van die Hof van Justitie (1688-1780) en die Politieke Raad (1649-1780) nagegaan. Geen volledige briewe of verklarings is daaruit afgeskryf nie. Terselfder=tyd het Van Oordt leemtes in Die Kaapse Taalargief aangevul. Uit die tydperk 1737-1783 het hy 25 kort briefies (5 reëls en minder) en 19 langer briewe volledig afgeskryf.

In Oktober 1960 het Van Oordt uit die Aanwinsten (1775-1782) 3 kort en 3 lang briewe volledig aangeteken.

Van Oordt het van Oktober 1960 tot Oktober 1961 hoofsaaklik die Civiele Prosesstukken (1657-1782) bestudeer. Hieruit het hy 52 kort en 152 lang briewe of verklarings volledig afgeskryf.

Geen volledige briewe is aangeteken uit die Minuut Prosesstukken en Fragmentariese Stukken van die Hof van Justitie (1703-1752) wat Van Oordt in November 1961 nagegaan het nie.

Uit die materiaal van 1686-1767 wat Van Oordt in Desember 1961 en Januarie 1962 in die Kaapse Staatsargief en die N.G.Kerkargief nage=gaan het, het hy slegs twee lang briewe volledig aangeteken.

In Februarie en Maart 1962 het Van Oordt die Crimineele Justitiën (1712-1725) nagegaan. Ses lang briewe is volledig afgeskryf.

Oor die taal in die ongepubliseerde argivale tekste van L.C. van Oordt merk prof. Raidt die volgende op: "Maar wie die skrywer ook al was - 'n boer, 'n betreklik ongeletterde vrou, 'n Duitser wat as skool=meester rondgereis het, 'n Fransman met 'n redelike skryfkennis van

(Kaaps-) Nederlands of 'n laer amptenaar - die bedoeling was altyd om Nederlands te skrywe so goed as wat die skrywer by magte was. By 'n gebore Kapenaar kan die 'Afrikaanse' vorme betroubaarder wees as by 'n immigrant wat miskien nog nie so lank aan die Kaap was nie. Aan die ander kant het immigrante minder onder die invloed van deftige Nederlands gestaan en het daarom soms egte spreektaalvorme in hulle geskrewe taal" (Raidt 1973: 121).

2.1.2.3 Ongepubliseerde argiefmateriaal vir die tydperk 1652-1699

Uit die tydperk 1657 tot 1699 het L.C. van Oordt die volgende argief= lêers deurgewerk: 1. Stellenbosch 5/1 tot 5/3, 8 uittreksels uit Civiele Notulen deur verskillende skrywers (1692-1699), 2. MOOC 22/1, Inventarisse Verkopinge Kassaboek (1675-1682), 3. MOOC 22/2, Verkoop= codullen van Verscheide Boedels (1676-1690), 4. MOOC 23/5, Inventarisse (1670-1701), 5. CJ 1, bl 45-47, Stukkies uit die valse klagte van Jan Woutersz van Middelburg teen Jan van Riebeeck (AO 1675).

Van Oordt het hier slegs losstaande verskynsels wat t.o.v. taalverandering interessant was, opgeteken. Uit sy gegewens het ek slegs 14 voorbeelde van die relatief gekry. Ses van hierdie voorbeelde kom uit die klagte van Jan Woutersz (1657), 3 is in Secr. Meurs se skrif (1699) en die orige 4 is uit die werk van verskillende skrywers.

2.2 J.A. Verhage se sintakties-stilistiese studie van die Dagregister van Jan van Riebeeck

J.A. Verhage het 'n sintakties-stilistiese studie van die Dagregister van Jan van Riebeeck gemaak (Verhage 1952).

Wat relatiewe betref, bespreek Verhage slegs 2 aspekte, nl. (1) prolepsis van die relatief (Verhage 1952: 184-189) en (2) "n Relatiewe bysin met 'n selfstandig gebruikte, meestal onbepaalde,

telwoord anders as alle, en ingelei deur die betreklike vnw. die, dat, welcke i.p.v. die relatiewe vnw.byw. waarvan" (Verhage 1952:189).

As 'n voorbeeld van "prolepsis van daer, geskei van bybehorende adverbium" gee Verhage "ende belooffden morgen oock koebeesten te brengen, daer hun te verstaen gaven plat coper voor geven soude" (I, 129-). As 'n voorbeeld van die tweede tipe relatief gee Verhage "sonder soodanige buyen..., die sommige soo fel waren als orkanen, ..." (I, 13-).

In die T G word van "suksessief sikliese verskuiwing van die relatief" en "swewing van die eksistensiële kwantor" gepraat. Die voornaamwoordelike bywoord staan nou bekend as "n relatief wat lid van 'n voorsetsgroep is."

Aangesien Verhage nie 'n oorsig van relatiewe pronomina gegee het nie, was dit vir my nodig om 'n addisionele studie van die relatief in die Daghregister te maak.

2.3 'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in die Dagregister van Jan van Riebeeck

2.3.1 Die relatief met 'n s.nw as antesedent

2.3.1.1 Die relatief die by antesedente van die de-klas in die enkelvoud

Normaalweg vereis Nederlands dat daar in die enkelvoud by antesedente van die de-klas die relatief die gebruik word.

In I kom die relatief die 13 keer by antesedente van die de-klas voor, nl. by de schoonste aerde, onsen arbeit, een beestenhuijt, der aerde, den opperstuurman, een ottento (de hottentot), de noortpunt, de rest, de revier, vis, de claversuijringh (de zuring) en in III 9

keer, nl. by den eenigen acker, een groote binnenzee, 't eene Capiteyn, de Commandeur, betrocken lucht, den omslach, de retourvloot, den schipper, sijn verbonden tijt.

2.3.1.2 Die relatief dat by onsydige antesedente

By antesedente van die het-klas in die enkelvoud word die relatief dat in Nederlands vereis.

Dat word in I 5 keer normaal gebruik by antesedente van die het-klas in die enkelvoud, nl. by de eenighe groente, 't eerste kint, riet, 't vrack, 't grootste werck en 7 keer in III, nl. by het gemeent, 't getal van bestiaal, der sout ende sandigh lant, yder schip, 't vrack en water (2).

2.3.1.3 Die relatief die by antesedente in die meervoud

By antesedente in die meervoud word die relatief die in Nederlands vereis.

By s.nwe. in die meervoud kom die normale vorm die 28 keer in I voor, o.a. by vier balckdeelen, cevetcatten, de grachten, persoonen en de scheepen en 15 keer in III, o.a. by de brieven, de paerden, de soldaten, 3000 verkens en strijtbare vrouwen.

2.3.1.4 Die relatief by 'n eienaam as antesedent

By 'n eienaam as antesedent kom die relatief die 2 keer by persoons= name as antesedente voor, nl. by den E Snoeck in I en by Dominé Slippert in III.

Die relatief dat kom 1 keer na die naam van 'n wêrelddeel voor:

"datter geen Formosa dat ik gesien heb, noch Nieunederlant... bij te passe compt" (Van Riebeeck 1952: 33).

Hierdie gebruik van die relatief dat is die normale gebruik in

Nederlands. "De namen van wêrelddelen, landen, provinciën, steden en dorpen zijn alle onzijdig, met uitzondering van de Namen van landstreken, welke altijd het lidwoord de voor zich hebben" (Koenen-Endepols 1948 : 1272).

By 'n eienaam as antesedent kom die relatief welcke 10 keer in III voor, bv. "den E Zacharias Wagenaer, welcke op dato met behoorlijke solemniteyten is ingehaelt ende verwilcompt" (Van Riebeeck 1952: III, 452).

2.3.1.5 Die relatief welck, met of sonder 'n lidwoord

Benewens die en dat gebruik Van Riebeeck ook die relatief welcke, met en sonder die lidwoorde de en het.

Die relatief welcke kom 2 keer in III by antesedente van die de-klas in die enkelvoud voor, nl. by een groote heer en een matroos.

Die relatief 'twelck kom 2 keer in I by 'n antesedent van die het-klas in die enkelvoud voor, nl. by het riedt (riet) en het ongemack en 4 keer in III, nl. by een schip (3) en stil weer.

By antesedente in die meervoud kom die relatief welcke 5 keer in I voor, nl. by de bouckhouders, hongerige buycken, de schoonste cleygronden, drie personen en 2 wilden en 3 keer in III, nl. by vrije persoonen, eenige saecken en de timmerluyden.

2.3.1.6 Afwykings in die kongruensie tussen die lidwoord en die relatief

Die relatief 'twelck word 1 keer foutiewelik na 'n antesedent in die meervoud gebruik, nl. in: "in onsen arbeit aen de fortificatie ende huijzinge (de huizing/e) 'twelck wij met de plancken ende : presen=ningh soo dicht niet costen maecken..." (Van Riebeeck 1952: I, 40).

2.3.1.7 Die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die, dat en welcke, met of sonder 'n lidwoord

Die relatief die kom 65 keer (69,1%) voor, nl. 22 keer na 'n antesedent van die de-klas in die enkelvoud (23,4%) en 43 keer na antesedente in die meervoud (45,7%).

Die relatief dat kom 12 keer (12,8%) voor na 'n antesedent van die het-klas in die enkelvoud.

Die relatief welcke, met of sonder 'n lidwoord, kom 17 keer (18,1%) voor.

Jan van Riebeeck openbaar dus 'n gebruik van die relatief wat geheel in ooreenstemming is met die Nederlandse taalpatroon, met 'n voorkeur vir die bo welke.

2.3.1.8 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die, dat en welcke, met of sonder 'n lidwoord

x = 2,5%

<u>Dat</u> na <u>het</u> -woorde in die ekv.:	xxxxxx	(12,8%)
<u>Welke</u> na ekv. en mv. antesedente:	xxxxxxx	(18,1%)
<u>Die</u> na <u>de</u> -woorde in die ekv.:	xxxxxxxxxxx	(23,4%)
<u>Die</u> na antesedente in die mv.	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx	(45,7%)
<u>Die</u> na ekv. en mv. antesedente	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx xxxx	(69,1%)

2.3.1.9 Die relatief welck byvoeglik gebruik

Die relatief welck word 5 keer byvoeglik gebruik, nl. 2 keer in I en 3 keer in III, bv. "van coortsen (de koorts) overleden, welcke sieckte (de ziekte)... langhs soo meer onder 't volck toeneempt" (Van Riebeeck 1952: I, 39) en "... 'tschip West Friesland... welck groot schip..." (Van Riebeeck 1952: III, 436).

2.3.1.10 Die relatief wat na die antesedent alles

In Nederlands word by die s.nw alles die relatief wat vereis. Die relatief wat kom slegs 1 keer by Van Riebeeck na alles as antesedent voor: "ende was wonder dat niet alles onder de voet woeij watter over eijnde stort" (Van Riebeeck 1952: I, 44).

Verder gebruik Van Riebeeck die vorm alles dat 2 keer in Deel I: "dat alles onder de voet soude waijen datter er was" (Van Riebeeck 1952: I, 42) en "wij meenden alles te needer soude waijen datter is" (Van Riebeeck 1952: I, 42).

Die vorm alle die kom 1 keer in III voor: "dat alle die aen dese zijde Zuytwaerts van die rivier wonen Hottentoots geslacht was ..." (Van Riebeeck 1952: III, 443).

2.3.1.11 Die genitiefsvorm van welck

Die genitiefsvorm van die relatief welck kom 2 keer voor, nl. "de walgangh ... welckers nader ende perfecter uijtreeckeninge neffens de affteijckeninge na desen beter sullen cunnen doen ..." (Van Riebeeck 1952: I, 26) en "de Saldanhars welckers oversten, Oedaso, den Commandeur met eenen eens mede was comen besoecken" (Van Riebeeck 1952: III, 443).

2.3.1.12 Die relatief welck, met of sonder 'n lidwoord, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief welck kom 9 keer, met of sonder 'n lidwoord, as lid van 'n voorsetselgroep voor, bv. "ende sijn zedert des fiscaels laetste uyttocht, van welck den 19 en verleden geretourneert was, aen 't fort gereuyt..." (Van Riebeeck 1952: III, 440), "daer den Breeden Raedt heeft doen bijeen comen, bij dewelck goet gevonden is, ..." (Van Riebeeck 1952: I, 35) en "heel stil weer, nae 'twelcke tegen den middach een donkere mist ende N. Westecoelte uytter zee opcomende,

quamen" (Van Riebeeck 1952: III, 450).

2.3.1.13 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep

Hierdie tipe relatief, bv. daerop, word in die ouer grammatikas 'n voornaamwoordelike bywoord genoem, (vgl. Den Hertog, par. 1.7.4.5.4. en De Voofs, par. 1.7.5.7).

Die relatief dat kom 18 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep, waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, nl. 7 keer in I, bv. "'t schip Malaca, daerop schipper Pieter Janss, Veltmuys ende ondercoopman Isaacq Grammond, 3 en October 1661 uyt 't Vlie geseylt met 345 gagiewinnende Coppen" (Van Riebeeck 1952: III, 439) en 11 keer in III, bv. "Hebben dese morgen last ende maet gegeven om de 2 punten daeraen g'arbeijt wort..." (Van Riebeeck 1952: I, 31).

Die relatief dat kom 22 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het; nl. 15 keer in I, bv. "soo als wij den sieckentrooster eergister eerst een plaetse in 't fort hadden gegeven, daer tot noch niemant anders als hij in woont" (Van Riebeeck 1952: I, 40) en 7 keer in III, bv. "ende weynigh daernae den fiscael met de brieven, daer niets in gevonden wierd om met 't Nachtegaaltjen aff te senden" (Van Riebeeck 1952: III, 438).

Na 'n menslike antesedent kom die relatief dat 13 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor.

Alhoewel dat as lid van 'n voorsetselgroep gewoonlik na 'n nie-menslike antesedent voorkom, is dit nie verkeerd om dit na 'n menslike antesedent te gebruik nie. (vgl. Ten kate se opmerking in par. 1.7.1.1.9 en Overdiep s'n in par. 1.7.1.1.10.).

2.3.1.14 Die relatief wat, met die vorm waer, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat kom 16 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep, waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, nl. 6 keer in I, bv. "het schip den Salamander ... waerover als Vice-Commandeur is den E.Dirck Ogel ..." (Van Riebeeck 1952: 29) en 9 keer in III, bv. "lieffelijk weer met een westelijk luchjen, waermede't Zeeridderken weder eens binnen quam...." (Van Riebeeck 1952: III, 451).

Na 'n menslike antesedent kom die relatief wat, met die vorm waer, 5 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor.

Alhoewel wat, met die vorm waer, as lid van 'n voorsetselgroep gewoonlik na 'n nie-menslike antesedent voorkom, is dit nie verkeerd om dit na 'n menslike antesedent te gebruik nie (vgl. Ten Kate se opmerking in par. 1.7.1.1.9).

2.3.1.15 Die gebruiksfrekwensie van welck, dat en wat, met die vorm waer, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief welck kom 9 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor (31,9%), wat, met die vorm waer, kom 16 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor (24,6%) en dat, met die vorm daer, kom 40 keer as 'n lid van 'n voorsetselgroep voor (61,5%).

Van Riebeeck gee voorkeur aan dat, met die vorm daer, as lid van 'n voorsetselgroep, bo wat, met die vorm waer, en welck.

2.3.1.16 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie welck, dat en wat as lid van 'n voorsetselgroep

x = 2,5%

<u>Welck</u> as lid van 'n voorsetselgroep:	xxxxx	(13,9%)
<u>Wat</u> as lid van 'n voorsetselgroep:	xxxxxxxxxxx	(24,6%)
<u>Dat</u> as lid van 'n voorsetselgroep:	xxxxxxxxxxxxxxxxxxx xxxxxxxxxxx	(61,5%)

2.3.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

2.3.2.1 Die relatief na 'n telwoord as antesedent

By 'n telwoord as antesedent kom die relatief die 5 keer voor, nl. 3 keer in I, bv. "Cregen desen avont ook 2 wilden aen boort, daer onder een die wat Engels sprach" (Van Riebeeck 1952: I, 24) en 2 keer in III, bv. "ende de ongelegentheyd haer voor dees tijt had gedrongen te retourneren, alsmede een of 2 die vrij sieck waren..." (Van Riebeeck 1952: III, 441).

Die relatief welcke kom 1 keer na 'n telwoord as antesedent voor, nl. "behalven eenen ... welcke belooft heeft te blijven..." (Van Riebeeck 1952: I, 44).

2.3.2.2 Die relatief na 'n vnw. as antesedent

By 'n vnw. as antesedent kom die relatief die 2 keer voor, nl. "dat het jammer soude sijn dat men niemant onder 't volck hadde cunnen vinden die kennisse van rietdecken-had" (Van Riebeeck 1952: I, 42) en "sulcx dat eenige die tot noch haer brootcoorn van d' E. Compagnie hebben moeten haelen, niet alleen van haer eygen connen leven ..." (Van Riebeeck 1952: III, 430).

2.3.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

2.3.3.1 Die relatief dat

Die relatief dat kom 3 keer na 'n clause as antesedent voor, nl. 2 keer in I, bv. "'Tsedert 1 dag 3 á 4 herwarts zijn weder 7 á 8 personen aan sware coortsz sieck geworden, ... dat al te minder spoet in 't werck causeert" (Van Riebeeck 1952: I, 45) en 1 keer in III, nl. "ende, also Compagnie's paerden beginnen te vermenichvuldigen (dat den dienst vrij beswaert)" (Van Riebeeck 1952: III, 455).

2.3.3.2 Die relatief welck, met 'n lidwoord

Die relatief dewelcke kom 1 keer na 'n clause as antesedent voor, nl.

"Comende den Leeuwenbergh van d'andere sijde aen de zeecant bij 't hooft over wandelen, dewelcke in zijn opgangh dor ende steenachtig is ... " (Van Riebeeck 1952: I, 32).

Die relatief het welck ('t welck) kom 13 keer na 'n clause as antesedent voor, nl. 6 keer in I, bv. "Snachts begondt vrij hardt te waijen uijtte Zuijtoostelijcker hand, 'twelck den 16.do smorgens noch al meer toe nam..." (Van Riebeeck 1952: I, 36) en 7 keer in III, bv. "versoeckende den Commandeur daar in 't velt soo langh te willen vertouven; 'twelck denselven deede" (Van Riebeeck 1952: 446).

2.3.3.3 Die gebruiksfrekwensie van dat en welck as relatiewe by 'n clause as antesedent

Die relatief dat kom 3 keer voor (17,6%) en welck kom 14 keer voor (82,4%)

Van Riebeeck gee voorkeur aan welck bo dat as relatief by 'n clause as antesedent.

2.3.3.4 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van dat en welck as relatiewe

x = 2,5%

Dat : xxxxxxxx (17,6%)

Welck: xx (82,4%)

2.3.3.5 Die relatief welck, byvoeglik gebruik

Die relatief welck kom na 'n clause as antesedent 3 keer byvoeglik gebruik voor, nl. 2 keer in I, bv. "waerbij verstaan is dat men den E. Snouck ende sijn schipper Jan Isbrantsz. soude versoecken eens bij ons te comen...; welck versoeck in 't werck gestelt..." (Van Riebeeck 1952:

I, 29) en 1 keer in III, bv. "hadden op 3 plaet(s)en tusschen Jurmuy ende Dewel vrij gestoten, welcke particulariteyten al met een oorloghschip uyt de Canael hebben g'adviseert aan d' Ed. Heeren meesters" (Van Riebeeck 1952: III, 439).

2.3.3.6 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief dat kom 3 keer in I voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "sonder dat daertegen anders te doen is als te wachten nae beter ende bequaemer weder, daertoe patientie nemen moeten..." (Van Riebeeck 1952: I, 42).

Die relatief dat kom 4 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl. 3 keer in I, bv. "ende alleskens eenigh bequaem lant dicht aen de grachten rontsom de fortificatie om te spitten, daer hem wat meerder hulpe van volck toe sullen geven, ..." (Van Riebeeck 1952: I, 34) en 1 keer in III, nl. "Als U.E. met lieff hiér comt (daer de hapjes met alle mogelijk middelen toe willen waergenomen sijn) sal 't. hier aen beter water ende ververssinge in genoegsaemheyt niet mancqueren" (Van Riebeeck 1952: III, 435).

2.3.3.7 Die relatief wat, met die vorm waer, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat kom 29 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, nl. 20 keer in I, bv. "Snamiddaghs liep de wint heel ZW. met groote slaghregen, waerdoor wij desen dagh weijnich oftē niet costen vorderen in onsen arbeit" (Van Riebeeck 1952: I, 40) en 9 keer in III, bv. "die (de retourvloot), deselve wint oock hebbende, fray daermede sal cunnen voort raecken, waertoe d' Almogende gelieve sijn zegen te verlenen...." (Van Riebeeck 1952: III, 449).

2.3.3.8 Die gebruiksfrekwensie van dat en wat, met die vorms daer en waer, as lid van 'n voorsetselgroep by 'n clause as antesedent

Dat, met die vorm daer, kom 7 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor (19,4%) en wat, met die vorm waer, kom 29 keer as lid van 'n voorsetselgroep by 'n clause as antesedent voor (80,6%).

Van Riebeeck gee voorkeur aan wat, met die vorm waer, bo dat, met die vorm daer, as lid van 'n voorsetselgroep by 'n clause as antesedent.

By 'n s.nw as antesedent is voorkeur aan dat, met die vorm daer, bo wat, met die vorm waer, as lid van 'n voorsetselgroep gegee (vgl. 2.3.1.15).

2.3.3.9 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van dat en wat, met die vorms daer en waer, as lid van 'n voorsetselgroep

x = 2,5%

Dat as lid van 'n voorsetselgroep: . xxxxxxxx (19,4%)

Wat as lid van 'n voorsetselgroep: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx
xxxxxxxxxxxxx (80,6%)

2.3.4 Die antesedentlose relatief

2.3.4.1 Die relatief wat

Die antesedentlose relatief wat kom 1 keer voor, nl. "Watter aff vallen ende oftē ons dienen sal cunnen leert den tijt" (Van Riebeeck 1952: I, 44).

2.3.4.2 Die relatief 'tgeene

Die antesedentlose relatief 'tgeene kom 1 keer voor, nl. "alsoo 'tgeene nu gesajit is dagelijx door den hagel ende harde winden verplettert ... worden" (Van Riebeeck 1952: I, 43).

2.3.4.3 Die bywoord daer as relatief

Die antesedentlose relatief daer kom 1 keer voor, nl. "schoon (sij) wel 48 mijlen verder gereyst waeren als daer se verleden jaar sijn opgedaen geweest" (Van Riebeeck 1952: III, 440).

2.3.4.4 Die bywoord waer as relatief

Die antesedentlose relatief waer kom 1 keer voor, nl. "Desen avont voeren noch samen eens aen lant om terloops eens ten naesten bij aff te speculeeren waer 't fort gemaect sal dienen" (Van Riebeeck 1952: I, 24).

2.4 'n Ontleding vandie verskillende soorte relatiewe in die ongepubliseerde argiefmateriaal van L.C. van Oordt

2.4.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

2.4.1.1 Die relatief die by antesedente van die de-klas in die enkelvoud

Die relatief die kom 1 keer by 'n antesedent van die de-klas in die enkelvoud voor; nl. "meenende daer mede de E: Commandeur voorz, zijn huijsvrouw die uijt haer venster lagh"(CJ1, bl 45-47, Jan Woutersz, A0 1657).

2.4.1.2 Die relatief die by antesedente in die meervoud

By antesedente in die meervoud kom die relatief die 2 keer voor, nl. "al de swarte coussen die hier gecomen waren" (CJ 1, bl 45-47, Jan Woutersz, A0 1657) en "schapen die hij onder sijn trop genomen had" (Stellenbosch 5/1, 15 Oktober 1692).

2.4.1.3 Die relatief welcke, met of sonder 'n lidwoord

Die relatief welcke kom 1 keer na 'n de-woord in die enkelvoud voor, nl.

"de questie tussen man en vrouw welcke zoo hoogh quam tot slaans toe" (St. 5/3, Secr. Meurs, 10 Augustus 1699).

Die relatief 'twelcke kom 1 keer na 'n het-woord in die enkelvoud voor, nl. "veel goet 'twelcke al met schacheren hier aende Caep genomen is" (CJ 1, bl 45-47, Jan Woutersz, AO 1657).

Die relatief d'welcke kom 1 keer na 'n eienaam as antesedent voor, nl. "Aldus g 'inventariseert bij Jacob Clouten borger en ingesetene alhier, op desselfseijgen aangeven d'welcke verclaarde hem daerin oprechtelijk gedragen te hebben..." (MOOC 23/5, Inventaris 1670-1671, Geval nr. 6, 18, 10.1670).

2.4.1.4 Die relatief welck, byvoeglik gebruik

Die relatief welck word 1 keer byvoeglik gebruik, nl. "... die uijt haar venster lagh, welck venster op voorz. soldije Comptoir is responderende," (CJ 1, bl 45-47, Jan Woutersz, AO 1657).

2.4.1.5 Die relatief wat

Die relatief wat kom 1 keer i.p.v. dat voor by 'n antesedent van die het-klas in die enkelvoud, nl. "... soo weet ik al den sacrament (het sacrament) watter geschreven wordt" (CJ 1, bl 45-47, Jan Woutersz, AO 1657). Dit is die vroegste voorbeeld van wat as 'n relatief, behalwe na die antesedent alles.

2.4.1.6 Die gebruiksfrekwensie van die, wat en welcke as relatiewe by 'n s.nw as antesedent

Die relatief die kom 1 keer na 'n de-woord in die enkelvoud voor (14,29%) en 2 keer na 'n antesedent in die meervoud (28,57%), die relatief wat kom 1 keer na 'n het-woord in die enkelvoud voor (14,29%) en welcke, met of sonder 'n voorsetsel, kom 3 keer voor (42,9%).

Die skrywers van die ongepubliseerde argiefmateriaal gee voorkeur

aan die relatief welcke bo die en wat.

2.4.1.7 n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die, wat en welcke

x = 2,5%

Die na 'n de-woord in die ekv.: xxxxxx (14,29%)

Die na 'n antesedent in die mv.: xxxxxxxxxxxx (28,57%)

Die na ekv. en mv. antesedente: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (42,9%)

Wat na 'n het-woord in die ekv.: xxxxxx (14,29%)

Welcke na ekv. antesedente: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (42,9%)

2.4.1.8 Die relatief wat, met die vorm waer, as lid van 'n voorsetsel= groep

Die relatief wat, met die vorm waer, kom 2 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, nl. "de somma van 50 guldens waer op ick ... sal ... verder betaelen..." (MOOC 23/5, Inventarissee 1670-1671) en "5 p^s treckbeesten waar onder een veers" (St. 5/7, AO 1698).

2.4.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

Die relatief die kom 1 keer by 'n vnw. as antesedent voor, nl. "Ick woude dat se altemaal de oogen uitjgestoocken waeren, die hier nae toesien: meenende daer mede de E: Commandeur" (CJ 1, bl 45-47, Jan Woutersz, AO 1675).

2.4.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Die relatief dat, met die vorm daer, kom 1 keer na 'n clause as antesedent voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, nl. "(Cornelis se vrou sê) jeij zult mijn de voeten kussen als ik het hebben wil, daarop de man seijde..." (CJ 1, bl. 45-47, Jan Woutersz, AO 1657).

2.4.4 Die antesedentlose relatief

Die antesedentlose relatief wat kom 1 keer voor, nl. "Ick doen wat ick kan, ick doen myn best" (St. 5/3, 10 Augustus 1699).

Dit is die tweede voorbeeld van wat as 'n relatief en die eerste van wat as 'n antesedentlose relatief (vgl. par. 2.4.5.1).

2.5 Afleidings i.v.m. die relatief in die tydperk 1652-1699

2.5.1 In Van Riebeeck se Daghregister

Die relatief is redelik breedvoerig in Jan van Riebeeck se Daghregister behandel om die werksmetode te illustreer.

2.5.1.1 Die gebruik van die relatiewe die en dat na 'n s.nw. as antesedent

Geen afwykings kom in Van Riebeeck se gebruik van die relatiewe die en dat voor nie. Van Riebeeck gebruik die relatief die 22 keer by de-woorde in die enkelvoud, 43 keer by antesedente in die meervoud en dat 13 keer by het-woorde in die enkelvoud.

Ook by eiename as antesedente kom daar nie afwykings voor nie. Van Riebeeck gebruik die twee keer na menslike eiename en dat 1 keer na die naam van 'n wêrelddeel.

2.5.1.2 Die gebruik van die relatief welck, met of sonder 'n lidwoord na 'n s.nw as antesedent

Volgens Overdiep (vgl. par. 1.7.1.1.2) kom welcke in amptelike styl voor en volgens Den Hertog (vgl. par. 1.7.4.5.1) is welcke en sy vorme meestal skryftaaltorme wat by voorkeur vir sake gebruik word.

Vanselfsprekend kan die taal in die Daghregister as amptelike skryftaal beskou word. Dit verklaar Van Riebeeck se veelvuldige gebruik

van die relatief welcke. Hy gebruik die relatief welck, met of sonder lidwoord, 38 keer, welck byvoeglik gebruik 5 keer, welck as genitiëfs-vorm 2 keer en welck as lid van 'n voorsetselgroep 9 keer.

Slegs 1 afwyking kom voor in die kongruensie tussen die lidwoord en die relatief (Van Riebeeck gebruik 'twelck na 'n antesedent in die meervoud).

2.5.1.3 Die relatief dat en wat, met die vorms daer en waer, as lid van 'n voorsetselgroep na 'n s.nw.as antesedent

By 'n s.nw.as antesedent gee Van Riebeeck voorkeur aan dat, met die vorm daer, bo wat, met die vorm waer, as lid van 'n voorsetselgroep. Dat, met die vorm daer, kom 40 keer voor en wat met die vorm waer, 16 keer.

Van Riebeeck se gebruik van wat en dat, met die vorms waer en daer, as lid van 'n voorsetselgroep is in ooreenstemming met Den Hertog se bevinding (vgl. par. 1.7.4.5.5).

2.5.1.4 Die gebruik van dat en wat, met die vorms daer en waer, as lid van 'n voorsetselgroep na menslike antesedente

Van Riebeeck gebruik dat, met die vorm daer, 13 keer en wat, met die vorm waer, 5 keer as lid van 'n voorsetselgroep na menslike antesedente.

Dit is nie verkeerd om dat en wat as lid van 'n voorsetselgroep na menslike antesedente te gebruik nie (vgl. par. 1.7.1.1.8, 1.7.1.1.9 en 1.7.1.1.10).

2.5.1.5 Voorsetselstranding by dat en wat, met die vorms daer en waer, as lid van 'n voorsetselgroep na 'n s.nw as antesedent

Den Hertog noem dat en wat, met die vorms daer en waer, as lid van 'n voorsetselgroep voornaamwoordelike bywoorde.

Den Hertog voer voorts aan: "Meestal (worden) verbindings met waar

gebruik, die dan liefst niet gescheiden worden. Bij die met daar is de scheiding daarentegen juist regel" (Hulshof 1973: II, 81-82).

Van Riebeeck gebruik dat, met die vorm daer, as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, 20 keer en as lid van 'n voorsetselgroep met voorsetselstranding ook 20 keer. Hy gee dus nie voorkeur aan dat as lid van 'n voorsetselgroep met voorsetselstranding nie.

Van Riebeeck se gebruik van wat, met die vorm waer, as lid van 'n voorsetselgroep is in ooreenstemming met Den Hertog se bevinding, want hy gebruik wat slegs as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie en wel 15 keer (vgl. aanhaling hierbo).

2.5.1.6 Die gebruiksfrekwensie van die relatiewe welck en wat, met die vorm waer, as lid van 'n voorsetselgroep

Den Hertog bevind: "Waar welke of hetwelk door een voorzetset sou worden voorafgegaan, hebben ook voornaamwoordelijke bijwoorden met waar de voorkeur" (Hulshof 1973: III, 130).

Van Riebeeck se gebruik van welk en wat, met die vorm waer, as lid van 'n voorsetselgroep is in ooreenstemming met Den Hertog se bevinding. Hy gebruik welk 9 keer as lid van 'n voorsetselgroep (36%) en wat, met die vorm waer, 16 keer (64%).

2.5.1.7 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die relatiewe welck en wat, met die vorm waer, as lid van 'n voorsetselgroep

x = 2,5%

<u>Welck</u> as lid van 'n voorsetselgroep:	xxxxxxxxxxxxxxxx	(36%)
<u>Wat</u> as lid van 'n voorsetselgroep:	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx xxxxxx	(64%)

2.5.1.8 Die gebruik van die bywoorde daar en waar as relatiewe na 'n s.nw as antesedent

Van Riebeeck gee voorkeur aan daar (9 keer) bo alwaar (1 keer). Volgens Koelmans het d-vorme (dat, die en dat + voorsetsel) heel dikwels in die 17de-eeuse tekste voorgekom (vgl. 1.7.2). By daar sal die d-vorm waarskynlik ook voorkeur bo die w-vorm van waar hê.

2.5.1.9 Die relatief na die antesedent alles

Van Riebeeck wyk af van die Nederlandse gebruik van die relatief wat by die s.nw. alles. Hy gebruik hierdie vorm slegs 1 keer, terwyl die vorm alles dat 2 keer en die vorm alle die 1 keer voorkom.

2.5.1.10 Die gebruik van die relatiewe die, dat en welcke by 'n ander woordsoortelike antesedent

By telwoorde en voornaamwoorde as antesedente gee Van Riebeeck voorkeur aan die relatief die (7 keer). Dat kom glad voor nie, terwyl welcke slegs 1 keer voorkom.

2.5.1.11 Die voorkeur vir die relatief welcke bo dat by 'n clause as antesedent

By 'n clause as antesedent gee Van Riebeeck voorkeur aan die relatief welcke (17 keer) bo dat (2 keer), terwyl die glad nie voorkom nie. Die voorkeur vir welcke lê in die amptelike skryfstyl van die Daghregister (vgl. 1.7.1.1.2).

2.5.1.12 Die voorkeur vir die relatief wat, met die vorm waer, bo dat, met die vorm daer, as lid van 'n voorsetselgroep by 'n clause as antesedent

In teenstelling met die voorkeur vir dat, met die vorm daer, bo wat, met die vorm waer, by 'n s.nw. as antesedent (vgl. 2.3.1.15) gee Van Riebeeck by 'n clause as antesedent voorkeur aan wat, met die vorm waer,

(29 keer) bo dat, met die vorm daer, (7 keer) as lid van 'n voorset-selgroep.

2.5.1.13 Die voorkeur vir die bywoord daar bo waar as relatief by 'n clause as antesedent

Net soos by die s.nw as antesedent (vgl 2.3.1.19) geniet daar (7 keer) ook by die clause as antesedent voorkeur bo waar (1 keer).

2.5.1.14 Die antesedentlose relatief

By die antesedentlose relatief word geen voorkeur by Van Riebeeck opgemerk nie; wat, 'tgeene, daer en waer kom elk 1 keer voor.

2.5.2 In die ongepubliseerde argiefmateriaal van L.C. van Oordt

Aangesien slegs 14 voorbeelde van die relatief in bogenoemde materiaal voorkom, kan 'n duidelike denkbild nie omtrent die gebruik van die relatief by Van Riebeeck se tydgenote gevorm word nie. Ek tref, waar moontlik, 'n vergelyking met Jan van Riebeeck se gebruik van die relatief.

2.5.2.1 Die gebruik van die relatiewe die en welcke na 'n s.nw. as antesedent

Net soos by Van Riebeeck kom geen afwykings in die gebruik van die relatief die voor nie. Die word 1 keer na 'n antesedent van die de-klas in die enkelvoud gebruik en 2 keer by antesedente in die meervoud.

Die relatief welck, met of sonder 'n lidwoord, kom ook 3 keer voor.

Die gebruik van welck kan weer aan die amptelike skryfstyl in die dokumente van Jan Woutersz, Secr. Meurs en die onbekende skrywers (sien par. 1.7.1.1.8) toegeskryf word.

2.5.2.2 Die gebruik van die relatief wat na 'n s.nw. as antesedent

Jan Woutersz gebruik reeds in 1657 die relatief wat i.p.v. dat by 'n

het-woord in die enkelvoud (sien par. 2.4.1.5).

By Van Riebeeck kom die relatief wat slegs 1 keer in ooreenstemming met Nederlands na die antesedent alles voor (vgl. par. 2.3.1.10).

2.5.2.3 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetsel=groep na 'n s. nw. as antesedent

Voorkeur word gegee aan die relatief wat, met die vorm waar, bo dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie. Wat, met die vorm waar, kom 2 keer voor terwyl dat, met die vorm daar, glad nie voorkom nie.

Van Riebeeck gee voorkeur aan dat, met die vorm daar, bo wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep.

2.5.2.4 Die bywoord daar as relatief na 'n s.nw. as antesedent

Voorkeur word aan daar as relatief gegee. Dit kom 1 keer voor terwyl waar glad nie voorkom nie.

Van Riebeeck gee ook voorkeur aan daar (vgl. 2.6.1.8).

2.5.2.5 Die relatief die by 'n ander woordsoortelike antesedent

Die relatief die kom in die argiefmateriaal 1 keer by 'n vnw. as antesedent voor.

By Van Riebeeck kom die 7 keer by telwoorde en voornaamwoorde as antesedente voor.

2.5.2.6 Die relatief dat, met die vorm daer, as lid van 'n voorsetselgroep na 'n clause as antesedent

Die relatief dat, met die vorm daer, kom 1 keer as lid van 'n voorsetselgroep sonder voorsetselstranding voor.

Van Riebeeck gebruik dat, met die vorm daer, as lid van 'n voorsetselgroep ook 7 keer, maar hy gee voorkeur aan wat, met die vorm waer, as lid van 'n voorsetselgroep (vgl. 2.5.1.12).

2.5.2.7 Die antesedentlose relatief

Die antesedentlose relatief wat kom 1 keer voor.

Van Riebeeck gebruik die antesedentlose relatief wat ook slegs 1 keer.

2.6. Die gebruik van die relatief by die eerste Kaapse bewoners

Geen noemenswaardige afwykings is in die Kaapse tekste uit die tydperk 1652-1699 gevind nie; dus het die Kaapse bewoners aan die einde van die 17de eeu nog die relatief soos die Nederlanders gebruik (vgl. Overdiep se bevindings in par. 1.7.1.1 tot par. 1.7.3.6).

3. HOOFSTUK 3 - DIE TYDPERK 1700 - 1749

3.1 Bronnebeskrywing

Die volgende tekste is gebruik om 'n korpus materiaal te versamel.

3.1.1 Die Dagboek van Adam Tas

In sy dagboek waarvan slegs fragmente van 1705-1706 bewaar gebly het, doen die vryburger, Adam Tas (1668-1722) verslag van die burgers se ontevredenheid met die bewind van W.A. van der Stel. Verder teken Tas die omgewing met besondere geestigheid en hekel die amptenaredom.

Sy bekwaamheid as 'n skrywer kom tot uiting in sy vernuftige en ratse gebruik van die woord en die konstruksie van sy sinne (Kannemeyer 1978: 19-20).

In die eerste 50 bl. van Adam Tas se Dagboek het ek 130 voorbeelde van die relatief aangeteken.

3.1.2 Ongepubliseerde argiefmateriaal van L.C. van Oordt

In 2.1.2 word die navorsingswerk van L.C. van Oordt volledig bespreek.

Uit die tydperk 1700-1749 het Van Oordt kopieerwerk gedoen uit Verklarings in Kriminele Sake (1702 +), Verklarings in Siviele Sake (1748+), Rapporte (1746+), Kladrapporte (1733+), Notules en Verklarings in Siviele Sake (1704+), Dagvaardings (1747+), Inkomende briewe (1696+), Civiele Notulen (1684-1740), Notulen in Civiele Hof (1684-1740), Obligatiën (1693-1726), Oorspronklike Notulen (1694-1774), Ontwerp Notulen (1719-1728), Ontvange Stukken (1714+), Testamente (1689+), Losse Testamente (1678+), Obligatiën (1698+), Vendurolle (1691+), Gemengde Notariële Stukken (1691+), Fragmentariese Boedel= papiere en Bylae by ontbrekende Boedelpapiere (1683+), Kassaboek van die Weeskamer (1740+), Bewysstukke en kwitansies (1707+), Joernaal

(1698-1727), Inventaris van Verkoopingen (1700-1701), Geheime Notulen (1728-1780), Crimineele Justitiën (1730-1740), Argief= materiaal van die Hof van Justitie (1688+), Politieke Raad (1649+), Civiele Processtukken (1657+), Minuut Processtukken en Fragmentariese Stukken van die Hof van Justitie (1703+) en Crimineele Justitiën (1712-1725).

Die kopieerwerk van Van Oordt bestaan dikwels net uit losstaande woorde en sinne waarin interessante taalverskynsels voorkom, maar in hierdie periode was daar 75 briewe en verklarings wat vir my analise in aanmerking gekom het. Hierdie briewe en verklarings wissel in lengte en is deur 'n groot verskeidenheid van mense geskryf. Oor die skrywers en hulle taal merk dr. Raidt die volgende op: "Maar wie die skrywer ook al was - 'n boer, 'n betreklik ongeletterde vrou, 'n Duitser wat as skoolmeester rondgereis het, 'n Fransman met 'n redelike skryfkennis van (Kaaps-) Nederlands of 'n laer amptenaar - die bedoeling was altyd om Nederlands te skrywe so goed as wat die skrywer by magte was. By 'n gebore Kapenaar kan die 'Afrikaanse' vorme betroubaarder wees as by 'n immigrant wat miskien nog nie so lank aan die Kaap was nie. Aan die ander kant het immigrante minder onder die invloed van deftige Nederlands gestaan en het daarom soms egte spreektaalvorme in hulle geskrewe taal" (Raidt 1973: 121).

By 'n aantal van hierdie briewe en verklarings word die skrywer se verblyfplek aangegee, byvoorbeeld (1) Kaapstad: J Bernardt, Adolf A. de Haan, Christoffel Hasewinkel, Valentin Hausaan, Cornelis Heufke, Jan Jorissen en Seb. Schroder, (2) Drakenstein: Elisabeth du Preez, Francois du Toit, J. Hugo, Wynant Louw en Jan Jurgen Roose, (3.) Paarl: Jan Bastiaansz, Pieter de Villiers, M. le Roux en Christian Rabe, (4) Waveren: Jeanetie Clerk en Hendrik Treurniet.

Uit die tydperk 1700-1749 het ek 347 voorbeelde van die relatief uit die ongepubliseerde argiefmateriaal van L.C. van Oordt aangeteken.

3.2 n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in die Dagboek van Adam Tas

3.2.1 Die relatief met n s.nw. as antesedent

3.2.1.1 Die relatief die by antesedente van die de-klas in die enkelvoud

Na n s.nw van die de-klas in die enkelvoud kom die relatief die 13 keer voor, nl. na brief, eezel, hond, koster, mist, ouderling, pillegift, slaaf, somme, vrouw, wind, wrok en zuster.

3.2.1.2 Die relatief dat by onsydige antesedente

Die relatief dat kom 7 keer na n s.nw. van die het-klas in die enkelvoud voor, nl. na gewagt, mandtie, meel, quaad (kwaad), schieten (2) en stuk.

3.2.1.3 Die relatief die by antesedente in die meervoud

Na s.nwe. in die meervoud kom die normale relatief die 18 keer voor, nl. na eijkeboomen, goederen (2), goudsbloemen, hoeden, jongens oproermakers, kousen, mudden, menschen, soldaten, woorden (2), zaaken (2) en Zeeuwen.

3.2.1.4 Die relatief by n eienaam as antesedent

Na n eienaam as antesedent kom die relatief die 16 keer voor, terwyl dewelke 3 keer voorkom.

3.2.1.5 Die relatief welk met n lidwoord

Die relatief dewelke kom 1 keer na n s.nw. van die de-klas in die enkelvoud voor, nl. "zoo dat dit enkelijk maar geschied ten gevalle van de Fransse Jonker, dewelke mudden op de naam van ... heeft geleeverd" (Tas 1970: 108).

Na 'n s.nw van die het-klas kom die relatief 'twelk 2 keer voor, beide kere na aam, bv. "Des namiddags heeft Christoffel Hazewinkel hier gezonden om een $\frac{1}{2}$ aam wijn, 'twelk met een zijner slave hebben laten volgen" (Tas 1970: 124).

Die relatief dewelke kom ook 1 keer na 'n s.nw. in die meervoud voor, nl. "om een gros lange pijpen voor zijn baas te haalen, dewelke door mij aan hem waren toegezegd" (Tas 1970: 68).

3.2.1.6 Die relatief 'tgeen ('t gunt)

Vir die antesedent hetgene word die wisselvorme 'tgeen en 't gunt gegee (Overdiep 1932: 204); dus word aanvaar dat 't gunt ook 'n wisselvorm vir die relatief 'tgeen is.

Die relatiewe 'tgeen en 't gunt kom elk 1 keer voor na, nl. "wijders wierde daar een stuk ontbeeten, 'tgeen met wijn wierde gelardeerd" en "Kort hier op quam den Landdrost hier met het paard van Hans Hendk. Halting 't gunt hij denzelven afgekneevelt heeft" (Tas 1970: 84 en 126).

Na antesedente in die meervoud kom die relatief 'tgeen nog 2 keer voor, nl. na F.205 en rijksdaalders.

3.2.1.7 Die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die, dat, welke, met 'n lidwoord, en hetgeen ('t gunt)

Die relatief die kom 31 keer (67,4%) by Tas voor, nl. 13 keer na de-woorde in die enkelvoud en 18 keer na antesedente in die meervoud; die relatief dat kom 7 keer na het-woorde in die enkelvoud voor (15,2%); welke met 'n lidwoord kom 4 keer voor (8,7%) en 'tgeen ('tgunt) kom 4 keer voor (8,7%).

3.2.1.8 n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die, dat, welke met 'n lidwoord en het geen ('t gunt)

x = 2,5%

<u>Die</u> na ekv. en mv. antesedente:	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx	(67,4%)
<u>Dat</u> na <u>het</u> -woorde in die ekv.:	xxxxxx	(15,2%)
<u>Welke</u> na ekv. en mv. antesedente:	xxx	(8,7%)
<u>Hetgeen</u> na ekv. en mv. antesedente:	xxx	(8,7%)

3.2.1.9 Die relatief dewelke as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief dewelke kom 1 keer na 'n menslike antesedent as lid van 'n voorsetselgroep voor, nl. "dog Juffrw: Berg was aldaar, ..., tegen dewelke zij zeer jammerlijk hadde geklaagt" (Tas 1970: 130).

3.2.1.10 Die relatief wie as lid van 'n voorsetselgroep

As lid van 'n voorsetselgroep kom die relatief wie, ook in die verboë vorm wien, 12 keer na menslike antesedente, almal eiename, voor, bv. "Desen namiddag is Coert Helm hier geweest van wien een partij kalk hebbe gekogt" en "toen ben ik na Pheijffer geslenterd, van wien 60 Rdrs. op reekening hebbe ontfangen" (Tas 1970: 114 en 46).

3.2.1.11 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 9 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "... zijnde het thans een gezegent weer, waarvoor we Gode dankbaarheid schuldig zijn" en "Ik bevond datter twaalf vaderlandse scheepen ter rheede laagen, waaronder 4 Zeeuwen waaren" (Tas 1970: 38 en 42).

3.2.1.12 Die bywoord daar as relatief

Na 'n antesedent wat lokaliteit aandui, kom die bywoord daar 3 keer as relatief voor, bv. "... stapten we weder na de woonplaats van Mr. van der Heijden, daar wij dien nacht verbleeven" (Tas 1970: 94).

3.2.1.13 Die bywoord alwaar/waar as relatief

Die bywoord alwaar/waar kom 26 keer as relatief voor na antesedente wat lokaliteit aandui of impliseer, bv. "Des avonds ben aan 't huijs van Mr. Vermey geweest, alwaar verschiide vrunden hebbe gesprooken ..." en "Desen morgen ben ik te paard na Juffrw. Elberts gereeden, waar ik vond Mr. en Juffrw. van der Heijden" (Tas 1970: 46 en 94).

3.2.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

3.2.2.1 Die relatief na 'n telwoord as antesedent

Die relatief die kom 2 keer na 'n telwoord as antesedent voor, nl. na de eerste en een.

3.2.2.2 Die relatief na 'n vnw. as antesedent

Die relatief die kom 3 keer na 'n vnw. as antesedent voor, nl. na iemand (2) en de geene.

3.2.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

3.2.3.1 Die relatiewe die, 'twelk en 't qunt

Na 'n clause as antesedent kom die relatiewe die, 'twelk en 't qunt elk 1 keer voor, bv. "en mijn vrouw zoude gezegt hebben dat zulks geen fatzoen was, 'tgunt een dikhuijdige leugen is, ..." (Tas 1970: 86).

3.2.3.2 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorset= selgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 3 keer voor as lid van 'n

voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie,
 "... die voorn. Gouverneur zoo wat scherp zoude geschreven hebben over
 desselfs slordige manier van regeeren, waar over denzelven zoo vrij
 wat ontdaan is geweest" (Tas 1970: 48).

3.2.4 Die antesedentlose relatief

Tas gebruik die antesedentlose relatief slegs 2 keer, nl. "Wat de
 vrund in den zin heeft gehad met zoo laat op onse werf te komen, is voor
 mijn ~~konst~~ om te raaden, enz." (Tas 1970: 64) en "dog die niet en
 quam was Beck" (Tas 1970: 128).

3.3 n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in die onge= publiseerde argiefmateriaal van L.C. van Oordt

3.3.1 Die relatief met n s.nw as antesedent

3.3.1.1 Die relatief die by antesedente van die de-klas in die enkelvoud

Na s.nwe. van die de-klas in die enkelvoud kom die relatief die
 55 keer voor, o.a. na een bruijd(e)gom, mijn God, een hottentot (3),
zijn huijsvrouw (2), de jonge (8), garst (2), de kamer (2), de
liefde (2), eene koeij en een man.

Die volgende wisselvorme van die spelling van die het voorgekom:
de (2), di en dy.

Die verboë vorm van die kom slegs 2 keer as die onderwerp van die
 clause voor, nl. "daar is mij een Jongen ontmoet dien gezegt heeft
 een Jongen van Valk te zijn, en van uwent te komen" (CJ 3635, bl 767,
 Heemraad Johannes Louw, A0 1725) en met die spelling din in "dat jk
 niet durft nar huys gaen oover de kwaaje traitement (behandeling)
din jk mij van hem verkreegen heeft" (M00C 3/3, nr. 76 , Maria Katerina

1e Febre, die derde kind van 'n Franse stamvader, A0 1728).

3.3.1.2 Die relatief dat by onsydige antesedente

Die relatief dat kom 21 keer na s.nwe. van die het-klas in die enkelvoud voor, o.a. by dat beest, het aengenaeme Doosje (2), 't gebruijkt (gebruik), het gelt (2), het geheim, het hout, het pakhuijs, een scheldwoord, dat weeskind en dat werk.

3.3.1.3 Die relatief die by antesedente in die meervoud

Na s.nwe in die meervoud word die normale relatief die in 36 gevalle gebruik, o.a. na beesten (2), goederen (7), honden, jongens, de aanderen kienderin (kinderen), de klippen, luijden, onsen maats, menschen en de schaapen (4).

Die skrywer H.(N.?)L.van der Merwe (MOOC 8/6, 8/8/1738) spel die as di, Hy spel deurgaans swak, bv. halfe (halve), werck (werk), steer (ster) en fullen (vullen).

Die verboë vorm dien kom 3 keer as die direkte voorwerp van die clause voor, bv. "...mitsg-^s nog een of twee slagen over mijn arm dien ik door verbaastheid nietvoeld ... " (CJ 311, nr. 66, Christoffel Hasewinkel van "Cabo de Goede hoop", A0 1707).

3.3.1.4 Die relatief na 'n eienaam as antesedent

Na 'n eienaam as antesedent kom die relatief die 15 keer voor, welke 2 keer en tewelke (de welke?) 1 keer by Jan Loose wat in 1719 uit Duitsland aan die Kaap gekom het: "... om hem en Esaias Mijer te be soeken tewelke met sijn vrouw daar was gekoomen om te cramen" (CJ. 345, A0 1740).

3.3.1.5 Afwykinge in die kongruensie tussen die relatief en die lidwoord

Die eerste gevalle van merkbare afwyking van die Nederlands kom reeds in die ongepubliseerde argiefmateriaal van 1700-1749 voor. In die volgende gevalle is daar 'n gebrek aan kongruensie tussen die lidwoord en die relatief.

- 1) Na 'n de-woord in die enkelvoud word die relatief dat 3 keer gebruik, nl. na de erfportie, den onkosten (de onkost) en de wijn.
- 2) Ná 'n het-woord in die enkelvoud word die relatief die 6 keer gebruik, nl. na een afdack, een briefje, een stille ... gedrag, n seeker jongetje, een penne mes en in middel.
- 3) Na 'n s.nw. in die meervoud kom die relatief dat 4 keer voor, nl. na penne, eenige kontante penningen, alle 't regte en pretensie en tien risdadels.

Wat die gebruik van die relatief dat na die meervoudige antesedent eenige kontante penningen betref, stel Overdiep (vgl. par. 1.7.1.1,1) dit dat de-woorde in 17de-eeuse Nederlands in die enkelvoud en meervoud deur die relatief dat gevolg word as die byvoeglike bysin 'n koppelwerkwoord bevat. Dit is in hierdie voorbeeld wel die geval: "als dat in die kist eenige kontante penningen zijn dat noch de mijte weerdigh is om niet sonder gekomiterden op een wagen te senden ..." (MOOC 3/3, die skrywer is Francois du Toit van "drakenstijn," 'n stamvader uit Holland, AO 1710).

- 4) In 2 gevalle is die antesedent aan die "foutiewe" lidwoord de gekoppel, maar die relatief is dat, soos deur die korrekte lidwoord het vereis word, nl. "Aan Mon Sieur Landrossen en den acbaar raat zijn bekend den ackoort (het akkoord) dat ich met hary geldenus gedant hebben met hem" (St 5/7, Jan le Roux van Normandie, AO 1718) en "daar om versoek ik om dan maar soo gauw over te sende met de Eerste Schip

(het schip) dat er van de Caap gaat ..." (MOOC 3/9, HK. AM. Müller, 'n student in Holland, A0 1749).

5) In nog 2 gevalle is die antesedent skynbaar aan die "foutiewe" lidwoord dee (de ?) gekoppel, maar die relatief is die, soos deur die "foutiewe" lidwoord de vereis word. Hier is daar dus kongruensie tussen die lidwoord en die relatief, maar nie ook tussen die lidwoord en die antesedent nie.

Wat die gebruik van die relatief die na die antesedent goed, betref stel Overdiep dit dat 'n versamelnaam in 17de-eeuse Nederlands dikwels deur 'n meervoudige relatief gevolg word (vgl. 1.7.1.1.1). Dit skrywer is Pieter van Deeke "int Schip waarde": "waer op hij na de kooij toe gongh seggende teegens de hoffmeester Christoffel Smidt krijght mijn dee goet die hem van den hoff meester wiert over handight die hij in zijn kooij nast zeijn leij plaasten" (CJ 313, A0 542).

3.3.1.6 Die gebruiksfrekwensie van die korrekte relatief

Die skrywers van die argiefmateriaal gebruik in 114 van 129 gevalle die korrekte relatief (88,4%), nl. die by 57 antesedente van die de-klas in die enkelvoud (dee goed ingesluit), dat by 21 antesedente van die het-klas in die enkelvoud en die by 36 antesedente in die meervoud.

Die gevalle waar die foutiewe relatief voorkom, is veel minder, nl. 15 uit 129 gevalle (11,6%). Die relatief dat kom 3 keer by antesedente van die de-klas in die enkelvoud voor, die relatief die kom 6 keer by antesedente van die het-klas in die enkelvoud voor, die relatief dat kom 4 keer by antesedente in die meervoud voor, die relatief dat kom ook 2 keer voor by antesedente wat "verkeerdelik" met die lidwoord de verbind is.

3.3.1.7 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die korrekte relatief:

x = 2,5%

Foutiewe relatief: xxxxx (11,6%)

Korrekte relatief: xxx (88,4%)

3.3.1.8 Die relatief welk, met of sonder 'n lidwoord

Die relatief welk, sonder 'n lidwoord, kom 5 keer na de-woorde in die enkelvoud voor, nl. na de schuddē gaffel, een tinnerne heever (de heever), den geinsinueerde, een gelaaden snaphaan en de sommen en 2 keer na de-woorde in die meervoud, nl. na been breuken en sodaanige eijgene goederen.

Die relatief dewelke kom 2 keer na de-woorde in die enkelvoud voor, nl. die groote ondeugt (de ondeugd) en na de somma en 2 keer na de-woorde in die meervoud, nl. na Beesten en slaavens.

Die relatief hetwelk kom 2 keer na het-woorde in die enkelvoud voor, nl. na een briefgen (het briefje) en 1 paart (het paard).

3.3.1.9 Die relatief welk byvoeglik gebruik

Die relatief welk word 6 keer byvoeglik gebruik, bv. "... en sigh selven hebben met en scharmes in de hals gesneden welk schar mes in zijn sak is bevonde" (Van Oordt 1956: 10, 101). Die skrywer is Piter v.d. Westhuizen van "Tijgerbergen" (A0 1716).

3.3.1.10 Afwykinge in die kongruensie tussen die lidwoord en die relatief

Aansluitend by die vorige gevalle van afwyking (vgl. 3.3.1.5) word die aandag op die volgende gevestig:

(1) Na 'n s.nw. van die de-klas in die enkelvoud kom die relatief het welk(e) 3 keer 'foutief' voor, bv. "de hoorn het welk ... is geborgen" (CJ 336, 0205, A0 1732).

(2) Na 'n s.nw. in die meervoud kom die relatief het ('t)welk (welcke)

ook twee keer "foutief" voor, bv. "jnt geheel 40: RDS - 't welk ik de penningen met den thoonder deses zal wachten" (CJ 3635 bl. 221, Jannetie Clerk van Waveren, A0 1711).

Die relatief het welk kom dus in 5 van die 18 voorbeelde met die relatief welk, met of sonder 'n lidwoord, "foutief" voor (27,8%). In die geval van die relatiewe die en dat was die afwykings 11,6% (vgl. par. 3.3.1.7).

3.3.1.11 Die gebruiksfrekwensie van welk as relatief

Die skrywers van die argiefmateriaal gebruik in 13 van die 18 gevalle die korrekte relatief (72,2%).

Die skrywers is dus nog ingestel op die korrekte Nederlandse gebruik van die relatief welk.

Waar die foutiewe relatief wel voorkom, word voorkeur aan hetwelk bo dewelk gegee. Die relatief hetwelk word in 5 gevalle i.p.v. dewelk gebruik terwyl dewelk nooit i.p.v. hetwelk voorkom nie.

By die relatiewe die en dat (vgl. par. 3.3.1.5) is dat 9 keer i.p.v. die gebruik (60%) en die 6 keer i.p.v. dat (40%). Hier word dus voorkeur aan dat gegee.

Waar die antesedent 'n eienaam is (vgl. par. 3.3.1.4), kom die relatief welke, met of sonder die lidwoord, slegs 3 keer voor (16,7%) teenoor die relatief die 15 keer (83,3%).

Daar word na die bespreking van wat as relatief 'n vergelyking getref tussen die gebruiksfrekwensie van welk, die, dat en wat (vgl. par. 3.3.1.15 en par. 3.3.1.16).

3.3.1.12 n Histogrammatiese voorstelling van die statistieke i.v.m. welk

$x = 2,5\%$

<u>Het-woorde + <u>hetwelk</u>:</u>	xxxxxx	(15,4%)
<u>De-woorde (ekv. en mv.) + <u>dewelke</u>:</u>	xxxxxxxxxxxxx	(30,8%)
<u>Enige antesedent (ekv. of mv.) + <u>welk</u>:</u>	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx xxxx	(53,8%)

3.3.1.13 Die relatief hetgeen

Benewens die relatief welk, met of sonder die relatief, kom die relatief hetgeen 8 keer na 'n s.nw. van die het-klas in die enkelvoud voor, nl. na een (trek) beest, een bonnetie (bonnetje?), een kruysie (het kruisje), een mijsje of dogtertjie, een dogtertjie, 't pad, geen ander vee en een (houte) vengster.

3.3.1.14 Die relatief wat

Die relatief wat kom 1 keer i.p.v. dat na 'n onsydige antesedent in die enkelvoud voor, nl. "en sijn ander goed wat ik daar gesien heb was niet veel besonders..." (CJ 1059, nr. 15, A0 1745). Die skrywer word nie vermeld nie.

In die ander voorbeeld waar wat as relatief voorkom, word dit nie i.p.v. dat gebruik nie; dus is dit al soos die Afrikaanse gebruik van wat. Wat kom nl. as relatief voor na 'n de-woord in die enkelvoud waar normaalweg die vereis word: "Rekeninghe (de rekening) wat voor Leenert (Oelofz/er) op zijne Moeders begraafnis hebbe verschooten als ..." (St 5/8, A0 1714). Dit is opmerklik dat hierdie gebruik van wat juis by R. Jonasse, 'n stamvader, voorkom.

3.3.1.15 n Vergelyking tussen die gebruiksfrekwensie van die korrekte relatiewe die, dat, welk, met of sonder lidwoord, hetgeen en

wat by antesedente met die korrekte woordgeslag

Waar beide die woordgeslag en die relatief korrek is, kom die relatief die 91 keer voor (67,4%), nl. 55 keer na de-woorde in die enkelvoud (40,7%) en 36 keer na de-woorde in die meervoud (26,7%); die relatief dat kom 21 keer na onsydige antesedente voor (15,6%); welk, met of sonder lidwoord, kom 13 keer na enkelvoudige en meervoudige antesedente voor (9,6%); hetgeen kom 8 keer na onsydige antesedente voor (5,9%) en wat kom 2 keer voor (1,5%), 1 keer na 'n onsydige antesedent en 1 keer na 'n de-woord in die enkelvoud.

3.3.1.16 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die korrekte relatiewe by antesedente met die korrekte woordgeslag

x = 2,5%

<u>Wat na de- en het-woorde:</u>	x	(1,5%)
<u>Hetgeen na het-woorde:</u>	xx	(5,9%)
<u>Welk na ekv. en mv. antesedente:</u>	xxxx	(9,6%)
<u>Dat na het-woorde:</u>	xxxxxx	(15,6%)
<u>Die na mv. antesedente:</u>	xxxxxxxxxxx	(26,6%)
<u>Die na de-woorde in ekv.:</u>	xxxxxxxxxxxxxxxxxxx	(40,7%)
<u>Die na ekv. en mv. antesedente:</u>	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx xxxxxxx	(67,4%)

3.3.1.17 Die relatief wat na die antesedent alles

Na die s.nw. alles as antesedent word die relatief wat in Nederlands vereis. In die ongepubliseerde argiefmateriaal kom die vorm alles wat 2 keer voor, nl. in "En of sulx als is wat den gev. bewist is ..." (CJ341, 0238, onbekende skrywer, maar die dokument is deur Grandpreez onderteken, A0 1737) en "om met menkander same te doen jn alles wat tot proffijt of wenst (winst) kan strekken" (CJ 3635, bl. 317, onbekende

skrywer, A0 1717).

Die vorm al wat kom ook 1 keer voor: "en hij ... Ree voort all scheldende mijn voor al wat leelijk was" (CJ 345, Jan Loose wat in 1712 uit Duitsland aan die Kaap gekom het, A0 1740).

Benewens alles wat en al wat kom die vorm alles in (en) allen wat ook 1 keer voor: "Ick: ... verclaare ten volle opgegeeven te hebben alles in allen wat ick ben besittende"(MOOC 8/2, Inv. 109, D. Vroonhoff, A 0 1714).

Die vorms al het geen en alle het geene kom elk 1 keer voor, nl.

"Al het geen hier booven vermits staat ..." (CJ 1041, bl. 441, Coenraad Borstelman, A0 1728) en "dat alle het geene sie nogh hadde (al) aant lief drogh" (St 5/9, Sebastian Schroder, geregsboode aan "Cabo d: goede hop", A0 1705).

3.3.1.18 Die relatief wie(n) as lid van 'n voorsetselgroep

Net soos by Adam Tas (vgl. par. 3.2.1.10), kom die relatief wie(n), voorafgegaan deur 'n voorsetsel, net by die eienaam van 'n persoon as antesedent voor, nl. "dominie Mahieu van wien hij sijn huijs heeft gecogt" (CJ 1040, bl. 106, onbekende skrywer, A0 1727).

3.3.1.19 Die relatief welk, met of sonder lidwoord, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief welke/n kom sonder 'n lidwoord 2 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor, bv. "mijne Hoofd Officieren onder welke ik staa" (CJ 1055, nrs. 111-115, Petrus van der Westhuijsen, A0 1742) en die relatief welk/e met die lidwoord het('t) kom ook 2 keer voor, bv. "een sijldoeks sakje in 't welke eenige kruijms van beschuijt waaren" (CJ 345, 0201, verklaring onderteken deur D. v.d. Henghel, A0 1740).

3.3.1.20 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief dat, met die vorm daar, kom by nie-menslike antesedente 7 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "ik hebbe een brief ontfangen daer uijt verstaen hebbende dat ... ik soude moeten op koomen den aenstaande vergadering ..." (MOOC 3/4, Christina de Bruijn, stammoeder van Stellenbosch, AO 1720).

Die relatief dat, met die vorm daar, kom by nie-menslike antesedente ook 10 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding wel plaasgevind het, bv. "en laat 't(kind) bij mijne Schoon Moeder in de schoole gaan, daer 't al ruim ses maand heeft in gewees en nog daer inne gaat ..." (MOOC 3/9, Jacobus Burger van "over de Breede revier", AO 1741).

By 'n menslike antesedent kom die relatief dat, met die vorm daar, net 1 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl. "dat sij hebbe flugte moete over mijn man daer geen gerust leeve mer bij te verkrijgen is" (MOOC 3/5, nr. 76, Maria le Febre, die derde kind van 'n Franse stamvader AO 1728).

3.3.1.21 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 15 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "in een drift waardoor den Comp-^t met zijn waagen moest passeeren" (CJ 2979, bl. 129, Jan Nico Aenspag wat in 1731 uit Duitsland gekom het, AO 1746).

Net 1 van die 15 antesedente is menslik, nl. "die twee hottentots mejiden waar van de eene in duijtse kleederen was bij hem hadde"

(CJ 3635, bl.769, Heemraad Johannes Louw, A0 1725).

3.3.1.22 Die gebruiksfrekwensie van die relatief dat, met die vorm daar, en wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Voorkeur word nog aan dat, met die vorm daar, (54,5%) bo wat, met die vorm waar, (45,5%) gegee.

3.3.1.23 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die relatiewe dat en wat, met die vorms daar en waar, as lid van 'n voorsetselgroep

x = 2,5%

Wat as lid van 'n voorsetselgroep: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (45,5%)

Dat as lid van 'n voorsetselgroep: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (54,5%)

3.3.1.24 Die bywoord daar (daer) as relatief

Die bywoord daer (daer) kom 4 keer as relatief voor by 'n antesedent wat lokaliteit aandui of impliseer, bv. "en presumeert vast dat het die Crael moet gedoen hebben daer sij nu geweest hebben" (CJ 318, bl. 1294, Hendrik Treurniet, sersant uit "het lant van waveren", A0 1715).

Die bywoord daer kom ook 1 keer as relatief by 'n menslike antesedent voor, nl. "en u Baas daer gij werkt, weet die wel waar gij zijt?" (CJ 1055, nrs. 111-115, Petrus van der Westhuijsen, A0 1742).

3.3.1.25 Die bywoord waar/alwaer as relatief

Die bywoord waar/alwaer kom 3 keer as relatief voor na 'n antesedent wat lokaliteit aandui of impliseer, bv. "in een Huijsje alwaer de veewagters gewoon zijn te slaepen" (CJ 331, bl. 213, Hans Hermans Anderman, A0 1727).

3.3.1.26 Die gebruiksfrekwensie van die bywoorde daar en waar as relatiewe

n Voorkeur bestaan nog vir die bywoord daar (62,5%) bo waar (37,5%) as relatief.

3.3.1.27 n Histogrammatiese voorstelling van die bywoorde daar en waar as relatiewe

x = 2.5%

Waar: xxxxxxxxxxxxxxxx (37,5%)

Daar: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (62,5%)

3.3.1.28 Die bywoord waar as lid van n voorsetselgroep

n Enkele voorbeeld van die bywoord waar as lid van n voorsetselgroep kom voor, nl. "tot soo lange dat sij lieden de krans van het gebergte hebben gekreegen, van waar sij ons toeriepen, Canaljes kom maar hier," (CJ 333, bl. 224, A0 1729).

3.3.2 Die relatief met n ander woordsoortelike antesedent

3.3.2.1 Die relatief met n telwoord as antesedent

3.3.2.1.1. Die relatief die

Na die antesedent een kom die relatief die 5 keer voor, bv. "maar ik van mijne daar niet bij ziende maar wel eene die van der heijde op de vanducij van de weduwe kloette heeft gekogt" (CJ 1032, bl. 46, A0 1718).

3.3.2.1.2 Die relatief dat

Na die telwoord wijnig kom die relatief dat 1 keer voor, bv. "doen zij loubzer die weijnig dat ik heb, dat heb ik met eer en (eeren) gewonnen" (St. 6/1, Hilletie Kervel van "Paarde berg", A0 1748).

3.3.2.2 Die relatief met 'n vnw. as antesedent

3.3.2.2.1 Die relatief die

Die relatief die kom 6 keer voor by vnwe. as antesedente, nl. na de/die gene/geen/geenen (4), hem en ijmand, bv. "en virgeet die gene niet die haer noemt U. Ed. onderdanige Dienares" (CJ 1045, bl. 126, Maria van Hoeven, A0 1733) en "alwaer (hij) een vers menschen spoor van ijmand die vel-schoenen aanhadde" (St. 3/8, A0 1741).

3.3.2.2.2 Die relatief dat

Na die antesedent (al) het ('t) geen/gene kom die relatief dat 3 keer voor, bv. "soo hebben sij versogt an Jan over holster en hans hensie om al't geen dat der bevonden is" (M00C 3/4, Jan Oberholster, 'n stamvader uit Switserland, A0 1715). Na die antesedent ijts kom die relatief dat ook 1 keer voor, nl. "dat ik U E om ijts gevraegt dat de eerbaerhijs souwde questen" (CJ 1048 bl. 125, Maria van Hoeven, A0 1733).

3.2.3.23 Die relatief hetgeen

Na die antesedent dat kom die relatief het geen 1 keer voor, nl. "en wanneer ghij dat het geen ick U E beveel nit na en komt" (CJ 313, Pieter van Deeke "in 't Schip waerde", A0 1709).

3.3.2.2.4 Die relatief wat

Die relatief wat kom 4 keer voor na die antesedent het ('t) gen/geene, bv. "... afstand te doen van de plaets met het geene wat daer aen dependeert" (CJ 1034, bl. 264-266, J. Bernardt, 'n stamvader wat in 1708 uit Keulen aan die Kaap gekom het, A0 1720).

3.3.2.2.5 Die relatief dat, met die vorm daar (daer), as lid van 'n voorsetselgroep

Na die antesedent het/dat/de geen/geene kom die relatief dat, met die vorm daar (daer), 3 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, bv. "en hebben Verdient dat geen daer u.e. ons oover hebt overgeschreven" (MOOC 3/3, Elizabeth du Preez, 'n dogter van die stamvader Hercules du Pré, A0 1710).

3.3.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

3.3.3.1 Die relatief het welk

By 'n clause as antesedent kom die relatief het (et) welk/e 16 keer voor, bv. "en meede ons versoek om het te besien, het welk wij gedaen hebben" (St. 3/8, Wynant Louw van Drakenstein, A0 1746).

3.3.3.2 Die relatief de welke

Die relatief dewelke kom slegs 1 keer by 'n clause as antesedent voor, nl. "maar ik vreze dat het op het boek niet wel mogt aangehaald zijn, dewelke daar present zijnde antwoorde Ja Oom Meijer, ik weet wel dat het geld hier gebragt is" (CJ 1033, bl. 343-345, die "geswore clerq van de Meer", A0 1714).

3.3.3.3 Die relatief het ('t) welk/e as lid van 'n voorsetselgroep

By 'n clause as antesedent kom die relatief het ('t) welk/e 2 keer voor, bv. "sie daar baas hier is het sackje van de meijd, dat heeft heij hier begraven gehad aant Rivier optwelk den Confessant heeft beginnen te weenen" (CJ 671, bl. 66-67, die getuienis van die slaaf Alexander van Mallebaar deur die "gesworen clerq Tiemmendorf" neergeskryf, A0 1745).

3.3.3.4 Die relatief welk, byvoeglik gebruik

Die relatief welk word by 'n clause as antesedent 3 keer byvoeglik gebruik, bv. "Ick onderschreven Barent Smit bekenne aan genomen te hebben een pak huijs van Monsr vransen te late maken, het welk werk ik

aan genomen heb voor de somma van ses hondert Rijks daalders" (CJ 1052, nr. 67, Barent Smit van "Cabo", A0 1735).

3.3.3.5 Die relatief het selve

n Enkele keer kom die relatief het selve by n clause as antesedent voor, nl. "soo hebbe laten mijne vrouw op koomen bij den wel agtbaere Heeren de oorsaake te verneemen, het selve ik verwachte om mij daer na te reguliren" (M00C 3/9, Jacobus Burger van "over de Breede revier", A0 1741).

3.3.3.6 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van n voorsetselgroep

Die relatief dat, met die vorm daar, kom 4 keer voor as lid van n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "doen gaff Andries van asselen, voorde Tweede maal Tot antwoord, ik seg dattie een hoer bent, daarop ik sijde, ben ik een hoer, dan bent gij van assel, een gebrantmerkte, schelm" (CJ 1031, bl.78-79, die getuienis van Levijntje van Aart deur n onbekende skrywer opgeteken, A0 1718).

Die relatief dat, met die vorm daar, kom 7 keer voor as lid van n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, bv. "en heeft den voor genoemten knecht van Gideon mijn huijs aen bevoolen, daar ik Christoffel meede te kenne gaaf om te vertrekken" (CJ 345, Jan Loose wat in 1719 uit Duitsland aan die Kaap gekom het, A0 1740).

3.3.3.7 Die relatief dat, nie met die vorm daar nie, as lid van n voorsetselgroep

Die relatief dat kom 1 keer voor as lid van n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl. "als dat ick daar uijt verstaan heb dat ick nog vriendee int leefen han (had) dat ick Godee heer niet gee nog ken voor danken" (M00C 3/5, geval 56, Maria Schroers van "dee Kaap des Godee Hoop", A0 1723).

Dit is die eerste voorbeeld waar die relatief dat as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nie die vorm daar aanneem nie.

3.3.3.8 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 22 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "verders gedreijgt om hem te slaan waar op voorn^e robbert antwoorde slaat mij niet Cornelis" (CJ 312, nr. 5, A0 1706).

3.3.3.9 Die gebruiksfrekwensie van dat, met die vorm daar, en wat, met die vorm waar

Die relatief dat, met die vorm daar, kom 13 keer voor (37,1%), terwyl wat, met die vorm waar, 22 keer voorkom (62,9%). 'n Definitiewe voorkeur vir wat bo dat kan opgemerk word.

3.3.3.10 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die relatiewe dat en wat, met die vorms daar en waar, as lid van 'n voorsetselgroep

x = 2,5%

Dat met die vorm daar: xxxxxxxxxxxxxxxx (37,1%)

Wat met die vorm waar: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (62,9%)

3.3.4 Die antesedentlose relatief

3.3.4.1 Die relatief dat

Die antesedentlose relatief dat kom 3 keer voor, bv. "dat op mijn plaats legt is mijn eijgen" (CJ 1035, bl. 257-258, dialoog in Thibault se skrif, A0 1722).

3.3.4.2 Die relatief wat

Die antesedentlose relatief wat kom 9 keer voor, bv. "Wat mijn aangaat, sal ik mijn best doen om weer met hem te versoene" (MOOC 3/5, nr. 76, Maria le Febre, die derde kind van 'n Franse stamvader, A0 1728) en "want o God soude het moogelijk zijn wat ik gehoord heb" (CJ 1048, bl.125, Maria van Hoeven "op meerendal", A0 1733):

3.3.4.3 Die gebruiksfrekwensie van die antesedentlose relatiewe dat en wat

Die antesedentlose relatief dat kom 3 keer voor (25%) teenoor wat 9 keer (75%). 'n Voorkeur vir die antesedentlose wat bo dat word opgemerk.

3.3.4.4 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die antesedentlose relatiewe dat en wat

x = 2,5%

Dat: xxxxxxxxxxxx (25%)

Wat: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (75%)

3.3.4.5 Die relatief het geen

Het ('t) geen (gene) kom 5 keer as antesedentlose relatief voor, bv. "den waarnemer van 't pack huys zal verplicht zyn om Rekenskap an zyn mats te doen van het geen hem toevertrouwt is," (St. 5/17, Andries du Toit van Stellenbosch, A0 1736).

3.3.4.6 Die relatief die

Die, ook in die verboë vorm dien, kom 5 keer as antesedentlose relatief voor, bv. "maer die herte en nieren sien zal U E dat nog wel eens laeten zien, ..." (CJ 1048, bl.129, Maria van Hoeven, A0 1733).

3.3.4.7 Die bywoord daar as relatief

Die bywoord daar kom 3 keer as antesedentlose relatief voor, bv. "ik zal om een glas wijn te drinken gaan, daar 't mijn belieft" (CJ 1037, bl. 304-5, 'n gesprek wat blykbaar deur sekretaris Pleunes opgeteken is, A0 1723).

3.3.4.8 Die bywoord waar as relatief

Die bywoord waar kom ook 3 keer as antesedentlose relatief voor, bv. "ende waer hij is daer moet zijn goed ook zijn (CJ 1055, nrs. 111-115, Petrus van der Westhuijsen, A0 1742).

'n Voorkeur vir waar bo daar as antesedentlose relatief word nie opgemerk nie.

3.4 Afleidings i.v.m. die gebruik van die relatief in die tydperk 1700-1749

3.4.1 Die relatief in die Dagboek van Adam Tas (1705-1706)

Die gebruik van die relatief in die Dagboek van Adam Tas word apart bespreek, want Tas skryf betreklik korrekte Nederlands in vergelyking met die dikwels onbeholpe taal in die argiefmateriaal.

3.4.1.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

3.4.1.1.1 Die relatiewe die, dat, welke, met 'n lidwoord, en hetgeen

Geen afwykings kom in Tas se gebruik van die relatief voor nie; hy gebruik die 13 keer by de-woorde in die enkelvoud, 19 keer by antesedente in die meervoud en dat 7 keer by onsydige antesedente.

Ook by die gebruik van die relatief welk, met 'n lidwoord, kom daar geen afwykings by Tas voor nie; hy gebruik dewelke 1 keer by 'n de-woord in die enkelvoud en 1 keer by 'n antesedent in die meervoud, hetwelk kom 2 keer by onsydige antesedente voor.

Benewens die relatiewe die, dat en welk gebruik Tas die relatief 'tgteen ('tgunt) ook 4 keer. Volgens Den Hertog behoort hetgeen tot die skryftaal: "Wat en hetgeen worden voor en door elkaar gebruikt, terwijl het laatste woord voornamelijk tot de schrijftaal behoort" (Hulshof 1973: II, 57).

3.4.1.1.2 Die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die, dat, welke, met 'n lidwoord, en hetgeen

Uit 'n totaal van 47 relatiewe by s.nwe. (eiename uitgesluit) as antesedente kom die relatief die 32 keer voor (68,1%), dat 7 keer (14,9%), welk, met 'n relatief, 4 keer (8,5%) en hetgeen ook 4 keer (8,5%).

Adam Tas se skryfstyl is informeel; dus gee hy voorkeur aan die relatiewe dat en die bo die amptelike skryftaaltorme welke en hetgeen.

3.4.1.1.3 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die, dat, welke, met 'n lidwoord, en hetgeen

x = 2,5%

<u>Welke</u> na ekv. en mv. antesedente:	xxx	(8,5%)
<u>Hetgeen</u> na ekv. en mv. antesedente:	xxx	(8,5%)
<u>Dat</u> na onsydige ekv. antesedente:	xxxxxx	(14,9%)
<u>Die</u> na ekv. en mv. antesedente:	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx xxxxxx	(68,1%)

3.4.1.1.4 Die relatiewe wie en dewelke as lid van 'n voorsetselgroep

Tas verkies die relatief wie (12 keer) bo dewelke (1 keer) as lid van 'n voorsetselgroep by menslike antesedente. Dit is opmerklik dat Tas die relatief wie as lid van 'n voorsetselgroep slegs by die eiename van persone gebruik.

3.4.1.1.5 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Tas se voorkeur vir wat, met die vorm waar, (9) bo dewelke (1) as lid van 'n voorsetselgroep is in ooreenstemming met Den Hertog se bevinding dat eersgenoemde voorkeur geniet (vgl. par. 1.7.4.3).

By Tas kom die relatief wat met die vorm waar, slegs by nie-menslike antesedente voor. Dit is ook in ooreenstemming met taalkundiges soos Overdiep en Ten Kate se bevindings (vgl. par. 1.7.1.1.8 en par. 1.7.1.1.9).

Tas gebruik slegs die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie. Volgens Den Hertog is hierdie vorm eerder as dié met voorsetselstranding gebruiklik (vgl. par. 1.7.4.5.5).

3.4.1.1.6 Die bywoorde daar en waar as relatiewe

Tas toon 'n definitiewe voorkeur vir die relatief waar (26) bo daar (3). Volgens Koelmans het d-vorme heel dikwels in die 17de eeu voorgekom, terwyl die w-vorme in die 20ste eeu gebruik word (vgl. par. 1.7.2). In die eerste helfte van die 18de eeu is daar skynbaar by Tas reeds 'n voorkeur vir w-vorme.

3.4.1.2 Die relatief by 'n ander woordsoortelike antesedent

Tas gebruik slegs die relatief die by telwoorde en voornaamwoorde (5 voorbeelde).

3.4.1.3 Die relatief by 'n clause as antesedent

Die relatief by 'n clause as antesedent kom betreklik min by Tas voor (9 voorbeelde).

3.4.1.4 Die antesedentlose relatief

Ook die antesedentlose relatief kom min by Tas voor (2 keer).

3.4.1.5 Die korrekte gebruik van die relatief

Adam Tas se gebruik van die relatief wyk in geen opsig van die Nederlandse gebruik van die 18de eeu af nie. Dit kan aan Tas se deeglike kennis van die Nederlandse taal toegeskryf word. Die skrywers van die argiefmateriaal het dikwels 'n gebrekkige kennis van die Nederlandse taal; dus kom afwykings by hulle voor.

3.4.2 Die relatief in die ongepubliseerde argiefmateriaal van L.C. van Oordt

3.4.2.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

3.4.2.1.1 Die relatiewe die, dat, welke, met of sonder lidwoord, hetgeen en wat

Die eerste opmerklike afwykings in die gebruik van die relatief kom reeds by die skrywers van die argiefmateriaal voor. So kom dat 5 keer na de-woorde in die enkelvoud en 4 keer na antesedente in die meervoud voor, die kom 6 keer na onsydige antesedente voor (vgl. par. 3.3.1.5).

Ook in die gebruik van die relatief welk, met 'n lidwoord, kom daar afwykings voor. So kom hetwelk 3 keer na de-woorde in die enkelvoud en 2 keer na antesedente in die meervoud voor (vgl. par. 3.3.1.10).

Die feit dat die relatiewe welk (16 keer) en hetgeen (7 keer) meer dikwels in die argiefmateriaal as by Tas (welk 4 keer en hetgeen 4 keer) voorkom, moet in die amptelike aard van die argiefmateriaal gesoek word (vgl. par. 2.1.2.2)

Die eerste voorbeelde van die relatief wat na 'n snw. as antesedent (alles uitgesluit) kom reeds in hierdie tydperk voor (vgl. par. 3.3.1.14).

Waar die korrekte relatiewe by antesedente met die korrekte woordgeslag gebruik word, word voorkeur aan die bo dat, welk, hetgeen en wat in in daardie volgorde gegee (vgl. par. 3.3.1.15 en 3.3.1.16).

3.4.2.1.2 Die relatief wie as lid van 'n voorsetselgroep

Waar die relatief wie 'n enkele keer as lid van 'n voorsetselgroep voorkom (vgl. par. 3.3.1.8), is die antesedent, net soos by Tas, (vgl. par. 3.2.1.10) die eienaam van 'n persoon.

3.4.2.1.3 Die relatief welk as lid van 'n voorsetselgroep

Die skrywers van die argiefmateriaal gebruik die relatief welk as lid van 'n voorsetselgroep 2 keer by 'n menslike antesedent (mijne hoofd officieren en Conterman) en ook 2 keer by 'n nie-menslike antesedent (een sijldoeks sakje en een permissie Briefje).

Volgens Den Hertog (vgl. par. 1.7.4.3) word welk as lid van 'n voorsetselgroep hoofsaaklik na sake as antesedente gebruik. Die skrywers van die argiefmateriaal gebruik dus welk as lid van 'n voorsetselgroep nie soos in Nederlands nie.

3.4.2.1.4 Die relatiewe wat en dat, met die vorms waar en daar, as lid van 'n voorsetselgroep

Volgens Overdiep (vgl. par. 1.7.1.1.8) konkurreer wat, met die vorm waar, met dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep en volgens Den Hertog (vgl. par. 1.7.4.3) kry wat, met die vorm waar, by sake as antesedente voorkeur bo welk as lid van 'n voorsetselgroep.

Die skrywers van die argiefmateriaal gee ook voorkeur aan dat, met die vorm daar, (20 keer) en wat, met die vorm waar, (15 keer) bo welke (4 keer) as lid van 'n voorsetselgroep. Die w-vorm kry dus nie voorkeur nie (vgl. par. 1.7.2).

By die gebruik van dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep vind voorsetselstranding 13 keer plaas, teenoor 7 voorbeelde waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie (vgl. par. 3.3.1.20). Dit is in ooreenstemming met die Nederlands waar voorsetselstran-

ding by dat, met die vorm daar, die reël is (vgl. par. 1.7.4.5.5).

By die gebruik van wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep vind voorsetselstranding nie plaas nie (vgl. par. 3.3.1.21).

Dit is in ooreenstemming met die Nederlandse gebruik dat voorsetselstranding liefs nie plaasvind nie (vgl. par. 1.7.4.5.5).

Nederlandse taalkundiges soos Ten Kate, (vgl. par. 1.7.1.1.9), Overdiep (vgl. par. 1.7.1.1.8) en Den Hertog (vgl. par. 1.7.4.5.5) is dit eens dat die relatiewe wat en dat met, die vorms waar en daar, hoofsaaklik na nie-menslike antesedente gebruik word, hoewel dit nie foutief is om hierdie relatiewe na menslike antesedente te gebruik nie.

Die skrywers van die argiefmateriaal volg ook die Nederlandse gebruik van die relatiewe wat en dat, met die vorms waar en daar, want slegs in 2 gevalle is die antesedent menslik (vgl. par. 3.3.1.20 en 3.3.1.21).

3.4.2.1.5 Die relatief dat, nie met die vorm daar nie, as lid van 'n voorsetselgroep

Maria Schroers gebruik in 1723 die relatief dat as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, maar dat neem nie die vorm daar aan nie. Dit is die eerste voorbeeld hiervan wat voorkom (vgl. par. 3.3.3.7).

3.4.2.1.6 Die bywoorde daar en waar as relatiewe

Die skrywers van die argiefmateriaal gee voorkeur aan daar bo waar as relatiewe (vgl. par. 3.3.1.2.5). Die w-vorm kry dus nog nie voorkeur nie (vgl. par. 1.7.2).

3.4.2.1.7 Die relatief wat na die antesedent alles

In Nederlands word die relatief wat na die antesedente alles en al

vereis (vgl. par. 1.7.1.1.4 en 1.7.1.1.5).

By die skrywers van die argiefmateriaal kom die relatief wat 2 keer by alles as antesedent voor en 1 keer by die antesedent al. Benewens hierdie vorme kom al het /gene ook 2 keer voor.

3.4.2.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

By telwoorde as antesedente word die relatief die deurgaans gebruik (5 keer).

By voornaamwoorde as antesedente geniet die relatief die (5 keer) ook 'n geringe voorkeur bo dat (4 keer), wat (4 keer) en hetgeen (1 keer).

In die 4 gevalle waar die relatief dat gebruik word, nl. na het geen/gene en iets, is wat die gebruiklike relatief in die Nederlands. "Het relatief wat word gebruik na het geen, dat, iets, niets, veel en alles en wanneer die antesedent 'n gehele sin is" (Van den Toorn 1979: 225).

Wat die gebruik van die relatief hetgeen na die antesedent dat betref, sê Den Hertog "wat en hetgeen word voor en door elkaar gebruik, terwyl het laatste voornamelijk tot de schrijftaal behoort" (Hulshof 1973: II, 57). In die hedendaagse Nederlands is die vorm dat wat gebruiklik (vgl. die aanhaling van Van den Toorn in die voorafgaande paragraaf).

By voornaamwoorde as antesedente kom alleenlik die relatief dat, met die vorm daar, 3 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor. By die s.nw. as antesedent het dat, met die vorm daar, ook voorkeur bo wat, met die vorm waar, gekry (vgl. par. 3.3.1.22 en par. 3.4.2.1.4).

3.4.2.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Die relatief hetwelk (16 keer) kom die meeste by 'n clause as ante=

sedent voor, terwyl het geen 3 keer en dat 1 keer voorkom.

Waar die clause gevolg word deur 'n relatief as lid van 'n voorsetselgroep, geniet wat, met die vorm waar, (22 keer) voorkeur bo dat, met die vorm daar, (12 keer) en het welk (1 keer).

Die voorkeur vir die relatief wat, met die vorm waar, verskil van die voorkeur vir dat, met die vorm daar, by s.nwe. en ander woordsoorte as antesedente (vgl. par. 3.4.2.1.4 en par. 3.4.2.2).

Soos in Nederlands vind voorsetselstranding meestal nie by wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep plaas nie. Ook die gebruik van dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep is in ooreenstemming met die Nederlands, want in 9 gevalle vind voorsetselstranding plaas teenoor die 3 gevalle waar voorsetselstranding nie plaasvind nie (vgl. par. 1.7.4.5.5).

3.4.2.4 Die antesedentlose relatief

Die antesedentlose relatief wat (9 keer) geniet voorkeur bo hetgeen (5 keer) en dat (3 keer). Volgens Overdiep het wat reeds in die 17de-eeuse Nederlands voorkeur bo dat as antesedentlose relatief geniet (vgl. par. 1.7.1.2).

Die antesedentlose relatief die kom ook 5 keer voor. Volgens Overdiep het die ook in die 17de-eeuse Nederlands voorkeur bo wie as antesedentlose relatief geniet (vgl. par. 1.7.1.2).

Die bywoord daar kom 3 keer as antesedentlose relatief voor. Daar word dus nog voorkeur aan die d-vorm gegee (vgl. par. 1.7.2).

3.4.2.5 Die gebruik van wat as relatief

Omdat wat die enigste relatief in Afrikaans is (die relatief as lid van 'n voorsetselgroep en in die genitiefsvorm word hierby

uitgesluit), is die gebruik van wat by die skrywers van die argiefmateriaal nagegaan.

Reeds in 1714 kom die relatief wat soos in Afrikaans voor, nl. in "Reckeninghe (de rekening) wat voor Leenert (Oelofz/er) op zijne Moeders begraafnis hebbe verschooten als: ... " (St.5/8, A0 1714). Die skrywer is R. Jonasse, 'n stamvader.

In 1745 kom die relatief wat 1 keer i.p.v. dat by 'n onsydige antesedent voor: "en sijn ander goed wat ik daar gesieen heb was niet veel besonders...." (CJ 1059, nr. 15, A0 1745). Die skrywer word nie vermeld nie.

Die skrywers van die argiefmateriaal gebruik meestal die relatief wat na die antesedent alles soos in Nederlands, nl. alles wat (2 keer), al wat (1 keer) en alles in (en) allen wat (1 keer). Al het geen en alle het geene kom slegs 1 keer voor (vgl. par. 3.3.1.17).

By 'n vnw. as antesedent kom die relatief wat 4 keer na die antesedent het('t) gen/geene voor (vgl. 3.3.2.2.4). Volgens Van den Toorn (1979: 225) is wat ook in moderne Nederlands gebruiklik.

Die 9 voorbeelde van die antesedentlose relatief wat is ook in ooreenstemming met die Afrikaanse gebruik van wat (vgl. par. 3.3.4.2).

Onder die skrywers van die argiefmateriaal kry ons dus die gebruik van die relatief wat in ooreenstemming met die Afrikaanse gebruik daarvan reeds sedert 1714.

3.5 Die korrekte gebruik van die Nederlandse relatief in die Kaapse tekste van die tydperk 1700 - 1749

Adam Tas se gebruik van die relatief is nog volkome in ooreenstemming met die Nederlandse gebruik daarvan, maar by die skrywers van die argiefmateriaal kom daar reeds afwykings van die Nederlands in die gebruik van die relatief voor.

4. HOOFSTUK 4 - DIE RELATIEF IN DIE TYDPERK 1750-1799

4.1 Bronne geraadpleeg

Voorbeelde van die relatief in die tydperk 1750-1799 is uit die volgende bronne aangeteken:

1. Die Kaapse Taalargief - L.C. van Oordt
2. Ongepubliseerde argiefmateriaal - L.C. van Oordt
3. Berigt van Hendrik Jacob Wikar
4. Dagboek van Johanna M. Duminy

4.2 Bronnebeskrywing

4.2.1 Navorsingswerk van L.C. van Oordt

Vir 'n redelik volledige bespreking van L.C. van Oordt se navorsingswerk word na 2.1.2.1 en 2.1.2.2 verwys.

4.2.1.1 Die Kaapse Taalargief

In Die Kaapse Taalargief waarna verder verwys word as Van Oordt 1956, kom 167 stukke van 156 verskillende skrywers voor. Die materiaal bestaan hoofsaaklik uit briewe, rapporte en relase van die veldwagmeesters. "Die veldwagter was gewoonlik 'n boer wat opdrag gekry het om plattelandse oortredings tot die kennis van die owerheid te bring. In die jaar 1680 is daar besluit om iemand aan te stel onder die benaming 'veldwagter' ... Die vergoeding wat die veldwagter sou geniet was die helfte van die boete wat oortreders moes betaal. Die belangrikste oortreders was die Boesmans op die grens en mens kan dus raai hoeveel vergoeding die veldwagters te beurt geval het. In 1765 het die regering besluit om die naam 'veldwagter' te verander tot 'ordonnantie Ruyter', maar soos die briewe aantoon, het die ou benaming tot in die 19de eeu voortgelewe"

(Van Oordt 1956: I, 5).

Die volgende skrywers gee die plek van hulle herkoms, hier met hulle eie spelling in hakies aangedui: J.van Renen(Cabo de goede hoop), Ms Sondag (Langekloof), J.J. van Rensburg (gouwers ravier), Jacob de Klerk (rietfontein), Tjaart van der Walt (Bokkevelt), Willem Steenkamp (Rogge Velt), S.P. van Blerck (Cabo De Goede Hoop), J.G. Trâgoard (Bruijns Hoogte), Jan du Toit (over De Brede Revier), F.du Toij (hartebeest revier), J. Engelbrecht (Verloore valij), J.J. Kruger (Roggevelt), A. Burger (Verkeerdevaleij), J. Vosloo (Olivants Revier), C.H van de Bank (Olivants Revier), W. Burger (Matjesrivier), D.J. Cotse (Pikkewiners Clooff), G.Maritz (Klyn Roggevelt), W.L. van Heerden (Waver den), M. de Bruyn (hekserevier), M.M.C. Schutte (Lange Klooft), J.M. de Wet (Doorn Revier), W. Burger (Maties Revier), P. Jacobs (Hexrevier), J.A. van Weijk (Hantam), J.J. Kruger (Caroo), C.J. Brits (Overberg), W.J. Odendaal (Caars revier), P.van Wijk (in de bossiesveld), J. Nell (Zwellendam), Salomon Ferreira (Swellendam) en Stephanus Ferreira (Lange Cloof).

4.2.1.2 Die ongepubliseerde argiefmateriaal van L.C. van Oordt

Wanneer daar uit die ongepubliseerde argiefmateriaal van L.C. van Oordt aangehaal word, word die betrokke argiefverwysing tussen hakies gegee.

Die ongepubliseerde argiefmateriaal vir die tydperk 1750-1799 bevat 113 kort briewe en verklarings (5 reëls en minder) en 177 lang briewe en verklarings (meer as 5 reëls).

Die volgende skrywers o.a. gee die plek van hulle herkoms, weer met hulle eie spelling tussen hakies aangedui: Jan Michael Stichling (Cabo de goede hoop), Gerth Visser (Vlakke Rug), E.E. Hartwig (Warm bath), M.M. Meijer (Cabo de goed hoop), B. Booijssen (Cabo), J.E. Wagenaer (Drakensteijn), Jacob de Villiers (Wagemaakers vallij),

Johannes Viljoen (Door en Rievier), G.S. Hartog (Stellenbosch), Coenraad Fick (Stellenbosch), Johannes Engel (Stellenbosch), Nicolaes van der Merwe (Bokkeveld), Jan Minnaar (Parys), Johann Joachim Sweglin (Parel), A. Jonker de oude (Paarl), Isaak Nel (Paarl), Johan Franken (Stellenbosch), Hendrik Pepler (Roodesant), Wolraad Striegell (Waagemaakers valey), Jacobus Hugo (Brede rivier), Jan Spendelaar (Sneeuw berg), Josua Joubert (Wagen Makers Vally), Willem Carel van der Merwe (Wagen-Makers Vallie), Francina Pienaar (Wagen-Makers Vallije).

Uit die Kaap kom 5 briewe, uit Drakenstein 7, uit die Wagenmakers-vallei 8, uit Stellenbosch 4, uit die Paarl 4, uit Roodesand 5 en uit die Camdebo 2.

4.2.2 Die Berigt van Hendrik Jacob Wikar (1779)

Hendrik Jacob Wikar was 'n Sweed van geboorte wat in Amsterdam in diens van die Hollandse Oos-Indiese Kompanjie getree het. In 1773 kom hy as "soldaat" aan die Kaap en word hy "schrijver", d.w.s. sekretaris, van die Kompanjie se hospitaal. Om in so 'n pos aangestel te word het hy waarskynlik 'n redelike skryfkennis van Nederlands gehad.

Wikar het begin dobbel en toe hy bankrot raak, het hy in April 1775 na die binneland gedros. Hy het met verskeie Hottentot-stamme langs die walle van die Gariep of Grootrivier (Oranje) rondgeswerf. Na 4½ jaar het hy Goewerneur Van Plettenberg om begenadiging gevra. In sy versoekskrif meld hy dat hy 'n joernaal van sy ondervindings aangehou het met beskrywings van drie tot dusver onbekende Hottentotstamme. In 1779 het die goewerneur hom kwytsekelding verleen en hom toegelaat om terug te keer mits hy 'n verslag oor sy wedervarings skryf (Raidt 1973: 106-107).

Die Berigt het in 1916 die eerste keer verskyn in Reizen in Zuid-Afrika in de Hollandse Tijd, Deel II, uitgegee deur E.C. Godeé Molsbergen.

Vir my navorsingswerk het ek Deel XV (1935) van die publikasies van die Van Riebeeck-Vereniging gebruik. Hierdie uitgawe het 'n inleiding deur E.E. Mössop en taalkundige kommentaar deur J.L.M. Franken. Vir hierdie studie is slegs die eerste 35 bladsye van die Berigt bestudeer.

Wikaar het 'n taal geskrywe wat nader aan die Afrikaanse spreektaal van die 18de eeu as die Hollandse skryftaal was. Hy het in hierdie berig natuurlik baie moeite gedoen en sy beste Nederlands geskrywe. Sy teks is deurspek met on-nederlandse vorme wat in baie gevalle met hedendaagse Afrikaans ooreenkom. Die Nederlandse invloed speel 'n belangrike rol by Wikaar en hy sal moontlik probeer om vorme uit sy eie spreektaal te vermy. Ten spyte van sy Nederlandse kamoeflage verskaf hierdie Kaaps-Nederlandse teks 'n kyk op die destydse spreektaal aan die Kaap (Raidt 1973: 107).

4.2.3 Die Dagboek van Johanna Duminy (1797)

In die neëntigerjare van die 18de eeu skryf Johanna M. Duminy (1757-1807), 'n lewenslustige Kaapse vrou wat met Francois Renier Duminy, 'n offisier van die Franse Vloot, getroud was, 'n vrolike dagboek oor haar daaglikse ervarings op 'n boereplaas naby Caledon.

Vir die doeleindes van hierdie ondersoek is Deel XIX (1938) van die publikasies van die Van Riebeeck-Vereniging gebruik. Hierdie uitgawe is uitgegee en toegelig deur J.L.M. Franken. Die dele wat gepubliseer is, beslaan 31½ bladsye.

Volgens prof. J.L.M. Franken (Franken 1953: 169-170) loop die eerste

fragment van die dagboek van 25 November tot 12 Desember 1797. Die tweede fragment loop van 19 Oktober tot 24 Oktober 1797 en gaan dus die eerste vooraf. Die eerste fragment bevat o.a. 'n onderhoudende en vermaaklike beskrywing van 'n besoek aan 'n plattelandse vandisie. Die tweede fragment gaan oor 'n verblyf aan die Hottentots-Hollandse Bad. Behalwe kultuurhistoriese het die fragmente taalhistoriese waarde. Die taal waarin dit geskryf is, vertoon duidelike spore van gesproke Afrikaans en die dagboekie vorm daarmee, van 'n taalkundige oogpunt gesien, een van die oudste dokumente wat lig werp op die ontwikkelingsgeskiedenis van die Hollandse taal in Suid-Afrika.

As ons die dagboekie van Johanna Duminy (aaneen stuk deur sonder punktuasie) lees, is dit asof ons haar hoor praat. Ons kry die indruk dat haar spreektaal nie ver gestaan het van haar skryftaal nie. Die dagboekie is 'n dokumentjie waarin ons tot op 'n sekere hoogte kan nagaan hoe die Kaapse beskaafde Afrikaanse spreektaal aan die einde van die Hollandse bewind daaruitgesien het en in watter mate dit beïnvloed geword het deur Afrikaans (Franken 1953: 169-170).

Die taal in die dagboekie is ongekunsteld, natuurlik en vlot met 'n sterk inslag van Johanna se spreektaal wat beslis nie "korrekte" Nederlands is nie, alhoewel sy as 'n lid van 'n gegoede familie van Kaapstad 'n goeie kennis van Nederlands moes gehad het. Ons vind in haar boekie talle "Afrikaanse" vorme wat oor die algemeen betroubaarder is as baie van die vorme van Die Kaapse Taalargief of Wikaar se Berigt aangesien Johanna nóg vir publikasie nóg vir 'n offisiële persoon geskryf het (Raidt 1973: 131).

4.3 Die Relatief in Argivale Navorsing van L.C. van Oordt

Ek verwys na Die Kaapse Taalargief se materiaal as Van Oordt 1956, terwyl ek by die ongepubliseerde argivale tekste die argiefnummers

en die datum gee.

In die argivale materiaal van Van Oordt is 823 voorbeelde van die relatief aangeteken.

4.3.1 Die Relatief met 'n s.nw as antesedent

4.3.1.1 Die relatief die na antesedente van die de-klas in die enkelvoud

Na antesedente van die de-klas in die enkelvoud kom die relatief die 130 keer voor, o.a. na mijn dogter, een bruijne koeij, eenen hottentot, een oud man (2) haare gemelde moeder, al zijne modder, desselfs Schoon-Vader, een slavenjongen, een smous en en summaa (de somma).

Die verboë vorm dien kom by 10 van die 130 relatiewe voor. Dien vorm 8 keer die direkte voorwerp van die ondergeskikte clause, bv. "toen heeft roelof hem af gevraat wie hem de brief gegeeve heef dien hij naa hendrik korf gebrogt heef" (E. Mostert A0 1765, CJ1092, nr. 226); dit vorm 1 keer die indirekte voorwerp van die ondergeskikte clause, nl. "waer op den hottentos weijt dien heij zeijn plaes in bewaring heeft gegeeve" (C.J. du Plessis, A0 1780, St.6/90) en 1 keer die onderwerp, nl. "de droeviege toestand dien er aan de Caab is" (J. Krugel, A0 1755, M00C 8/9, Inv. 15, Byvoegsel).

4.3.1.2 Die relatief dat na onsydige antesedente in die enkelvoud

Die relatief dat kom 23 keer na antesedente van die het-klas in die enkelvoud voor, en wel na berigt, het Eenige, destreksie (district) gelt (2), graan, hopije (hoopje), horologie (horloge), ijzer, instrumen(t), kind (2), kwat (kwaad), het meeste mes, poeijertje poeiertje, stuk, volk (2) en water(4).

4.3.1.3 Die relatief die na antesedente in die meervoud

In 110 gevalle kom die normale relatief die na antesedente in die meervoud voor, o.a. na de baakens, de Beesten (6), de bese mens (3), bueren (3), de goederen (4), haamels (3), de hottentots (3), kinderen (2), luy/de (4) en menschen (9).

Die verboë vorm dien kom by 3 van die relatiewe as direkte voorwerp van die ondergeskikte clause voor, bv. "volgens orders dien Menheer mijn gelast heb ..." (Van Oordt 1956: 10, 114).

4.1.3.4 Die relatief die na 'n eienaam as antesedent

Waar die antesedent 'n eienaam is, kom die relatief die 9 keer voor. Die verboë vorm dien kom 1 keer as indirekte voorwerp van die ondergeskikte clause voor, nl. "na dato is Jacobus d'Buijs bij mij gekoomen, dien ik ook zegte, ..." (H. Gildenhuijs, A0 1770, CJ 399, bl. 1009).

4.1.3.5 Afwykinge in die kongruensie tussen die lidwoord en die relatief

(1) Die "foutiewe" relatief die kom 25 keer na onsydige enkelvoudige antesedente voor, bv. "dat is velt die beij De plaas hoor van Kraffordt" (Van Oordt 1956:3, 25).

Die verboë vorm dien kom 1 keer as direkte voorwerp van die ondergeskikte clause voor, nl. "wegens een Capitaal dien ik debit ben aan den Burger Lories (Skrywer onbekend, Cabo, A01779, CJ 1115, nr.373).

(2) Die "foutiewe" relatief dat kom 12 keer na antesedente van die de-klas in die enkelvoud voor, bv. "Toen ik het laatste beest het laten halen, heb ik een veers (de vaars) te huis gekregen, dat vermerkt was" (Relaas van Roch, CJ 408, bl 695)).

(3) Die "foutiewe" relatief dat kom ook 6 keer by antesedente in die meervoud voor, bv. "dat is immers dinge dat de baas nooit aan mijn gedaan heeft" (In Secr. Mentz se skrif, Sara, 'n slavin, is aan die woord, A0 1762, CJ 1088, nrs. 418-419).

(4) By 'n antesedent in die meervoud kom die "foutiewe" relatief dat nog 1 keer voor, maar die antesedent is ook "verkeerdelik" met die bepaalde lidwoord het verbind. Daar is m.a.w. kongruensie tussen die lidwoord en die relatief, maar nie tussen die lidwoord en die s.nw. nie. Die voorbeeld is: "weij onder geteken met waar hede beken beij geseijn te hebben van het goedere dat hier op geschreven staat" (D. Jacobs A0 1777, M00C 8/17).

(5) Na 'n de-woord in die enkelvoud word die relatief die 'n verdere 8 keer gebruik, maar die antesedent self is met 'n "verkeerde" lidwoord verbind, bv. "Mijn waarde vriendin dink tog de onschuldige bloet (het bloed) aan die hier onder al vergooten wort (Van Oordt 1956: 5, 10). Daar is m.a.w. kongruensie tussen die relatief en die s.nw., maar nie ook tussen die relatief en die lidwoord nie. By een van hierdie 8 antesedente kom die bepaalde lidwoord die i.p.v. het voor, terwyl die relatief in die verboë vorm dien is, nl. "die eenige schoot (het schot) dien ik hier heb, is voor dien bloedzuiger" (C. Neethling se skrif, direkte rede van Buijs, A0 1772, CJ 408, bl. 270).

(6) Na 'n het-woord in die enkelvoud word die relatief dat 'n enkele keer gebruik, maar die antesedent self is "verkeerdelik" met die bepaalde lidwoord het verbind, nl. "... dat het Vantyn (de fontein) dat Josuwa Jubert ... na syn huys heeft uyt gelyt" (T. Potgieter, A0 1775, st. 6/1).

Weer is daar kongruensie tussen die relatief en die s. nw., maar nie ook tussen die relatief en die lidwoord nie.

(7) In nog 2 gevalle word onsydige antesedente "verkeerdelik" met die bepaalde lidwoord de verbind, maar terselfdertyd is daar ook nie kongruensie tussen die lidwoord en die relatief nie, nl. "en de Restand (het restant) dat op de post is" (P.J. Heijns, A0 1775, CJ 1104 nr. 46) en "eenige raport van de kwaat (het kwaad) dat daar geburt is aan myn te doen" (Van Oordt 1956:1, 20. Die skrywer is Barent Lindekwee).

4.3.1.6 Die gebruiksfrekwensie van die korrekte relatief

Die skrywers van die argiefmateriaal gebruik in 273 van 318 gevalle die korrekte relatief (85,8%), nl. die by 138 antesedente van de-klas in die enkelvoud, dat by 25 antesedente van die het-klas in die enkelvoud en die by 110 antesedente in die meervoud.

Die gevalle waar die foutiewe relatief voorkom, is veel minder, nl. 45 uit 318 gevalle (14,2%). Die relatief die kom 25 keer by antesedente van die het-klas in die enkelvoud voor, dat 14 keer by antesedente van die de-klas in die enkelvoud en 6 keer by antesedente in die meervoud.

Die skrywers is dus nog ingestel op die korrekte gebruik van die relatief.

Waar die foutiewe relatief wel voorkom, word voorkeur aan die bo dat gegee. Die relatief die word i.p.v. dat gebruik by 25 van die 50 onsydige antesedente (50%) terwyl dat i.p.v. die slegs by 20 van die 268 voorbeelde van de-woorde (152 enkelvoud en 118 meervoud) voorkom (0,7%).

4.3.1.7 n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die korrekte relatief

x = 2,5%

de voor na antesedente in die meervoud, nl. na een parthij hottentots

of slaven, meerdere Liefhebbers, de Landbouwers, letteren, dertig Riksdaler en agt roers (2). Onder bogenoemde 7 relatiewe kom die verboë vorme den welken en de welken elk 1 keer voor.

4.3.1.9 Die relatief welk na 'n eienaam as antesedent

Waar die antesedent 'n eienaam is, kom die relatief welk(e) 2 keer sonder 'n bepaalde lidwoord voor en 4 keer in verbinding met die bepaalde lidwoord de. By 1 van bogenoemde 4 relatiewe kom die verboë vorm den welken voor. Die relatief welk kom ook 1 keer in verbinding met die bepaalde lidwoord het voor, nl. in: "Dit is de gewoon hand teken van Antoni Nortiee de oude het welke wij getuigen niet kunnende schrijven heeft hij met een kruijs geteekent" (Pieter Roux, A0 1773, Drakenstein, St. 6/1).

4.3.1.10 Die relatief welk byvoeglik gebruik

Die relatief welk word 7 keer byvoeglik gebruik, bv. "Ik ... Bekenne ... schuldig te sijn een somma van 1000 Caepse Guldens welke somma ik ver in tresseren zult voor veijf Present" (H.A. Malaen, A0 1765, CJ. 1101, nr. 100).

4.3.1.11 Afwykinge in die kongruensie tussen die lidwoord en die relatief

1) Die "foutiewe" relatief de welke kom 1 keer na 'n antesedent van die het-klas in die enkelvoud voor: "op afkorting van seeker stuk lant de welke hij van mij heeft gekogt" (G. Oberholster, Cabo, A0 1751, CJ 1065).

2) Die "foutiewe" relatief het welk kom 5 keer by antesedente van die de-klas in die enkelvoud voor, bv. "want sij heeft een man, het welk een bastert Hottentot is" (Getuienis van slaaf, moontlik Faber se skrif, A0 1762, CJ 378, 279).

3) Die "foutiewe" relatief het welk kom 3 keer by antesedente in die meervoud voor, nl. in: "De opdragt van mijn Goederen het welk jk door twe onder staande buere heeft laten op neemen" (G Nieuwoudt, A0 1751, MOOC 8/7, Inv. 13) en "aangaende de twe Leggers wijn 'twelk ik aan de komapnie geleverd heeft ..." (G.Booyesen, Paarl, A0 1762, RLR 44, nr. 13) en in: "ook van Johannis va de West huysse de oude, 2 hottentots mit geweers; van Jacob Kloete 1 hottentot mit geweer, het welk ik ten vollen ont vangen heeft van die 2 persoonen" (Van Oordt 1956: 1, 21).

4.3.1.12 Die gebruiksfrekwensie van welk as relatief

Die skrywers van die argiefmateriaal gebruik in 59 uit 67 gevalle die korrekte relatief (88,1%), nl. welke by 11 antesedente van die de-klas in die enkelvoud, dewelke by 26 antesedente van die de-klas in die enkelvoud, welk 4 keer by antesedente van die het-klas in die enkelvoud, het welk 9 keer by antesedente van die het-klas in die enkelvoud, welke 2 keer by antesedente in die meervoud en dewelke 7 keer by antesedente in die meervoud.

Die gevalle waar die foutiewe relatief voorkom, is veel minder, nl. 8 uit 67 gevalle (11,9%), Die relatief dewelke kom 1 keer by n antesedent van die het-klas in die enkelvoud voor, terwyl die relatief het welk 5 keer by n antesedent van die de-klas in die enkelvoud en 2 keer by antesedente in die meervoud voorkom.

Die skrywers is dus nog ingestel op die korrekte gebruik van die relatief.

Waar die foutiewe relatief wel voorkom, word voorkeur aan het welk bo dewelk gegee. Die relatief het welk word i.p.v. dewelk by 7 van die 40 voorbeelde van de-woorde (31 enkelvoud en 9 meervoud)

gebruik (17,5%), terwyl die relatief dewelk slegs by 1 van die 10 antesedente van die het-klas in die enkelvoud voorkom (10%).

In die geval van die relatiewe die en dat is voorkeur aan die gegee (vgl. 4.3.1.6).

Waar die antesedent 'n eienaam is, kom welk 6 keer as relatief voor (40%) teenoor die 9 keer (60%).

Daar word na die bespreking van wat as relatief 'n vergelyking getref tussen die gebruiksfrekwensie van welk, die, dat en wat (vgl. 4.3.1.16).

4.3.1.13 Histogrammatiese voorstelling van die statistieke

x = 2,5%

Het-woorde + het welk: xxxxxx (15,3%)

Enige antesedent (ekv. en mv.) + welk: xxxxxxxxxxxxxx (28,8%)

De-woorde (ekv. en mv.) + dewelke: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx(55,9%)

4.3.1.14 Die relatief het geen

Die relatief 't geen kom 1 keer na 'n antesedent in die meervoud voor, nl. in "Aan cleederen 't geen ik aan mijn lighaam gedraage hebbe benevens een silverne beugel" (Skrywer onbekend, Kaap, AO 1766, MOOC 14/213, omslag 1799).

4.3.1.15 Die relatief wat

Die relatief wat kom 12 keer na s.nwe. as antesedente voor, nl. na dat geld, goederen, deeselfde klip, de kleere en linnegoedt, de mense, mijn paarde, de saak (de zaak), spetivientie, het voorval, de volk (het volk), de waagens en de helfte winst.

besit" (Van Oordt 1956: 5, 8).

Naas alles wat kom die vorm alles dat 3 keer voor, bv. "het is alles dat mij nog voorstaat en als ik een verklaring geeft kan ik niet and(e)rs geven, als dit" (D. van der Merwe, A0 1772, CJ 1103, nr. 229).

Naas al wat kom die vorm al dat 2 keer voor, bv. "als mede het woonhuijs met al dat daar in was" (Van Oordt 1956: 3, 13).

Die vorm alles het gene kom 1 keer voor, nl. in "alles het gene als dat er in dese papier verklaar is" ((Uit De Neckere se smeekbrief om genade, maar blykbaar in 'n ander se skrif, A0 1766, C J 389, 1030) terwyl die vorm al het gene 4 keer voorkom, bv. "Ick sende mijn heer een verklaringh van al het gene ick van den iongen van de weduw botman gehoort en aan hem gesien heb" (Jacob Mouton van "24 Revieren", C J 410, A0 1775).

Die antesedent alle word 2 keer deur die relatief die gevolg, nl. "maar de dood is ons alle die nog leef voor ogen" (Van Oordt 1956: 5, 10) en "als hy moet koomen dan sal wy alle die hier met nam(en) bekend staat geen noot saak weesen als hy moet komen" (Sacharia van de Winter, St. 6/1, A0 1795). Die antesedente al en allen word ook 1 keer elk deur die relatief die gevolg, nl. "Ik Doet uwe de weet als gij mijn schaape wil af koope al dien ik heeft kleijn en groot" (J. de Boer, CJ 1090 nr. 51, A0 1764) en "allen die bij Diederikss wonen, kunnen haren tijd nooit uijtdienen...." (In J.J. le Sueur se skrif, CJ 384, nr. 173, A0 1764).

4.3.1.19 Die genitiëfsvorm wiens as relatief

Die genitiëfsvorm van die relatief wie kom 'n enkele keer by 'n menslike antesedent voor. Wiens word hier voorafgegaan deur 'n voorsetsel. Die voorbeeld is: "voor het overige verklaare ik Gert van Rooije voor een braafen deugzaam Jonkman (,) op wiens

eer en faam ik niets te zeggen weet" (Van Oordt 1956: 4,18).

4.3.1.20 Die relatief welke, met of sonder 'n lidwoord, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief welke kom as lid van 'n voorsetselgroep 1 keer by 'n menslike antesedent voor: "Aan de ander kant van voorml. Rievier gekomen vier Persoonen... van welke drie met eene op de rievier ... Leggen schuijt over bij hun L. gestookten sijn" (Uit die N.G.Kerkargief, Kaapstad, CJ 2982, bl. 48-49).

Die relatief welke in verbinding met die bepaalde lidwoord de en voorafgegaan deur 'n voorsetsel kom 3 keer by antesedente in die meervoud voor, in een geval by 'n menslike antesedent, bv. "sijnde door hun toen aangetroffen twee hottentots mejiden van dewelke zij L. dacha gevraagt ... hadden" (A0 1772, CJ 403, bl. 398).

Die relatief welke word 1 keer in verbinding met die bepaalde lidwoord de en voorafgegaan deur 'n voorsetsel na 'n onsydige enkelvoudige antesedent gebruik, nl. in ".... en ook syn voornaamste stant houwende water buyten dewelke hey niet bestaan en kan ..." (J. P. Botman, A0 1782, St. 6/90).

4.3.1.21 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief dat, met die vorm daar, kom 3 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, nl. "thaggentig beeste daar onder agt trek osse en agt perde daar onder een rij. paart" (Weduwee J. van Heerde, MOOC 8/13, Inv. 4, 1769) en "6 vragten hout daar van een vrag laten het gelt haalen ..." (J.J. Lerch/Leres, CJ 109 nr. 40, A0 1765).

Die relatief dat, met die vorm daar, kom 43 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding wel plaasgevind het, bv. "weij hadde nog maer een kleijne passasie daer weij het moete de Vlugt uijt nemen"(Van Oordt 1956: 10, 111). Ag van genoemde relatiewe volg na 'n menslike antesedent, bv. "want dat een vrouw is daar ik niets op te seggen weet, en niet naa ken spreke als eer en deugt" (Abraham Seliee de jongen, A0 1780, CJ 1119, nr 385).

4.3.1.22 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 39 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "in de kamer waarin den Confessant hem verschoolen hield" (Getuienis van slaaf, in skrif van Neethling, A0 1763, CJ 308, 100). Slegs 1 van genoemde relatiewe kom na 'n menslike antesedent voor, bv. "en de hottentottin Elsje waarbij gem: Oersson was houdende ...". (A0 1768, CJ 395, bl. 586, skrywer onbekend).

4.3.1.23 Die gebruiksfrekwensie van dat en wat, met die vorms daar en waar, as lid van voorsetselgroep

Dat, met die vorm daar, kom 45 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor (53,2%) terwyl wat, met die vorm waar, 39 keer as lid van 'n voorsetselgroep voorkom (46,4%). Daar word dus nog voorkeur aan dat bo wat gegee.

4.3.1.24 Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van dat en wat as lid van 'n voorsetselgroep

x = 2,5%

Dat as lid van 'n voorsetselgroep: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (53,6%)

Wat as lid van 'n voorsetselgroep: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (46,4%)

4.3.1.25 Die bywoord daar as relatief

Die bywoord daar (daer) kom 21 keer as relatief voor na 'n antesedent wat lokaliteit aandui of impliseer, bv. "en toen sijn wij daer van daen getrokke tot booven aan de olievants Rievier daer van die kraals Hottentots bij ons gekoomen is" (Van Oordt 1956: 1, 7). Naas daar kom die bywoord aldaar 2 keer as relatief voor, bv. "Den 16 weertrug nadetoover berg al daar ston de wagen " (Van Oordt 1956: 3, 12). Die bywoord daar kom ook 1 keer as relatief voor by 'n menslike antesedent, nl. in "want hij en man is daar de waarheyd geen plaats vint, maar wel onregt " (Van Oordt 1956: 5, 7).

4.3.1.26 Die bywoord waar as relatief

Die bywoord waar (waer) kom 6 keer as relatief voor na 'n antesedent wat lokaliteit aandui of impliseer, bv. "... en dan na namakwaland waar alle schelme heen gaad" (Van Oordt 1956: 4,20). Naas waar kom die bywoord alwaar ook 7 keer as relatief voor, bv. "op een plaats alwaar aan de eene kant een kreupel bosje en aan de andere kant een taaij bosje stond" (CJ 396, 1768-1769, bl 286).

Die bywoord waar kom 1 keer in verbinding met dat as relatief voor na 'n antesedent wat lokaliteit aandui, nl. in "en sijde tegens mijn dat Julij nu de Plek mos wijsen waar dat sij geloseert hebben ..." (I. van Heerde, AO 1770, CJ 401, bl. 437). Verhage sê waar dat is 'n nadruklike vorm (Verhage 1965:315).

4.3.1.27 Die gebruiksfrekwensie van daar en waar as relatiewe

Daar/ aldaar kom 24 keer as 'n relatief voor (63,2%) terwyl waar / alwaar / waar dat 14 keer voorkom (36,8%). Daar word dus nog voorkeur aan daar bo waar gegee.

4.3.1.28 n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van daar en waar as relatiewe

x = 2,5%

Daar as relatief: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (63,2%)

Waar as relatief: xxxxxxxxxxxxxxxx (36,8%)

4.3.2 Die relatief met n ander woordsoortelike antesedent

4.3.2.1 Die relatief met n telwoord as antesedent

4.3.2.1.1 Die relatief die

Na n telwoord as antesedent kom die relatief die 12 keer voor, nl. na een (8), twee (2), 14 en sommige.

4.3.2.1.2 Die relatief dat

Na n telwoord as antesedent kom die relatief dat 1 keer voor, nl. in "Ick Dunk Dat Jacob Rosé een van de Matrosen is Dat (door) P. aangesprocken is" (Uit De Neckere se smeekbrief om genade, maar blykbaar in n ander se skrif, A0 1766, CJ389, nr.1025).

4.3.2.1.3 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van n voorsetselgroep.

Na n telwoord as antesedent kom die relatief dat 2 keer voor as lid van n voorsetselgroep waar voorsetselskeiding plaasgevind het, nl.

in "want sulluy heb genoeg gestoolen daar hulle voor me uijt ~~me~~ weg is" en "want hulle heeft genoeg gestoolen daar hulle voor uijt me weg is" (Van Oordt 1956: 4,10).

4.3.2.2 Die relatief met n vnw. as antesedent

4.3.2.2.1 Die relatief die

Na n voornaamwoord as antesedent kom die relatief die 24 keer voor en wel na: eenige (2), de gene en variante daarvan (12), haarluij,

ijder (2), ijmand (2), geen een, geen en niemand (3).

4.3.2.2.2 Die relatief dat

Na 'n vnw. as antesedent kom die relatief dat 8 keer voor en wel na: 't(het), its (iets), iets anders, hetgene en variante daarvan (5).

4.3.2.2.3 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep

Na 'n vnw. as antesedent kom die relatief dat, met die vorm daar, 2 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl. in "ek sal 't op papier setten daar ik je voor gescholden het" en "noem se dan met name daar je iets op weet te seggen" (J.F. van Staden, Cabo, AO 1773, CJ 408, bl. 583-587).

In die tweede voorbeeld verwys die relatief na 'n menslike antesedent.

4.3.2.2.4 Die relatief wie

Die relatief wie kom 1 keer in verbinding met of na 'n vnw. as antesedent voor, nl. in "Laat dog niemand wie of hij ook Mogt Zijn Uwe hart ... Inneemen" (D.J. Bleumer, Vreedenburg AO 1777, CJ 1116, nr. 299).

4.3.2.2.5 Die relatief het geen

Die relatief het geen kom 1 keer na 'n vnw. as antesedent voor, nl. in "dat ik Coenradus besuydenhout dit heeft aangeschreven het geen U E: mijn heeft ordoeneert"(Van Oordt 1956: 3, 17).

4.3.2.2.6 Die relatief wat

Die relatief wat kom 1 keer na 'n vnw. as antesedent voor, nl. in "dat geene wat door hem gekapt was" (Skrif van Faber, geswore clerq, AO 1768, CJ 394, tnr. bl. 366).

4.3.2.3 Die relatief met 'n bywoord as antesedent

Na 'n bywoord as antesedent kom die relatief waar 3 keer voor, nl. in "het hulle dan over al geloop, waar ons geloop het ...?" (skrywer onbekend, AO 1772, CJ 1103, nr. 225) en "toen sprak sij en seijde het Hulle dan Overal geloop waar ons geloop het?" (geskryf deur C.F. Matthee, die weduwee Waagenaar is aan die woord, CJ 1103 nr. 202, AO 1772) en "dat de voorsaat van kleijnhans ... heef gevraagd ... om di water daaruijt te leijjen waar dese kleijn hans nu de water heef uijt geleijt" (Van Oordt 1956: 3, 25).

4.3.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

4.3.3.1 Die relatief welk

Die relatief welke kom 2 keer na 'n clause as antesedent voor, bv. "in teeken der waarheijt hebbe ik dit met mijn gewoonelijke handt onderteekent welke ik beloof de laeste van feeberwaare te voldoen" (Antonie Lombard, CJ 1074, AO 1757).

Die relatief welkes kom 3 keer na 'n clause as antesedent voor, nl. in "aan vee en bouw gereet schap en meubelen bevind welkes wij onder geteekente gtuigen gesien de heben"(J.A. Botman, AO 1775, MOOC 8/15, Inv. 43) en "zo heeft hy ten Antwoord als dat hy zyn Baken voor zyn Basen op de groote sneuwberg over Jacobus Joosten in een valey gestooken heeft welkes ik getuyge de suyvere waarheyd te wezen en welkes ik zulks benodigt zynde met Ede te bevestigen" (J. Spendelaar, Sneeuwberg, Ao 1772, St. 11/48).

Soos uit die res van die aanhalings blyk, het ons hier met onbeholpe skrywers te doen; dus neem ek aan dat welkes 'n skryffout vir welk is.

Die byvoeglike gebruik van die relatief welk kom ook 2 keer na 'n clause as antesedent voor, nl. welke einde en welk gesegde.

Die relatief welk kom 4 keer in verbinding met die bepaalde lidwoord de na 'n clause as antesedent voor, bv. "in de os is daar ook geslagt in op ge eeten de welke ik verklaere de waarheijt te sijn." (Roedolf Swanepoel F. Soon, St. 5/20, A0 1779).

Die relatief welk kom 40 keer in verbinding met die bepaalde lidwoord het na 'n clause as antesedent voor, bv. "so dat hij mijn om twee osse gevraagd heeft om te leennen om weer agter uijt te rijen het welk ik ook ge daan heb" (J. Laas, A0 1770, CJ 399, tussen bl. 990 en 991).

Die relatief welk kom 1 keer in verbinding met die bepaalde lidwoord 't na 'n voorsetsel voor, nl. in: "en voor haar staande tot deselve gesegt had: Meijd ik schiet je mors dood! Op 't welke gem ^e. Anna geantwoord hebbende: schiet als je durft (Uit die getuienis van 'n minderjarige klein Hottentot Willem; CJ 407, bl. 724, A0 1774).

Die hoë gebruiksfrekwensie van welk (52) kan toegeskryf word aan die feit dat die skrywers van die briewe en dokumente amptenaarstaal (probeer) skryf.

4.3.3.2 Die relatief het geen

Na 'n clause as antesedent kom die relatief het geen en variante daarvan 8 keer voor, bv. in "hebbe ook verstaan ... dat Gordon die schaage ten uijtvoer zal brengen het geen zeer wonderbaar is om te geloofen" (Erasmus Wentzel van Saldanhabaaij, CJ 1118, nr. 384 - 386, A0 1777).

4.3.3.3 Die relatief dat

Na 'n clause as antesedent kom die relatief dat 'n keer voor, nl. in:
 "dat ik aan haarluij souw gesegt hebbe dat de frouw van pieter du
 tooij frans soon verkering souw hebben dan te seggen op een oneerlij=
 ke weijs met Charel plesie, dat ik niet seggen kon want dat een
 vrouw is daar ik niets op te seggen weet" (Abraham Seliee de ionge,
 CJ 1119, nr. 385, AO 1780).

4.3.3.4 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief dat, met die vorm daar, kom 5 keer voor as lid van 'n voor=
 setselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, bv. in "en
 hebben den wagtmeester versogt het verder aan den heer Landrost be=
 kent te maken daar hij misschien zal nalatig ingeweest hebben om het
 bekend te maaken" (Van Oordt 1956: 3,4).

Die relatief dat, met die vorm daar, kom ook 2 keer voor as lid van
 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie,
 nl. in "Wij onder getekende getuijge als dat -- op sijn woonplaats --
 veel benadeelt wort door t uijt spannen van veele wagens van Sneuw=
 berg en kamdebo daar door sijn plaats af ferwijten vertrap word..."
 (Van Oordt 1956: 1, 19) en "... heb tot hem gesegt: Monsr. Schutz
 Laat gij U een hottentot van Jacobus d'Buijs afneemen daarop Schutz
 segt: dat leg ik hem niet ten laste" (H. Gildenhuijs, vir hom
 geskryf, AO 1770, CJ 399, bl. 1009).

4.3.3.5 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 58 keer voor as lid van 'n
 voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv.
 "doe sijde ik dat salje moeten goed maken waarop hij sijde Ja dat sal

ik doen" (J.F. van Staden, Cabo, Ao 1773, CJ 408, bl. 583-587).

Slegs 'n beperkte aantal voorsetsetsels word hier met wat verbind, nl. waarop (40), waardoor (6), waarvan (5), waarvoor (2), en waarmede, waarna, waarom, waarover, en waaruit.

4.3.3.6 Die gebruiksfrekwensie van dat en wat, met die vorms daar en waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Anders as in die geval van dat en wat, met die vorms daar en waar, as lid van 'n voorsetselgroep na 'n s.nw. as antesedent (sien 4.3.1.23), is daar hier 'n definitiewe voorkeur vir wat bo dat as lid van 'n voorsetselgroep. Wat kom nl. 58 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor (89,2%) teenoor dat 7 keer (10,8%).

4.3.3.7 Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van dat en wat, met die vorms daar en waar, as lid van 'n voorsetselgroep

x = 2,5%

<u>Wat</u> as lid van 'n voorsetselgroep:	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx xxxxxxxxxx	(89,2%)
<u>Dat</u> as lid van 'n voorsetselgroep:	xxxx	(10,8%)

4.3.3.8 Die relatief alwaar

Na 'n clause as antesedent kom die bywoord alwaar 1 keer as relatief voor, nl. in: "en toen het (request) ondertijkt was had den gemelde krieger hem daar uijt gedraaijt alwaar wij schriftelijke verklarings van hebben" (Van Oordt 1956: 3,4).

Dit lyk asof die skrywer die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep in gedagte gehad het. As dit die geval is, het hier, anders as in 4.3.3.5, voorsetselstranding plaasgevind.

4.3.4.6 Die relatief die

Die kom 7 keer as 'n antesedentlose relatief voor. Van hierdie voorbeelde kom 6 in die volgende tipe sin voor: "die anders van mijn segt het is een dubbelde kanalye en sijn hart (J.B. van Blerk, AO 1770, CJ 400, bl.375). Die ander voorbeeld is die volgende: "en loop van de plaats wegh en stelt haar te weer met bijten die haar weer haald (Nicolaas van Wielligh, CJ 1069, nr.168, AO 1754).

4.3.4.7 Die relatief wie

Die antesedentlose relatief wie kom 2 keer voor, nl. in: "Wie een hottentot kend, weet wel.... (verdediging van De Buijs, AO 1770, CJ 399, bl. 951).

4.3.4.8 Die bywoord daar as relatief

Die bywoord daar kom 4 keer as antesedentlose relatief voor, o.a. in "en dat het de besde uijt vlug is voor seyn vee daar maree dee plaas heef" (Van Oordt 1956: 4,10) en in "doe kwam hij voor mij staan daar ik sat" (J.F. van Staden, Cabo, AO 1773, CJ 408, bl.583-587).

4.3.4.9 Die bywoord waar as relatief

Die bywoord waar kom 6 keer as antesedentlose relatief voor, o.a. in "en waar die Vloer is, niet anders als een tentje geweest is ..." (David Malan, CJ 1112, nr. 26, AO 1775) en in "... dat hij hem volk geve moes om de scaape uijt te sette en te brenge waar hij tuijs hoort" (L. Erasmus, AO 1786, St. 6/90).

4.3.4.10 Die gebruiksfrekwensie van daar en waar as antesedentlose relatiewe

Voorkeur word aan waar as antesedentlose relatief bo daar gegee.

Waar kom 6 keer voor (60%) terwyl daar 4 keer voorkom (40%).

4.3.4.11 n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van daar en waar

x = 2,5%

Die gebruik van waar: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (60%)

Die gebruik van daar: xxxxxxxxxxxxxxxx (40%)

4.4 Die Relatief in die Berigt van Hendrik Jacob Wikar (1779)

Uit die Berigt van H J Wikar is 132 voorbeelde van die relatief aangeteken.

4.4.1 Die Relatief met 'n s.nw as antesedent

4.4.1.1 Die relatief die na antesedente van die de-klas in die enkelvoud

Na antesedente van die de-klas in die enkelvoud kom die relatief die 24 keer voor, o.a. na een zilvere beugeltas, een zwaare Bossiemanskraal, een ander Hottentot, moer (2), zijn geweezene oppasser, een pligt, een roodagtig steen, tweedragt, de wegt en de gekwetste zeekoey.

4.4.1.2 Die relatief dat na 'n onsydige antesedent in die enkelvoud

Die relatief dat kom slegs 3 keer na 'n antesedent van die het-klas in die enkelvoud voor, en wel na 't oudste vrouws-schepzel, 't vee en 't volgende geloof.

4.4.1.3 Die relatief die na antesedente in die meervoud

In 17 gevalle kom die normale relatief die na antesedente in die meervoud voor, o.a. na de beschaarvrouens, ceremonies, gediertens, klyne hagadisse, 2 Hottentots, koraale, 8 kraale, zeekere perzonen, de scherpe stokken en zware toovernaars.

4.4.1.4 Die relatief die na 'n eienaam as antesedent

Waar die antesedent 'n eienaam is, kom die relatief die 4 keer voor, nl. na Chabobe en de Keykas, de Kamingou, de groote Namacquoas en de Zambdama en de Hottentots.

Omdat hierdie eiename die name van stamme aandui, kan dit ook as antesedente in die meervoud gereken word.

4.4.1.5 Afwykinge in die kongruensie tussen die lidwoord en die relatief

Die "foutiewe" relatief die word 7 keer na antesedente van die het-klas in die enkelvoud gebruik en wel na eene gedierte, een plijster=beest, haare profijt, een snoer, een stuk vleis, water en een wif.

4.4.1.6 Die gebruik van die bepaalde lidwoord

Waar gebruik konsekwent die korrekte lidwoord by 'n s.nw.

Daar word nog nie voorkeur aan die bo de gegee nie. By 'n totaal van 40 antesedente kom die slegs 5 keer voor, nl. 3 keer by de-woorde in die enkelvoud en 2 keer by antesedente in die meervoud (12,5%).

4.4.1.7 Die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die en dat

Waar gebruik in 44 van die 51 gevalle die korrekte relatief (86,3%) nl. die by 24 antesedente van die de-klas in die enkelvoud, dat by 3 onsydige enkelvoudige antesedente en die by 17 antesedente in die meervoud.

Slegs 7 keer kom die foutiewe relatief voor, nl. die by onsydige enkelvoudige antesedente (13,7%).

Waar is dus nog ingestel op die korrekte gebruik van die relatief. (Vgl. Van Oordt - 85,8% en 14,2% - in 4.3.1.6).

4.4.1.8 n Histogrammatiese voorstelling van die statistiek

x = 2,5%

Korrekte relatief: xx (86,3%)

Foutiewe relatief: xxxxx (13,7%)

4.4.1.9 Die relatief welk, met of sonder die bepaalde lidwoord

Sonder n bepaalde lidwoord kom die relatief welke 6 keer voor, 1 keer na n de-woord in die enkelvoud, nl. den bastaard en 5 keer na antesedente in die meervoud, nl. na dansies, eenige Hottentotten, die mans, 2 oude en de wortels.

By Wikar kom die relatief welke nie in verbinding met n voorsetsel voor nie.

4.4.1.10 Die relatief welk byvoeglik gebruik

Die relatief welk word 5 keer byvoeglik gebruik, bv. "... gaat hy ook by zijn aanstaande bruyd leggen, welke meyd als zy niet te haastig is, opstaat en op een ander plaats gaat leggen (Wikar 1935: 82).

4.4.1.11 Die gebruik van die bepaalde lidwoord

Wikar gebruik by alle antesedente die korrekte lidwoord. Hy gebruik slegs 1 keer die bepaalde lidwoord die i.p.v. de, nl. in "De oude meyden ... pryzen die mans welke vrouwen zoeken" (Wikar 1935: 84).

4.4.1.12 Die relatief wat

Die relatief wat kom slegs 2 keer by Wikar voor, nl, in "Hier is het mooiste velt in de grasvlakte wat ik ooyt gezien heb" en "en den rest wat van nacht gevlugt was opzoeken ..." (Wikar 1935: 34 en 70).

4.4.1.13 n Vergelyking tussen die gebruiksfrekwensie van die, dat welk en wat as relatiewe

Uit n totaal van 52 relatiewe kom die relatief die 41 keer korrek voor (78,8%) nl. 24 keer na antesedente van die de-klas in die enkelvoud en 17 keer na antesedente in die meervoud; die relatief welk kom 6 keer voor (11,5%); die relatief dat kom 3 keer voor (5,8%) terwyl wat 2 keer voorkom (3,8%).

4.4.1.14 n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die, dat, welk en wat as relatiewe

x = 2,5%

<u>Die</u> :	xx	(78,8%)
<u>Welk</u> :	xxxx	(11,5%)
<u>Dat</u> :	xx	(5,8%)
<u>Wat</u> :	xx	(3,8%)

4.4.1.15 Die relatief wat na die antesedent alles

Wikaar gebruik nie die vorm alles wat nie, maar die vorm al wat kom 2 keer voor, nl. in: "haare kost is dassie, jakhalse, wilde katte, slange, Hott^S rijst, en al wat ze maar krygen kunnen" (Wikaar 1935: 54) en in "Van de voornoemde bier krygen de jonge luyden niets maar die moeten nu vee en al watter is oppassen en bezorgen" (Wikaar 1935: 60).

4.4.1.16 Die genitiëfsvorm wiens as relatief

Die genitiëfsvorm van die relatief wie kom n enkele keer by n nie-menslike antesedent voor, nl. in "want voor hem worden de beste 8 koeyen vastgemaakt en gemolken, wiens melk hy en zijn oude oppasser of toovermeester dagelijks moet verteeren" (Wikaar 1935: p.42).

4.4.1.17 Die relatief welke as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief welke kom 1 keer as lid van 'n voorsetselgroep by 'n menslike antesedent voor, nl. in "Het gezelschap van die Hottⁿ bestond uyt 8 man Hottentots, vijf meyden en 2 kinderen, onder welke drie Hott^s en eene meyd waaren ..." (Wikar 1935: 20).

4.4.1.18 Die relatief wie as lid van 'n voorsetselgroep

By Wikar kom die relatief wie 1 keer as lid van 'n voorsetselgroep by 'n nie-menslike antesedent voor, nl. in "dat ze een geelagtige slang ... gezien hebben voor wie een muys op zeeker distans gepiepen en geschreeuwen heeft om weg te koomen ..." (Wikar 1935: 72).

4.4.1.19 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief dat, met die vorm daar, kom 6 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding wel plaasgevind het, bv. "Hier heb ik de eerste kaysi of wildgaate gezien daar ze seekoeye, hartebeeste en meer wild in vangen" (Wikar 1935: 48).

By 1 van hierdie 6 relatiewe is die antesedent menslik, nl. in "maar enige jonge Hottⁿ heb ik daar ook gevonden daar 't niet aan gedaan is" (Wikar 1935: 82).

Geen voorbeelde kom voor van dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie.

4.4.1.20 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 7 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "voor zo een word ... een kooy (gemaakt) waarvan hy niet mag opstaan ..." (Wikar 1935: 40).

By 1 van die 7 relatiewe is die antesedent menslik, nl. in "Der capiteijnennaam waaren Gounzaap en Ouga, waarvan de laatste mijn reyscamraat en broeder geworden is" (Wikar 1935: 32).

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 7 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding wel plaasgevind het, bv. "de warmte uyt de grond waar ik op lag, deed my zo goed ..."
(Wikar 1935: 38).

By 1 van die 6 relatiewe is die antesedent menslik, nl. in "die ik zelve na dato eenders onder de Eynikkoo en Korakkoa (waar ik onder gezworven hebbe) bevonden heb" (Wikar 1935, 80).

4.4.1.21 Die gebruiksfrekwensie van dat en wat, met die vorms daar en waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Dat kom 6 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor (31,6%) terwyl wat 13 keer as lid van 'n voorsetselgroep voorkom (68,4%).

Anders as die skrywers van die argiefmateriaal (vergelyk 4.3.1.25) gee Wikar voorkeur aan wat met die vorm waar, bo dat, met die vorm daar.

4.4.1.22 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van dat en wat, met die vorm daar en waar, as lid van 'n voorsetselgroep

x = 2,5%

Wat as lid van 'n voorsetselgroep: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (68,4%)

Dat as lid van 'n voorsetselgroep: xxxxxxxxxxxxxxxx (31,6%)

4.4.1.23 Die bywoord daar as relatief

Die bywoord daar kom 1 keer as relatief voor na 'n antesedent wat lokaliteit impliseer, nl. in "welke gemeenlijk den bromdans is, daar de meyde in een lange rey gaan staan, en zingen geduurig met de

4.4.1.24 Die bywoord waar as relatief

4.4.1.25 Die gebruiksfrekwensie van daar en waar as relatiewe

Anders as die skrywers van die argiefmateriaal (vgl. 4.3.1.29) gee Wikar voorkeur aan waar/ alwaar bo daar.

4.4.1.26 n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfre-
kwensie van daar en waar as relatiewe

Waar as relatief: xx (87,5%)

Daar as relatief: xxxxx (12,5%)

4.4.1.27 Die bywoord waar in allerlei verbindings as relatief

Die bywoord waar kom 1 keer as lid van 'n voorsetselgroep as relatief voor, nl. in "maar de Bossiesmans zwommen tog deur, ver onderkant van waar de seekoeie laag, en kwamen by ons" (Wikar 1935: 38).

Die bywoord waar kom 2 keer in verbinding met nog 'n bywoord vandaan
as relatief voor, nl. in "maar de olifants ... draayden kortom, hart

loopende weederom na de bos waar zy vandaan gekoomen waaren" en

"De agterste naties waar de coraale vandaan komt, zouden ook wel zelfs daarmee by de Namacquoas koomen ..." (Wikar 1935: 44 en 78).

Die bywoord waar kom 1 keer in verbinding met nog 'n bywoord heen as relatief voor, nl. in "Deeze Samgomemkoa zijn meestendeels vrienden met de Eynikkoa waar wy heen willen" (Wikar 1953: 30).

4.4.1.28 Die bywoord wanneer as relatief

Die bywoord wanneer kom 2 keer as relatief voor na 'n antesedent wat tyd aandui, nl. "tot 's morgens als de dag daar is, wanneer hy zonder een woord te spreken opstaat en heenen gaat" en "zomtijds ook nog die dag door tot den anderen avond, wanneer zy gemeenlyk alweer aan't slagte gaan...." (Wikar 1935: 84 en 88).

4.4.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

4.4.2.1 Die relatief met 'n vnw. as antesedent

4.4.2.1.1 Die relatief die

Na 'n voornaamwoord as antesedent kom die relatief die 5 keer voor en wel na: diegene, een (2), eenige en zy, bv. "Ik leer nu ook de wortels te kennen.... zoals een die zy haap noemen" (Wikar 1935: 56).

4.4.2.1.2 Die relatief welke

Na die voornaamwoord die as antesedent kom die relatief welke 2 keer voor, bv. "ook slagten zy anders maak ... besonders voor die welke van haar gesneuveld zijn (Wikar 1935: 68).

4.4.2.1.3 Die bywoord daar as relatief

Die bywoord daar kom 1 keer as relatief voor na 'n vnw. as ante=

sedent, nl. "een van alle daar ik bygewoont heb, zal ik maar verhaalen" (Wikar 1935: 68).

4.4.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

4.4.3.1 Die relatief welk

Na 'n clause as antesedent kom die byvoeglike gebruik van die relatief welk 4 keer voor, bv. in "en aldaar 3 daagen stil geleegen, onder welke tijd den bastaard Claas te huys kwam ..." en "de vier voeten van 't aanstaande slagts vee moeten aan malkander gebonden worden, in welke posituur 't beestiaal 1 uur of iets langer moet leggen" (Wikar 1935: 24 en 84).

4.4.3.2 Die relatief dat

Die relatief dat kom 2 keer na 'n clause as antesedent voor, bv. in "hy was tog mijn broer en zou mijn nooyt verleegen laten, maar my helpen en getrouw weezen, dat ook na dato waar geworden is ..." (Wikar 1935: 38).

4.4.3.3 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep

Na 'n clause as antesedent kom die relatief dat, met die vorm daar, 2 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, bv. "De olifanten streeken wind af van de vuur de rivier op, om uyt de bos te koomen, daar de Hott^s zeer verblyd om waren" (Wikar 1935: 44).

4.4.3.4 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Na 'n clause as antesedent kom die relatief wat, met die vorm waar, 3 keer voor as lid van die voorsetselgroep waar voorsetselstranding

nie plaasgevind het nie, bv. "(de 2 oude bossiesmans) antwoorde dat ze gedagt hadden dat ze moesten sterven, en konden haar niet (genoeg) verwonderen dat zy 2 vandaag nog leefden, waarop ik haar liet vragen, of zy dogten dat wy moordenaars, schelmen en gaauwdieven waaren" (Wikaar 1935: 68).

4.4.3.5 Die gebruiksfrekwensie van dat en wat, met die vorm daar en waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Dat, met die vorm daar, kom 2 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor terwyl wat, met die vorm waar, 3 keer voorkom. 'n Definitiewe voorkeur vir wat kan nie hieruit afgelei word nie. Dit was wel die geval na 'n s.n.w. as antesedent (vergelyk 4.4.1.21).

4.4.3.6 Die bywoord daar as 'n relatief

Daar kom slegs 1 keer as 'n relatief by 'n clause as antesedent voor, nl. "Een oud vader..., en aanbod om my als oplitbroer aan te neemen, daar ik ook in gewilligde..." (Wikaar 1935: 38).

4.4.4 Die antesedentlose relatief

4.4.4.1 Die relatief wat

Die antesedentlose relatief wat kom 1 keer by Wikaar voor, nl. "maar wat ze beweent, weet ik niet" (Wikaar 1935: 84).

4.4.2 Die relatief die

Die antesedentlose relatief die kom slegs 1 keer by Wikaar voor, nl. "en door dien weg die in't leven blijft en overwinnaar is word zowel rijk van vee als van vrouwens" (Wikaar 1935: 28).

4.4.4.3 Die relatief welke

Die antesedentlose relatief welke kom ook net 1 keer by Wikaar voor,

nl. "en zy probeeren teegen malkander de mans en de meyde welke op 't langst 't dansen uythouden" (Wikaar 1953: 88).

4.4.4.4 Die bywoord waar as relatief

Die bywoord waar kom 2 keer as antesedentlose relatief voor, nl. "Hierby wierd ik ook gewaar dat de Bossiesmans niet durven door=zwemme waar een zeekoey of 2 legt, ..." en "waar de 2 heyninge nu by malkander koomen, daar is een gat zomtjids 2 à 3 naast malkander" (Wikaar 1935: 36 en 48).

4.5 Die relatief in die Dagboek van Johanna Duminy (1797)

Uit die Dagboek van J. Duminy is 65 voorbeelde van die relatief aan= geteken.

4.5.1 Die Relatief met 'n s.nw. as antesedent

4.5.1.1 Die relatief die na antesedente van die de-klas in die enkelvoud

Na antesedente van die de-klas in die enkelvoud kom die relatief die 12 keer voor, nl. na de booter, een buyteman (2), mijn groote caatel een engelsche dokter, een heeunin kouk (2), die mijt, een paalin, haar suster, een vragt en die vrouw.

4.5.1.2 Die relatief dat na onsydige antesedente in die enkelvoud

Die relatief dat kom nie by Johanna Duminy na onsydige enkelvoudige antesedente voor nie.

4.5.1.3 Die relatief die na antesedente in die meervoud

Na antesedente in die meervoud kom die relatief die 20 keer voor, o.a. na 6 appelcoose boomen, twee bijlen, 4 bontebokken, al haar

boompies, veel buyteluij, courante, erte, onse eysservarkens,
2 jongens, slegte merries, 60 voogels en wagens (2).

4.3.1.4 Afwykings in die kongruensie tussen die lidwoord en die relatief

(1) Die "foutiewe" relatief die kom 8 keer na onsydige enkelvoudige antesedente voor, en wel na: mijn beest, die gelt, onse gouet (2), die lagen (lachen), een lam, een stukkie aluijn en mijn vee.

(2) Drie onsydige antesedente in die enkelvoud word "verkeerdelik" aan die bypaalde lidwoord de gekoppel, nl. de coorin (het koorn) de hoouij (het hooi) en de venster (het venster). Na hierdie antesedente kom die relatief die wel voor, d.w.s. daar is kongruensie tussen die relatief en die lidwoord, maar nie ook tussen die lidwoord en die antesedent nie.

(3) In die geval van die antesedent de nuves (het nieuws) is die onsydige antesedent "verkeerdelik" aan die bepaalde lidwoord de gekoppel, maar dit word tog deur die relatief dat gevolg, nl. "hij verhaalde ons al de nuves (het nieuws) dat hij wist van de caap " (Duminy 1938: 109). Daar is m.a.w. kongruensie tussen die antesedent en die relatief, maar nie tussen die lidwoord en die relatief nie.

(4) In die geval van die antesedent meenige tree het die skryfster blykbaar die meervoud treën in gedagte gehad: "wie weet of oouyt hier sal weer koomen dog ik soo meenige tree dat ik dee" (Duminy 1938: 102). As dit die geval is, is daar gebrek aan kongruensie tussen die meervoudige antesedent en die relatief.

4.5.1.5 Die gebruik van die bepaalde lidwoord

Johanna Duminy gebruik uiters selde enige bepaalde lidwoord.

Uit 'n totaal van 45 antesedente (enkelvoud en meervoud) gebruik sy die bepaalde lidwoord de 7 keer en die slegs 2 keer, nl. by die mijt en die vrou.

In die 7 gevalle waar Johanna Duminy wel die bepaalde lidwoord de gebruik, word slegs 3 korrek gebruik by de booter, de hottentos en de luij terwyl 4 "foutiewelik" by onsydige enkelvoudige antesedente, nl. by de coorin, de hoouij, de nuves en de venster, gebruik word.

Johanna Duminy is blykbaar nie meer op die korrekte woordgeslag ingestel nie.

4.5.1.6 Die gebruiksfrekwensie van die korrekte relatief

Johanna Duminy gebruik by 35 van die 45 antesedente die korrekte relatief (77,8%), nl. die by 12 antesedente van die de-klas in die enkelvoud, die by 3 onsydige enkelvoudige antesedente wat verkeerdelik met die bep. lidwoord de gekoppel is en die by 20 antesedente in die meervoud.

Die gevalle waar die foutiewe relatief voorkom, is veel minder, nl. 10 uit 45 gevalle (22,2%). Die relatief die kom 8 keer na onsydige enkelvoudige antesedente voor en die relatief dat kom 1 keer by 'n onsydige enkelvoudige antesedent wat verkeerdelik met die bepaalde lidwoord de gekoppel is, voor en 1 keer by 'n antesedent in die meervoud.

Die skryfster is dus nog ingestel op die korrekte gebruik van die relatief.

4.5.1.7 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die korrekte relatief

x = 2,5%

Foutiewe Relatief: xxxxxxxxxx (22,2%)

Korrekte Relatief: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (77,8%)

4.5.1.8 Voorkeur vir die relatief die bo dat

Waar 'n foutiewe relatief wel voorkom, word voorkeur aan die bo dat gegee. By 8 onsydige enkelvoudige antesedente word die i.p.v. dat gebruik (80%), terwyl dat slegs 2 keer i.p.v. die gebruik word (20%), nl. na de nuves (enkelvoud) en menige tree (meervoud).

Die relatief die kom verder ook 35 keer korrek voor (vgl. 4.5.1.7) terwyl dat glad nie korrek voorkom nie (vgl. 4.5.1.2).

Uit n.totaal van 45 relatiewe kom die 43 keer voor (95,6%), voor
teenoor dat 2 keer (4,4%).

4.5.1.9 'n Histogrammatiese voorstelling van die voorkeur vir die
bo dat

$$x = 2.5\%$$

Dat: xx (4,4%)

Die: xx (95,6%)

4.5.1.10 Die relatiewe welk het geen en wat

Geen voorbeelde van die relatiewe welk en het geen kom in die werk van Johanna Duminy voor nie, terwyl wat slegs na die antesedent alles voorkom (sien 4.5.1.11).

4.5.1.11 Die gebruik van wat na die antesedent alles

Die skryfster gebruik 3 keer die relatief wat na die antesedent alles, soos in Nederlands vereis word, bv. "wij daarom als kon krijgen wat wij nodigdt ..." (Duminy 1938:104).

Naas alles wat kom die vorm alles dat 1 keer voor, nl. "ik wou alles
geeuen dat ik hat dat sij maar weer gesont was" (Duminy 39: 104).

4.5.1.12 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief dat, met die vorm daar, kom 3 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, bv. "sij hat geen bet daar sulle op lee maar soo gebrijde velle" (Duminy 1938: 95). Een van genoemde relatiewe volg na 'n menslike antesedent, nl. "nu hat ik weer een kind te meer daar ik voor moest sorgen" (Duminy 1938: 109).

4.5.1.13 Die bywoord daar as relatief gebruik

Die bywoord daar kom 5 keer as relatief voor na 'n antesedent wat lokaliteit aandui of impliseer, bv. "wij klom in de wage ree naar noorthouek daar een hottentos craal lyt" (Duminy 1938: 100).

4.5.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

4.5.2.1 Die relatief met 'n telwoord as antesedent

Die relatief die kom 1 keer na 'n telwoord as antesedent voor, nl. "ik telde top (tot) 14 op een dag die na de caap ree..." (Duminy 1938: 98).

4.5.2.2 Die relatief met 'n vnw. as antesedent

4.5.2.2.1 Die relatief die

Na 'n vnw. as antesedent kom die relatief die 1 keer voor, nl. "ik liet myn beest slagten ... en nog een die niet lopen kon ..." (Duminy 1938: 86).

4.5.2.2.2 Die relatief dat

Na 'n vnw. as antesedent kom die relatief dat 2 keer voor, nl. "ik deelde nog soo wat uyt aan deslaave dat ik hat..." en "rasmus kwam

en vrougt of ek niets wist voor sijn vrouw dat goet was voor de houst" (Duminy 1938: 102 en 105).

4.5.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Johanna Duminy gebruik nie die relatief na 'n clause as antesedent nie.

4.5.3 Die antesedentlose relatief

4.5.3.1 Die relatief wat

Die antesedentlose relatief wat kom 1 keer voor, nl. "ik ken het niet uijteren, wat mijn hart gevoule hoe dankte ik de goude godt voor sijn genade aan mijn suster beweese" (Duminy 1938: 108).

4.5.3.2 Die relatief die

Die antesedentlose relatief die kom 1 keer voor, nl. "en die bij ons in de kamer was die drink met ons mee een groote keetel melk kreegte wij" (Duminy 1938: 86).

4.5.3.3 Die bywoord daar as relatief

Die bywoord daar kom 1 keer as antesedentlose relatief voor, nl. "dan mouet wij ryden anders komt ik telaat daar ik van nag wil weesen ..." (Duminy 1938: 100).

4.6 Afleidings i.v.m. die gebruik van die relatief in die tydperk 1750-1799

4.6.1 Die uitsprake van ander taalkundiges

4.6.1.1 Die bevindings van prof. J. du P. Scholtz

Die relatief kom baie selde in Die Kaapse Taalargief se stukkies in die tydperk 1750 tot 1775 voor en uit die twee of drie gevalle

waarin dit in ooreenstemming met Nederlands gebruik is, kan niks afgelei word nie. Na 1775 word die relatief dikwels van Nederlandse standpunt uit verkeerd gebruik. Prof Scholtz haal 5 voorbeelde uit Van Oordt 1956 aan waar die i.p.v. dat gebruik word, asook 4 voorbeelde waar dat i.p.v. die gebruik word. Dat word i.p.v. wat by al as antesedent gebruik, wat i.p.v. dat en wat i.p.v. die, ens. Soortgelyke verwarring kom ook in die Berigt van Wikar voor (Scholtz 1963: 128).

"Die voorbeelde van verwarring is so volop dat die konklusie voor die hand lê dat in die gesproke taal van die tyd daar van die Hollandse sisteem betreffende die gebruik van verskillende rel. vnwe. niks oorgebly het nie" (Scholtz 1963: 128).

Oor die verdringing van die en dat deur wat merk prof Scholtz op: "In Die Kaapse Taalargief en ander Kaapse bronne van ná 1780 is dat as betr. vnw. so seldsaam dat ons mag aanneem dat dit nie meer in die spreektaal geleef het nie. Daarteenoor kom die nog baie dikwels naas wat in ons bronne voor" (Scholtz 1963: 129).

In die ongepubliseerde argiefmateriaal van Van Oordt het prof. Scholtz heelwat voorbeelde van die "verkeerde" gebruik van wat as betreklike vnw. in die stukke van 1766 tot 1773 gevind. Ses voorbeelde hiervan word aangehaal (Scholtz 1970: 40).

Prof. Scholtz meen dat wat as betreklike vnw. in die jare sestig van die 18de eeu baie verbreid in die Kaapse Hollands was. Hy haal ses voorbeelde aan wat daarop dui dat die wat van die skrywer se spreektaal hoogs waarskynlik agter 'n ewe dikwels verkeerd gebruikte dat skuil. Die gebruik van dat na die antesedent alles waar wat in Nederlands vereis word, versterk die opvatting dat die verkeerde gebruik van dat as 'n verdefliging van die spreektaalvorm wat beskou moet word. In teenstelling hiermee word die selde verkeer-

delik gebruik in die strewe om korrekte Nederlands te skryf. In die stukke uit die tydperk 1760 - 1775 is net drie voorbeelde hiervan afgeskryf (Scholtz 1970: 41).

Volgens prof. Scholtz kan met veiligheid aangeneem word dat "wat al omstreeks 1760 die enigste betreklike vnw. was wat werklik geleef het in die Hollands van Kaaps gebore burgers" (Scholtz 1970: 41).

"Met die ondergang van die genus - onderskeiding in die Kaapse Hollands moes groot verwarring in die gebruik van die betr. vnwe. ontstaan het.... Uiteindelik het een vnw. die oorhand gekry. Dit is opvallend dat juis wat in die wordende Afrikaans die konkurrerende vorme die en dat verdring het" (Scholtz 1970: 42).

4.6.1.2 Die bevindings van prof. J.L.M. Franken

In sy inleiding tot die Berigt van Wikar haal prof. J.L.M. Franken slegs 5 voorbeelde van wat as relatief by Wikar aan: "hier is het mooyste velt in die grasvlakte wat ik ooyt gezien heb; en den rest wat van nagt gevlugt was; al zyn vee wat hy heeft; 't wild wat zy schieten; dat vlees ... wat..." (Franken 1953: 154).

4.6.1.3 Die bevindings van J.A. Hofmeyr

In sy ongepubliseerde M.A.-skripsie bevind J.A. Hofmeyr dat Wikar in 'n hele paar gevalle wat gebruik waar dit nie in Nederlands geoorloof sou wees nie. Hy meen hierdie vereenvoudigingsproses by die betreklike vnw. "moes taamlik vroeg begin het en algemeen gebruiklik geraak het" (Hofmeyr 1938: 50).

4.6.1.4 Die bevindings van A.J. de Villiers

In sy ongepubliseerde M.A.-skripsie bevind A.J. de Villiers dat die betreklike voornaamwoord die die meeste by Johanna Duminy voorkom.

Aangesien sy die na de-woorde sowel as het-woorde gebruik, bewys dit dat sy byna geen gevoel meer gehad het vir woordgeslag nie.

Johanna Duminy gebruik die betreklike vnw. dat onder meer na die volgende de-woorde: tree en nuves (nuus).

"Johanna Duminy se gebruiklikste vnw. (was) die Nederlandse die en nie die Afrikaanse wat nie. Omdat sy geen gevoel vir woordgeslag gehad het nie, gebruik sy dat heeltemal willekeurig. Soos die toeval dit wou hê, gebruik sy dat nooit na 'n onsydige antesedent nie! Uit die feit dat sy slegs 1 keer wat skryf en 2 keer dat i.p.v. wat, sou 'n mens kan aflei dat wat in Johanna se spreektaal bestaan het, maar dat sy dit in haar geskrewe taal bewus vermy het. Dit lyk vir my m.i. onwaarskynlik" (De Villiers 1942: 36).

4.6.2 Die gebruik van die relatief in die spreektaal

Prof. Scholtz verwys telkens na die relatief in "gesproke taal" en "spreektaal" (vergelyk 4.6.1.1), terwyl A.J. de Villiers ook na Johanna Duminy se spreektaal verwys (vergelyk 4.6.1.4). Ek het egter my studie op die skryftaal gegrond aangesien baie min voorbeelde van dialoog aangeteken is.

4.6.3 Bevindings oor die gebruik van die relatief uit hierdie studie

4.6.3.1 Die relatief met 'n s.nw as antesedent

4.6.3.1.1 Die gebruiksfrekwensie van die, welk, dat en wat

Uit 'n totaal van 484 antesedente (alles uitgesluit) kom die relatief die 344 keer voor (71,1%), dat kom 50 keer voor (10,3%), welk 76 keer (15,7%) en wat 14 keer (2,9%).

Op hierdie stadium verkies die skrywers die relatief die bo welk, dat en wat in volgorde van voorkeur.

(L.W. Eiename is ook uitgesluit by die antesedente).

Waar die relatiewe by bogenoemde relatiewe "foutief" voorkom, word 'n voorkeur vir die bo dat bespeur, maar 'n voorkeur vir het welk bo dewelk. Die kom nl. 38 keer i.p.v. dat voor, dat 22 keer i.p.v. die, de welke 1 keer i.p.v. het welke en het welke 8 keer i.p.v. de welke.

4.6.3.1.2 n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die, welk, dat en wat

x = 2,5%

<u>Die</u> :	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx	(71,1%)
<u>Welk</u> :	xxxxxx	(15,7%)
<u>Dat</u> :	xxxx	(10,3%)
<u>Wat</u> :	x	(2,9%)

4.6.3.1.3 Die gebruik van wat na die antesedent alles

In Nederlands word die relatief wat na die antesedent alles vereis. Die vorm alles (al) wat kom 15 keër by die Kaapse skrywers voor (60%), teenoor alles (al) dat 6 keer (24%), al (alle/n) die 3 keer (12%) en alles hetgene 1 keer (4%). Die Kaapse skrywers gee dus ook voorkeur aan die korrekte vorm al (alles) wat.

4.6.3.1.4 Die genitiefsvorm wiens as relatief

In die argiefmateriaal kom die genitiefsvorm wiens 1 keer na 'n menslike antesedent (Jonkman) voor, terwyl dit by Wikar 1 keer na 'n nie-menslike antesedent (8 koeyen) voorkom. By Johanna Duminy kom die genitiefsvorm nie voor nie. Die genitiefsvorm word blykbaar baie selde gebruik.

4.6.3.1.5 Die relatief wie as lid van 'n voorsetselgroep

Slegs 1 voorbeeld van wie as lid van 'n voorsetselgroep kom by Wikar na 'n nie-menslike antesedent (een geelagtige slang) voor. In die

argiefmateriaal en die dagboek van Johanna Duminy word geen voorbeelde van hierdie tipe relatief aangetref nie.

Die relatief wie kom dus baie selde as lid van 'n voorsetselgroep voor.

4.6.3.1.6 Die relatief welk as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief welk kom 6 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor, nl. 5 keer in die argiefmateriaal en 1 keer by Wikar. By 3 van hierdie relatiewe is die antesedent menslik nl. vier Persoonen, twee hottentots mejden en Hottentots.

Die relatief welk kom selde as lid van 'n voorsetselgroep voor en dan hoofsaaklik in amptelike taal (vgl. 1.7.1.1.4).

4.6.3.1.7 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief dat, met die vorm daar, kom slegs 2 keer in die argiefmateriaal voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie.

Die relatief dat, met die vorm daar, kom 52 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding wel plaasgevind het, nl. 43 keer in die argiefmateriaal, 6 keer by Wikar en 3 keer by Duminy.

Die relatief dat, met die vorm daar, kom veel meer (54 keer) as welk (6 keer) as lid van 'n voorsetselgroep voor.

By die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep is die antesedent hoofsaaklik nie-menslik (44 keer). Slegs in 10 gevalle is die antesedent menslik. Dit strook met Overdiep se bevinding dat die antesedent selde 'n persoonsnaam is (vgl. 1.7.1.1.8).

4.6.3.1.8 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 7 keer by Wikar voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie.

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 46 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding wel plaasgevind het, nl. 39 keer in die argiefmateriaal en 7 keer by Wikar.

By die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep, is die antesedent weer hoofsaaklik nie-menslik (40 keer). Slegs in 3 gevalle is die antesedent menslik (vgl. 4.6.3.1.7).

4.6.3.1.9 Voorkeur vir dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep, bo wat in dieselfde tipe verbinding

Voorkeur word nog aan die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep (54 keer) bo wat in dieselfde tipe verbinding (43 keer) gegee.

Volgens Overdiep konkurreer wat in 17de-eeuse Nederlands met dat as lid van 'n voorsetselgroep (vgl. 1.7.1.1.8) maar volgens Den Hertog word teen die einde van die 18de eeu voorkeur aan wat bo dat as lid van 'n voorsetselgroep gegee (vgl. 1.7.4.5.5).

4.6.3.1.10 'n Vergelyking tussen die Nederlandse en Kaapse gebruik van die genitiefsvorm van wie, asook welk en wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep.

Volgens Den Hertog is dit "Aan den genitiefsvormen wiens en wier eigen dat ze in het bijzonder aan personen of aan personificaties doen denken. Daarom worden, wanneer van zaken sprake is, dan meestal vormen van welke gebruikt of omschrijvende voornaamwoordelijke

bijwoorden zoals waarvan en waaraan. Waar welke of hetwelk door een voorzetsel zou worden voorafgegaan, hebben ook voornaamwoordelijke bijwoorden met waar de voorkeur" (Hulshof 1973: III, 130).

Die genitiefsvorm wiens kom dus in Nederlands hoofsaaklik by persone voor, terwyl Wikar dit ook by 'n nie-menslike antesedent gebruik.

Welk en wat, met die vorm waar, word volgens Den Hertog by nie-menslike antesedente as lid van 'n voorsetselgroep gebruik.

Wat die gebruik van wat en dat, met die vorms waar en daar, as lid van 'n voorsetselgroep na 'n menslike antesedent betref, merk Den Hertog op: "Daar het gebruik van voornaamwoordelijke bijwoorden zich hoofdzakelijk tot aanduidingen van zaken beperkt, klinkt het een beetje geringschattend om ze voor personen te gebruiken" (Hulshof 1973: II, 85).

In die Kaapse voorbeelde is die antesedent by die relatief welk as lid van 'n voorsetselgroep menslik in 3 van die 6 voorbeelde. By wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep is slegs 3 van die 43 antesedente menslik. Die Nederlandse en Kaapse gebruik van welk en wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep stem dus ooreen.

In Nederlands word voorkeur by nie-menslike antesedente aan wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep bo welk in dieselfde tipe verbinding gegee. Dit is ook in die Kaapse materiaal die geval. Wat, met die vorm waar, kom 43 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor terwyl welk slegs 6 keer as lid van 'n voorsetselgroep voorkom.

4.6.3.1.11 'n Vergelyking tussen die relatiewe dat en wat, met die vorms daar en waar, as lid van 'n voorsetselgroep, met of sonder voorsetselstranding.

Den Hertog voer aan: "De voornaamwoordelijke bijwoorden waar en daar hebben ook de functie van een betrekkelijk voornaamwoord met een voorzetsel. Meestal worden hier verbindings met waar gebruik, die dan liefst niet gescheiden worden. Bij die met daar is die scheiding daarentegen juist regel. Ook in de spreektaal komt dit geval veel voor" (Hulshof 1973: II, 81-82).

My gegewens oor die Kaapse gebruik van hierdie tipe relatief stem met Den Hertog s'n ooreen wat die voorsetselstranding betref. Die relatief wat kom 6 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding wel plaasgevind het teenoor die 36 keer waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie.

Die relatief dat, met die vorm daar, kom 52 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding wel plaasgevind het teenoor die 2 keer waar dit nie plaasgevind het nie.

Volgens Den Hertog geniet wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep die voorkeur bo dat in dieselfde tipe verbinding, maar in my gegewens kom dat, met die vorm daar, 54 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor teenoor wat 42 keer. 'n Voorkeur vir dat bo wat as lid van 'n voorsetselgroep kom dus voor.

4.6.3.1.12 Die bywoord daar/ aldaar as relatief gebruik

Die bywoord daar/ aldaar word 29 keer as relatief gebruik na antesedente wat lokaliteit aandui of impliseer, nl. 23 keer in die argiefmateriaal, 1 keer by Wikar en 5 keer by Duminy.

4.6.3.1.13` Die bywoord waar/ alwaar as relatief gebruik

Die bywoord waar/ alwaar word 21 keer as relatief gebruik na antesedente wat lokaliteit aandui of impliseer, nl. 14 keer in die argiefmateriaal en 7 keer by Wikar.

Voorkeur word aan die bywoord daar (58%) bo waar (42%) as relatief
gegee.

Koelmans (vgl. par. 1.7.2) noem dit dat d-vorme (dat, die en dat + voorsetsel) dikwels in die 17de-eeuse tekste voorkom, terwyl ons in die 20ste eeu relatiewe met w gebruik (wie, wat, wat + voorsetsel). Teen die einde van die 18de eeu was die voorkeur vir w-vorme skynbaar nog nie by waar en daar gevestig nie.

4.6.3.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

4.6.3.2.1 Die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die, dat, welk, wat, wie of en hetgeen

Waar die antesedent 'n ander woordsoort as 'n s.nw is, kom die relatief die ook die meeste voor (vergelyk 4.6.3.1). Na 'n telwoord kom die relatief die 13 keer voor en na 'n vnw. 30 keer. Dit gee 'n totaal van 43 (72,9%).

Die relatief dat kom slegs 11 keer na 'n ander woordsoortelike antesedent voor, nl. 1 keer na 'n telwoord en 10 keer na 'n voornaam=woord (18,6%).

Die relatief welk kom slegs 2 keer by Wikar na 'n vnw. voor (3,4%).

Die relatief wat kom slegs 1 keer in die argiefmateriaal na 'n vnw.
as antesedent voor (1,7%).

Na 'n vnw. as antesedent kom die relatief wie of, 1 keer in die argiefmateriaal voor (1,7%), terwyl hetgeen ook 1 keer voorkom (1,7%).

b) Wat as lid van voorsetselgroep: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx
xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (87,3%)
Dat as lid van voorsetselgroep: xxxxxx (12,7%)

die relatief by genoemde 2 skrywers te tref aangesien min of meer dieselfde hoeveelheid materiaal bestudeer is, nl. 35 bladsye by Wikar en 31½ bladsye by Duminy.

Wikar gebruik 107 keer 'n relatief met 'n s.nw as antesedent teenoor Duminy se 57 keer; by ander woordsoortelike antesedente gebruik Wikar die relatief 8 keer en Duminy 4 keer; na 'n clause as antesedent kom die relatief 12 keer by Wikar voor en 0 keer by Duminy; die antesedentlose relatief kom 5 keer by Wikar en 4 keer by Duminy voor. 'n Relatief kom dus 132 keer in Wikar se werk voor (67%) teenoor 65 keer in Duminy se werk (33%).

Terwyl beide Wikar en Duminy se werk as dagboeke geklassifiseer word, moet die verskil in die gebruiksfrekwensie van relatiewe in die taal van die dagboeke gesoek word.

Volgens prof. E. Raidt het Wikar baie moeite gedoen om sy beste Nederlands te skryf. Alhoewel sy teks deurspek is met onnederlandse vorme, speel die Nederlandse invloed 'n belangrike rol by Wikar en sal hy moontlik probeer om vorme uit sy eie spreektaal te vermy (Raidt 1973: 107).

In teenstelling met Wikar se taal is dié van Johanna Duminy ongeunsteld, natuurlik en vlot met 'n sterk inslag van haar spreektaal wat beslis nie "korrekte" Nederlands is nie, alhoewel sy 'n goeie kennis van Nederlands moes gehad het (Raidt 1973: 131).

Wikar probeer dus doelbewus sy spreektaalvorme in sy skryftaal vermy, terwyl Johanna Duminy se spreektaal in haar skryftaal deurslaan.

Die hoër gebruiksfrekwensie van relatiewe by Wikar kan toegeskryf word aan sy meer formele styl teenoor Duminy se ongeunstelde styl.

5. HOOFSTUK 5 - DIE TYDPERK 1800-1849

5.1 Bronnebeskrywing

Die volgende tekste is gebruik om 'n korpus materiaal te versamel.

5.1.1 Die Kaapse Taalargief

Uit Die Kaapse Taalargief, waarna verder verwys word as Van Oordt 1956 is 253 voorbeelde van die relatief in 135 briewe van 92 verskillende skrywers aangeteken. Die materiaal bestaan hoofsaaklik uit briewe van die veldkornette aan die landdroste. In die 31 briewe uit die Stellenbosch-argief gee die volgende skrywers hulle adresse, hier in hakies aangedui: G. Rossouw (Bergvaley), J.C. Greyling (A.G. Revier), P. Hugo (Bokkenvelt), C.H. Leiste (Glukwaert), M. Bruwer (Bokvelt) en J. Kotzee (pekneers kloof). In die 104 briewe uit die Graaff-Reinet-argief gee die volgende skrywers hulle adresse, hier in hakies aangedui: J.C. Greyling (Swagershoek), G. Bezuiden=hout (Doorn kroon gelegen onder die Groene Berg), A.J. Smit (Buffelshoek), G. van den Berg (Ried Fontein), A. Venter (Renosterberg), A.C. Greyling (Swagershoek), P.F. Louw (roseijne kop), F. Erasmus (Swarteberg), P.A. Opperman (Bafiaensrevier), D.S. Forie (Nieuveld), A. de Klerk (Coup), J.J. Roets (Swarte Ruggens), J. Pretorius (voorsneuwberg), W. du Basson (Zwarteruggens), M. van Niekerk (Sneuwberg), S. Pretorius (Uytflug), P. Aucamp (Rhenoster=berg), H.J. Pretorius (Camdbo), C.J. de Klerk (Nuwevelt), G.R. Lubbe (Droge Onrus), G.D. Joubert (Hebron). L.W. Die skrywers se eie spelling is behou.

5.1.2 Afrikaans in die Vroeër Jare

Uit Afrikaans in die Vroeër Jare (Nienaber 1971) is 354 voorbeelde van die relatief in 53 stukke aangeteken. Die materiaal bestaan hoof=

saaklik uit briewe aan koerante, twee gesprekke met die Griekwa, Hendrik Kok, 'n beskrywing van 'n perdewedren te Durbanville en die toneelstuk Kaatje Kekkelbek.

Ek het die materiaal soos volg ingedeel:

5.1.2.1 Die werk van skrywers wat nie bo alle twyfel bekend is nie

5.1.2.2 Die werk van M.D. Teenstra (1830)

M.D. Teenstra was 'n Nederlander van die provinsie Groningen wat in 1825 'n reis na Java onderneem het, maar weens siekte 'n paar maande aan die Kaap moes aanbly. Op dié manier het hy kennis opgedoen van die land en sy bevolking. In die samespraak wat in Nienaber 1971 verskyn, praat Teenstra met 'n boer, sy vrou en hul slawe in die distrik Caledon. Wat Teenstra self sê, stel hy in korrekte Nederlands, maar waar hy die boeremense en slawe laat praat, boots hy die Kaapse taal na (Raidt 1973: 139-140).

5.1.2.3 Kaatje Kekkelbek (1838)

Kaatje Kekkelbek, 'n toneelstuk in Engels met versies in Hottentot-Afrikaans tussenin, is die eerste keer op 5 November 1838 op Grahamstad opgevoer en is waarskynlik kort tevore geskryf. Die skrywer, Andrew Geddes Bain, was van 1820 op Graaff-Reinet woonagtig. Van Desember 1834 tot April 1837 verrig hy militêre diens tydens die 6de grensoorlog. In April 1837 aanvaar hy 'n betrekking by die "Royal Engineers" en lê tot Oktober 1845 verskeie paaie uit Grahamstad aan. Van Oktober 1845 woon Bain in die Westelike Provinsie waar hy eers die Michellspas en later die Bainskloofpas bou. Van 1860 bou hy die Katbergpas in die Oostelike Provinsie, maar sy werk word deur siekte onderbreek. Hy is op 20 Oktober 1864 aan die Kaap oorlede. (Scholtz 1965: 294-295)

5.1.2.4 Die werk van J. Suasó de Lima (1826-1828)

J. Suasó de Lima (1791-1858), 'n Hollands-Portugese Jood, was die eienaar en redakteur van De Verzamelaar, die eerste blad in die Hollandse taal aan die Kaap, wat op 7 Januarie 1826 verskyn het. Op 22 Julie 1826 word hierdie weekblad onder die naam De Kaapsche Courant, Afrikaansche Berigter (of De Verzamelaar) voortgesit. Baie van die briewe in die koerant is deur De Lima self geskryf, o.a. die briewe van Jan Tanoe, Piet Schalk, Mietje, Valentyn en twee anonieme briewe wat in Nienaber 1971: opgeneem is (Nienaber 1971: 13).

5.1.2.5 Die werk van L.H. Meurant (1844-1850)

Louis Henri Meurant se vader was 'n Frans-Switsers en sy moeder was Engelssprekend. Na haar dood het hy op sewejarige ouderdom by 'n Afrikaanse familie Smit ingewoon. Hy is later met die dogter van sy pleegouers getroud. Van sy twaalfde jaar af was hy leerlingdrukker onder Greig en Fairbairn by The South African Commercial Advertiser. In 1830 vestig hy hom as drukker en uitgewer in die Oostelike Provinsie. Tussen 1844 en 1850 verskyn daar in Het Kaapsche Grensblad, 'n Hollandse koerant in Grahamstad waarvan Meurant die oprigter, eienaar en redakteur was, 'n aantal briewe en samesprake in Afrikaans. Nege van hierdie stukke wat aan Meurant self toegeskryf word, verskyn in Nienaber 1971, naamlik die briewe van Pouwel Grootschoen, Elzie Beuzemstok, Jantje, Grietje Beuzemstok (2), 'n samespraak deur Willem Kogelblad en 3 anonieme samesprake (Scholtz 1965: 31-32).

5.1.2.6 Die werk van C.E. Boniface (1830-1844)

Charles Etienne Boniface is in Parys gebore, vermoedelik in 1787. In die eerste helfte van 1807 kom hy in die Kaap aan waar hy bekendheid verwerf het as toneelspeler, musikus en joernalis. In 1830 is hy as redakteur van De Zuid-Afrikaan, 'n nuwe weekblad, benoem. Na omtrent

ses maande is hy uit sy betrekking ontslaan weens geskille met die eenaars. Op 6 en 13 Augustus 1830 verskyn daar in De Zuid-Afrikaan 'n verslag van 'n besoek wat die Hottentot Hendrik Kok sogenaamd aan die redaksielokantoor gebring het. Boniface was self die skrywer van die verslae. Op 20 Augustus 1830 verskyn uit die pen van Boniface 'n kort briefie van "Adam Slokker" uit Bedelaarsdorp (Bethelsdorp) aan sy "Oom Kievedo", op 31 Januarie 1843 verskyn Boniface se verslag van 'n hofsaak met Klarissa Jenglee, 'n Maleier, as beskuldigde. Sy menings oor die spelkuns verskyn op 18 Oktober 1844 in De Natalier en Pietermaritzburgsche Trouwe Aanteekenaar. Genoemde werke verskyn in Nienaber 1971 (Scholtz 1965: 76-77).

5.1.3 De Nieuwe Ridderorde of De Temperantisten (1832)

In hierdie klugtige blyspel van C.E. Boniface praat die Kleurling-karakters 'n tipiese Kleurling-Afrikaans. Die 19 voorbeelde van relatiewe word saam met dié in Nienaber 1971 bespreek (vgl. par. 5.3.6).

5.1.4 Die Dagboek van Louis Trigardt (1836-1838)

In sy doktorsale proefskrif (Smuts 1943) het dr. J. Smuts die relatief in Louis Trigardt se dagboek breedvoerig bespreek.

In 1964 verskyn van prof. T.H. le Roux 'n diplomatiese uitgawe (Le Roux 1964) van Trigardt se manuskrip. Vir my studie het ek die eerste 36 bladsye van Le Roux se uitgawe bestudeer (1 Augustus 1836-30 April 1837) en hieruit 114 voorbeelde van die relatief aangeteken.

Louis Trigardt (1783-1838) "was 'n welgestelde grensboer wat die Oostelike Provinsie in 1836 verlaat en met sy hele gesin en aanhang na Lourenco Marques getrek het. In sy dagboek vertel hy van die moeilikhede en deursettingsvermoë van 'n handjievol mense op 'n lang tog in 'n wilde wêreld. As gewese veldkornet en gesiene burger skryf hy betreklik maklik, maar dit is Nederlands met 'n baie sterk Kaapse

inslag. Sy dagboek is nie vir publikasie bestem nie, hy skryf vir homself omdat hy blykbaar behoefte daaraan het, en miskien vir sy familie. Daarom streef hy nie na effekte nie; hy gebruik die erkende skryftaal, nl. Nederlands, so goed as wat hy by magte is. Maar agter die Nederlandse kamoeflage is sy Afrikaanse spreektaal betreklik maklik herkenbaar. Sy idioom en sinsbou is in wese Afrikaans" (Raidt 1973: 135).

In sy inleiding tot Die Dagboek van Louis Trigardt (Le Roux 1964) maak prof. T.H. le Roux o.a. die volgende opmerkinge: "Wat die geskiedenis van die Afrikaanse taal betref, besit die Dagboek van L. Trigardt groot waarde - baie meer as op die eerste gesig vermoed sal word. In die eerste plaas het dit waarde ten opsigte van die kennis van Nederlands wat die Afrikaner van daardie dae besit het, want Trigardt wou Nederlands skryf so goed en so kwaad as wat dit gegaan het. Hier sien 'n mens duidelik watter kennis van Nederlands die gemiddelde Afrikaner destyds besit het, want Trigardt is 'n goeie voorbeeld in beskawing en kennis van die deursnee-Afrikaner van destyds.....En tog - ten spyte van Trigardt se poging om Nederlands te skrywe, met minder of meer bewustheid - loer Afrikaans by hom steeds om die hoek! As jy ook die bes versorgde bladsy uit die Dagboek neem en aan 'n Nederlander voorlê, sal dié sê: Nederlands is dit nie. Lê jy dit vervolgens aan 'n oordeelkundige Afrikaner voor, dan sal sy uitspraak wees: Ten spyte van allerlei onafrikaanshede is Trigardt se taal tog in wese Afrikaans." (Le Roux 1964: xxv).

5.2 'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in Die Kaapse Taalargief

Hierna word na Die Kaapse Taalargief as Van Oordt 1956 verwys.

5.2.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

5.2.1.1 Die relatief die by antesedente van die de-klas in die enkelvoud

Die relatief die kom by 52 antesedente van die de-klas voor, o.a. by de baas, de bosseman (3), een brief (2), de gars (gerst), de hottentot (12), een jong, een kraal (3), de plaas (2), de verandering, den wag en vreemde siekte (2)

5.2.1.2 Die relatief dat by onsydige antesedente

Na 'n onsydige antesedent kom die relatief dat 4 keer voor, nl. na zijn gemacht (het gemacht), een stuk goed en het velt en het wijnig.

5.2.1.3 Die relatief die by antesedente in die meervoud

Die relatief die kom by 53 antesedente in die meervoud voor, o.a. by de beeste/n (9), de bootschappen, bossemans (4), dingen, de hottentots, de eerste kalbers (kalven), de manschappen (3), mense/n (12), de orders (2) de paerde en regters.

5.2.1.4 Die relatief by 'n eienaam as antesedent

By 'n eienaam as antesedent kom die relatief die 4 keer en dewelke 1 keer voor.

5.1.1.5 Afwykinge in die kongruensie tussen die lidwoord en die relatief

Die volgende afwykinge kom in die kongruensie tussen die lidwoord en die relatief voor:

1. Die skrywer J. Pretorius gebruik in 1818-1819 die relatief dat 2 keer na die antesedent een hottentot (de hottentot), bv. "dat de vrouw van Joagom M. koekemoer mijn heef versogt ... om een hottentot dat bij gemelde koekemoer overleden is te besien" (Van Oordt 1956: 9, 38).

2. By 'n onsydige antesedent word die relatief die 7 keer gebruik, nl. by een beweijs, zijn blauwe hempt, het slave jong, een ossie, een stuk broot, vlees en al volk. Wat die gebruik van die relatief die na die versamelnaam volk betref, noem Overdiep dit dat 'n versamelnaam in die 17de-eeuse Nederlands dikwels deur 'n meervoudige relatief gevolg is (vgl. 1.7.1.1.1).

3. In 3 gevalle kom die relatief die wel by 'n antesedent van die de-klas in die enkelvoud voor, maar die onsydige antesedent is "verkeerdelik" aan die bep. lidwoord de gekoppel, bv. "gelijk heer landeros self kan sien aan de raport (het rapport) die vesser self geschrijven heef." Die skrywer is H.J. Viljoen 1815 (Van Oordt 1956: 8,19).

In nog 2 gevalle kom die relatief die by 'n onsydige antesedent voor, maar die antesedent is aan die bepaalde lidwoord die gekoppel, bv. "van die kooring (het koorn) die heij beij de wet gewonnen heb." Die skrywer is Joachim Scholtz 1803 (Van Oordt 1956: 6,55).

In hierdie gevalle is daar dus kongruensie tussen die lidwoord en die relatief, maar nie ook tussen die lidwoord en die antesedent nie.

4. Die verboë vorm dien kom 1 keer by 'n onsydige antesedent voor, maar die antesedent is "verkeerdelik" aan die lidwoord het gekoppel, nl. "het kan ik beweyzen. En beesten met het slave jong (de jongen) dien ... soms uijt bleyft ..." (Van Oordt 1956: 6, 68). Hier is daar dan nie kongruensie tussen die lidwoord en die relatief nie, maar ook nie tussen die lidwoord en die antesedent nie.

5.2.1.6 Die gebruiksfrekwensie van die korrekte relatief

Uit 'n totaal van 124 relatiewe kom die relatief 114 keer korrek voor (91,9%). Die kom 57 keer na de-woorde in die enkelvoud en 53 keer na antesedente in die meervoud voor, terwyl dat 4 keer na onsydige antesedente voorkom.

•

(Van Oordt 1956: 6, 59).

2. Die relatief het welk kom 3 keer na 'n de-woord in die enkelvoud voor, bv. "... dat Jan deplisie een plaats van Johannis Joosten gehuurt heb, het welk ik gekogt heb toen ik de witsenberg gekogt heb, ...".

Die skrywer is Joachim Scholtz 1802 (Van Oordt 1956: 5, 16).

3. Die relatief het welke kom 1 keer na 'n antesedent in die meervoud voor, nl. "U orders van den 3 deser heef ik den 10 Deeses maand maart ontvangen, het welke ik uyt verstaan Dat de kornel weer Een gedeelte manschap eijs." Die skrywer is J.G. van Aswegen 1812 (Van Oordt 1956: 8,8).

5.2.1.11 Die gebruiksfrekwensie van die korrekte lidwoord welk, met of sonder die lidwoord

Die lidwoord welk, met of sonder die lidwoord, kom 2 keer korrek voor (28,6%), terwyl welk, met die lidwoord, 5 keer verkeerd voorkom (71,4%).

5.2.1.12 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die korrekte relatief welk, met of sonder die lidwoord

x = 2,5%

Korrekte relatief:	xxxxxxxxxxx	(28,6%)
Foutiewe relatief:	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx	(71,4%)

5.2.1.13 Die relatief wat

Die relatief wat kom 18 keer voor.

In 13 gevalle kom wat i.p.v. die na de-woorde voor, nl. 10 keer na de-woorde in die enkelvoud, na meijn betaaling, de botschap, de jonge, die kraal, de man (2), de manschap, de mejne, ander rigting en onse welstand en 3 keer na antesedente in die meervoud, na de bossiesmans(3).

In nog 2 gevalle kom wat voor na onsydige antesedente wat verkeerdelik aan die lidwoord de gekoppel is, nl. na de aas (het aas) en de gelt (het geld).

In 3 gevalle kom die relatief wat i.p.v. dat na onsydige antesedente voor, nl. na een verkerde beregt (het bericht), berigt (het bericht) en geen geld (het geld).

5.2.1.14 n Vergelyking tussen die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die, dat, welke, met of sonder 'n lidwoord, en wat

Die relatief die kom 65 keer (43,9%) by enkelvoudig de- en het-woorde voor en 52 keer (35,1%) by antesedente in die meervoud; die relatief wat kom 18 keer (12,2%) by enkelvoudige de- en het-woorde, sowel as by antesedente in die meervoud, voor; die relatief welke kom 7 keer (4,7%) by enkelvoudige de- en het-woorde, sowel as by antesedente in die meervoud, voor en die relatief dat kom 6 keer (4,1%) by onsydige antesedente voor.

5.2.1.15 n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die, dat, welke, met of sonder 'n lidwoord en wat

x = 2,5%

<u>Dat</u> na onsydige antesedente:	xx	(4,1%)
<u>Welke</u> na ekv. en mv. antesedente:	xx	(4,7%)
<u>Wat</u> na ekv. en mv. antesedente:	xxxxx	(12,2%)
<u>Die</u> na mv. antesedente:	xxxxxxxxxxxxxxxxxx	(35,1%)
<u>Die</u> na ekv. antesedente:	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx	(43,9%)

5.2.1.16 Die relatief wat na die antesedent alles

Die relatief wat kom nie na die antesedent alles voor nie, maar wel 3 keer na al. Die vorms al dat, al die en al hetgeen kom elk 1 keer voor.

5.2.1.17 Die relatief welk as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief welk kom 1 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor:

"Nadien ... mijn heden een mesie ve van u E ter hant gestelt is/uijt
welk ik virstaan heef dat heij beij u klagtig gevallen is"

(Van Oordt 1956: 8, 14).

5.2.1.18 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief dat, met die vorm daar, kom 10 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het.

By 4 van hierdie relatiewe is die antesedent menslik, nl. "een meijd daar de man van dood is" (Van Oordt 1956: 5, 11), "die medebe=schuldiggers is onder die ingeseten niet daar meijn meijn heer meijn om geschreven heb" (Van Oordt 1956: 8,23), "dat de hottentot daar ik u raport van gebrogt het aan de provisie landrots/dood is" (Van Oordt 1956: 8,11), "de draag os is van de hott. daar ik hem me hebbe laten roepen" (Van Oordt 1956: 7,6).

5.2.1.19 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 2 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het. By een van hierdie relatiewe is die antesedent menslik, nl. "haar klijn noij waar vrans de toij mee getrout is" (Van Oordt 1956: 7,7).

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 5 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "en daerop Een Expressen met Een beleefden Brieu geschreeven, waarin ik hem afgevraagd heb, wanneer de Pont zoude bruykbar weesen..." (Van Oordt 1956: 6,60).

5.2.1.20 Die gebruiksfrekwensie van die relatief dat, met die vorm daar, en wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief dat, met die vorm daar, kom 10 keer voor (58,8%) en die relatief wat, met die vorm waar, kom 7 keer voor (41,2%).

5.2.1.21 'n Histogrammatiese voorstelling van die relatief dat, met die vorm daar, en wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

x = 2,5%

Wat as lid van 'n voorsetselgroep: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (41,2%)

Dat as lid van 'n voorsetselgroep: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (58,8%)

5.2.1.22 Die relatief wat, nie met die vorm waar nie, as lid van 'n voorsetselgroep

Vir die eerste keer kom die relatief wat, nie met die vorm waar nie, voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl. "voor een somma van sevenhonderd rek(s) dallers wet (wat) akoord beijgemaak is". Die skrywer is Petrus Swart 1808 (Van Oordt 1956: 6; 69).

5.2.1.23 Die bywoord daar as relatief

Die bywoord daar kom 11 keer as relatief voor by 'n antesedent wat lokaliteit aandui of impliseer, bv. ".... heeft wij de spoor vervolg tot na de kraal daar se vertrokken was" (Van Oordt 1956: 9, 45).

5.2.1.24 Die bywoord waar/alwaar as relatief

Die bywoord waar kom 4 keer as relatief voor by 'n antesedent wat lokaliteit aandui of impliseer, bv. "ik heeft gereijjen tot degt aan de plek waar Geijka leij" (Van Oordt 1956: 9,39) en alwaar kom 1 keer

voor, nl. "... en te doen versteeken in de kloof al waar de bende haar goederen heef weg gesmeeten" (Van Oordt 1956: 9,46).

In 1 geval kom die bywoorde aldaar en waar langs mekaar as relatiewe voor, nl. "om op sijn erf aldaar waar hij van niet meer regt te hebben als vier gekniebande paarde te mooge houwe." (Die skrywer is Jan Hendrik Lategan 1803, (Van Oordt 1956: 6, 59).

5.2.1.25 Die gebruiksfrekwensie van daar en waar as relatiewe

Voorkeur word nog aan die bywoord daar (68,8%) bo waar/alwaar (31,2%) as relatief gegee.

5.2.1.26 n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van daar en waar as relatiewe

x = 2,5%

<u>Waar:</u>	xxxxxxxxxxxxx	(31,2%)
<u>Daar:</u>	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx	(68,8%)

5.2.2 Die relatief met n ander woordsoortelike antesedent

5.2.2.1 Die relatief met n telwoord as antesedent

By n telwoord as antesedent kom die relatief die 4 keer voor, nl. by 2, 4, sommege en wijnig.

Die relatief wat kom reeds 2 keer voor, nl. "En 32 het heij Nie weer gekreijgen wat af genomen is en wat ik uijt gebrogt heeft". Die skrywer is J.C. Greyling 1810 van Swagershoek (Van Oordt 1956: 7,6).

5.2.2.2 Die relatief met n vnw. as antesedent

Waar die antesedent n voornaamwoord is, kom die relatief die 8 keer voor, nl. by die, degeene en variante (3), en een (4). Die relatief dat kom 1 keer by die antesedent dat voor, nl. "daar is ...

sommige mense die dat van mejn eijs dat ik van mejn heer verkreegen heb om een slagbom te selden". Die skrywer is Joachim Scholtz 1802 (Van Oordt 1956: 6, 16).

Die relatief wat kom 2 keer voor, nl. "toen heeft ik zulle gevraagd wie de gene was wat de menschen vermoort heeft" en "Nu mankeert nog over de 4 hondert beste van die wat zulle weg genomen heeft." In beide gevalle is die skrywer J.C. Greyling 1811 van "Groot viesrevier" (Van Oordt 1956: 7, 18).

5.2.2.3 Die relatief met 'n bywoord as antesedent

Na die bywoord daar kom 'n tweede bywoord daar as relatief voor, nl. "omdat hij met de 2 paarden daar omtrent! daar 't lijk gelegen heeft, met die 2 paarden hem Lombaard het sien rijden ..." Die skrywer is J.D. de Beer 1810 (Van Oordt 1956: 7, 5).

5.2.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

5.2.3.1 Die relatief hetwelk

Na 'n clause as antesedent kom die relatief hetwelk 5 keer voor, bv. "en uyt (de order brief) verstaan dat de manschappen.... op kommedeerren moet tot naader order om de eerste af te lossen het welk ik gedaan heef ". Die skrywer is A.J. van der Walt 1812 (Van Oordt 1956: 8, 6).

5.2.3.2 Die relatief wat

Die relatief wat kom 1 keer na 'n clause as antesedent voor, nl. "waar uyt ik nog sie dat UWE nog gezond is wat my lief is." Die skrywer is J. Muller 1806 (Van Oordt 1956: 6, 65).

5.2.3.3 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep

Na 'n clause as antesedent kom die relatief dat, met die vorm daar, 1 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl. "wel es ik met meynard hant gemeen geworden dar heij oor sak van es." Die skrywer is Gerhardus meij burgt 1807 (Van Oordt 1956: 6, 67).

5.2.3.4 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Na 'n clause as antesedent kom die relatief wat, met die vorm waar, 10 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "maar syne schuyt is sodanig slecht, waarvan de Geheelee Buurte getuygnis kunnen geven, dat niemand zonder leevensgevaar daarower kan varen." Die skrywer is C.H. Leiste 1803 (Van Oordt 1956: 6,6).

5.2.3.5 Die gebruiksfrekwensie van dat en wat, met die vorms daar en waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die skrywers van Die Kaapse Taalargief gee voorkeur aan wat, met die vorm waar, (90,9%) bo dat, met die vorm daar, (9,1%).

5.2.3.6 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van dat en wat, met die vorms daar en waar, as lid van 'n voorsetselgroep

x = 2,5%

Dat as lid van 'n voorsetselgroep: xxxx (9,1%)

Wat as lid van 'n voorsetselgroep: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx
xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx (90,9%)

5.2.4 Die antesedentlose relatief

5.2.4.1 Die relatief dat

Die antesedentlose relatief dat kom 1 keer voor, nl. "En dat oude

kobes Smet aangaat weet ik niet waarom (hij) meyn so(uw), verklaag, hebben" Die skrywer is Gerhardus mej burgt 1807 (Van Oordt 1956: 6, 68).

5.2.4.2 Die relatief wat

Die antesedentlose relatief wat kom 9 keer voor, bv. "En wat my aangaat ben nog gesond". Die skrywer is J. Muller 1806 (Van Oordt 1956: 6, 65). Nog 'n voorbeeld is "want Ik heef Gedaan wat ik kon gedoen hebbe." Die skrywer is J.G. van Aswegen 1812 (Van Oordt 1956: 7, 21).

5.2.4.3 Die gebruiksfrekwensie van die antesedentlose relatiewe dat en wat

Die antesedentlose relatief dat kom net 1 keer voor (10%) teenoor wat 9 keer (90%).

5.2.4.4 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die antesedentlose relatiewe dat en wat

x = 2,5%

Dat: xxxx (10%)

Wat: xx (90%)

5.2.4.5 Die relatief wat gevolg deur of

In twee gevalle kom die antesedentlose relatief wat gevolg deur of voor, nl. "Wat of het daar aan mogte scheellen weet ik niet" en "wat off de reeden is weet ik nie." In beide gevalle is die skrywer N.F. van der Walt 1812 (Van Oordt 1956: 7, 21 en 23). Volgens Verhage word wat deur die aanvullende of versterk (Verhage 1965: 321).

5.2.4.6 Die relatief die

Die antesedentlose relatief die kom 2 keer voor, bv. "en die hem geschoot heef, is nog wegt." Die skrywer is A. Venter 1812 van

Renosterberg (Van Oordt 1956: 8, 11).

5.2.4.7 Die relatief daar

Daar kom 2 keer by dieselfde skrywer, J. Kap, as antesedentlose relatief voor, nl. "in daar ik uijt kwam kwam de meyt na heuijs loopen om mejn te zien" en "in daar ik buyten stond kreygt hey mejn beet" (Van Oordt 1956: 6, 70).

5.2.4.8 Die relatief waar

Die antesedentlose relatief waar kom ook 2 keer voor, bv. "dan ken hy gane waar hy verkies." Die skrywer is C.J. Olivier 1812 (Van Oordt 1956: 8,18).

Die skrywers van Die Kaapse Taalargief toon nie 'n voorkeur vir waar bo daar nie.

5.2.4.9 Die relatief waar gevolg deur dat

In 2 gevalle word die antesedentlose relatief waar deur dat gevolg, bv. "toen heef de voormelde peeter jacobs syn hottentot ... gesonden om de koevoet te haalen war dat sulle de pad gemaak heef ..." Die skrywer is Martienis Bruwer 1803 (Van Oordt 1956: 6,61). In 1811 skryf J.J. Potgieter: "maar hulle seg dat hulle loope sal waar dat se wel" (Van Oordt 1956: 7,16). Volgens Verhage word waar met die versterkende dat 'n nadruklike vorm (Verhage 1965: 315).

5.2.4.10 Die relatief waarheen

Die antesedentlose relatief waarheen kom 1 keer voor, nl. "als de tijt om is dan ken sullij weggaan waar heen sulleij wil." Die skrywer is P.A. Opperman 1812 (Van Oordt 1956: 8, 17).

5.3 n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in Afrikaans in die Vroeër Jare

5.3.1 By anonieme skrywers

5.3.1.1 Die relatief met 'n s.nw as antesedent

5.3.1.1.1 Die relatief die by de-woorde in die enkelvoud

Die relatief die kom 23 keer by de-woorde in die enkelvoud voor, o.a. by myn buerman, een correspondent, die dansparty, een Frind, een man (4), die menneer (3), die oom, een pat, ons vyand en een wolk.

5.3.1.1.2 Die relatief dat

In die vyf gevalle waar die relatief dat voorkom, is daar nie kongruensie tussen die lidwoord en die relatief nie; dus word hierdie voorbeelde by die afwykings bespreek (vgl. par. 5.3.1.1.4).

5.3.1.1.3 Die relatief die by antesedente in die meervoud

By antesedente in die meervoud kom die relatief die 20 keer voor, o.a. by de Comsarissee (2), dingen (2), die ingezetenen, oude inwoonders wynig Juffrouwen, kerrels, regte domme kindertjies, mense/menschen (4) de mineers en schepsels.

5.3.1.1.4 Afwykings in die kongruensie tussen die lidwoord en die relatief

1) Die relatief die kom 4 keer by 'n onsydige antesedent voor, maar die antesedent is "verkeerdelik" aan de of die gekoppel, nl. de groot Commando, die Genootschap, de vee en die selfde volk.

By die selfde volk is die antesedent 'n versamelnaam, wat volgens Overdiep deur 'n meervoudige antesedent gevolg kan word.

2) Die relatief dat kom 3 keer by antesedente van die de-klas in die

enkelvoud voor, nl. by die muzyk, een ruyt en een wet en 2 keer by antesedente in die meervoud, nl. by zoo veule danige slimme Briefen en de op stikers.

By die antesedente die muzyk en de op stikers volg 'n bysin met 'n koppelwoord. Volgens Overdiep was die relatief dat in die 17de-eeuse Nederlands in sulke gevalle toelaatbaar (vgl. par. 1.7.1.1.1).

5.3.1.1.5 Die relatief wat

By 20 antesedente kom die relatief wat voor; 5 keer by antesedente van die de-klas in die enkelvoud, nl. by die Guis, die Komsaris, die nuwerwetse mens, ouwe Neef Joachim, onse predekant en een ander vrind, 3 keer by onsydige antesedente nl. by die lastige ding, die vee en een volk en 11 keer by antesedente in die meervoud, nl. die groot Base, de brieve, dingen (4), de kerels, mense/mensche (4).

5.3.1.1.6 Die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die, dat en wat

Uit 'n totaal van 72 antesedente kom die relatief die 27 keer by enkelvoudige antesedente voor (37,5%) en 20 keer by antesedente in die meervoud (27,8%), die relatief dat kom 5 keer voor (6,9%), nl. 3 keer by de-woorde in die enkelvoud en 2 keer by antesedente in die meervoud en die relatief wat kom 20 keer by enkelvoudige en meervoudige antesedente voor (27,8%).

5.3.1.1.7 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die, dat en wat

x = 2,5%

<u>Dat</u> na ekv. en mv. antesedente:	xxx	(6,9%)
<u>Wat</u> na ekv. en mv. antesedente:	xxxxxxxxxxx	(27,8%)
<u>Die</u> na mv. antesedente:	xxxxxxxxxxx	(27,8%)
<u>Die</u> na <u>de-woorde</u> in die ekv.:	xxxxxxxxxxxxxxxxx	(37,5%)

5.3.1.1.8 Die relatief wat na die antesedent alles

Die relatief wat kom 4 keer na die antesedent alles voor. Na die antesedent alle kom die relatief die 1 keer voor, nl. "Die zeg mos 'alle die uit Engellant wort verbannen wort groot Maneer'" (Nienaber 1971: 123).

5.3.1.1.9 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 2 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, bv. "in die oude slafe school waar wel eens Godsdienst in is gehouen ..."
(Nienaber 1971: 61).

Die relatief wat, met die vorm waar, kom ook 2 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "Zondag is hierso, een tamaaye vark, van de slagter waarvoor hy dikwyls 4 gouwe ponden ken gekrey hebbe, van de Son morsdood gebrant."
(Nienaber 1971: 121).

Dit kom voor asof die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep aan die verdwyn is, want geen voorbeelde daarvan kom voor nie.

5.3.1.1.10 Die relatief wat, nie met die vorm waar nie, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, nie met die vorm waar nie, kom 1 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl.

"Dit is nouw die derde hurdle wat hul al oor is" (Nienaber 1971: 130).

Hierdie voorbeeld het in Oktober 1848 in die artikel "A Day at D'urban" in The Cape of Good Hope Literary Magazine (2, 548, 549 - 551, 553) verskyn.

5.3.1.1.11 Die relatief wat in die genitiëfsvorm

Die relatief wat kom in verbinding met zyn in die genitiëfsvorm voor, nl. "Kyk nou het ons gelees die brief van de man wat zyn naam is 'Xerxes'" (Nienaber 1971: 102). Die skrywer is "Een van de Agterstraat" en die brief het in 1845 in 'n koerant verskyn.

Hierdië genitiëfsvorm herinner aan die Afrikaanse vorm wat se wat in die omgangstaal voorkom (vgl. Ponelis 1979: 466).

5.3.1.1.12 Die bywoord waar as relatief

Die bywoord waar kom 2 keer as relatief voor na 'n antesedent wat lokaliteit aandui, bv. "... in die oude slafe school waar Meneer Smid altoos die slafe heeft geleerd" (Nienaber 1971: 61).

Die bywoord daar as relatief is skynbaar aan die verdwyn, want geen voorbeelde daarvan kom voor nie.

5.3.1.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

Die relatief die kom 7 keer by 'n vnw. as antesedent voor, nl. by almal (2), ander, diezelfde, een en hulle (2).

Die relatief wat kom 6 keer by 'n vnw. as antesedent voor, nl. by dat (2) die (2) en een (2).

By die bywoord overal as antesedent kom die relatief waar voor, nl. "en Graaff-riënet en overal waar de boeren woond is ook boesmans land" (Nienaber 1971: 47).

5.3.1.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Geen voorbeelde van hierdie tipe relatief kom voor nie.

5.3.1.4 Die antesedentlose relatief

(Nienaber 1971: 114).

5.3.2 By M.D. Teenstra (1830)

In die werk van M.D. Teenstra kom slegs 1 voorbeeld van 'n relatief voor, nl. die antesedentlose relatief die: "Die vraag geef nie graag" (Nienaber 1971: 8)

5.3.3 In Kaatje Kekkelbek (1838)

In hierdie klug praat die Kleurlingkarakters 'n mengsel van Afrikaans en Engels.

5.3.3.1 Die relatief met 'n s.nw as antesedent

5.3.3.1.1 Die relatief wat

Wat is die enigste relatief wat by s.nw. as antesedent voorkom, want die en dat kom glad nie voor nie.

Die relatief wat kom 3 keer voor, nl. na zyn witte kop, de kwaai ouw en ander volk.

In die Kleurlingkarakters in Kaatje Kekkelbek se spreektaal kom die Nederlandse relatiewe dat en die nie meer voor nie.

5.3.3.1.2 Die relatief wat na die antesedent alles

By die antesedent alles kom die relatief wat, soos ook in Nederlands vereis, 1 keer voor, nl. "om alles in te sluk wat ons Hotnots vertel" (Nienaber 1971: 70).

5.3.3.1.3 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 1 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl. "die ding waar de Engelse die vloer mee schoon maak," (Nienaber 1971: 68).

5.3.3.1.4 Die bywoord waar as relatief

Die bywoord waar kom 1 keer as relatief voor na 'n antesedent wat lokaliteit aandui, nl. "in 'Extra Hole' waar al de Engels come met ope bek om alles in te sluk" (Nienaber 1971: 70).

5.3.3.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

Na die vnw. dat kom die relatief wat 1 keer voor, nl. "Regt dat's amper waar wat ouw Moses in de Kaap zegt van Dr. Philips zyn school" (Nienaber 1971: 67).

5.3.3.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Geen voorbeelde van 'n relatief met 'n clause as antesedent kom voor nie.

5.3.3.4 Die antesedentlose relatief

Slegs 1 voorbeeld van die antesedentlose relatief wat kom voor, nl. "I not want Dr. Flipsy to praat soetjes in my oor wat ik moet say, so hy done met Jan Zatzoe..." (Nienaber 1971: 70).

5.3.4 By J. Suaso de Lima (1826-1828)

5.3.4.1 Die relatief met 'n s.nw as antesedent

5.3.4.1.1 Die relatief die na 'n de-woord in die enkelvoud

Die relatief die kom 4 keer by 'n antesedent van die de-klas in die enkelvoud voor, nl. by "uwe lief hebbende Nigt, die mooye plaats, de groote trop en de Zoutrivierspad."

5.3.4.1.2 Die relatief die by antesedente in die meervoud

By antesedente in die meervoud kom die relatief die 13 keer voor, nl. by die mooye lavendel karrentjies, de Kaapse kinders, knegs, te

koesiers (koetsiers), die menheeren (2), de mense/n (4), die arme schaape en bokke, die schobbejakken en een trop straatslypers.

5.3.4.1.3 Die relatief by 'n eienaam as antesedent

By 'n eienaam as antesedent kom die relatief die 4 keer voor.

5.3.4.1.4 Die relatief wat

Die relatief dat kom glad nie in De Lima se briewe voor nie, terwyl die relatief wat 9 keer voorkom: wat kom 4 keer by enkelvoudige antesedente voor, nl. by drank, zoo veel geld, ieder mens, al de nieuws en 5 keer by antesedente in die meervoud, nl. by dinge, de huizen, de Paria kaste, de mense en die Veld-Cornet schappe.

5.3.4.1.5 Die relatief wat na die antesedent alles

Geen voorbeelde van die relatief wat na die antesedent alles kom voor nie, maar wel 1 voorbeeld van die vorm al wat, nl. "Nou moet ik besluite en wens jou al wat goet is" (Nienaber 1971: 21).

5.3.4.1.6 Die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die en wat

Uit 'n totaal van 26 relatiewe kom die 4 keer by de-woorde in die enkelvoud voor (15,4%) en 13 keer by antesedente in die meervoud (50%), terwyl wat 9 keer voorkom (34,6%), nl. 4 keer (15,4%) by enkelvoudige antesedente en 5 keer (19,2%) by meervoudige antesedente.

By enkelvoudige antesedente word die en wat elk 4 keer gebruik, maar by meervoudige antesedente geniet die (13 keer) die voorkeur bo wat (5 keer).

5.3.4.1.7 n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die en wat

x = 2,5%

<u>Die</u> by ekv. <u>de</u> -woorde:	xxxxxxx	(15,4%)
<u>Wat</u> by ekv. antesedente	xxxxxxx	(15,4%)
<u>Wat</u> by mv. antesedente:	xxxxxxxxx	(19,2%)
<u>Die</u> by mv. antesedente:	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx	(50%)

5.3.4.1.8 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van n voorsetselgroep

Die relatief dat, met die vorm daar, kom 3 keer voor as lid van n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, bv. "en de dek daar de koesier op zit wenschte ik wel te hebben..." (Nienaber 1971: 22).

5.3.4.1.9 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 1 keer voor as lid van n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl. "maar in de destrict waar ik nou in woon is die Veld-Cornet schappe ..."
(Nienaber 1971: 15), en 2 keer as lid van n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "ik heef een stukje vooroom Piet getranselateerd uit de laaste Verzamelaar waarin staat dat 45 Colonisten van schrik en beroerte is gestorven ..." (Nienaber 1971: 28).

By De Lima kom dat en wat, met die vorms daar en waar, elk 3 keer voor; dus is daar nie n voorkeur te bespeur nie. Die antesedent is in al die gevalle nie-menslik.

5.3.4.1.10 Die bywoorde daar en waar as relatiewe

Geen voorkeur is te bespeur nie, want die bywoorde daar en waar kom 1 keer elk as relatiewe voor by antesedente wat lokaliteit aandui, nl. "maar de Boerepad daar zoo veel tol betaald word, word niet nagezien" (Nienaber 1971: 25) en "en dat het zo was in de distrik... waar ik eers gewoond heef" (Nienaber 1971: 15).

5.3.4.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

By die telwoord vier kom die relatief die 1 keer voor, by die vnw. iets kom die relatief wat 1 keer voor en by die bywoord ergens kom die relatief waar 1 keer voor.

5.3.4.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 1 keer by 'n clause as antesedent voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl. "want dan hat sulle weer onse Kinders en Hotten=totte gecommandeerd net as hulle in-de jaar 1817 gedaan heef, en waar meenige vamielje nog om sug, maar ..." (Nienaber 1971: 21).

5.3.4.4 Die antesedentlose relatief

5.3.4.4.1 Die relatief wat

Die antesedentlose relatief wat kom 1 keer voor, nl. "want wat sulle noem farding, is dog een kwart stuywer" (Nienaber 1971: 17).

5.3.4.4.2 Die relatief die

Die antesedentlose relatief die kom 1 keer voor, nl. "maar die veel spreek het banjan te verantwoorden" (Nienaber 1971: 26).

5.3.4.4.3 Die relatief wie

Die antesedentlose relatief wie kom 4 keer voor, bv. "maar wie dit is

weet ik niet...." (Nienaber 1971: 25).

Voorkeur word aan die antesedentlose relatief wie (80%) bo die (20%) gegee.

5.3.4.4.4 Die bywoord waar as antesedentlose relatief

Die bywoord waar word 1 keer as antesedentlose relatief gebruik, nl.

"want waar jy komt in die Kaapse wereld om wat te koope is geen klyne geld" (Nienaber 1971: 17).

5.3.5 By L.H. Meurant (1844-1850)

5.3.5.1 Die relatief met 'n s.nw as antesedent

5.3.5.1.1 Die relatief die by de-woorde in die enkelvoud

Die relatief die kom 18 keer by de-woorde in die enkelvoud voor, o.a. by de brief (2), zyne dienaar, de eigaenaar, een man, een mens/mensch (2) de moeite, de plaats, een Regter, een vrygestelde slaaf (2), die soort en een zaak. In een van bogenoemde gevalle kom die verboë vorm dien voor, nl. ".... in zyne erkentnissen aan zyne dienaar dien hy een weinig te haastig heeft behandeld" (Nienaber 1971: 149).

5.3.5.1.2 Die relatief dat by 'n onsydige antesedent

Die relatief dat kom net 1 keer by 'n onsydige antesedent voor, nl.

"in een vergadering is uitgemaakt dat het geld dat eens ingeteykend was om een standbeeld voor de Gouverneur opterigten ... zal gebruik worden" (Nienaber 1971: 136).

Die ander gevalle waar die relatief dat voorkom, word onder afwykings in die kongruensie tussen lidwoord en relatief bespreek (vgl. par. 5.3.5.1.5).

5.3.5.1.3 Die relatief die by 'n antesedent in die meervoud

By 'n antesedent in die meervoud kom die relatief die 36 keer voor, o.a. by de bandieten, die arme boere (3), dinge/dingen (2), die ellendelingen (3), ons gesprekke, lieden, mans, mense/n (13), nablyvenden en de Vyf duizend pond.

Die veelvuldige gebruik van die by antesedente in die enkelvoud en die meervoud dui nog op sterk Nederlandse invloed by Meurant.

5.3.5.1.4 Die relatief met 'n eienaam as antesedent

Die relatief die kom 1 keer by 'n eienaam as antesedent voor, nl.

"Oom Michael, die in de Hollanse tyd onder de Burgery was, zegt dat hy" (Nienaber 1971: 93).

5.3.5.1.5 Afwykinge in die kongruensie tussen die lidwoord en die relatief

1) In 1 geval word die relatief die i.p.v. dat by 'n onsydige antesedent gebruik, nl. "dan praat hulle niks nie van als van een ouwe pert (het paard) die de Kaffers altemet al in hulle bezit gehad heef, ..." (Nienaber 1971: 103).

2) In 1 geval kom die relatief die voor by 'n onsydige antesedent wat aan die lidwoord die gekoppel is, nl. "Maar waar moet ik gaan opdat ik ook die ding (het ding) kan teyken, die Gelofte genoemd wort, ..." (Nienaber 1971: 134). Daar is dus kongruensie tussen die lidwoord en die relatief, maar nie ook tussen die lidwoord en die antesedent nie.

3) Die relatief dat kom 1 keer i.p.v. die voor by 'n de-woord in die enkelvoud, nl. "daarna kom daar weer een Ordonnantie van eene Weg Verponding (de verponding) dat meer is dan de hele opgaaf..." (Nienaber 1971: 96). Volgens Overdiep is dat in 17de-eeuse Nederlands na 'n

de-woord gebruik as die byvoeglike bysin 'n koppelwerkwoord bevat het (vgl. par. 1.7.1.1.1).

4) Die relatief dat kom 1 keer by 'n antesedent in die meervoud voor, nl. "en op alle maniere handele dat schurkagtig is, en wanneer alles over is, ..." (Nienaber 1971: 155). In die 17de-eeuse Nederlands is dat ook by 'n antesedent in die meervoud gebruik as die byvoeglike bysin 'n koppelwerkwoord bevat het (vgl. par. 1.7.1.1.1).

5) Die relatief dat kom ook 1 keer na 'n onsydige antesedent wat aan die lidwoord die gekoppel is, voor, nl. "ik zal die tydje (het tydje) dat ik nog te leven heb, klaar kom!" (Nienaber 1971: 104). Hier is daar dus kongruensie tussen die lidwoord en die relatief, maar nie ook tussen die lidwoord en die antesedent nie.

5.3.5.1.6 Die relatief welke

Wat die gebruik van die relatief welke betref, neig Meurant nog sterk in die rigting van Nederlands. Dit blyk uit die feit dat hy die relatief welk(e) 8 keer gebruik: 3 keer by de-woorde in die enkelvoud, nl. by eenen brief, die Publieke Byeenkomst en eene hoedanigheid, 2 keer by die onsydige antesedent dat gouvernement en 3 keer by antesedente in die meervoud, nl. by een of twee (brieven), de groot verbeteringen en de nuttige wenken.

5.3.5.1.7 Die relatief wat

Die relatief wat kom 23 keer voor: 7 keer by de-woorde in die enkelvoud, 6 keer by het-woorde in die enkelvoud en 10 keer by antesedente in die meervoud.

Wat die gebruik van wat betref, toon Meurant se taalgebruik weer 'n sterk Afrikaanse karakter.

5.3.5.1.8 Die gebruiksfrekwensie van die relatiewe dat, welke, wat en die

By enkelvoudige en meervoudige antesedente gebruik Meurant die relatief dat slegs 4 keer (4,4%), welke 8 keer (8,8%), wat 23 keer (25,3%) en die 56 keer (61,5%).

Die feit dat die relatiewe, die, dat en welke nog 74,4% van die totale aantal relatiewe uitmaak, dui op 'n sterk Nederlandse invloed by Meurant.

5.3.5.1.9 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die relatiewe dat, welke, wat en die

x = 2,5%

<u>Dat</u> :	xx	(4,4%)
<u>Welke</u> :	xxxx	(8,8%)
<u>Wat</u> :	xxxxxxxxxxx	(25,3%)
<u>Die</u> :	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx	(61,5%)

5.3.5.1.10 Die relatief wat na die antesedent alles

By die s.nw. alles word die relatief wat in Nederlands vereis. By Meurant kom wat 4 keer na alles voor, bv. "dat geef aanleiding om alles wat groot en goed is aantekweek" (Nienaber 1971: 156).

Meurant gebruik ook na die antesedent alles 2 keer die relatief dat, nl. "as zulke lage, infame, oneerlyke, skurkagtige mense alles dat hulle kon gedaan heeft dat een mens verachtelyk kan maken in de oogen van alle eerlyke mense, — " (Nienaber 1971: 155).

Die antesedent alles word ook 1 keer deur wat dat gevolg, nl. "die het my alles gezeg wat dat daar in staat" (Nienaber 1971:91). Verhage praat van 'n aanvullende of versterkende dat wat in verbinding met die vnw. wat 'n uitdruklike vorm is. Vir hom behoort die verbinding wat dat eerder tot die gemeensame as tot die versorgde taal. Hierdie verbinding is blykbaar seldsaam in Afrikaans (Verhage 1965: 315-316).

5.3.5.1.11 Die relatief wie as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wie(n) kom 2 keer as lid van 'n voorsetselgroep na 'n menslike antesedent voor, nl. "Een Judge is een Regter, voor wien alle kwaadplegers terechtgesteld worden," en "zyn makkers met wie hy eers meegewerkt heeft," (Nienaber 1971: 108 en 155).

5.3.5.1.12 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief dat, met die vorm daar, kom 3 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, bv. "en hy begin dan dinge aan te halen daar jy jou over moet verstommen!" (Nienaber 1971: 137). In een geval is die antesedent menslik, nl. "de mense daar hy kasta kommandant over was, vloeken hem nu nog" (Nienaber 1971: 136).

5.3.5.1.13 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep.

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 6 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, bv. "met een groote roode zegel op de prop van de kan waar hulle hom in zet" (Nienaber 1971: 97). By die antesedent een ouwe pop word 'n menslike antesedent veronderstel, nl. ".... en stuur hulle een ouwe pop hier na toe, om gouverneurtje te speel, en waar de Kaffers skillewyntje van maak" (Nienaber 1971: 77).

Die relatief wat, met die vorm waar, kom nog 4 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "dat ik dinge doet waarvoor de mense hun moete verstomme ..." (Nienaber 1971: 139). In een geval is die antesedent menslik, nl. "Kraay, de Engelse Minister, waaronder ons allemaal staan...." (Nienaber 1971: 133).

5.3.5.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

By Meurant kom slegs 1 voorbeeld van 'n relatief met 'n clause as antesedent voor. Die relatief wat, met die vorm waar, kom voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, nl. "en zich voorts op eene onbetamelyke en ongeduldige wyze op den regterstoel gedragen, en waardoor menig eenvoudig mensch overbluft en door de war raakt" (Nienaber 1971: 109).

5.3.5.4 Die antesedentlose relatief

5.3.5.4.1 Die relatief die

Die antesedentlose relatief die kom 3 keer voor, bv. "die voor en met ons niet is, die is tegen ons" (Nienaber 1971: 135).

5.3.5.4.2 Die relatief wat

Die antesedentlose relatief wat kom 12 keer voor, bv. "laat de Engelse doen wat hulle wil" (Nienaber 1971: 155) en "wat de mooiste is, ik onschuldige lam moet dan vergelden," (Nienaber 1971, 133).

5.3.6 By C.E. Boniface

Aangesien min voorbeelde van die spreektaal in die bestudeerde tekste voorkom, is hierdie studie hoofsaaklik op die skryftaal gebaseer.

By Boniface kom die voorbeelde hoofsaaklik uit die spreektaal van Kleurlingkarakters (vgl. par. 5.1.2.6 en par. 5.1.3).

5.3.6.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

5.3.6.1.1 Die relatief die by 'n de-woord in die enkelvoud

Die antesedente van die de-klas in die enkelvoud kom die relatief die 16 keer voor, nl. by jou Baas, de brandewyn, een nydige buurvrouw, die

hottentot, een brave kerel, eenen man, de fameuste Philippyn, de schoonzoon, een schout, den storm, een vreemdeling, eene verklaring, zyne wederhelfte (2), de zaak en een zukkelaar. By die antesedent die hottentot kom die verboë vorm dien voor.

5.3.6.1.2 Die relatief dat by onsydige antesedente

Die relatief dat kom slegs 2 keer by onsydige antesedente voor, nl. by het moment en het Proces.

5.3.6.1.3 Die relatief die by antesedente in die meervoud

Die relatief die kom 4 keer by antesedente in die meervoud voor, nl. by die Christe of Uithandlandse Kerels, twee kunsten, de tien Rydsdaalders en de paar uren vermaak.

5.3.6.1.4 Afwykinge in die kongruensie tussen die lidwoord en die relatief

1) Die relatief dat kom i.p.v. die by 'n antesedent van die de-klas in die enkelvoud voor, nl. "van de belangryke Conversatie dat eenige myner vrienden met hem in my byzyn hebben gehad" (Nienaber 1971: 36).

2) Die relatief die kom i.p.v. dat by 'n onsydige antesedent voor, nl. "waarvan de twee hoeken gestadig eene vocht distilleren die zich aan weerskanten als twee kleine riviértjies ... verliezen" (Nienaber 1971: 36). Hier is Boniface self aan die woord.

5.3.6.1.5 Die relatief wat

Die relatief wat kom 7 keer in die werk van Boniface voor: 4 keer na antesedente van die de-klas in die enkelvoud, nl. een boere wage, die brandewyn, een dochter en die takkelasie (de takelage?), 2 keer by onsydige antesedente, nl. een ding en zyn Erf, en 1 keer by 'n antesedent in die meervoud, nl. die sieurs.

5.3.6.1.6 Die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die, dat en wat

Boniface se werk toon nog 'n sterk Nederlandse invloed, want hy gebruik die relatief die (67,7%), behalwe in een geval, deurgaans korrek, dat (9,7%) kom ook in 2 van die 3 gevalle korrek voor. Die Afrikaanse relatief wat kom egter ook al 9 keer (22,6%) voor.

5.3.6.1.7 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die, dat en wat

x = 2,5%

<u>Dat:</u>	xxxx	(9,7%)
<u>Wat:</u>	xxxxxxxxxx	(22,6%)
<u>Die:</u>	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx	(67,7%)

5.3.6.1.8 Die relatief wat by die antesedent alles

Boniface gebruik slegs die Nederlandse vorm alles wat en wel 4 keer, bv. "Ach, sjeur moet toch nie alles glowe wat die menschen zeg!" (Nienaber 1971: 39).

5.3.6.1.9 Die genitiëfsvorm van die relatief wie

Die genitiëfsvorm wiens kom 2 keer by menslike antesedente voor, nl. "Kok, - die Hottentot, wiens getuigenis ten faveur van den Verweerder in het cas voormeld van zulk een gewigt beschouwd werd, dat...." en "Kok, -- dezelve, om wiens historie regt lamentabel te maken, de Doctorzoo verschrikkelyk teen de waarheid gezondigt heeft" (Nienaber 1971: 36). Boniface self is hier aan die woord om Hendrik Kok, die Hottentot, aan die lesers bekend te stel.

5.3.6.1.10 Die relatief welke as lid van 'n voorsetselgroep

Boniface gebruik die Nederlandse relatief welke slegs 2 keer by 'n nie-menslike antesedent as lid van 'n voorsetselgroep, nl. "de manier

op welke men elkander tegen komt en en groet; die op welke men redeneert en zich zoowel mondelings als in geschrift uitdrukt ..."
(Nienaber 1971: 86). Weer is Boniface self aan die woord en nie een van sy Kleurlingkarakters nie.

5.3.6.1.11 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief dat, met die vorm daar, kom slegs 1 keer by 'n nie-menslike antesedent voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl. "De Spel- en Spraakkunsten zyn juist twee kunsten daar men zich in het Natalsche Land bedroefd weinig om bekreunt" (Nienaber 1971: 86).

5.3.6.1.12 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom slegs 1 keer by 'n menslike antesedent voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl. "Moenjooy, die ander Engesman, waar ik by verhuurd gewees is op Cradock" (Nienaber 1971: 39).

Behalwe bogenoemde voorbeeld kom die relatief wat, met die vorm waar, nog 5 keer by nie-menslike antesedente voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "een tandelooze en meest altyd half openstaande mond, waarvan de twee hoeken gestadig eene vocht distilleren..." (Nienaber 1971: 36).

5.3.6.1.13 Die gebruiksfrekwensie van dat en wat, met die vorms daar en waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Boniface gee voorkeur aan die relatief wat, met die vorm waar, (85,7%) bo dat, met die vorm daar, (14,3%).

5.3.6.1.14 n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die relatiewe dat en wat, met die vorms daar en waar, as lid van n voorsetselgroep

x = 2,5%

Dat, met die vorm daar: xxxxxx (14,3%)

Wat, met die vorm waar: xx
xxxx (85,7%)

5.3.6.1.15 Die bywoord waar as relatief

Waar die antesedent lokaliteit aandui, kom die bywoord waar 3 keer as relatief voor, bv. "Ja, daar op die plein waar die Kerk staat" (Nienaber 1971: 42).

By Boniface kom die bywoord daar glad nie meer as relatief voor nie.

5.3.6.2 Die relatief met n ander woordsoortelike antesedent

Die relatief die kom 2 keer by n vnw. as antesedent voor, nl. by een en hy, terwyl die relatief dat slegs 1 keer by die antesedent een en wat 2 keer na die aanwysende vnw. die voorkom, bv. "Wies dat die wat daar staat?" (Nienaber 1971: 86).

By die bywoord daar kom die relatief waar 1 keer voor, nl. "Is het daar waar de mensen in slaap vallen?" (Boniface 1830: 155).

5.3.6.3 Die relatief met n clause as antesedent

Die relatief dat, met die vorm daar, kom 1 keer by n clause as antesedent voor as lid van n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl. "waaronder staat van 'Relateere u wedervarend te zyn', daar ik, wrentig! niks van weet, nie" (Nienaber 1971: 86).

5.3.6.4 Die antesedentlose relatief

Die antesedentlose relatief wat kom 11 keer by Boniface voor, bv.

"Ach, wat zal maak, sjeur, dat weet ik zelvvers nie" (Nienaber 1971: 37) en "Hulle kan doen wat hulle wil" (Nienaber 1971: 40).

Wie word as lid van 'n voorsetselgroep 2 keer as antesedentlose relatief gebruik, nl, "vraag maar aan wie jy wil" (Nienaber 1971: 38 en Boniface 1832: 130). Die Kleurlingkarakters, Hendrik Kok en Galgevoel, is by twee verskillende geleenthede aan die woord.

5.4 'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in die dagboek van Louis Trigardt (1836-1837)

Ek het 114 voorbeelde van die relatief in die eerste 36 bladsye van Le Roux se diplomatieuse uitgawe van Trigardt se dagboek (Le Roux 1964) aangeteken.

5.4.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

5.4.1.1 Die relatief die na de-woorde in die enkelvoud

By antesedente van die de-klas in die enkelvoud kom die relatief die 35 keer voor, o.a. by de brief, zijn broer, die captijn, een kalbas de koeij (koe), die maan (man), mijn mouite (moeite), de oliwe pergasie (purgatie), die os, een veers (vaars), die vrouw en de wolf.

5.4.1.2 Die relatief dat by 'n onsydige antesedent

Die relatief dat kom by Trigardt slegs 1 keer by 'n onsydige antesedent voor, nl. "dat ik maar voor mijn kon nemen wat voor stuk dat mijn aan staat" (Trigardt 1964: 22).

5.4.1.3 Die relatief die by 'n antesedent in die meervoud

Trigardt gebruik die relatief die 29 keer by antesedente in die meervoud, o.a. by zeven beeste, diens bodens, zijn goederen (2) die menschen, die osse, de andere schellemen, de twee stukkies goed, de vellen, een goede partij volk en de jonge vrouwen.

5.4.1.4 Die relatief by 'n eienaam as antesedent

Waar die antesedent 'n eienaam is, kom die relatief die 3 keer voor.

5.4.1.5 Afwykinge in die kongruensie tussen die lidwoord en die relatief

1) Trigardt gebruik die relatief die 11 keer "verkeerdelik" by onsydige antesedente, nl. by een huis, zijn kind (3), zijn paard, een schaaap (4), een stuk zits en een halve stukkie blouw bafta. Trigardt verbind egter nie een van sy antesedente met die lidwoord het nie.

2) Die relatief die kom nog 4 keer by onsydige antesedente voor, maar die antesedente self is verkeerdelik aan die lidwoorde de of die gekoppel, nl. de houijsd (het hout), de leuwe vet, de ossie (het osje) en de kind. Daar is dus kongruensie tussen die lidwoord en die relatief, maar nie ook tussen die lidwoord en die antesedent nie.

3) Die relatief dat kom 2 keer by antesedente in die meervoud voor, nl. "Ik kon niet begrijsen wat Juffrouw Schepers voor die praatjes kon dat gesproken is van mijn vrouw en Pieta" en "om zijn mielijes af (te) plukken dat rijp is" (Trigardt 1964: 31 en 35). In die laaste voorbeeld kom die relatief dat in 'n byvoeglike bysin met 'n koppel=woord voor (vgl. par. 1.7.1.1.1).

5.4.1.6 Die relatief welk/e met 'n lidwoord

Benewens die relatiewe die en dat gebruik Trigardt ook 2 keer die relatief welke met 'n lidwoord, nl. "dat op den 10de deser alhier 3 kaffers uit uw Ed. naam is gekomen een brief van ons te vragen, het welk tot een bewijs dienen moet, de welke een Knopneus zoude aangenomen hebben aan uw. Ed. te bringen, met name Mariepje"

(Trigardt 1964: 28). In dieselfde sin kom die relatiewe het welk en de welke na die antesedent een brief voor.

5.4.1.7 Die relatief wat

Die relatief wat kom slegs 1 keer by 'n antesedent (alles uitgesluit) voor, nl. "dat het de Satan is wat haar alles in print" (Trigardt 1964: 30).

5.4.1.8 Die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die, dat, welk/e met 'n lidwoord, en wat

In sy gebruik van die relatief toon Trigardt nog 'n sterk Nederlandse neiging. Uit 'n totaal van 85 relatiewe kom die relatief die 79 keer voor (92,9%), 39 keer by de-woorde in die enkelvoud, 11 keer by onsydige antesedente en 29 keer by antesedente in die meervoud, terwyl dat 3 keer voorkom (3,5%), 1 keer by 'n onsydige antesedent en 2 keer by 'n antesedent in die meervoud. Die Nederlandse relatief welke kom 2 keer (2,4%) met 'n lidwoord voor, terwyl die Afrikaanse relatief wat slegs 1 keer voorkom (1,2%).

5.4.1.9 'n Histogrammatiese voorstelling van die relatiewe die, dat, welk/e en wat

x = 2,5%

<u>Wat:</u>	x	(1,2%)
<u>Welk(e):</u>	x	(2,4%)
<u>Dat:</u>	x	(3,5%)
<u>Die:</u>	xx	(92,9%)

5.4.1.10 Die relatief wat by die antesedent alles

Trigardt gebruik die relatief wat 1 keer by die antesedent alles, nl. "en dat hij alles wat (hij) heb laate vragen(gekregen heb)"

(Trigardt 1964: 30). Die vorm al wat kom ook 1 keer voor, nl. "of het de waarheid is al wat ik gehoord heb" (Trigardt 1964: 31).

5.4.1.11 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep

Trigardt gebruik die relatief dat, met die vorm daar, 2 keer as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl. "ook z(eij) hij dat de Captijn daar Selippe bij is, nog vegten wel" en "... heb ik haar een jonge, sieke schaap gegeven, daar zij zeer verge-noegt mee was" (Trigardt 1964: 24 en 36). In die eerste voorbeeld is die antesedent menslik.

5.4.1.12 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorset-selgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 1 keer by 'n menslike antesedent voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, nl. "2de Sondag is mijn vrouw bevallen van twee zoons waarvan de jongste maar omtrind 3 of vier uur ouyd is geworden" (Trigardt 1964: 2)

Trigardt gebruik ook die relatief wat, met die vorm waar, 1 keer by 'n nie-menslike antesedent as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding wel plaasgevind het, nl. "Ik vraag of zij ook kogels heb waar zij mee schiet" (Trigardt 1964: 25).

5.4.1.13 Die gebruiksfrekwensie van die relatiewe dat en wat, met die vorms daar en waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Trigardt gee nie voorkeur aan die relatief wat, met die vorm waar, bo dat, met die vorm daar nie, want 2 voorbeelde van elk kom voor.

5.4.1.14 Die relatief wat, nie met die vorm waar nie, as lid van 'n voorsetselgroep

Een voorbeeld van die relatief wat as lid van 'n voorsetselgroep waar

voorsetselstranding plaasgevind het, maar waar wat nie die vorm waar aangeneem het nie, kom by Trigardt voor, nl. "Z(ei) ik aan Jan Pretorus ... dat het een oud afgeleefd man is wat hij daar aan slaat; hij moet hem niet moien" (Trigardt 1964: 11). In hierdie voorbeeld is die antesedent menslik.

5.4.1.15 Die bywoorde daar en waar as relatiewe

Trigardt toon nie 'n voorkeur vir die w-vorm nie, want by antesedente wat lokaliteit aandui of impliseer, kom die bywoorde daar en waar elk 1 keer as relatiewe voor, nl. "en na onse huis te brengen daar wij de nagt geslaap had" en "had (zij) een klijn trommel waar zij met de handen de duintje slaat" (Trigardt 1964: 27 en 32).

5.4.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

By 'n telwoord as antesedent kom die relatief die 2 keer voor, nl.

"2de Maandag heef Pieta twee jonge osse uit gejaagt en twee die een maal in was" en "12de Donderdag Heb ouwe Hannis twee jonge ossen en gespannen en twee die en gewees is" (Trigardt 1964: 8 en 9).

By die onbepaalde telwoord niets kom die relatief dat, 1 keer voor, nl.

"wij vond daar niets dat leeft als honde en hoenders" (Trigardt 1964: 5).

Trigardt gebruik ook by 'n telwoord as antesedent die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, nl. "toen blijf er voor onse aandeel agt en veertig waar van Doors vijf en Gabriël twee, Pieta vier, oude Hans twee, Wellem twee, Danster een kreeg!" (Trigardt 1964: 7).

By die onbepaalde vnw. een kom die relatief die ook 4 keer voor, bv.

"Daar was een die gedrest was om te dansen als de mijde song en op de hande klapte " (Trigardt 1964: 32).

5.4.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Trigardt gebruik slegs 4 keer 'n relatief by 'n clause as antesedent.

Die relatief het welk kom 2 keer by 'n clause as antesedent voor, bv.

"Na de oorlog moet alle captijns na de grootste komen om hem te groeten, en een geschenk mede bringen, het welk bij de groot Captijn een eer teken van opregte vrede beteken" (Trigardt 1964: 26).

Die relatief wat kom ook 1 keer by 'n clause as antesedent voor, nl.

"En plaats dat ik dog dat van wederzijden geen man zoude oorblijven - wat mijn niet scheelen kon -, was er twee gesneuveld" (Trigardt 1964: 7).

By 'n clause as antesedent gebruik Trigardt ook een keer die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, nl. "Z(ei) hij dat hij niets anders gesproken heb als van de tabak van Doors, waar mede ik hem oortuigd met beste gevoelens van hem dat hij daar mede ook abuijs had ..." (Trigardt 1964: 20).

5.4.4 Die antesedentlose relatief

By Trigardt kom die antesedentlose relatief wat 5 keer voor, bv.

"Albach z(ei) dat hij te vrede is met wat hij krijg" (Trigardt 1964: 33).

Die antesedentlose relatief waar kom 1 keer voor, nl. "Z(ei) hij dat die (de geweers) nog leg waar de menschen vermoord is" (Trigardt 1964:16).

5.5 Afleidings i.v.m. die gebruik van die relatief in die tydperk 1800 - 1849

5.5.1 Die uitsprake van ander taalkundiges

J.L.M. Franken en J. du P. Scholtz het kort uitsprake oor die relatief by Boniface, Meurant en A.G. Bain (in Kaatje Kekkelbek) gelewer, terwyl J. Smuts die gebruik van die relatief in die Preller-uitgawe van Trigardt se dagboek (Preller 1938) in detail ontleed het.

5.5.1.1 Die bevindings van J.L.M. Franken

J.L.M. Franken bevind die volgende omtrent die relatief in die werk van Boniface: "As betreklike vnw. wissel die en dat in T (Temperantisten) met wat af In K (Gesprek met Kok) is behalwe 'alles wat' alleen twee gevalle, beide met wat 'Die brandewijn, wat' en 'een boere wage, wat'. In N (Gesprek tussen twee Natalse boere) 'een erf wat....' en 'wies dat die wat daar staat?' (Franken 1952: 192).

5.5.1.2 Die bevindings van J. du P. Scholtz

Na aanleiding van die Afrikaans in die gesprek van Adam Kok, in die taal van die Hottentotte in De Temperantisten en in Adam Slokker se brief skryf J. du P. Scholtz die volgende oor die relatief: "Die betreklike vnw. wat die meeste voorkom, is wat (7 keer, oral waar Nd1. die sou gehad het); maar die word ook nog aangetref (4 maal), en selfs dat (2 maal), egter ná antesedente waarop in Nd1. die sou volg" (Scholtz 1963: 81).

J. du P. Scholtz skryf die volgende oor die relatief in Meurant se werk: "As betr. vnw. skryf Meurant nog byna ewe dikwels die as wat. Dat kom net by hoë uitsondering voor. In die geskeie verbinding waer ... uit word waar in onversorgde taal vandag dikwels vervang deur wat. Dit kry ons al in 'n brief van 12/10/'30: 'de beestegeld wat de ouwe Goeverneur onze mans nou uit wil kul" (Scholtz 1963: 35).

Oor die relatief in Kaatje Kekkelbek sê Scholtz: "Die betreklike vnw.

is 2 maal wat soos in Afrikaans (volk wat, kop wat) en 1 maal die soos in Nederlands (de sekretaris die)", (Scholtz 1963: 62).

5.5.1.3 Die bevindings van J. Smuts

In sy doktorale proefskrif (Smuts 1943: 137-143; 186-191, 372) het J. Smuts die volgende omtrent die relatief in die hele dagboek van Trigardt (Preller 1938) bevind: (L.W. Smuts se spelling is Trichardt).

1) Trichardt gebruik die relatief die byna konsekwent by alle woorde. Die kom 397 maal by woorde met die de-geslag in die enkelvoud voor en 48 maal by meervoudige s.nwe. Die kom 33 maal by onsydige enkelvoudige s.nwe voor. 'n Ander geval van die gebruik van die i.p.v. wat is na al: "dat het al is die hy geven kon" (Preller 1938: 287). Die kom by Trichardt altyd onverbuig voor by alle naamvalle.

2) Die betreklike vnw. dat kom net 15 maal by Trichardt voor. Dat kom 9 keer in ooreenstemming met die Nederlands voor, naamlik 6 keer by onsydige enkelvoudige woorde en 3 keer by die onbepaalde vnw. iets, byvoorbeeld: "als de kinders aan haar eits zeg of doet dat niet betaamd" (Preller 1938: 229). In die orige 6 gevalle is dat in stryd met die Nederlands gebruik, byvoorbeeld: "De wagter dat een bosseman is, laat het lopen" (Preller 1938 : 259). Dat word dus selde gebruik en soms in stryd met Nederlands.

3) By Trichardt kom wat 19 maal voor, hoofsaaklik in gevalle waar wat in Nederlands ook gebruik word, naamlik 2 maal na 'n onsydige enkelvoudige s.nw., byvoorbeeld: "die volk die voor ons koorn wat zij ter ruil heb, bringen" (Preller 1938: 272); 11 maal na al, alle, alles of iets, byvoorbeeld: "dat het reg is al wat hy doet" en "dat (zij) nooit eits zeggen moet wat zij niet bewijzen ken" (Preller 1938: 193 en 107). Wat kom ook 5 maal voor in stryd met Nederlands, naamlik by woorde met die de-geslag en by meervoudige s.nwe., byvoorbeeld "... dat het wind is wa* hij maak" en "...zal voor myn anderen bringen

waar ik om schrijf en wat de stad mensen hem geef" (Preller 1938: 107 en 76). Wat kom ook voor waar dit terugwys op 'n sin, byvoorbeeld: "Botha het vier rooibokken geschoten dog geen gekregen wat my wonder doet dat hy van de lever op de plek gevonden het in geen bok blijf leggen" (Preller 1938: 194). Dis opvallend dat Trichardt veral wat gebruik na al en alles soos in die Nederlandse spreektaal.

4) 'n Bewys van Nederlandse invloed op Trichardt se skryftaal is sy gebruik van die Nederlandse skryftaalvorme dewelke en het welk, 1 en 9 maal respektiewelik, byvoorbeeld: "een brief aan ons te vragen hetwelk tot een bewys dienen moet dewelke de knopneus zoude aangenomen hebben aan Uwed. te bringen" (Preller 1938: 58) en "Ik stuur de vyf kaffers om het te halen hetwelk zij haastig verrigte" (Preller 1938: 90). Hetwelk word veral soos in die tweede voorbeeld hierbo met betrekking op 'n vorige sin gebruik. Die vorme welk(e) en hetwelk is ongetwyfeld Nederlandse skryftaalvorme en het nie in die spreektaal voorgekom nie, daar dit selfs in die Nederlandse spreektaal nie gebruik word nie.

5) Om die genitiëfsbetrekking uit te druk, maak Trichardt alleen van die voornaamwoordelike bywoorde gebruik. Drie maal gebruik Trichardt die verbinding daar van, byvoorbeeld: de kouij daar de kalf van weg is" (Preller 1938: 97). Twee maal druk alleen die vorm die blykbaar 'n genitiëfsbetrekking uit: "De tweede was een jonge die de hoorn omtrind een span gelykte" en "een of twee assegaijen die de steelen door gebroken was" (Preller 1938: 160 en 176). By Trichardt kom wie nooit na 'n voorsetsel voor nie. Wat + 'n voorsetsel kom 1 keer voor: "zij ek dat het een oud afgeleeft man is wat hij daar aan slaat" (Preller 1938: 43). Vir die orige gebruik Trichardt by lewende wesens en sake alleen die voornaamwoordelike bywoorde waar + voors. en daar + voors. Waar + voors. kom 37 maal voor, bv. "kwam een hond aan de hotkant waarvoor de osse schrikte" (Preller 1938: 175).

Daar + voors. kom 24 maal voor, bv. "de witte ooij daar de ander bij loop" (Preller 1938: 82). In 'n paar gevalle kan daar ook lokale betekenis hê, bv. "De kranspoord daar geen bees of skaap door kan" (Preller 1938: 209).

6) Trichardt gebruik ook dikwels 'n byvoeglike bysin ingelei deur daar of waar met 'n lokale voorsetselbepaling of aansluitende antesedent, bv. "dat de volk de morgen vroeg de weg ingeslagen heb daar mijn vee alle dagen wij" (Preller 1938: 257). Teenoor daar wat 27 maal gebruik word, kom waar 25 keer voor, bv. "liep zij de vuur waar de bossemans zat, digt bij" (Preller 1938: 165).

5.5.2 Afleidings omtrent die relatief wat uit hierdie studie spruit

Die relatiewe van al die skrywers van Die Kaapse Taalargief en Afrikaans in die Vroeër Jare, sowel as van Louis Trigardt is saamgetel. Waar daar by 'n individuele skrywer afwykings van die ander voorkom, sal dit vermeld word.

5.5.2.1 Die relatief by 'n s.nw. as antesedent

5.5.2.1.1 Die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die, wat, dat en welke

By al die skrywers behalwe A.G. Bain (vgl. par. 5.3.3.1.1) van die tydperk 1800 - 1849 kom die relatief die veel meer as wat, dat en welke, in daardie volgorde van voorkeur, voor.

Die skrywers van Die Kaapse Taalargief gebruik die relatief die 114 keer, die anonieme skrywers van Afrikaans in die Vroeër Jare 47 keer, De Lima 17 keer, Meurant 56 keer, Boniface 21 keer en Trigardt 79 keer. Dit gee 'n totaal van 334 (73,9%).

Die relatief wat kom altesame 81 keer voor (17,9%). Al die skrywers, behalwe L. Trigardt, gebruik wat meer as dat. In Die Kaapse Taalargief

kom wat 18 keer voor, 20 keer by die anonieme skrywers, 3 keer in Kaatje Kekkelbek, 9 keer by De Lima, 23 keer by Meurant, 7 keer by Boniface en slegs 1 keer by Trigardt.

In Die Kaapse Taalargief kom die relatief dat 6 keer voor, by die anonieme skrywers 5 keer, glad nie by De Lima nie en 3 keer elk by Meurant, Boniface en Trigardt. Die relatief dat kom dus 20 keer (4,4%) voor.

Die relatief welk kom slegs 17 keer (3,8%) voor en ook net by die skrywers van Die Kaapse Taalargief (7 keer), by Meurant (8 keer) en by Trigardt (2 keer). Volgens Overdiep (vgl. par. 1.7.1.1.2) kom welke in amptelike taal voor en volgens Den Hertog (vgl. par. 1.7.4.5.1) kom welk byna uitsluitend in die skryftaal voor. De Vooy's sê die relatief welk het in die "kanselarijtaal" ontstaan. Selfs in die 19de eeu is welke lank in die skryftaal gehandhaaf, maar onder invloed van die lewende taal steeds meer verdring. Die briewe in Die Kaapse Taalargief is wel amptelike stukke, terwyl Meurant en Trigardt skynbaar nog sterk onder die invloed van die Nederlandse skryftaal staan. (De Vooy's se opmerking is in par. 1.7.5.4).

5.5.2.1.2 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die, wat, dat en welke

x = 2,5%

<u>Welke:</u>	x	(3,8%)
<u>Dat:</u>	xx	(4,4%)
<u>Wat:</u>	xxxxxxx	(17,9%)
<u>Die:</u>	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx	(73,9%)

5.5.2.1.3 Die gebruiksfrekwensie van die relatiewe wie, welk, dat, met die vorm daar, en wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Voorkeur word aan wat, met die vorm waar, bo dat, met die vorm daar, welk en wie as lid van 'n voorsetselgroep, in daardie volgorde van voorkeur, gegee.

Uit 'n totaal van 57 relatiewe as lid van 'n voorsetselgroep kom wat, met die vorm waar, 33 keer voor (57,9%), dat, met die vorm daar 19 keer (33,3%), welk 3 keer (5,3%) en wie 2 keer (3,5%).

Volgens Den Hertog (vgl. par. 1.7.4.3) het wat en dat, met die vorms waar en daar, voorkeur bo welke as lid van 'n voorsetselgroep waar die antesedent 'n saak is. Volgens bostaande gegewens was dit ook in die tydperk 1800-1849 in Afrikaans die geval.

Koelmans (vgl. par. 1.7.2) voer aan dat die vorm met w in die 20ste eeu gebruik word, terwyl die vorm met d heel dikwels in die 17de eeu voorgekom het. Uit bostaande gegewens blyk dit dat die w-vorm reeds teen die middel van die 19de eeu by relatiewe as lid van 'n voorsetselgroep die voorkeur geniet het.

5.5.2.1.4 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die relatiewe wie, welk, dat, met die vorm daar, en wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

x = 2,5%

<u>Wie</u> :	xx	(3,5%)
<u>Welk</u> :	xx	(5,3%)
<u>Dat</u> , met die vorm <u>daar</u> :	xxxxxxxxxxxxxx	(33,3%)
<u>Wat</u> , met die vorm <u>waar</u> :	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx	(57,9%)

5.5.2.1.5 Die gebruik van die relatiewe wie, welk, dat, met die vorm daar, en wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep by menslike antesedente.

Volgens Overdiep (vgl. par. 1.7.1.1.3) was die antesedent by die

relatief wie as lid van 'n voorsetselgroep in die 17de-eeuse Nederlands saaklik sowel as persoonlik, maar Den Hertog en De Vooy konstateer dat die relatief wie net by persone as antesedente voorkom (vgl. par. 1.7.4.3 en 1.7.5.1). By Meurant kom die relatief wie beide kere by menslike antesedente voor.

Den Hertog stel dit dat die relatief welk as lid van 'n voorsetselgroep hoofsaaklik by saaklike antesedente voorkom (vgl. par. 1.7.4.5). Ook by die skrywers van 1800-1849 is die antesedente in die drie voorbeelde wat voorkom, nie-menslik.

Wat die gebruik van die relatiewe dat en wat, met die vorms daar en waar, as lid van 'n voorsetselgroep betref, is baie taalkundiges soos Overdiep, Ten Kate, Den Hertog, De vooy en Changuion dit eens dat hierdie relatiewe meestal by nie-menslike antesedente voorkom, maar tog ook by menslike antesedente gebruik kan word (vgl. par. 1.7.1.1.8, 1.7.1.1.9, 1.7.4.5.5, 1.7.5.7 en 1.7.7.5).

Die bestudeerde skrywers van 1800 - 1849 gebruik dat, met die vorm daar, slegs 5 keer uit 'n totaal van 19 relatiewe (26,4%) en wat, met die vorm waar, ook 5 keer uit 'n totaal van 33 relatiewe (15,2%) by nie-menslike antesedente. Hulle gebruik dus ook dat en wat, met die vorms daar en waar, hoofsaaklik by menslike antesedente.

5.5.2.1.6 Die relatiewe dat en wat, met die vorms daar en waar, as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het

In al 19 gevalle waar die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep voorkom, het voorsetselstranding plaasgevind.

Volgens Den Hertog (vgl. par. 1.7.4.5.5) en Changuion (vgl. par. 1.7.7.5) is voorsetselstranding by dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep juis die reël. Die skrywers van die tydperk 1800-

1849 hou by hierdie reël.

Wat die gebruik van die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep betref, is daar slegs 'n geringe voorkeur vir die vorm waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie (57,8% teenoor 42,4%). Trigardt gebruik beide vorme 2 keer, terwyl Meurant voorkeur gee aan die vorm met voorsetselstranding (6 keer) bo die vorm sonder voorsetselstranding (1 keer). Volgens Den Hertog (vgl. par. 1.7.1.1.8) vind voorsetselstranding liefst nie plaas by wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep nie.

5.5.2.1.7 Die relatief wat as lid van 'n voorsetselgroep waar wat nie die vorm waar aanneem het nie

Nie een van die Nederlandse taalkundiges wat geraadpleeg is, t.w. Overdiep, Ten Kate, Koelmans, Weijnen, Den Hertog, De Vooys, Van den Toorn, Changuion en Donaldson, maak daarvan melding dat die relatief wat soms nie die vorm waar aanneem nie. Daar word dus aanvaar dat hierdie vorm slegs in Afrikaans voorkom.

Die relatief wat kom in die tydperk 1800-1849 5 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor waar wat nie die vorm waar aanneem het nie. Dit word in 1808 deur Petrus Swart gebruik (Van Oordt 1956: 6, 19). In 1848 kom dit in 'n anonieme brief in The Cape of Good Hope Literary Magazine voor (vgl. par. 5.3.1.1.10). Meurant gebruik die vorm 2 keer (1 keer na die antesedent alles) en Trigardt 1 keer.

5.5.2.1.8 Die relatief wat na die antesedent alles

In die geval van die gebruik van die antesedent alles word in Nederlands die relatief wat vereis. Die skrywers van 1800-1849 gebruik die vorm alles wat 14 keer, terwyl al wat ook 5 keer voorkom. In die 6 ander voorbeelde met al, alles of alle as antesedente kom die relatief dat

5.5.2.2.2 n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die, wat en dat by ander woordsoortelike antesedente

x = 2,5%

<u>Dat</u> :	xxx	(7,4%)
<u>Wat</u> :	xxxxxxxxxxxxxx	(29,6%)
<u>Die</u> :	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx	(63%)

5.5.2.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Die Nederlandse taalkundiges wat geraadpleeg is, t.w. Overdiep, Weijnen, Den Hertog, De Vooy, Van den Toorn, Changuion en Donaldson, het betreklik min oor die relatief met 'n clause as antesedent geskryf.

By 'n clause as antesedent kom die relatief 24 keer voor. Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep kom verreweg die meeste voor, nl. 13 keer (54,2%), terwyl hetwelke 7 keer (29,2%) voorkom, wat kom 2 keer voor (8,3%) en dat, met die vorm daar, kom ook 2 keer voor (8,3%).

5.5.2.4 Die antesedentlose relatief

Net soos oor die relatief met 'n clause as antesedent is daar deur die geraadpleegde Nederlandse taalkundiges min oor die antesedentlose relatief geskryf. Overdiep meen die antesedentlose relatief het 'n geringe frekwensie in moderne Nederlands (vgl. par. 1.7.1.2).

Uit 'n totaal van 71 antesedentlose relatiewe kom wat 43 keer voor (60,6%), die 7 keer (9,9%), wie 6 keer (8,4%), dat 2 keer (2,8%), waar 6 keer (8,4%), daar 2 keer (2,8%), waar of 2 keer (2,8%), waar dat 2 keer (2,8%) en waarheen 1 keer (1,4%).

Behalwe in die geval van die (9,9%) en wie (8,4%) word voorkeur aan die w-vorm bo die d-vorm gegee.

5.5.2.5 Die gebruik van wat as relatief

Die mees gebruiklike Afrikaanse relatief wat kom in die bestudeerde tekste van die tydperk 1800-1849 reeds meer dikwels as in die voorafgaande tydperke voor, soos uit die volgende getalle sal blyk:

Uit 'n totaal van 452 relatiewe kom die relatief wat 81 keer by 'n s.nw. as antesedent voor (17,9%), (vgl. par. 5.5.2.1.1).

By die antesedente alles en al kom die relatief wat 19 keer voor (76%) teenoor 6 ander relatiewe, nl. dat (2), die (2), wat dat en hetgeen, voor (24%), (vgl. par. 5.5.2.1.6).

By 'n ander woordsoortelike antesedent kom die relatief wat 16 keer uit 'n totaal van 52 relatiewe voor (29,6%).

Die relatief wat kom slegs 2 keer uit 'n totaal van 24 (8,3%) by 'n clause as antesedent voor.

Die antesedentlose relatief wat kom 43 keer uit 'n totaal van 71 voor (60,6%).

In die tydperk 1800-1849 kom altesaam 161 voorbeelde van die relatief wat voor.

5.5.2.6 Die korrekte gebruik van die Nederlandse relatief in die Kaapse tekste van die tydperk 1800-1849

Alhoewel die relatief wat reeds dikwels soos in Afrikaans voorkom, toon die skrywers van die bestudeerde tekste by die s.nw. as antesedent nog 'n voorliefde vir die Nederlandse relatief die (vgl. par. 5.5.2.1.1 en 5.5.2.2.1). Hierdie relatief word in die meeste gevalle korrek gebruik, nl. by antesedente van die de-klas in die enkelvoud en by antesedente in die meervoud.

Die Nederlandse relatief die kom ook reeds 25 keer i.p.v. dat by onsydige antesedente voor, nl. 8 keer by skrywers in Van Oordt 1956 (vgl. par. 5.2.1.5), 4 keer by die anonieme skrywers in Nienaber 1971

(vgl. par. 5.3.1.1.4), 1 keer elk by Meurant en Boniface (vgl. par. 5.3.5.1.5 en par. 5.3.6.1.4) en 4 keer by Trigardt (vgl. par. 5.4.1.5).

Die Nederlandse relatief dat kom 10 keer i.p.v. die by antesedente van die de-klas in die enkelvoud en by antesedente in die meervoud voor, nl. 2 keer by skrywers in Van Oordt 1956 (vgl. par. 5.2.1.5), 3 keer by anonieme skrywers in Nienaber 1971 (vgl. par. 5.3.1.1.4), 2 keer by Meurant (vgl. par. 5.3.5.1.5), 1 keer by Boniface (vgl. par. 5.3.6.1.4) en 2 keer by Trigardt (vgl. par. 5.4.1.5).

In die gebruik van die Nederlandse relatief welk kom 6 afwykings voor, nl. de welk 1 keer i.p.v. het welk by 'n onsydige antesedent in Van Oordt 1956 (vgl. par. 5.2.1.10), het welk 5 keer i.p.v. de welk by de-woorde in die enkelvoud en antesedente in die meervoud, 4 hiervan in Van Oordt 1956 (vgl. par. 5.2.1.10) en 1 by Trigardt (vgl. 5.4.1.6). Die afwykings van die Nederlands is 41 in totaal.

Die aantal afwykings is nou al beduidend; dus sal dit interessant wees om te sien hoe ver die Kaapse skrywers van 1850-1900 van die Nederlandse gebruik van die relatief afwyk en in watter mate die Afrikaanse sisteem reeds gevestig is.

6. HOOFSTUK 6 - DIE TYDPERK 1850 - 1900

6.1 Bronnebeskrywing

Die volgende tekste is gebruik om 'n korpus materiaal te versamel.

1. Afrikaans in die Vroeër Jare - verskillende skrywers (1850-1900)
2. Zamenspraak tusschen Klaas Waarzegger en Jan Twyfelaar - L.H.Meurant (1861)
3. Die Afrikaanse Geskrifte van Samuel Zwaartman (1870)
4. Di Afrikaanse Patriot - verskillende skrywers (1876)
5. Geskiedenis van Josef en Catharina, Die Dogter van die Advokaat - C.P.Hoogenhout (1873 en 1879)
6. Wat Geld kan Doen - M.H.Neser (1898)
7. Die Verhaalskat van Ons Klyntji (1896-1905) - Verskeie skrywers
8. Di Bedriegers, Magrita Prinslo en ander Afrikaanse Dramas en Samesprake tot 1900 - verskillende skrywers (1893-1898)

6.1.1 Afrikaans in die Vroeër Jare - G.S.Nienaber (1971)

G.S.Nienaber het 24 stukke uit die tydperk 1850-1900 in Afrikaans in die Vroeër Jare opgeneem. Twee hiervan, t.w. die Vierde en Laatste Zamenspraak tusschen Jan en Piet (1850) en die brief van Grietje Beuzemstok, het ek saam met Meurant se ander werk in die tydperk 1800-1849 bespreek (vgl. par. 5.1.2.5 en par. 5.3.5).

Die 22 stukke uit die tydperk 1850-1900 wat bespreek word, is die volgende: (a) 'n anonieme Zamenspraak tusschen Willem, Adolph en Jantje Eenvoudig (1850), (b) twee briewe van Grietje van Pas (1850), (c) 'n anonieme samespraak (1850), 'n brief van H. Bezuidenhout (1851), (d) dele uit 'n verslag van A.G.Hever (1851), (e) drie briewe van onderskeidelik Tjaart De Dopper, Piet en Klaas, Jacob en Tat (1854), (f) twee briewe van A. van *** (1854), (g) Wittenbergsche Nieuws van A. Struis (1855), (h) 'n brief van Een Boer (1855), (i) Anonieme

bladvulling (1856), (j) 'n Nederlander, H. Stiemens, se gesprek met Boer Marais (1857), (k) 'n brief van Waaibroek (1858), (l) 'n uittreksel uit 'n brief van Een Burgervriend (1858), (m) 'n dialoog in die Hooggeregshof aangeteken deur J.J. de Kock (1859), (n) 'n tragiese verhaal uit 'n verslag deur 'n korrespondent (1859), (o) Alie Brand, 'n lied deur 'n anonieme skrywer (1860), (p) 'n samespraak by De Stellenbos Tol aangeteken deur een drukkersduivel (1860) en (q) Tooneelen uit het Politie Hof aangeteken deur J.J. de Kock 1859-1860. In hierdie 22 stukke het ek 147 voorbeelde van die relatief aangeteken.

6.1.2 Zamenspraak tusschen Klaas Waarzegger en Jan Twyfelaar, over het onderwerp van afscheiding tusschen de oostelyke en westelyke provincie

Bogenoemde werk het in 1861 uit die pen van Meurant verskyn. Biografiese besonderhede omtrent Meurant verskyn in par. 5.1.2.5. Die relatief in die vroeër werk (1844-1850) van Meurant word in par. 5.3.5.1 - par.5.3.5.4 bespreek.

In die Zamenspraak tusschen Klaas Waarzegger en Jan Twyfelaar het ek 113 voorbeelde van die relatief in die eerste 34 bladsye aange-teken.

6.1.3 Die Afrikaanse Geskrifte van Samuel Zwaartman (1870)

Samuel Zwaartman (pseudoniem van Henry William Alexander Cooper, 1842-1893) skryf in Het Volksblad van 1870-1871 sy geestige Boerenbrieven uit Fraserburg na aanleiding van persone, toestande en voorvalle op die dorp in 'n tipiese Boeretaal. Ook sy ernstiger en lerende Kaapse schetsen, waarin hy informasie gee oor die sentrale en plaaslike regeringstelsel, koerante, howe, e.d.m. word in hierdie koerant gepubliseer (Kannemeyer 1978:37).

In die eerste 27 bladsye van Die Afrikaanse Geskrifte van Samuel Zwaartman het ek 123 voorbeelde van die relatief aangeteken.

6.1.4 Die Afrikaanse Patriot (1876)

Op 15 Januarie 1876 verskyn die eerste uitgawe van Die Afrikaanse Patriot, wat die mondstuk van die G.R.A. word. Hierdie blad bestaan uit verskillende rubrieke waarin artikels oor die Afrikaanse geskiedenis, die vernaamste nuus en taalkennis verskyn en waarin daar ook plek ingeruim word vir Afrikaanse gedigte en 'n rubriek van vrae en woorde om die kennis van lesers uit te brei. Die hoofredakteur was bekend as Oom Lokomotief, 'n skuilnaam wat agtereenvolgens gebruik is deur C.P. Hoogenhout, J.W. van der Rijst, M.L. Rousseau en D.F. du Toit. Tog was S.J. du Toit die eintlike besielers van die blad en behartig hy ook die redaksie in die kwynende jare van 1890 af totdat publikasie in 1904 gestaak is (Kannemeyer 1978: 52-53).

In die eerste 40 bladsye van die faksimile-weergawe van die eerste jaargang van Die Afrikaanse Patriot (Nienaber 1974) het ek 121 voorbeelde van die relatief aangeteken.

6.1.5 Die Geskiedenis van Josef (1873) en Catharina, Die dogter van die Advokaat (1879) - C. P. Hoogenhout

Casparus P. Hoogenhout (1843-1922) was die letterkundige redakteur van Die Patriot. Hy het onder verskillende skuilname geskryf, byvoorbeeld Oom Jan, Oom Jan wat versies maak, Cupido en B.J.V.

In die 28 bladsye van Die Geskiedenis van Josef voor Afrikaanse kinders en huissourens (1873) en in die eerste 8 bladsye van Catharina, Die dogter van die Advokaat (1879) het ek 112 voorbeelde van die relatief aangeteken.

6.1.6 Wat Geld kan Doen (1898) deur M.H. Nesar

Michiel Hendrik Nesar (1874-1932) publiseer ballades, vertellings, natuurgedigte, anekdotes en historiese verse, en skryf ook 'n allegorie en twee novelles: Wat geld kan doen (1898) en Deur Hoogmoed misly (1899). Nesar se temas is by voorkeur die liefde en die natuur, sy werk vertoon 'n romantiese inslag en is reeds op weg na 'n belangstelling in die individu en die sielelewe, al is dit nog baie aarselend aanwesig (Kannemeyer 1978:68).

In die eerste 20 bladsye van die novelle Wat Geld kan Doen (1898) het ek 111 voorbeelde van die relatief aangeteken.

6.1.7 Die Verhaalskat van Ons Klyntji (1896 - 1905)

Ons Klyntji was die literêre orgaan van die Eerste Afrikaanse Beweging. Ons Klyntji is 'n maandblad wat verskyn het vanaf Maart 1896 tot Desember 1906 met 'n onderbreking van Maart 1902 tot Februarie 1903 toe die uitgawe tydelik gestaak is (Lätti 1978:1).

Ek het 112 voorbeelde van die relatief in die eerste 41 bladsye van Die Verhaalskat van Ons Klyntji aangeteken. Die name van die volgende skrywers verskyn in hierdie gedeelte: Karel (Voigt), Jaduto, J.J.J. Taljaard, M.H. Nesar en M.P.G.

6.1.8 Di Bedriegers, Magrita Prinslo en ander Afrikaanse Dramas en Samesprake tot 1900

Ek het 174 voorbeelde van die relatief in die volgende werke aange- teken: (a) Di Bedriegers (+ 1893) - D.P. du Toit, (b) Jacob Riem en Di Varkie (1893-1894) - J.H.H. de Waal, (c) Die Familie De Plooi (1879) - Mimosa, (d) Mijn Eerste Liefde (1897) - Twee Burgersdorpse studente, (e) Magrita Prinslo (1896) - S.J. du Toit en (f) Oom Jan Vilje en zijn klavier (1898) - F.W.R. Gie.

6.2 'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in Afrikaans in die Vroeër Jare

Briewe van 'n aantal skrywers is in Afrikaans in die Vroeër Jare opgeneem (vgl. par. 6.1.1.). Al die briewe vir die tydperk 1850 - 1900 is vir hierdie studie saam ontleed.

6.2.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

6.2.1.1 Die relatief die by de-woorde in die enkelvoud

By 'n antesedent van die de-klas in die enkelvoud kom die relatief die 22 keer voor, nl. by een ander, een barbier, de brief (3), de Heer, een brutale Hottentot, de kondee, onse konfentie, kost, een Oliphants Hoek man(2), die man (2), onze naaste, de pot, myn tavel dien tegenstand, elke uitlegging, myn vader, de Volksraad en zijn zwager. Slegs by die antesedent dien tegenstand is die relatief in die verboë vorm dien.

6.2.1.2 Die relatief dat by 'n onsydige antesedent

Geen voorbeelde van die relatief dat het by onsydige antesedente voorgekom nie.

6.2.1.3 Die relatief die by antesedente in die meervoud

By antesedente in die meervoud kom die relatief die 15 keer voor, nl. by meer dan een dierbare betrekking, twee Hottentots, de Kaffer paaijen, onze eeuwigdurende liefde en vriendschap, die 22 man, de andere mense (2), een spui oproermakers, de twee ossen (2), alle de perde (2), de paar plaasen, verscheije extra plaatsen, die zwarte spinnekkoppen (Spelling van briefskrywer).

6.2.1.4 Die relatief by 'n eienaam as antesedent

Waar die eienaam op 'n persoon dui, kom die relatief die 4 keer voor, nl. by Engelsche, Masseah, eene Morkel en Janë Sorey.

Die relatief dat kom 1 keer by 'n eienaam wat op 'n saak dui, voor: "en hulle het daar op Engels (Engels) gepraat dat de moeite werd was om te hoor" (Nienaber 1971:162).

Die relatief wat kom 2 keer voor, nl. by Oom Piet en Neef Klaas.

6.2.1.5 Die relatiewe welke en hetgeen

Die relatiewe welke en hetgeen kom elk 1 keer voor, nl. in "voor zoodanige uitlegging als welke men nu daaraan geeft" (Nienaber 1971:159) en "een rypje ... hetgeen ik hoop dat een goede recom=mandatie voor my wezen zal" (Nienaber 1971:177).

6.2.1.6 Afwykinge in die kongruensie tussen die relatief en die antesedent

1) Die relatief die kom 2 keer i.p.v. dat by onsydige antesedente voor, nl. "... wie die kring (het krëng) is die de brief van den 17de geschreef het, ..." en "Ingesloten bekomt Oom Jan een rypje (het rijmpje), die ik op Oom Jan gemaakt heb, ..." (Nienaber 1971: 171 en 177).

2) Die relatief dat kom ook i.p.v. die by 'n antesedent van die de-klas in die enkelvoud voor, maar die onsydige antesedent is ver=keerdelik aan die lidwoord de gekoppel, nl. "Waar is die kommetje ... dat ik gesteel het ?" (Nienaber 1971:215).

6.2.1.7 Die relatief wat

Die gebruik van die relatief wat het toegeneem. Wat kom 44 keer voor,

nl. 22 keer by antesedente in die enkelvoud, o.a. by de Blaauw Boek, een brief, die goed, de eerste jaar, een man, een mensch, die ouderwetse pas-achtersteek, de regen weer en die oû vrouwe, en 22 keer by antesedente in die meervoud, o.a. by de Baals, de jufvrouwe (2) die kerels (4), knechten, die ringen, al onze goeie vrinden en al de werk en moeilikheden.

In een van die voorbeelde kom die relatiewe wat en dat in een sin na dieselfde antesedent voor, nl. "Waar is die kommetje, (het komme=tje) wat hij zeg dat ik gesteel het ?" (Nienaber 1971:215).

6.2.1.8 Die gebruiksfrekwensie van die relatiewe wat, die, dat, welke en hetgene

By 86 antesedente (eiename uitgesluit) kom die relatief wat 44 keer (51,2%) voor, die kom 39 keer (45,3%) voor, terwyl dat, welke en hetgene elk 1 keer voorkom (saam 3,5%).

By die skrywers van 1850-1900 in Afrikaans in die Vroeër Jare kry wat dus voorkeur bo die, terwyl dat, welke en hetgene byna heeltemal verdwyn het.

6.2.1.9 'n Histogrammatiese voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die relatiewe wat, die, dat, welke en hetgene

x = 2,5%

<u>Wat</u> :	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx	(51,2%)
<u>Die</u> :	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx	(45,3%)
<u>Dat</u> , <u>welke</u> , <u>hetgene</u> :	xx	(3,5%)

6.2.1.10 Die relatief wat by die antesedent alles

By die antesedent alles kom die relatief wat, soos ook in Nederlands vereis word, 4 keer voor. Naas alles wat kom die vorm al wat ook

2 keer voor. Die relatief dat kom ook 1 keer by die antesedent alles voor, nl. "dat is nouw byna alles dat ik zels weet" (Nienaber 1971:173).

6.2.1.11 Die genitiëfsvorm van wie

By 'n menslike antesedent kom die Nederlandse genitiëfsvorm wiens net 1 keer voor, nl. "Om die Kaptein te schieten wiens volk steelen" (Nienaber 1971:176).

6.2.1.12 Die relatief welke as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief welke kom 1 keer by 'n nie-menslike antesedent as lid van 'n voorsetselgroep voor, nl. "vele byzonderheden van die oorlog ... over welke alle men hartelyk lagchen" (Nienaber 1971:5).

6.2.1.13 Die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep

By 'n nie-menslike antesedent kom die relatief dat, met die vorm daar, 3 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, bv. "hulle was zoo bezorg over hulle sterke lager daar toe nog 378 man in was" (Nienaber 1971:174).

6.2.1.14 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 4 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie. In twee van hierdie voorbeelde is die antesedent menslik, nl. in "en aan zyn kinderen, waarvan ik de vierde ben" en "zoo als Eenziel (Enslin) waarvan Elsie Beuzemstok voorlede week in de krant ge-schreve hebbe" (Nienaber 1971:5 en 153).

'n Geringe voorkeur vir wat, met die vorm waar (4 keer), kom voor bo dat, met die vorm daar (3 keer).

6.2.1.15 Die relatief wat, nie met die vorm waar nie, as lid van voorsetselgroep

Die relatief wat kom 1 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, maar wat het nie die vorm waar aangeneem nie, nl. "over de Beestegeld wat de ouwe Gouverneur onze mans nou uit wil kul." Die voorbeeld kom voor in 'n brief van Grietje van Pas (pseudoniem) wat in 1850 in 'n koerant verskyn het (Nienaber 1971:162).

6.2.1.16 Die bywoord waar/alwaar as relatief

Die bywoord waar kom 1 keer as relatief voor by 'n menslike antesedent, waar lokaliteit veronderstel word, nl. "by diezelfde musse=maker waar hy zyne gekog het" (Nienaber 1971:169).

Die bywoorde waar en alwaar kom elk 1 keer voor by 'n antesedent wat lokaliteit aandui, bv. "tot na de open veld van Luisekop, alwaar wy zonder slag of stoot behouden kwam en afzaalde" (Nienaber 1971:173).

Die bywoord daar kom waarskynlik nie meer as relatief voor nie, want geen voorbeelde daarvan is aangeteken nie.

6.2.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

Die relatief wat kom 6 keer voor by 'n vnw. as antesedent, nl. by een, die (3), iets en jy en nog 3 keer by 'n b.nw. wat selfstandig gebruik word, bv. "want hy is niet zoo arm als party wat hem zyn post beny, en wat wil zelve daar in spring .." (Nienaber 1971:183).

By 'n vnw. as antesedent kom die relatief die slegs 1 keer voor, nl.

"door iemand die hom selfs noem, een Olifants Hoek man ..."

(Nienaber 1971:171).

Die relatief wat, met die vorm daar, kom 1 keer by 'n b.nw. wat selfstandig gebruik word, voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, nl. "maar ook vele waarover man bitterlyk bedroefd moet wezen" (Nienaber 1971:5).

6.2.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Die relatiewe dat en hetwelk kom elk 1 keer by 'n clause as antesedent voor, nl. "Toen ... kon ik niet na de Baal gaan, dat my reg speet ..." en "voor jaren nog, tot het daar een schaap wereld wordt - hetwelk maar nog by kleine plekjes het geval is - zal hulle dood arm moet bly" (Nienaber 1971: 163 en 185).

By 'n clause as antesedent gebruik die skrywer, H. Bezuidenhout, twee keer die relatief dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl. "als dat waar is, daar ik nie in de minste aan twyfel, dan moet de vout op een ander plek gezog worden" en "van hier gong de Oliphants Hoek mense ... voort, daar ik en de twee Hartmans wel niet mee te vreden was" (Nienaber 1971:174 en 173).

H. Bezuidenhout gebruik ook 1 keer die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie. Wat, met die vorm waar, kom nog 1 keer in 'n Zamenspraak van Willem Kogelblad voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, nl. "en zich voorts op eene onbetamelyke en ongeduldige wyze op den regterstoel gedragen, en waardoor menig eenvoudig mensch overbluft en door de war raakt" (Nienaber 1971: 109).

6.2.4 Die antesedentlose relatief

Die antesedentlose relatief wat kom 16 keer voor, bv. "en wat nog koddiger is, hed ik iets voornaams vergeten" en "Hulle doet wat hulle kan om een regeering op te hou ..." (Nienaber 1971:185 en 186).

Wie kom 1 keer as antesedentlose relatief voor, nl. "dat lie die Oli-phants Hoek mannetje, of Marant, of wie dat ook mag gezegt het ..." (Nienaber 1971:171).

As lid van 'n voorsetselgroep kom wie nog 1 keer as antesedentlose relatief voor, nl. "maar pas op aan wie dat je geld leen, ..." (Nienaber 1971:185).

6.3 'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in die Zamenspraak tusschen Klaas Waarzegger en Jan Twyfelaar (1861)

6.3.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

6.3.1.1 Die relatief die

Anders as in die vroeëre werk van Meurant (vgl. par. 5.3.5.1.1 en par. 5.3.5.1.3) kom die relatief die nou uiters selde by 'n s.nw. as antesedent voor. Die kom slegs 2 keer voor, nl. "wanneer iemand grootheid en wysheid die hem niet toekomt, wil na-apen" en "daar was een timmerman die kloof groote blokke hout by de bosch ..." (Meurant 1973:29 en 34).

6.3.1.2 Die relatief dat by 'n onsydige antesedent

Geen voorbeelde van die relatief dat het by onsydige antesedente voorgekom nie.

6.3.1.3 Die relatief wat

Die relatief wat kom 71 keer voor, nl. 39 keer by 'n antesedent in

die enkelvoud, o.a. by een wyse aap, één district, een koddige ding (3), de gelt (3), de ope grond, een huis, de kapitaal, die melkkoey, een man (3), de Parlement en zyn eige rypert en 32 keer by antesedente in die meervoud, o.a. by dinge, de fortuinzoekers (2), groote gebouwe, de kantoore, de Engelsche kerels, andere groote lui, mense (12), naties, dezelfde paaije en riviere en de twee honderd duizend ponde.

6.3.1.4 Die relatief wat by die antesedent alles

Die relatief wat word 7 keer by die antesedent alles gebruik en die vorm al wat kom ook 1 keer voor.

6.3.1.5 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 5 keer by nie-menslike antesedente voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, bv. "dit is een ding waar ons van moet praat" (Meurant 1973: 37).

Verder kom die relatief wat, met die vorm waar, nog 2 keer by nie-menslike antesedente voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "Ouwe heer Skanle het hulle toe vertel van de schandelyke wys waarop de Kaapse Parlement ons alle jare kryg met vermorse van onse gelt, —" (Meurant 1973:32).

Die relatief dat, met die vorm daar, kom glad nie as lid van 'n voorsetselgroep voor nie.

6.3.1.6 Die relatief wat, nie met die vorm waar nie, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat kom 5 keer by nie-menslike antesedente voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, maar waar wat nie die vorm waar aangeneem het nie, bv. "Wel oom, dit is de ding wat de mense aan de Baai... en Kweenstad, zoodanig over spook" (Meurant 1973:12).

6.3.1.7 Die bywoord waar as relatief

Die bywoord waar kom 4 keer by antesedente wat lokaliteit aandui, as relatief voor, bv. "aan de Kaapstad is de zee ... waar al de schepen van Engeland en andere lande kom" (Meurant 1973:8).

Die bywoord daar kom glad nie as relatief voor nie.

6.3.2 Die relatief by 'n ander woordsoortelike antesedent

Die relatief wat is die enigste relatief wat by 'n ander woordsoortelike antesedent voorkom. Wat kom 6 keer by voornaamwoorde as antesedente voor, nl. by dat (2), die (2), hy en ons.

6.3.3 Die relatief by 'n clause as antesedent

Die enkele keer wat 'n relatief by 'n clause as antesedent voorkom, is dit wat nl. "Hulle zal oom soeke heunig om de mond te smeere en een ding^{te}_λ laat tyken wat tot ons nadeel zal wees" (Meurant 1973:14).

6.3.4 Die antesedentlose relatief

Die antesedentlose relatief wat kom 8 keer voor, bv. "maar wat hy gezeg het was van klink" en "maar het het niks met de zaak van

Afscheiding te doen nie, wat een man zyn vader was nie" (Meurant 1973:33 en 35).

Wie kom 1 keer as antesedentlose relatief voor, nl. "en wie nie na de byeenkomst kan gaan nie, moet zorge om geen memories te tyken nie..." (Meurant 1973:24).

6.4 'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in die Afrikaanse geskrifte van Samuel Zwaartman (1870)

6.4.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

6.4.1.1 Die relatief wat

Die relatiewe die en dat kom nie in Zwaartman se geskrifte voor nie.

Wat kom 87 keer as relatief voor, nl. 71 keer by antesedente in die enkelvoud, o.a. by zijn betaling, ieder bok, de brief (2), een ding (4), zij hoet (2), mijn hond, een ou jong (3), de mooi kerel, de vriendelijke man (3) en hulle orrel en verder 16 keer by antesedente in die meervoud, o.a. by ons boere, dinge, Neef Izak zijn ezels, partij predikante, een paar kerels, partij mense en twee duizent pont.

6.4.1.2 Die relatief met 'n eienaam as antesedent

Ook by die eienaam as antesedent kom wat 12 keer as die enigste relatief voor.

6.4.1.3 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 1 keer by 'n nie-menslike antesedent voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl. "ik moet jou vertel van die wiele

waar die dokter en Vinley op rij" (Zwaartman 1942:8).

Die relatief wat, met die vorm daar, kom nie as lid van 'n voorsetselgroep voor nie.

6.4.1.4 Die relatief wat, nie met die vorm waar nie, as lid van 'n voorsetselgroep

Zwaartman gebruik die relatief wat 7 keer by nie-menslike antesedente as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, maar waar wat nie die vorm waar aangeneem het nie, bv. "hij het de krant gelees ver de mense wat mij brieven instaan" (Zwaartman 1942:13).

6.4.1.5 Die bywoord waar as relatief

Die bywoord waar kom 3 keer by 'n antesedent wat lokaliteit aandui, as relatief voor, bv. "hij praat de Prokureur-Genraal zoo dronk dat hij naderhand onder te tafel rol, waar de mooi goud speelgoed is ..." (Zwaartman 1942:6).

6.4.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

By 'n vnw. as antesedent kom die relatief wat 5 keer voor, nl. by die, iets (2), ik en wie en nog 1 keer by die b.nw. partij wat selfstandig gebruik word.

By die vnw. iets kom die relatief wat 1 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, maar waar wat nie die vorm waar aangeneem het nie (vgl. par. 6.3.1.4), nl. "en dit is iets wat onze ou kerel nix van hou nie" (Zwaartman 1942: 8).

6.4.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Geen voorbeelde van 'n relatief met 'n clause as antesedent het voorgekom nie.

6.4.4 Die antesedentlose relatief

Die antesedentlose relatief wat kom 7 keer voor, bv. "Wat ons hier op de Nieuwveld aangat is wij maar in een ellendig toestand" en "Daar is al te banjang waarheid in wat ik ver jou schrijwe, ..." (Zwaartman 1942:5 en 25).

Die bywoord waar kom ook 1 keer as antesedentlose relatief voor, nl. " want, waar de velt nie deur de springbok afgevreet is nie, is de droogte groot" (Zwaartman 1942:5).

6.5 Die ontleding van die verskillende soorte relatiewe in Die Afrikaanse Patriot (1876)

6.5.1 Die relatief met 'n s.n.w. as antesedent

6.5.1.1 Die relatief die

Aangesien dit die doel van Die Afrikaanse Patriot was om Afrikaans te wees, het die Nederlandse relatief dan ook hier so te sê verdwyn. Die relatief die kom slegs 1 keer voor, nl. "Daar is een van prekante die oek so verskrikkelik met Engels is" (Nienaber 1974: 33).

Hierdie gebruik van die i.v.m. 'n predikant is waarskynlik in navolging van die relatief die wat veelvuldiglik in die Nederlandse Bybel voorkom.

6.4.1.2 Die relatief wat

Die relatief wat kom 56 keer voor, nl. 27 keer by antesedente in

die enkelvoud, o.a. by een balie, één ding (2), die kos, een oog, een taal (5), die tyd, zyn wet, die wyshyd en een woord en verder 29 keer by antesedente in die meervoud, o.a. die Bepalings, die boere, kerels (2), hulle kinders (2), lesers, mense (3), naties (2), die regulaties, stukke (2) en tale.

6.5.1.3 Die relatief met 'n eienaam as antesedent

Ook by eiename as antesedente kom die relatief wat 12 keer as die enigste relatief voor.

6.5.1.4 Die relatief wat by die antesedent alles

By die antesedent alles kom die relatief wat 3 keer voor en die vorm al wat kom ook 3 keer voor.

6.5.1.6 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom by nie-menslike antesedente 16 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "... dat ons wel de'entlik een taal het waarin ons kan sê net wat ons wil" (Nienaber 1974:1).

Die relatief dat, met die vorm daar, kom glad nie meer as lid van 'n voorsetselgroep voor nie.

6.5.1.7 Die bywoord waar as relatief

Die bywoord waar kom 3 keer as relatief voor by antesedente wat lokaliteit aandui, bv. "Een skool waar gan stilte heers nie is oek gan geskikte onderwyser nie" (Nienaber 1974: 28).

Die bywoord daar kom glad nie as relatief voor nie.

6.5.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

By 'n ander woordsoortelike antesedent is wat die enigste relatief. Wat kom 7 keer as relatief voor by almal, die (4), een en meer.

6.5.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Geen voorbeelde van 'n relatief met 'n clause as antesedent het voorgekom nie.

6.5.4 Die antesedentlose relatief

Die antesedentlose relatief wat kom 16 keer voor, bv. "Wat weer wil teruggaan moet betaal daarvoor" en "Ek sal net doen wat ik kan om voor al myn vriende te seh, teken nou in ver ware Afrikaanse kerels" (Nienaber 1974: 12 en 21).

Wie kom ook 2 keer as antesedentlose relatief voor, nl. "Wie dit verag sal Syn straf dra" en "Aanskou dit wie nog lewe" (Nienaber 1974: 14 en 27).

Die bywoord waar kom 3 keer as antesedentlose relatief voor, bv. "Waar een mens kom, hoor hy vrinde zoo wel als vijande over de 'Patriot' praat" (Nienaber 1974, 32).

6.6 'n Ontleding van die verskillende relatiewe in die Geskiedenis van Josef (1873) en Catharina, Die Dogter van die Advokaat (1879) deur C.P. Hoogenhout

6.6.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

6.6.1.1 Die relatief die

Dit is opvallend dat die relatief die nog 6 keer in die bestudeerde tekste van C.P. Hoogenhout voorkom, terwyl dit in Die Afrikaanse Patriot heeltemal vermy word.

Die relatief die kom 5 keer by 'n antesedent in die enkelvoud voor, nl. by 'n sware hoes (2), een rijke man, haar vader (2), hul ou vader en syn vriend.

Verder kom die 1 keer by 'n antesedent in die meervoud voor, nl.

"om te laat skijn nes of hulle diewe was, die hulle geld ...
weer gesteel het" (Hoogenhout 1940:91).

6.6.1.2 Die relatief wat

Die relatief wat kom 61 keer in die bestudeerde tekste van Hoogenhout voor, nl. 42 keer by antesedente in die enkelvoud, o.a. by 'n biduur, die boer, julle eige broer, ons buitevrind, sijn famielje, die geld (3), syn hart, een arme kereltje, die man en die reuk en verder 19 keer by antesedente in die meervoud, o.a. by die droome, syn twee knegs, drie lote, die grootste menere, ou mense, banja monde, die polkas, banja slawe, die toehoorders en veeboere.

6.6.1.3 Die relatief met 'n eienaam as antesedent

By 'n eienaam as antesedent kom die relatief die 'n verdere 5 keer voor, by. "Hoe vrolik was nie die gezig van huise en boome nie voor die arme Josef die soo lang opgesluit was ..." (Hoogenhout 1940:86).

Die relatief wat kom ook 1 keer by 'n eienaam as antesedent voor, nl. "Die Potifar wat so goet voor Josef was, was getrouwt met een banja slechte vrouw" (Hoogenhout 1940:81).

6.6.1.4 Die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die en wat

Uit 'n totaal van 67 relatiewe (eiename uitgesluit) kom die 6 keer (9%) en wat 61 keer (91%) voor.

6.6.1.5 'n Histogrammatiewe voorstelling van die gebruiksfrekwensie van die relatiewe die en wat

x = 2,5%

Die : xxxx (9%)

Wat : xxx (91%)

6.6.1.6 Die relatief wat by die antesedent alles

By die antesedent alles kom die relatief wat 4 keer voor, terwyl die vorm alles wat ook 1 keer voorkom.

6.6.1.7 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 3 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie. By twee van hierdie voorbeelde is die antesedent menslik, nl.

"En nou was syn Josef ... waarom hy so banje gehuil het, weer in syn arms" en "'n jonkman waarop niks an te merk was, ..." (Hoogenhout 1940: 99 en 111).

In die twee voorbeelde van die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding wel plaasgevind het, is die antesedente nie-menslik, nl. "Maar das voor die ander hoofdstuk waar ons sal lees van ..." en "Toen ... moes hy by die huis verby, waar die mense toen fluks op dans" (Hoogenhout 1940:91 en 113).

Geen voorbeelde van die relatief dat, met die vorm daar, kom voor nie.

6.6.1.8 Die relatief wat, nie met die vorm waar nie, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat kom 1 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep

waar voorsetselstranding plaasgevind het, maar wat nie die vorm waar aangeneem het nie, nl. "Die jonge slaaf wat jy so banja vertrouw in stel ... doet allerhande slegte dinge" (Hoogenhout 1940:81).

6.6.1.9 Die bywoord waar as relatief

Die bywoord waar kom 9 keer as relatief voor by antesedente wat lokaliteit aandui, bv. "maar in die hemel waar Josef nou is, sal ons mekaar goed ken" (Hoogenhout 1940:102).

6.6.1.10 Die bywoord waarnatoe as relatief

'n Enkele keer gebruik Hoogenhout die bywoord waarnatoe met die komponente as afsonderlike woorde soos in Nederlands as relatief by 'n antesedent wat lokaliteit aandui, nl. "hy seh hy wag op die saligheid van die hemel waar hy naar toe gaan na sy dood" (Hoogenhout 1940:100).

6.6.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

By 'n vnw. as antesedent kom die relatief wat 8 keer voor, nl. by die, dit, ijdereen, iemand, hy, niemand, ons en sy.

In meer eerbiedige styl kom die relatief die 2 keer voor in dieselfde sin waar die vnw. Hij God aandui, nl. "Maar Hij die alles weet en die tot in ons hart kan sien, het ook op de arme Josef neer gesien" (Hoogenhout 1940:78).

6.6.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Geen voorbeelde van 'n relatief met 'n clause as antesedent is aangeteken nie.

6.6.4 Die antesedentlose relatief

Die antesedentlose relatief wat kom 44 keer as antesedentlose

relatief voor, bv. "God het voor koning Faro soo laat droom, om voor die koning te laat weet wat sal gebeur" en "Wat ver geld te koop is, was dage te vore gekog" (Hoogenhout 1940:86 en 107).

Wie kom 1 keer as 'n antesedentlose relatief voor, nl. "Wie op die hooë God vertrou / Het seker op geen sant gebou"(Hoogenhout 1940: 88).

Die bywoord waar kom 2 keer as antesedentlose relatief voor, nl. "en julle kom net maar kijk war die beste plek is, om in die land in te val ..." en "want waar hulle begrawe is daar het Jacob ook syn Lea begrawe" (Hoogenhout 1940: 90 en 100).

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 1 keer antesedentloos voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, nl. " "Waar van af gaan en nie by kom nie, dat wort minder" (Hoogenhout 1940:92).

6.7 'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in die werk van M. H. Nesar

In die eerste 20 bladsye van die novelle Wat geld kan doen (1898) is 111 voorbeelde van relatiewe aangeteken.

6.7.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

6.7.1.1 Die relatief wat

Die relatiewe die en dat kom nie in bogenoemde werk van M.H. Nesar voor nie.

Die relatief wat kom 42 keer voor, nl. 29 keer by antesedente in die enkelvoud, o.a. by famili, di huis (2), di man, di ander mysi (2), 'n modepop (2), 'n fraai klyn neusi, diselfde nōi (4), di Pelsiir en di persoon (2) en nog 13 keer by antesedente in die meervoud, o.a. by sulke friemde dametjiis, dinge, di gebeurtenisse,

di klompiis, mysiis en di heerlike silwer tone.

6.7.1.2 Die relatief met 'n eienaam as antesedent

Die relatief wat kom 2 keer by 'n eienaam as antesedent voor.

6.7.1.3 Die relatief wat by die antesedent alles

Die relatief wat kom slegs 1 keer by die antesedent alles voor, nl. "om daar ongehinder o'er alles na te denk wat in die afgelope dag foorgefal het" (Neser 1942:17).

6.7.1.4 Die relatief wie as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wie (wi) kom slegs 1 keer by 'n menslike antesedent as lid van 'n voorsetselgroep voor, nl. "'n modepop ... fer wi 'n mooi dres meer werd is as haar man" (Neser 1942:5).

6.7.1.4 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 12 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie. Slegs in twee van hierdie voorbeelde is die antesedent menslik, nl. "en di kinders, waarvan di laasgenoemde oek elkeen 'n klyn persentji gekry het" en "na di romanheldin ... waarf di beskrywing so juis o'ereen gekom het met syn ideaal" (Neser 1942:8 en 11). In 'n derde voorbeeld word 'n menslike antesedent geïmpliseer, nl. "oek een klomp*j* fan 5, waarvan 2 mysiis, en 3 jongetjiis is" (Neser 1942:14).

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 'n verdere 4 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het. In een van hierdie voorbeelde is die antesedent menslik, nl. "daar was ni 'n enkele n*ô*i in di dorp waar hy nie al na gefry het ni"

(Neser 1942:4).

6.7.1.6 Die relatief wat, nie met die vorm waar nie, as lid van 'n voorsetselgroep

By Neser kom die relatief wat 6 keer by 'n menslike antesedent voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, maar waar wat nie die vorm waar aangeneem het nie, bv. "of di niggi kan di nōi wees wat hy na soek" en "di romanheldin, wat hy foor 'n tydji gelede fan gelees het ..." (Neser 1942:10 en 11).

6.7.1.7 Die bywoord waar as relatief

Die bywoord waar kom 6 keer as relatief voor by 'n antesedent wat lokaliteit aandui, bv. "In di dorpi waar di gebeurtenisse foorgefal het ..., het 'n sekere ou oom en tante gebly" (Neser 1942:8).

6.7.1.8 Die bywoord waarheen as relatief

By 'n antesedent wat lokaliteit aandui, kom die bywoord waarheen met die komponente geskei 1 keer as relatief voor, nl. "di eerste plek waar syn oge heen gaan, was na di bank ..." (Neser 1942:19).

6.7.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

By 'n vnw. as antesedent kom die relatief wat ook 19 keer voor, nl. by almal, disulke, dit (5), een (6), haar, imand, iits, jy, niks en wi.

Die relatief wie (wi) kom 2 keer as lid van 'n voorsetselgroep by die antesedent een voor waar die vnw. op 'n menslike antesedent dui, nl. "of is daar molik 'n ander een an wi sy reeds haar hart gegé het ?" en "Een is daar ... an wi sy haar hart gegé het" (Neser 1942:20).

6.7.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

By 'n clause as antesedent kom die relatief wat 1 keer voor, nl.

"'en di Afrikaners is mos algar neefs en niggies, ooms en tantes,' was Frikki syn gepaste en juiste opmerking; wat oek deur almal toegestem word" (Neser 1942:20).

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 5 keer by 'n clause as antesedent voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetsel= stranding nie plaasgevind het nie, bv. "Reeds in di skool het hulle geleer om di een di ander te waardeer en makaar in liif en leed by te staan, waardeur hulle so an makaar gewend geraak het, dat elkeen di ander as onmisbaar beskou" (Neser 1942:4).

6.7.4 Die antesedentlose relatief

Die antesedentlose relatief wat kom 8 keer voor, bv. "En wat is dan nogal so danig opfallend of mooi an haar, wat ni an ander nōins oek is nie ?" en "en wat familii angaan daar sal ek tog gen oor foor trek ni ..." (Neser 1942:3 en 6).

Die bywoord waar kom 1 keer as antesedentlose relatief voor, nl. "Waar jy kan kom kan ek ook kom !" (Neser 1942:9).

In die skryftaal van Neser het die Afrikaanse relatiefstelsel die Nederlandse dus heeltemal verdring.

'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in Die Verhaalskat van Ons Klyntji (1896-1905)

Uit Die Verhaalskat van ons Klyntji (1896 - 1905) is 112 voorbeelde van die relatief uit die tydperk 1896-1897 aangeteken. Die relatiewe by die verskillende skrywers o.a. Karel (Voigt ?), Jaduto, J.J.Taljaard en M.H.Neser, is saamgetel.

6.8.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

6.8.1.1 Die relatief wat

Die relatiewe die en dat kom nie meer in die bestudeerde gedeeltes van Die Verhaalskat van Ons Klyntji voor nie.

Die relatief wat kom 67 keer voor, nl. 53 keer by antesedente in die enkelvoud, o.a. by di besi, di diir, di ding, di dokter, 'n dunne kleet, di maand, 'n besliste man, di mens, 'n plek, di slang, 'n smit en 'n tiir en verder 14 keer by antesedente in die meervoud, nl. by al die dinge, di soetste gewaarwordings, karwile, die 60 kiste kruid, twe koppe, 'n paar kurpertjiis, di kwaaijongens, di skone roerende liidjiis, ons twe maters, di dooi'e mense, olifante en 2 sakkiis sand, slawe en di banja faders (vaders).

6.8.1.2 Die relatief met 'n eienaam as antesedent

By 'n eienaam as antesedent kom die relatief wat 3 keer voor.

6.8.1.3 Die relatief wat by die antesedent alles

By die antesedent alles kom die relatief wat 1 keer voor, nl. "en ek weet dat sy, alles wat sy an my doen, net uit liefde doen" (Coetzee 1940:61). Die vorm al wat kom ook 2 keer voor, nl. "'Dis goed, boeta' - was al wat ik sê" en "'Outa moet ni dood gaan ni' was al wat ik kon uitbreng" (Coetzee 1940: 53 en 59)..

6.8.1.4 Die relatief wie as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wie kom 1 keer by 'n menslike antesedent as lid van 'n voorsetselgroep voor, nl. "Mar in tusse het ek 'n mooie mysi gesiën, op wi ek ferliif werd" (Coetzee 1940: 82).

6.8.1.5 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 6 keer by nie-menslike antesedente voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "n dikke rookwolk waarin di vlamme speel ... gaan op" (Coetzee 1940: 63).

Die relatief wat, met die vorm waar, kom ook 1 keer by 'n nie-menslike antesedent voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl. "ja, hulle het 'n halsband opgetel naby di huis waar di fertoning in was" (Coetzee 1940: 69).

6.8.1.6 Die relatief wat, nie met die vorm waar nie, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat kom 1 keer by 'n nie-menslike antesedent voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, maar waar wat nie die vorm waar aangeneem het nie, nl. "Waar is nou geeste, wat hulle so baing fan praat!" (Coetzee 1940: 71).

6.8.1.7 Die bywoord waar as relatief

Die bywoord waar kom 6 keer by 'n antesedent wat lokaliteit aandui, as relatief voor, bv. "en ons perbeer veral om di plek waar di kruit is nat te hou" (Coetzee 1940: 62).

6.8.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

By 'n vnw. as antesedent kom die relatief wat 6 keer voor, nl. by almal, een, imand, jy, nimand en ons.

Waar die antesedent 'n bywoord is, kom die bywoord waar 2 keer as relatief voor, nl. "Hulle kyk almal na di kant fan Franshoek, daar waar di Groot Tepelberg is" en "Hy staan daarso waar ou Seur staan"

(Coetzee 1940: 50 en 57).

6.8.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 2 keer by 'n clause as antesedent voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, nl. "Een van di passiesiers ... vat gou 'n byl en kap toen 'n paar toue deur, waardeur die mas in di sê val" en "Ek staan haar dit toe, waaroor sy baing bly was" (Coetzee 1940: 48 en 60).

6.8.4 Die antesedentlose relatief

Die antesedentlose relatief wat kom 8 keer voor, bv. "Wat julle hiir rondom julle siin is mar koppiis, en bultjiis" en "mar as 'n man hard op is, dan moet hy vat wat hy kan kry" (Coetzee 1940: 48 en 60).

Die antesedentlose relatief wat, met die vorm waar, kom 2 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, nl. "en waarvoor jy nog meer moet oppas is fer di doktery, as jy mog siik worde" en "waarfan dit gemaak is weet ik gelukkig nie" (Coetzee 1940: 85 en 86).

Die bywoord waar kom 4 keer as antesedentlose relatief voor, bv. "en di wolwe loop toen rond waar nou niks as strate en huise is" (Coetzee 1940: 48).

Die bywoord waar as lid van 'n voorsetselgroep kom 1 keer as antesedentlose relatief voor, nl. "Fan waar oûpa gewoon het kon 'n mens di Drakenstynse berge mooi in 'n halwe kring daar fêr siin ..." (Coetzee 1940: 48).

Ook in die Verhaalskat van Ons Klyntji het die Afrikaanse relatiefstelsel die Nederlandse heeltemal verdring.

6.9 'n Ontleding van die verskillende soorte relatiewe in Di Bedriegers, Magrita Prinsloo en ander Afrikaanse Dramas en Samesprake tot 1900

Vir hierdie studie is die werk van D.P. du Toit, J.H.H. de Waal, Mimosa, Twee Burgersdorpse studente, S.J. du Toit en F.W.R. Gie (vgl. par. 6.1.8) afsonderlik bestudeer.

Omdat so min dialoog in die bestudeerde tekste voorgekom het, is hierdie studie tot dusver hoofsaaklik op die skryftaal toegespits. In die werk van bogenoemde skrywers kom dialoog, d.w.s. spreektaal, voor.

6.9.1 Die relatief in Di Bedriegers (+ 1893)

6.9.1.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

In die werk van D.P. du Toit is daar nog 'n enkele oorblyfsel van 'n Nederlandse relatief, want in die toneelaanwysings van Di Bedriegers kom 'n enkele voorbeeld van die relatief die voor, nl. "Van Brak(el) kom fluitende in, gevolg deur De Leur, die egter onopgemerk by die deur bly staan" (Bosman 1942:13).

Die relatief wat kom 11 keer voor, nl. 8 keer by antesedente in die enkelvoud, by daardi kerel, di man (3), 'n hele paar (2), daardi vent en di vrou en nog 3 keer by antesedente in die meervoud, by di kaffers en kerels (2)

By die antesedent alles kom die relatief wat 1 keer in die toneelaanwysings voor, nl. "De Leur teken alles op, wat gemaak word" (Bosman 1942:4).

6.9.1.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

Die relatief wat kom 2 keer by voornaamwoorde as antesedente voor, nl. by dit en my.

6.9.1.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Geen voorbeelde van 'n relatief met 'n clause as antesedent is aange-teken nie.

6.9.1.4 Die antesedentlose relatief

Die antesedentlose relatief wat kom 1 keer voor, nl. "... as jy sê, 'askuus heel party', dan kan jy aanvang wat jy wil, né ?" (Bosman 1942:5).

6.9.2 Die relatief in Jacob Riem en sy Varki (1893 - 1894)

6.9.2.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

Waar die antesedent 'n s.nw. is, kom die relatief wat 1 keer by 'n antesedent in die enkelvoud voor, nl. "'t was goed 'n emmer vol van klei / wat ek toen uit mijn keel moes krij" (Bosman 1942:18).

By die antesedent al kom die relatief wat ook 1 keer voor, nl. "D's net al wat ek wete wou" (Bosman 1942:16).

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 1 keer by 'n nie-menslike antesedent voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, nl. "Waar kom di' varkwors dan vandaan / waarmee jy aldag mark toe gaan ?" (Bosman 1942:18).

6.9.2.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

By 'n vnw. as antesedent kom die Nederlandse relatief die nog 'n enkele keer voor, nl. "En iedereen, die jy laat eet, / Moet daarvoor goed betaal, jij weet !" (Bosman 1942:17).

6.9.2.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Geen voorbeelde van 'n relatief met 'n clause as antesedent is aange-teken nie.

6.9.2.4 Die antesedentlose relatief

Die antesedentlose relatief wat kom 2 keer voor, nl. "Dit's net wat

ek wou hê" en "En, wat di ergste was daarvan, / Mijn Sondagpak die had ek an" (Bosman 1942:16 en 18).

Die bywoord waar kom 1 keer as antesedentlose relatief voor, nl.

"Di kwessi's ni: waar jy toen gaat!" (Bosman 1942:17).

Die bywoord waar kom 1 keer in verbinding met dat as antesedentlose relatief voor, nl. "Mar jij voorseg om te laat staan / Waar dat jij besig was te gaan" (Bosman 1942:17). Verhage voer aan dat die aanvullende of versterkende dat hom o.a. met waar tot 'n nadruklike vorm verbind (Verhage 1965:315).

6.9.3 Die relatief in Die Familie De Plooi (1897)

6.9.3.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

6.9.3.1.1 Die relatiewe die en dat

By die skrywer Mimosa kom die Nederlandse relatief die nog 8 keer voor.

Die relatief die kom 2 keer by antesedente in die enkelvoud voor, nl. by een groengeverfde onder- en bovendeur en haar zoontje.

By antesedente in die meervoud kom die relatief die ook 2 keer voor, nl. by de kleintjes en enkele harde steeltjes.

Die ander 4 voorbeelde van die relatief die kom by eiename as antesedente voor, bv. "Hij leidt het paard naar de Plooi die hem van huis uit te gemoet komt" (Bosman 1942:51).

Ook die Nederlandse relatief dat kom nog 'n enkele keer voor, nl.

"Platje (komt op ... met een bos hout op den rug dat hij achter=waarts uit de riemen laten vallen ..." (Bosman 1942:46).

Hier word die relatief dat by 'n de-woord in die enkelvoud gebruik.

Daar is dus nie kongruensie tussen die lidwoord en die relatief nie.

Dit is opmerklik dat die Nederlandse relatiewe die en dat slegs in die toneelaanwysings voorkom en nie in die dialoog waar die karakters Afrikaans praat nie.

Ook in Di Bedriegers (vgl. par. 6.8.1.1) het die relatief die in die toneelaanwysings, nie die dialoog nie, voorgekom.

6.9.3.1.2 Die relatief wat

Die relatief wat kom 13 keer in die dialoog voor.

By antesedente in die enkelvoud kom die relatief wat 7 keer voor, nl. by die bokooi, een jonkman, en natie, zoo 'n lieve schoondochter, die Hollanse skoolmeester, die tigerval en mijn oudste zuster.

Die relatief wat kom ook 3 keer by antesedente in die meervoud voor, nl. by twee briewe, mijn twee jongste broertjies en die kinnere.

Die ander 3 voorbeelde van die relatief wat kom by eiename as antesedente voor, bv. "Dit is reg, reg, Stefanus wat gekom het" (Bosman 1942:60).

6.9.3.1.3 Die relatief wat by die antesedent alles

By die antesedent alles kom die relatief wat 1 keer voor, nl. "ek zal daaronder schrijve dat dit alles waar is wat in die brief staan" (Bosman 1942:59).

6.9.3.1.4 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 6 keer by nie-menslike antesedente voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, bv. "De Plooi (wijst op den zak

van Ch. de Villiers / waaruit papieren steken)" (Bosman 1942:53).

By 'n menslike antesedent kom die relatief wat, met die vorm waar, 1 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, nl. "As dit nou mar en klein kerl zal wees, war 'n mens mee kan opskiet ..." (Bosman 1942:48).

6.9.3.1.5 Die bywoord waar as relatief

By antesedente wat lokaliteit aandui, kom die bywoord waar 2 keer as relatief voor, nl. "bij die draai ... war die banjang gras is" en "Ek weet net en mooie plekkie, war banjang van die goeters is" (Bosman 1942: 49 en 51).

Die bywoord waar kom 1 keer by 'n menslike antesedent as relatief voor, nl. "De oude heer de Plooi waar ik nu gouverneur bij de kinderen ben, zit hier bij mij" (Bosman 1942:59). In hierdie voorbeeld word lokaliteit deur die menslike antesedent geïmpliseer.

6.9.3.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

Die relatief wat kom 5 keer by voornaamwoorde as antesedente voor, nl. by dit (4) en hull.

6.9.3.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

By 'n clause as antesedent kom net 1 voorbeeld van 'n relatief voor, nl. "of jij moet bij die skoolhou blij, wat maskie ôk meer nar jou aard zal wees" (Bosman 1942:59).

6.9.3.4 Die antesedentlose relatief

Die antesedentlose relatief wat kom 5 keer voor, bv. "Dit zal wel waar wees wat Stefanus zê, ..." en "Wat gebeur is dat is gebeur"

(Bosman 1942:47 en 58).

Wie kom 1 keer in 'n idioom as antesedentlose relatief voor, nl.

"Hier gaat dit 'wie nie werk zal nie eet'" (Bosman 1942:59).

6.9.4 Die relatief in Magrita Prinslo (1896)

6.9.4.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

6.9.4.1.1 Die relatief wat

In Magrita Prinslo kom die relatief wat 39 keer voor, nl. 24 keer by antesedente in die enkelvoud, o.a. by di berig, al geluk, di grond koffi, di koning, di liid, 'n oog, di papiir, 'n saluut en di toneel en ook 15 keer by antesedente in die meervoud, o.a. by 2 induna's, di mense, di osse, di koerante, di plekke, gereelde sarsiis, frywilligers en al di frouens.

6.9.4.1.2 Die relatief met 'n eienaam as antesedent

By 'n eienaam as antesedent kom die relatief wat 'n verdere 5 keer voor, bv. "Hy kniil bij Magrita, wat op haar gesig lê, en draai fer haar om" (Bosman 1942:98).

6.9.4.1.3 Die relatief wat by die antesedent alles

By die antesedent alles kom die relatief wat 1 keer voor, nl. "en ons het ons fé en alles wat hy gerowe het terug geneem" (Bosman 1942:87) en die vorm al wat kom ook 1 keer voor, nl. "Skyding is pynlik, en al wat pynlik is moet so kort as molik duur" (Bosman 1942:79).

6.9.4.1.4 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 6 keer by 'n nie-menslike

antesedent voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetsel= stranding nie plaasgevind het nie, bv. "dis di enigste troos waarmé ons di woestyne ingaan" (Bosman 1942:74).

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 4 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding wel plaasgevind het.

In 2 van hierdie voorbeelde is die antesedent menslik, bv. "want di klyn-basi waar di klyn-nôï o'er huil is mos deur di Kaffers fermoor" (Bosman 1942:93).

6.9.4.1.5 Die relatief wat, nie met die vorm waar nie, as lid van 'n voorsetselgroep

Die relatief wat kom 2 keer by 'n menslike antesedent voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, maar waar wat nie die vorm waar aangeneem het nie, bv. "Daar sal wel weer mense uit di oue Koloni kom, wat ons nader berig fan sal kry" (Bosman 1942:95).

6.9.1.6 Die bywoord waar as relatief

Die bywoord waar kom 5 keer as relatief voor by 'n antesedent wat lokaliteit aandui, bv. "Daar lê di winkel waar ons altyd di fuur= water gekoop het" (Bosman 1942:79).

Die bywoord waar kom ook 1 keer by 'n antesedent wat lokaliteit aandui, voor as lid van 'n voorsetselgroep, bv. "Di Toneel stel voor hoe Piet Retief di wa'ens laat stop op Slagtersnek fanwaar hy syn mense 'n laaste terugblik laat neem" (Bosman 1942:76).

6.9.4.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

Die relatief wat kom 4 keer by 'n vnw. as antesedent voor, nl. by almal, dit (2), ekke.

By 'n bywoord as antesedent kom die bywoord waarfandaan, met die

komponente geskei, as relatief voor, nl. "die klynne nōi huille ...o'erre di andere klyne basi, darre fêrre, ware sy fandanne ge=komme hette" (Bosman 1942:83). Hier is die gekleurde werker, Swartland, aan die woord.

6.9.4.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 2 keer by 'n clause as antesedent voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie, nl. "en sy gé 'n teken dat sy hom wil soen, waarin hy haar tegemoet kom" en "Sy maak 'n floue poging om haar hand om syn nek te sit, waarin hy haar help" (Bosman 1942:99).

6.9.4.4 Die antesedentlose relatief

Die antesedentlose relatief wat kom 10 keer voor, bv. "Laat ons ...soek wat foor is" en "net wat ek laaste nag gedroom het kom ou Danster my fertel" (Bosman 1942:79 en 95).

Die bywoord waar kom 3 keer as antesedentlose relatief voor, bv. "Magrita en haar ma staan waar di wa afgeteken is" (Bosman 1942:78).

6.9.5 Die relatief in Mijn Eerste Liefde (1897)

6.9.5.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

Die relatief wat kom 7 keer voor, nl. 4 keer by antesedente in die enkelvoud, by di gesprek, di man (2) en 'n mondfluitji en verder 3 keer by antesedente in die meervoud, by di briewe, al di kereltjiis en ander kereltjiis.

Die relatief wat kom 1 keer by 'n nie-menslike antesedent as lid van 'n voorsetselgroep voor waar wat nie die vorm waar aangeneem het nie, nl. "want daar is 'n ander belangrike kwessie wat ek met jou o'er wil praat" (Bosman 1942:66).

6.9.5.2 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

Die relatief wat kom 2 keer by 'n vnw. as antesedent voor, nl. by iits en hiir-di.

6.9.5.3 Die relatief met 'n clause as antesedent

Geen voorbeelde van 'n relatief met 'n clause as antesedent kom voor nie.

6.9.5.4 Die antesedentlose relatief

Die antesedentlose relatief wat kom 1 keer voor, nl. "Wat reg is, is reg" (Bosman 1942:70).

6.9.6 Die relatief in Oom Jan Viljee en zijn Klavier (1898)

Die relatief wat kom 7 keer voor, nl. 4 keer by antesedente in die enkelvoud, by die grootste klavier, e'lam, die man en water en verder by 3 antesedente in die meervoud, by bokwa'ens, die kinders en die fijn note.

6.10 Afleidings i.v.m. die gebruik van die relatief in die tydperk 1850 - 1900

Die relatiewe in al die bestudeerde tekste is saamgetel. Waar daar by 'n individuele skrywer afwykings van die ander voorkom, sal dit vermeld word.

6.10.1 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

Die Afrikaanse relatief wat het teen 1900 die Nederlandse relatiewe by alle s.nwe. as antesedente verdring.

6.10.1.5 Die relatief wat by die antesedent alles

Die relatief wat word feitlik uitsluitlik by die antesedente alles en al gebruik. Die vorm alles wat kom 23 keer en die vorm al wat 11 keer voor, terwyl alles dat slegs 1 keer in Afrikaans in die Vroeër Jare voorkom. (Die skrywer is H.Bezuidenhout en die brief het reeds in 1851 in 'n koerant verskyn).

6.10.1.6 Die relatief as lid van 'n voorsetselgroep

Waar die relatief 'n lid van 'n voorsetselgroep is, kom welk nog net 1 keer in Afrikaans in die Vroeër Jare by 'n nie-menslike antesedent voor. (Die skrywer van die brief van 1878 aan 'n koerant is Boeren-zoon).

Die relatief wie kom slegs 1 keer in Ons Klyntji by 'n menslike antesedent voor.

Aan die begin van die 20ste eeu is die w-vorm by relatiewe as lede van 'n voorsetselgroep reeds gevestig (vgl. Koelmans in par.1.7.2), want die relatief dat, met die vorm daar, kom slegs 3 keer in Afrikaans in die Vroeër Jare voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het. (Een van hierdie voorbeelde kom in 'n anonieme samespraak van 1850 voor, die tweede in 'n brief wat Grietje van Pas ook in 1850 aan 'n koerant geskryf het en die derde in 'n brief van H.Bezuidenhout wat in 1851 in 'n koerant verskyn het).

Na 1851 kom slegs die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep in die bestudeerde tekste voor. Hierdie tipe relatief kom 71 keer voor.

6.10.1.7 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorset=
selgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het

Die relatief wat, met die vorm waar, kom 15 keer (21,1%) voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding wel plaasgevind het en 56 keer (78,9%) as lid van 'n voorsetselgroep waar voorset=selstranding nie plaasgevind het nie.

Wat, met die vorm waar, word dus by voorkeur gebruik as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding nie plaasgevind het nie. Volgens Meyer de Villiers word in formele, versorgde taal voorkeur aan hierdie vorm gegee: "Daar is dus drie tipes verbinding: waar plus setsel onmiddellik daarna, of afgeskeie daarna, of wat met die setsel afgeskeie daarna. In formele, versorgde gebruik word die voorkeur gegee aan die eerste moontlikheid, in mindere mate aan die tweede; die derde moontlikheid is baie algemeen in die informele omgang." (De Villiers 1983:5:119).

6.10.1.8 Die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorset=
selgroep by menslike antesedente

Die relatief wat, met die vorm waar, kom in 11 van die 71 voorbeelde by 'n menslike antesedent voor as lid van 'n voorsetselgroep. Hierdie gebruik van die relatief is ook in ooreenstemming met die Afrikaanse taalsisteem, soos uit die uitsprake van die volgende taalkundiges blyk:

1) Meyer de Villiers voer aan: "Verkeerd, in formele gebruik, is wat of waar— plus setsel i.p.v. wie met 'n voorsetsel, bv. Die man wat jy my van vertel het ... (i.p.v. van wie) - Julle ken skaars die mense waarvan julle praat (i.p.v. die mense van wie)", (De Villiers 1983:6:170).

2) L.W.Hiemstra is van mening: "Hoewel die meeste skoolgrammatikas blykbaar waarvan tot sake beperk en van wie tot persone, beskou sowel die professore Bouman en Pienaar (Afrikaanse Spraakkuns) as Malherbe dat 'die man waarvan' ewe goed is as 'die man van wie'; maar van pedagogiese kant bekyk, is dit miskien beter om die onderskeiding tussen persone (van wie) en sake (waarvan) te handhaaf. Hoewel waarvan ook vir persone gebesig kan word, word van wie nooit vir sake gebruik nie." (Hiemstra 1980:133).

3) H.J.J.M.van der Merwe meen: "gewoonlik word waarvan van sake gebruik en van wie van mense, maar in die praktyk word waarvan ook meermale van persone gebruik. Hierteenoor is dit verkeerd om van wie ook van sake te sê" (Van der Merwe 1981:314).

6.10.1.9 Die relatief wat, nie met die vorm waar nie, as lid van 'n voorsetselgroep

Die gebruik van die relatief wat as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, maar waar wat nie die vorm waar aangeneem het nie, het toegeneem. In die tydperk 1800-1849 het hierdie tipe relatief slegs 5 keer voorgekom, maar in die tydperk 1850-1900 kom dit reeds 24 keer voor. In 10 van hierdie voorbeelde is die antesedent menslik.

Hierdie tipe relatief kom hoofsaaklik in informele taal of die gewone spreektaal voor, maar is volgens Van der Merwe en Hiemstra nie heeltemal aanvaarbaar in die skryftaal nie.

Volgens Meyer de Villiers is dit baie algemeen in informele omgang (vgl. par. 6.9.1.7). Hy voer verder aan "Hierdie eenhede (bv. waaraan, waarin, waarop, ens.) word as die beste vorme in versorgde taalgebruik beskou: maar die los verbinding kom dikwels voor, veral in die gewone spreektaal. Vergelyk: Die projek waaraan ons

werk... (wat ons aan werk ...) - Die huis waarin hulle woon...
 (wat hulle in woon...) - Die onderwerp waaroor julle nou praat...
 (wat julle nou oor praat...)" (De Villiers 1983:6:170).

Van der Merwe meen hierdie vorm moet liefst vermy word. "Soms word i.p.v. waarvan sy ekwivalent wat van gebruik: die hout wat ons 'n kas van maak; die man wat ons van praat. Hierteenoor word dit as 'n Anglisisme beskou om te sê: die hout van wat ...; die man van wat ... Die beste sou wees om hierdie wat van maar heeltemal te vermy" (Van der Merwe 1981:314).

Hiemstra voel ons kan sonder hierdie tipe relatief klaarkom: "Waar=van is natuurlik die ekwivalent vir van wat. In vraende en afhanklike sinne is dit 'n Anglisisme om te sê: 'Van wat praat julle?' of 'die saak van wat julle praat.' Maar hoe nou met: 'Wat praat julle van?' of 'die saak wat julle van praat'? Malherbe maak net die opmerking dat hierdie vorme baie gebruiklik is. Dit is waar; maar in die meeste skoolboeke word hulle, waarskynlik tereg, afgekeur. Al is hulle nie Engels nie, staan hulle ná aan die Engelse 'of what', terwyl 'where of' in Engels ongebruiklik geword het. As ons reeds kan praat van 'die stoel waarop jy sit' en 'die stoel waar jy op sit', kan ons gerus sonder die derde vorm 'wat jy op sit' klaarkom. Dit klink lomp en word in die skryftaal liefst vermy" (Hiemstra 1980: 133).

6.10.1.10 Die bywoord waar as relatief

Die d-vorm in die bywoord daar kom van 1850 glad nie meer as relatief by antesedente wat lokaliteit aandui, voor nie. Die bywoord waar kom 42 keer as relatief voor by antesedente wat lokaliteit aandui. In die tydperk 1800-1849 (vgl. par. 5.5.2.1.9) het daar egter nog 13 keer teenoor waar 12 keer voorgekom.

6.10.4 Die antesedentlose relatief

Uit 'n totaal van 111 antesedentlose relatiewe kom wat 86 keer voor (77,5%), wie 6 keer (5,4%), wie en wat as lid van 'n voorsetsel= groep, onderskeidelik 1 en 3 keer (saam 3,6%) en die bywoord waar 15 keer (13,5%).

In die tydperk 1800-1849 (vgl. par. 5.5.2.4) het enkele d-vorme nog by die antesedentlose relatief voorgekom, nl. die (9,9%), dat (2,8%) en daar (2,8%). Teen die begin van die 20ste eeu was die w-vorm reeds by die antesedentlose relatief gevestig.

6.10.5 Die geringe gebruik van die Nederlandse relatief in die tweede helfte van die 19de eeu

Uit 'n totaal van 1013 relatiewe wat in die bestudeerde tekste uit die tydperk 1850-1900 aangeteken is, het slegs 78 voorbeelde (7,7 %) van Nederlandse relatiewe voorgekom, nl. die 67 keer, dat 5 keer, het welk 3 keer, dat, met die vorm daar, as lid van 'n voorsetselgroep 2 keer en hetgeen 1 keer.

Uit bostaande gegewens kan afgelei word dat daar teen 1900 min oorblyfsels van die Nederlandse relatief in Afrikaans was en dat die Afrikaanse relatiefstelsel reeds in 'n groot mate gevestig is.

7. HOOFSTUK 7 SLOTBESKOUING

7.1 Inleiding

Die doel van hierdie studie was om die gebruik van die relatief sistematies na te gaan in Suid-Afrikaanse geskrifte van 1652-tot 1900 in 'n poging om vas te stel wanneer die eerste afwykings van die Nederlands voorkom, in watter mate die afwykings met verloop van tyd toeneem en in hoeverre die Afrikaanse gebruik van die relatief reeds in 1900 gevestig was.

In 'n poging om dié vrae te beantwoord, sal die bevindings wat aan die einde van elke tydperk van \pm 50 jaar (1652-1699, 1700-1749, 1750-1799, 1800-1849, 1850-1900) gemaak is, oorsigtelik saamgevat word.

Hierdie bevindings is noodgedwonge op gegewens uit skriftelike bronne, d.w.s. op die skryftaal, gebaseer omdat te min voorbeelde van bv. dialoog in dramas, of ander materiaal wat voorgee om die spreektaal te weerspieël, voorgekom het om 'n studie van die spreektaal moontlik te maak.

7.2 Die relatief met 'n s.nw. as antesedent

7.2.1 Die vervanging van die Nederlandse relatiewe die, dat, en welke deur die Afrikaanse relatief wat

In Nederlands kom die relatief die verreweg die meeste voor, want dit word by manlike en vroulike enkelvoudige antesedente sowel as by meervoudige antesedente gebruik. Die relatief dat, daarenteen, word slegs by onsydige enkelvoudige antesedente gebruik.

In die tydperk 1652-1699 is in ons Kaapse tekste die relatiewe die en dat in ooreenstemming met die Nederlands gebruik. Die relatief

welk wat in die 17de-eeuse Nederlands tot die amptelike skryfstyl behoort het, het 'n betreklik hoë frekwensie (19,2%) in die Kaapse amptelike geskrifte, t.w. Jan van Riebeeck se Daghregister en die dokumente van Jan Woutersz, secr. Meurs en die ander skrywers in die ongepubliseerde argiefmateriaal van L.C. van Oordt.

Geen afwykings van die Nederlandse gebruik van die relatiewe die en dat het voorgekom nie, terwyl Jan van Riebeeck slegs 1 keer 'twelk by 'n meervoudige antesedent gebruik (vgl. par. 2.5.1.2).

Die relatief wat kom reeds in 1657 i.p.v. dat by 'n onsydige antesedent voor (vgl. par. 2.5.2.2).

In die tydperk 1700-1749 gebruik Adam Tas die relatiewe die, dat en welke volkome in ooreenstemming met die Nederlands, maar die eerste afwykings van die Nederlands kom reeds in die ongepubliseerde argiefmateriaal voor (vgl. par.3.4.2.1).

So vroeg soos 1714 kom die relatief wat, soos in Afrikaans, i.p.v. die na 'n de-woord in die enkelvoud voor (vgl. par.3.3.1.4). In 1745 kom wat weer 1 keer i.p.v. dat by 'n onsydige antesedent voor (vgl. par.3.3.1.14).

Die skrywers van die tydperk 1750-1799 gebruik nog meestal die relatiewe die, dat en welk korrek. Die afwykings van die Nederlands vorm slegs 14,3% van die totaal.

Die relatief die (71,1%) kom nog verreweg die meeste voor, dat (10,3%) kom selfs minder as welk (15,7%) voor. Dit wil dus voorkom asof die relatiewe dat en welk deur die oorheers word.

Die gebruik van die relatief wat het in die ondersoekte materiaal uit die tydperk 1750-1799 tot 14 gestyg. Dit vorm egter nog net 2,9% van die totale aantal relatiewe; dus is die gebruik van wat nog nie veelbeduidend nie.

Die Nederlandse relatief die het weer die hoogste gebruiksfrekwensie (73,9%) in die tydperk 1800-1850, terwyl dát (4,4%) en welke (3,8%) veel minder voorkom.

Die Afrikaanse relatief wat kom reeds 81 keer voor. Die gebruiksfrekwensie (17,9%) van hierdie relatief is reeds heelwat hoër as in die voorafgaande tydperk.

In die tydperk 1850-1900 vorm die Nederlandse relatiewe die, dat en welk gesamentlik slegs 9,9% van die totale aantal relatiewe, teenoor die Afrikaanse relatief wat se gebruiksfrekwensie van 90,1%. (Uit 'n totaal van 558 relatiewe kom wat 503 keer voor.) Dit is 'n groot sprong in vergelyking met die vorige tydperk en dit beteken dat wat in die skryftaal in die tweede helfte van die 19de eeu gevestig geraak het. Dit was dus heelwaarskynlik reeds in die eerste helfte van die 19de eeu in die spreektaal gevestig, indien nie eerder nie.

2.7.2.2 Die gebruik van die relatief wie

Die lae gebruiksfrekwensie van die relatief wie in die tydperk 1652-1900 is opvallend.

Die enigste 2 voorbeelde van die Nederlandse genitiëfsvorm wiens kom in die tydperk 1750-1799 voor en wel 1 keer elk by 'n menslike en nie-menslike antesedent. Die Afrikaanse genitiëfsvorm wie se kom tot 1900 nie een keer voor nie; dus kan aanvaar word dat dit nog nie in die skryftaal gebruik is nie.

Ook die relatief wie as lid van 'n voorsetselgroep, d.w.s. voorsetsel + wie, kom uiters selde voor.

Die eerste 13 voorbeelde van wie as lid van 'n voorsetselgroep kom eers in die tydperk 1700-1749 voor. In Adam Tas se Dagboek (12 keer), sowel as in die ongepubliseerde argiefmateriaal, kom wie as lid van 'n voorsetselgroep slegs by die eienaam van 'n persoon

as antesedent voor.

In die tydperk 1750-1799, kom wie slegs 1 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor en wel in Wikar se Joernaal by 'n nie-menslike antesedent.

By Meurant kom die relatief wie 3 keer by menslike antesedente as lid van 'n voorsetselgroep voor. Dit is die enigste voorbeelde van hierdie konstruksie wat in die tydperk 1800-1849 aangeteken is.

In die tydperk 1850-1900 kom die relatief wie slegs 1 keer in Ons Klyntji as lid van 'n voorsetselgroep by 'n menslike antesedent voor.

Aangesien slegs 17 voorbeelde van wie as lid van 'n voorsetselgroep aangeteken is, moet aanvaar word dat konstruksie aan die begin van die 20ste eeu nog nie algemeen in Afrikaans gebruik was nie.

In die lig van die lae gebruiksfrekwensie van die genitiefsvorm van wie en van wie as lid van 'n voorsetselgroep is dit nie verbasend dat wie glad nie in die nominatiefsvorm, bv. in "Die man wie daar loop, is my oom", voorkom nie. Moontlik is die hedendaagse gebruik van wie in die nominatiefsvorm aan Engelse invloed van na 1900 te wyte.

7.2.3 Die relatief welk as lid van 'n voorsetselgroep

Die lae gebruiksfrekwensie (24 voorbeelde) van die Nederlandse relatief welk as lid van 'n voorsetselgroep kan toegeskryf word aan die feit dat welk hoofsaaklik in amptelike skryftaal voorkom. By 11 van die 24 voorbeelde is die antesedent menslik en by 13 is dit nie-menslik.

In die tydperk 1652-1699 gebruik Van Riebeeck welk 9 keer in sy amptelike Daghregister as lid van 'n voorsetselgroep.

Die relatief welk kom in die tydperk 1700-1749 5 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor.

In die tydperk 1750-1799 kom die relatief welk nog 6 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor.

In die volgende 50 jaar (1800-1849) kom die relatief welk slegs 3 keer as lid van 'n voorsetselgroep voor.

In die halfeeue voor 1900 kom slegs 1 voorbeeld van die relatief welk as lid van 'n voorsetselgroep voor. Daar kan dus aanvaar word dat die Nederlandse relatief welk as lid van 'n voorsetselgroep teen 1900 so te sê in onbruik geraak het.

7.2.4 Die relatiewe dat en wat, met die vorms daar en waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Tot aan die einde van die 18de eeu het die relatief dat, met die vorm daar, voorkeur bo wat, met die vorm waar, geniet. Teen die middel van die 19de eeu geniet die w-vorm van wat, met die vorm waar, (33 keer) reeds voorkeur bo die d-vorm van dat, met die vorm daar (19 keer). Aan die begin van die 20ste eeu kom wat, met die vorm waar, bykans alleen voor, want 71 voorbeelde hiervan is in die voorafgaande 50 jaar aangeteken teenoor die 3 voorbeelde van dat, met die vorm daar. Die Afrikaanse konstruksie van waar + voorsetsel was dus teen 1900 die gebruikelike relatief.

7.2.5 Voorsetselstranding by die relatiewe dat en wat, met die vorms daar en waar, as lid van 'n voorsetselgroep

Waar die relatief dat, met die vorm daar, in die Kaapse geskrifte as lid van 'n voorsetselgroep voorgekom het, het voorsetselstranding, soos in Nederlands, meestal voorgekom.

Tot 1750 het geen voorbeelde van voorsetselstranding by die relatief wat, met die vorm waar, voorgekom nie, maar daarna het dit geleidelik toegeneem, nl. 6 keer in die tydperk 1750-1799, 8 keer in die tydperk 1800-1849 en 15 keer in die tydperk 1850-1900. In

laasgenoemde tydperk maak dit slegs 21,1% van die totale aantal voorbeelde uit. In 1900, soos ook in hedendaagse Afrikaans, was voorsettselstranding by die relatief wat, met die vorm waar, minder aanvaarbaar as dié sonder voorsettselstranding. De Villiers (1983:5, 119) meen voorsettselstranding by die relatief wat, met die vorm waar, kom in 'n mindere mate in formele, versorgde taal voor.

7.2.6 Die gebruik van die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep by menslike antesedente

Die relatief wat, met die vorm waar, kom in die tydperk 1652-1699 5 keer by menslike antesedente voor, in die tydperk 1700-1749 2 keer, in die tydperk 1750-1799 3 keer, in die tydperk 1800-1849 5 keer en in die tydperk 1850-1900 1 keer. In die 19de eeu kom wat, met die vorm waar, slegs in 15,4% van die voorbeelde by menslike antesedente voor.

Soos in die hedendaagse Afrikaans die geval is, was die gebruik van wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep by menslike antesedente teen 1900 eerder die uitsondering as die reël. Volgens De Villiers (1983:6, 170) en Hiemstra (1980:133) word wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep liefers by nie-menslike antesedente gebruik, maar Van der Merwe (1981:314) voer aan dat dit in die praktyk meermale by menslike antesedente gebruik word.

7.2.7 Die relatief wat, nie met die vorm waar nie, as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsettselstranding plaasgevind het

In 1723 kom daar in die ongepubliseerde argiefmateriaal 'n enkele voorbeeld van die relatief dat, nie met die vorm daar nie, as lid van 'n voorsetselgroep voor. Aangesien geen ander voorbeelde van hierdie tipe konstruksie voorkom nie, is dit moontlik dat die

skryfster, Maria 2Schroers, in die spreektaal wel wat sou gebruik het, terwyl sy dat geskryf het.

In die tydperk 1800-1849 kom die relatief wat 5 keer voor as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, maar waar wat nie die vorm waar aangeneem het nie. Die gebruik van hierdie tipe konstruksie het in die tydperk 1850-1900 aansienlik toegeneem. Dit kom naamlik 24 keer voor.

Nie een van die geraadpleegde Nederlandse taalkundiges noem dit dat hierdie tipe konstruksie in Nederlands voorkom nie; dus moet ons aanneem dat dit tipies van Afrikaans is. Dit is moontlik dat hierdie tipe konstruksie aan Engelse invloed te wyte is aangesien 'n konstruksie soos "The car that I looked at, is very expensive" heel dikwels voorkom.

Van der Merwe (1981:314) en Hiemstra (180:33) meen dat wat as lid van 'n voorsetselgroep waar voorsetselstranding plaasgevind het, maar waar wat nie die vorm waar aangeneem het nie, liefers vermy moet word. Dit is 'n verskynsel wat glad nie in Nederlands bestaan nie, maar in Kaapse tekste kom dit vanaf die begin van die 19de eeu voor.

7.2.8 Die bywoorde daar en waar as relatiewe

In die tydperk 1652-1699 is voorkeur aan die d-vorm van daar (10 keer) bo die w-vorm van waar (1 keer) as relatief gegee. In die tydperk 1700-1749 gebruik Adam Tas hoofsaaklik die w-vorm (26 keer), terwyl die d-vorm slegs 3 keer voorkom. By die skrywers van die ongepubliseerde argiefmateriaal geniet daar (5 keer) 'n geringe voorkeur bo waar (3 keer). Ook in die tydperk 1750-1799 geniet daar (29 keer) nog die voorkeur bo waar (21 keer). In die tydperk 1750-1800 word daar (13 keer) en waar (12 keer)

byna ewe veel gebruik, maar teen 1900 is die w-vorm van waar, soos in hedendaagse Afrikaans, die enigste wat gebruik word.

7.3 Die relatief met 'n ander woordsoortelike antesedent

Waar 'n ander woordsoortelike antesedent voorkom, volg die gebruik van die relatiewe die, dat en wat dieselfde patroon as by s.n.w.e. as antesedente. In die tydperk 1652-1699 kom die relatief die 8 keer by ander woordsoortelike antesedente voor, dat kom glad nie voor nie, terwyl welke 1 keer voorkom. Die relatief die kom in die tydperk 1700-1749 15 keer by 'n ander woordsoortelike antesedent voor, dat 4 keer en hetgeen 1 keer. In die tydperk 1750-1799 kom die relatief die 43 keer voor, dat 11 keer, welke 2 keer en wie of en hetgeen 1 keer. Ook in die tydperk 1800-1849 is die nog die mees algemene relatief, dit kom nl. 37 keer voor, terwyl dat 4 keer voorkom. Die relatief wat maak nou sy verskyning en kom 15 keer voor. In die volgende 50 jaar (1850-1900) is wat feitlik die enigste relatief by ander woordsoortelike antesedente. Wat kom 70 keer voor, terwyl die slegs 3 keer voorkom. Teen 1900 was die relatief wat, soos in moderne Afrikaans, by ander woordsoortelike antesedente gevestig.

7.4 Die relatief met 'n clause as antesedent

Waar die antesedent 'n clause is, het die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep reeds vanaf 1652 die voorkeur bo dat, met die vorm daar, geniet.

In die tydperk 1652-1699 kom die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep 29 keer voor, terwyl dat, met die vorm

daar, slegs 7 keer voorkom.

In die eerste helfte van die 18de eeu kom wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep 28 keer voor teenoor dat, met die vorm daar, 12 keer.

Van 1750 tot 1799 kom wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep 62 keer voor, terwyl dat, met die vorm daar, slegs 9 keer voorkom.

In die tydperk 1800-1849 kom die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep 13 keer voor, teenoor dat, met die vorm daar, slegs 2 keer.

Ook in die tydperk 1850-1900 kry die relatief wat, met die vorm waar, as lid van 'n voorsetselgroep voorkeur bo dat, met die vorm daar. Eersgenoemde konstruksie kom 12 keer voor, terwyl laasgenoemde 2 keer voorkom.

Die enigste vorm wat in moderne Afrikaans gebruik word, nl. wat, met die vorm waar, is dus uit die staanspoor in die Kaapse geskifte gebruik.

By 'n clause as antesedent het die Nederlandse relatiewe welk, met of sonder 'n lidwoord, en hetgeen aanvanklik betreklik dikwels voorgekom. Eers vanaf die begin van die 19de eeu kom hierdie Nederlandse relatiewe minder voor totdat dit teen 1900 in onbruik geraak het. In die tydperk 1652-1699 kom welk, met of sonder 'n lidwoord, 17 keer voor. In die eerste helfte van die 18de eeu kom hetwelk 17 keer en hetgeen 4 keer voor. In die tydperk 1750-1799 is daar 'n opmerklike toename in die gebruik van die Nederlandse relatiewe welk, met of sonder 'n lidwoord, en hetgeen. Hierdie relatiewe kom onderskeidelik 54 en 8 keer voor. In die eerste helfte van die 19de eeu kom die relatief hetwelk slegs 7 keer voor en hetgeen glad nie. Aangesien die relatief hetwelk slegs 1 keer

in die tydperk 1850-1900 voorkom, kan aanvaar word dat dié Nederlandse relatiewe teen 1900 reeds uit die Afrikaanse relatiefstelsel verdwyn het en hetgeen vroeër as welk. Die Afrikaanse relatief wat is blykbaar nie by 'n clause as antesedent gewild nie, want dit kom slegs 6 keer in die 19de eeu voor.

7.5 Die antesedentlose relatief

Tot aan die einde van die 18de eeu het die Nederlandse relatief hetgeen sporadies sonder antesedent voorgekom, nl. 1 keer van 1652 tot 1799, 5 keer van 1700-1749 en 1 keer van 1750-1799. Die Nederlandse relatief welk kom slegs in die tydperk 1750-1799 1 keer antesedentloos voor. Reeds teen die einde van die 18de eeu kom hetgeen en welke nie meer antesedentloos in die Kaapse relatiefsisteem voor nie.

Die antesedentlose relatief wat het 2 keer in die tydperk 1652-1699 voorgekom. Daarna het dit in elke tydperk van 50 jaar toegeneem, nl. 10 keer van 1700-1749, 25 keer van 1750-1799, 43 keer van 1800-1849 en 86 keer van 1850-1900. Teenoor wat het die antesedentlose relatief dat uit die staanspoor betreklik min voorgekom, nl. 1 keer in 1652-1699, 3 keer in 1700-1749, 4 keer van 1750-1799, 2 keer van 1800-1849 en glad nie meer in die 2de helfte van die 19de eeu nie.

By die antesedentlose relatiewe het die d-vorm in die tot 1849 die voorkeur bo die w-vorm in wie geniet. In die tydperk 1652-1749 kom slegs die 6 keer antesedentloos voor, van 1750-1799 kom die antesedentlose relatief die 8 keer voor terwyl wie slegs 2 keer voorkom en in die tydperk 1800-1849 geniet die (7 keer) nog 'n geringe voorkeur bo wie (6 keer) as antesedentlose relatief. In die tweede helfte van die 18de eeu kom die glad nie meer as antesedentlose relatief voor nie, terwyl wie 6 keer voorkom.

Waar die bywoorde daar en waar as antesedentlose relatiewe voorkom, is daar geleidelik deur waar vervang. In die tydperk 1652-1699 kom daer en waer elk 1 keer voor, maar in die tydperk 1700-1749 kom slegs daar 3 keer voor. Vanaf die helfte van die 18de eeu kry waar voorkeur bo daar. Van 1750-1799 kom daar 5 keer en waar 8 keer voor, in die tydperk 1800-1849 kom daar 2 keer en waar 6 keer voor, maar van 1850 - 1900 kom slegs waar 15 keer voor.

Wat die antesedentlose relatiewe betref, kom slegs die w-vorme in wat, wie en waar teen 1900 voor. Ook hier is die Afrikaanse relatiefstelsel gevestig.

7.6 Slotopmerking

Uit hierdie studie van die relatief het dit geblyk hoe die Afrikaanse relatiefstelsel reeds teen die tweede helfte van die 19de eeu sy beslag gekry het. Hopelik bied die ordening van versamelde gewens in tydperke van ± 50 jaar 'n duideliker beeld van die ontwikkeling van die relatief waarvan daar tot dusver nie 'n uitvoerige studie gemaak is nie.

LYS VAN BRONNE EN AANGEHAALDE WERKE

1. Afrikaanse Woordelys en Spelreëls. (s.j.) Sewende, verbeterde uitgawe dertiende oplaag, Tafelberg-Uitgewers Beperk.
2. Boniface, C.E. (1979) De Nieuwe Ridderorde of de Temperantisten. Herdrukreeks 70 Suid-Afrikaanse Biblioteek, Kaapstad.
3. Bosman, F.C.L. (1942) Di Bedriegers, Magrita Prinslo en ander Afrikaanse Dramas en Samesprake tot 1900. Uitgawe van Die Patriot-Vereniging no.5 Voortrekkerpers Beperk, Johannesburg.
4. Changuion, A.N.E. (1844) De Nederduitsche Taal in Zuid-Afrika hersteld. J.H. Collard, Kaapstad.
5. Coetzee, A. (1940) Die Verhaalskat van Ons Klyntji (1896-1905). Uitgawe van Die Patriot-Vereniging no.3, Voortrekkerpers, Johannesburg.
6. Den Besten, H. (1981) "Marking WH- Movement in Afrikaans" sien Muysken, P. (1981).
7. Den Hertog, C.H. (1973) Nederlandse spraakkunst. sien Hulshof, H. (1973).
8. De Villiers, A.J. (1942) Die Klankleer en Vormleer van Johanna Duminy. Ongepubliseerde M.A.-skripsie, Universiteit van Kaapstad.
9. De Villiers, M. (1983) Afrikaanse Grammatika vir Volwassenes. Nasou Beperk, Kaapstad.
10. De Vooy, C.G.N. (1963) Nederlandse Spraakkunst (hersien deur dr. M. Schönfeld). Wolters, Groningen.
11. De Vries, M., Te Winkel, L.A. e.a. (1882-) Woordenboek der Nederlandsche Taal. Nijhoff, Sijthoff, Stemberg, 's Gravenhage/Leiden.
12. Donaldson, B.C. (1981) Dutch Reference Grammar. Nijhoff/'s Gravenhage.

13. Duminy, J. (1938) Duminy-Dagboeke sien Franken, J.L.M. (1938).
14. Du Toit, S.J. (1980) Eerste Beginsels van die Afrikaanse Taal en Fergelykende Taalkunde Van Afrikaans en Engels. Faksimile-uitgawe, Tafelberg-Uitgewers Beperk, Kaapstad.
15. Fouche, L. (1970) Dagboek van Adam Tas 1705-1706. Tweede reeks no.1, Van Riebeeck-vereniging, Kaapstad.
16. Franken, J.L.M. (1938) Duminy-Dagboeke. Eerste reeks, deel XIX, Die Van Riebeeck-vereniging, Kaapstad.
17. Franken, J.L.M. (1953) Taalhistoriese Bydraes. Balkema, Kaapstad.
18. Hiemstra, L.W. (1980) Die Juiste Woord. Tafelberg en Nasou, Kaapstad.
19. Hofmeyr, J.A. (1938) Die Toestand van Afrikaans in 1779 na aanleiding van Wikar se Dagverhaal. Ongepubliseerde M.A.-skripsie, Universiteit van Kaapstad.
20. Hoogenhout, C.P. (1940) Geskiedenis van Josef en Catharina, die Dogter van die Advokaat sien Nienaber, P.J. (1940)
21. Hulshof, H. (1973) C.H. den Hertog Nederlandse Spraakkunst I-III. W. Versluys Uitgeversmaatschappij B.V., Amsterdam.
22. Kannemeyer, J.C. (1978) Geskiedenis van die Afrikaanse Literatuur (Band I). Academica, Kaapstad en Pretoria.
23. Koelmans, L. (1978) Inleiding tot het lezen van zeventiende-eeuws Nederlands. Bohn, Scheltema en Holkema, Utrecht.
24. Koenen, M.J., Endepols J., Heeroma K. (1948) Verklarend Handwoordenboek der Nederlandse Taal. Wolters, Groningen, Batavia.
25. Kruyskamp, C. (1961) Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal. Nijhoff, 's Gravenhage.
26. Lätti, M.C. (1978) Die Taalgebruik in Ons Klyntji (1896-1906). Ongepubliseerde M.A.-skripsie, Universiteit van Witwatersrand.

27. Le Roux, T.H. (1964) Die Dagboek van Louis Trigardt. Van Schaik Bpk., Pretoria.
28. Meurant, L.H. (1973) Zamenspraak tussen Klaas Waarzegger en Jan Twyfelaar, over het onderwerp van Afscheiding tussen de oostelyke en westelyke provinsie. Herdrukreeks 3, Suid-Afrikaanse Biblioteek, Kaapstad.
29. Mossop, E.E. (1935) Die Joernaal van Hendrik Jacob Wikar. Eerste reeks deel XIX, Die Van Riebeeck-vereniging, Kaapstad
30. Muysken, P. e.a. (1981) Generative Studies on Creole Languages. Foris Publications, Dordrecht-Cennaminson.
31. Naser, M.H. (1942) Novelles, Verhale en Gedigte sien Nienaber, P.J. (1942).
32. Nienaber, G.S. (1942) Die Afrikaanse Geskrifte van Samuel Zwaartman. Uitgawe van Die Patriot-Vereniging no.9, Voortrekkerpers Beperk, Johannesburg.
33. Nienaber, G.S. (1971) Afrikaans in die Vroeër Jare. Voortrekkerpers Beperk, Johannesburg.
34. Nienaber, G.S. (1974) Die Afrikaanse Patriot 1876. Patriot-Vereniging vir Afrikaanse teksuitgawes, Nuwe Reeks no.6, Tafelberg-Uitgewers Beperk, Kaapstad en Johannesburg.
35. Nienaber P.J. (1940) C.P. Hoogenhout se Geskiedenis van Josef en Catharina, die Dogter van die Advokaat. Uitgawe van Die Patriot-Vereniging no.2, Voortrekkerpers Beperk, Johannesburg.
36. Nienaber, P.J. (1942) M.H. Naser se Novelles, Verhale en Gedigte. Uitgawe van Die Patriot-Vereniging no.7, Voortrekkerpers Beperk, Johannesburg.
37. Overdiep, G.S. (1932) Zeventiende-eeuwsche syntaxis II Wolters, Groningen.

38. Pfeiffer, R.H. (1980) Die gebroke Nederlands van Franssprekendes aan die Kaap in die eerste helfte van die agtiende eeu. Academica, Kaapstad, Pretoria en Johannesburg
39. Ponelis, F.A. (1979) Afrikaanse Sintaksis. J.L. van Schaik, Pretoria.
40. Ponelis, F.A. (1981) "Taalkundekroniek" in Tydskrif vir Geesteswetenskappe 21(4), Desember 1981, 246-260.
41. Preller, G.S. (1938) Dagboek van Louis Trichardt. Nasionale Pers, Bpk., Kaapstad, Bloemfontein en Port Elizabeth.
42. Raidt, E.H. (1973) Afrikaans en sy Europese Verlede. Nasou Beperk, Kaapstad.
43. Sassen A. (1983) "Het taaltje wat ik spreek" in Tijdschrift voor Nederlands en Afrikaans 2/83 Juli
44. Scholtz, J. du P. (1963) Taalhistoriese Opstelle. Van Schaik, Pretoria.
45. Scholtz, J. du P. (1965) Afrikaans uit die Vroeë Tyd. Nasou Beperk, Kaapstad e.a.
46. Scholtz, J. du P. (1970) Afrikaans-Hollands in die Agtiende Eeu. Nasou Beperk, Kaapstad.
47. Schoonees, P.C. e.a. (1975) Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal HAT. Voortrekkerpers, Johannesburg.
48. Schoonees, P.C. e.a. (1950-1976) Woordeboek van die Afrikaanse Taal WAT (Deel I - VI). Die Staatsdrukker, Pretoria.
49. Smuts, J. (1943) 'n Onderzoek na die Ontwikkelingstadium van Afrikaans teen die tyd van die Groot Trek, veral na aanleiding van Trichardt se Dagboek. Ongepubliseerde Ph.D.-proefskrif, Universiteit van Kaapstad.
50. Smuts, J. (1968) Vroeë Afrikaans veral na aanleiding van Trigardt se dagboek. Afrikaanse Taalmonografieë no.4, Nasou Beperk,

Kaapstad.

51. Swanepoel P. (1981) "Die leksikale status van wat in die dit-
splitsingskonstruksie". in Kongresréferate. Universiteit van
Wes-Kaapland, Bellville.
52. Tas, A. (1970) Dagboek 1705-1706 sien Fouche L. (1970).
53. Ten Kate, L. (1723) Aenleidinge tot de Kennisse van het Verhevene
deel der Nederduitsche Sprake. Wetstein, Amsterdam.
54. Thom, H.B. (1952) Dagregister gehouden by den oppercoopman
Jan Anthonisz. van Riebeeck, Deel I en III.
55. Van den Toorn, M.C. (1979) Nederlandse Grammatica. Wolters-
Noordhoff, Groningen.
56. Van der Merwe, H.J.J.M. (1981) Die Korrekte Woord Van Schaik,
Pretoria.
57. Van Oordt, L.C. (1947-1956) Die Kaapse Taalargief. Nrs. 1-4,
Kaapstad L.C. van Oordt; nrs. 5-10 opgeneem in die Tydskrif
vir Wetenskap en Kuns (1951-1956).
58. Van Oordt, L.C. (1959-1962) Ongepubliseerde Argiefmateriaal
sien par. 2.1.2.2.
59. Van Riebeeck, J. (1952) Dagregister sien Thom, H.B. (1952).
60. Van Schoor, J.L. (1983) Die Grammatika van Standaard-Afrikaans.
Lex Patria Uitgewers, Kaapstad en Johannesburg.
61. Verhage, J.A. (1952) 'n Sintakties-Stilistiese Studie van die
Dagregister van Jan van Riebeeck. A.A. Balkema, Amsterdam en
Kaapstad.
62. Verhage, J.A. (1965) "Deftige en gemeensame vorme in die sins=
verband van ou Kaapse taal" in Tydskrif vir Geesteswetenskappe
5(3):307-323.
63. Weijnen, A. (s.j.) Zeventiende-eeuwse Taal. Thieme, Zutphen.

64. Wikar, H.J. (1935) Die Joernaal sien Mossop E.E. (1935).
65. Zwaartman, S. (1942) Die Afrikaanse Geskrifte sien Nienaber G.S. (1942).